دیوانی حەریق

لێکۆڵینەوەی

سەید نەجمەدینی ئەنیسی

بەهاری ١٣٦٨ی هەتاوی

مەهاباد

٢٠٠٠

بسم الله الرحمن الرحيم

ڵاوکراوەکانی چاپەمەنی محەمەدی لەسەقز
بەهاری ١٣٦٩

نام کتاب : دیوان حریق

گردآورندە: سید نجم‌الدین ئەنیسی

ناشر: محمدی سقز

تیراژ : ٣٠٠٠

چاپ : نیکنـــام

لیتوگرافی: تصویـــر ـــ تبریـــز

سرپرستی چاپ: ناصح افخم زادە

پیرستێکی دیوانی حەریق

ناوەروک	لاپەرە

ناوەروک	لاپەرە

ناوەروک	لاپەرە

ناوەروک	لاپەرە

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سەرجەمی بەرهەمی " حەریق "

دیوانی " حەریق "

مەلا ساڵحی

کوڕی مەلا ئەسروڵڵای

زێویەیی

لێکۆڵینەوەی

سەید نەجمەدینی ئەنیسی

" بەهار "

١٣٦٨ هەتاوی

مهاباد

نام کتاب : دیوانی حه ریق
گردآورنده : سه یید نه جمه دینی ئەنیسی
تیراژ : ۳۰۰۰
انتشارات : محمدی سقــز
چاپ افست : نیکنــام
لیتوگرافی : تصـــویر
قیمت : ۱۰۰۰ ریال

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيم

بەناوی ئەوخودایەی کەبێ وێنە وهاوتایە وبەدی هێنەری زەمین سەمایە وهەتادونیا دونیایە هەرئەو شایانی سوپاس وستایش وسەنایە ، سڵاو لەوپەیامبەرەی کەخۆشەویستی خودایە ، وپەیام هێنەری نور وروناکی و سەفایە ، ولەپاش ئەو پەیامبەرێ نابێت ونایە ، وە درود لە سەرئال ویارانی هەتاهەتایە .

***

لە پاش پێشکەش کردنی ئەو سوپاس وستایش وسڵاوە بەرێگای دڵ دا دەرۆین ودڵ بەشاعیری دڵ سوتاو بەئاگری سۆفیەتی مامۆستا مەلا سالحی " حەریق " دە سپێرین وباسی شیعروبەسەرهاتی ژیانی دەکەین ، وە ئەو بەڵگە ونوسراوانەی کە لە شوێنەواری شاعیران و نوسەران ولێکۆڵەرانەوە بۆمان بەجێ ماون دەیانکەین بەڕێنوێنی ڕێگامان بۆ ئەوەی " حەریق " چاتر وباشتربناسین ، ئەو حەریقەی کەبەمامۆستای مەدرەسەی شیعرو ئەدیبی فێرگەی ئەوین وشاگرد هەڵگیرسێن ناوبانگی دەرکردووە وشیعری ئاگرینی هۆنیوەتەوە .

حەریق

١٩٠٧ — ١٨٥١

گەوهەرناسی کەم وێنەی دەریای عیرفان وتەحقیق
شاعیری ڕێبواری ڕێگەی تەسەووفی پیری شەفیق
سەوداسەری مەعنەویاتی یوسفی میسری تەریق
بەئاگری عیشق سوتاوەبۆیەناز ناویکردووەبە "حەریق"

گەوهەری تروسکە دا روبەنرخی نا وسەدەفی ئە مڕیا یە ما ن ناوی
مەلاسالّح وکوڕی مەلانەسرولّلای زێوەییەیە ، زێویە دێیەکەلەسوردا شلە
نا وچەی سولەیما نی پا ڵی دا وە، بەلای رۆژەلاتی کێوی پیرەمەگرونەوە ،
مەلا نەسرولّلای با وکی خا ڵکی دیی کا شتەرە ، کا شتەرولۆن دودین پاڵیان
دا وەبەکێوی شا هووە کەکەوتۆتەبەینی هەورا ما نی لوهۆن وجوا نرووە،
دیوی جنوبی پا ڵی دا وە بەما یدەشتەوە ، مەلانەسرولّلا بەفەقێیەتی
ولاتەگەیخۆی بەجێ هێشتووە ولەپا شا بەمەلایەتی لە دیێ "زێویە"
دەگیرسێتەوەوژن دینێ، ما مۆستا " حەریق " لەسا ڵی ١٨٥١ زا یینی لە
دیێ " زیوێە " ئە ستێرەی ژییا نی تریفەی دا وەو چا وی بەرونا کا یی
دونیا هەڵێنا وە ، خوێندنی سەرەتا یی لەلای با وکی دەست پێ دەکا ولە
پا شا دە چێتەسولەیما نیولەمزگەوتی شێخ محەممەدی بەرزنجی دەبێ بە
سوختەی فەقێیا ن وگەشتێکی قەرەدا غیشی بووە ، لەبیا رەش با سی"نیکاح"
لەکتێبی " منها ج " ی نەوەوی لەلای شێخ حدیدەر دەخوێنێ وسەرێکی
دي لەسولەیما نی دەدا تەوە ، لەسا ڵی ١٨٨٤ لە " پێنجوین" "کەلەنبە-
وی بورها ن " کەعیلمی مەنتیقەلەلای مەلا عەبدورەحما نی پێنجوینی
دەخوێنێ، لەوێوە دێ بۆموکریا ن " ما وەیەکیش لەوێوەدا هەربە
بەفەقێیەتی دەسوڕێتەوە لەپا شا ڕیی دەکەوێتە خا نەقا ی " شێخی
بورها ن " وا تە شێخ شەمسەدین ولەوێ دەکەوێتەداوی تەریقەتەوە،
لە شێخ یوسف " شێخی بورها ن" تەریقەت وەردەگرێ و دوا یتەواوکردنی
خوێندنی ئا یینی ونا وقەقیا ن دەبێت بەمەلایەکی زا نا وپا یەبەرز
ودەچێت بۆئا وا یی" سا حیب "ی نا وچەی سەقزو دەبێت بەمەلاومودەریسی
ئەم دێیە وهەرلەوێش ژن دێنێت ودوا ی ما وەیەک لە ئا وا یی سا حێبەوە
دەچێت بۆدیێ " قا را وا "ی نا وچەی بۆکا ن وخەریکی مەلایەتی ودەرس
کوتنەوە دەبێت وهەرلەم ئا وا یی یەبەهۆی هۆنینەوەی چوا رینەیەک

سالّح خانی ئیعزا مول موڵک ئاغای " قاراوا " و " بۆگەبەسی"کە پیاوێکی سامانداروخاوەن دەسەلات ودەس رویشتوبووەریشی دەتاشێت .

ئەم رووداوە دلتەزێن وناخۆشە بەجۆرێک کاردەکاتەسەر هەست و هۆش وعاتیفەی ئەم شاعیرە ناسک خەیاڵە کەئەم زامەقوڵ وکاریگەرە تادواهەناسەی ژیانی هەروا دەمێنێتەوە ، هەروەکولەپارچەشیعرێک داکوتویەتی :

شادی بێگانەیە ، خزمم غەمە گەر مردیشم

ئەوەوا ریس لەحیسابی حەق وگۆروکەفەنم

گەنجی فکرم کەلەنێوکونجی غەما دیوەئەوە

مُلکی شادیم هەیە تاساکینی بەیتولحەزەنم

یالەغەزەلێکی ترا تابلۆی ژیانی تاڵ وناخۆش وپڕلە ئازارو خەفەتی خۆی بەمجۆرە وێنەدەکێشێت ودەڵێت :

هەوری خەفەتە بەفری غەمی داوە بەسەرما

یاسەرسەری دوریتە کەلێی کردمە سەرما

کەوتۆتە سەرم ئەشک وغوباری ئەلەمی دڵ

یەعنی کەقوری میحنەتەکردومە بەسەرما

" حەریق " بەدڵ شکاوی وناچاری، بەخاووخێزانەوە ئەوێ یە بەجێ دێڵێت ودەچێت بۆ گوندی " شەرەفکەند" وبۆماوە یەکیش لەوێ دا نیشتەجێ دەبێ ولە وماوەیەدا خەریکی دەرس کۆتنەوەبە فەقێیان دەبێ وپاشان دەچێت بۆ شارۆیرانی ناوچەی مەهاباد وچەندسالێکیش لەگوندەکانی ئەو ناوچەیەدا دەبێ بەمەلاومودەریس ولەپاشان لەسالی ١٣٢٤ هەتاوی دێتەشاری مەهاباد ودەبێ بەمەلا ومودەریسی مزگەوتی حاجی " سەیدحەسەن " ومحەممەدحوسێن خانی موکری مانگێ سێ تمەن حقوقی بۆدەبڕێتەوە . ئیترپاشماوەی تەمەن وژیانی دەکا بەپەپولەی

دەوری چرای " شێخی بورهان " وتا ساڵی ١٩٠٧ زایینی،ڕێکەوتی ١٣٢٦ کۆچی مانگی دوای ٥٦ ساڵ ژیانی شاعیرانە وسوفیانەلەشاری مەهاباد لەگەڕەکی " ڕزگەیی" یان لەخانوی میرزا "حاجی یوسفیان"ئەوگەوهەرە تروسکەدارە بۆهەمیشە لەگرشە دەکەوێ وما ڵاوایی لەژیان دەکاولە گۆڕستانی " مەلاجامی" لەتەنیشت ئارامگای خوالێخوش بوشێخ مەحمودی نەوەی شێخ تەهای شەمزینی سەری دەبا تەنێوئامێزی خاکەوە .

خوا بەگەورەیی خۆی گیانی بەبەهەشتشادبکا .

****

شیعـــری " حـەریـق "

حەریق شاعیری رێبواری رێگەی سوفیایەتی وخاوەنی دڵێکـی بـە خرۆش وماموّستای هۆنراوەی جوان وراوچی نێچیری شیعروهەڵۆی مەعنا و گەوهەری بیروخەیاڵە وما مزی مەعنای بە تەواوی رامی خۆی کردووە ، ئەگەر بەوردی سەرنجێک لە ناوەروک ومەعنا ومەبەستەکانی ئەوشاعیرە مان بدەین ، شیعریعیرفانی وسوفیایەتی زۆربەی دیوانەکەیگرتۆتەوە، چونکەعیرفان وسوفیایەتی وخۆش ویستنی" شێخی بورهان "بـــەتەواوی هەست وهۆشی داگرتووە ولە سەرجەمی شیعرەکانی دا ئەوکا رتێکردنە بەرچاو دەکەوێ بە شێوەیەک کەگوتنی هۆنراوەی ئاینی وعیرفانی یاستایشی " پیری بورهان " لەقولایی دڵ و دەرونیەوە هەڵقولاوەوبە درێژایی تەمەنیشی پەیرەوی لێکردووە ، بۆیە لەچەند جۆر هۆنراوەی ئاینی وعیرفانی وەکو شیعری " خۆف ورەجا " و " نوری موحەمـەد " و " دڵی غافل " و " خەرمانی ئەمەل " و " عەســری خــەزەف " و " مەدینەی ئەمەل " و " غونچەی مەقسود " و " فەرشی غەزەل" دا زۆر زانایانەوە شارەزایانەلەمەیدانی رەوانبێژی وجوانکاری ووردەکاری دا ئەسپی خۆی تاوداوە وهەست وسۆزی خۆی دەربڕیوە ،هەروەکـــولـە پارچە شیعری " خەوف ورەجا " داکوتویەتی :

خۆفم لەخودا چونکە لەبەرغەیری خودا یـــە

ئەمنم بەدرۆ ، سورەتی وەک خۆف ورەجا یـــە

پاڵێی رەحەتی داوە تـەوەنەفسی خەسیســم

یا ئەمنی غەنا ،یا ئەسەری یەئـس و هـــەوایـــە

بارانی بەرەحمەت لە تەرەف مەبدەئیفەییاز

قەترێ ئەسەری سونبول ویەک چقــڵ وگیایـە

نوقسا ن لـەتەرەف قا بیلـە ، نەک فا عیلـی موختا ر

ئەم قـەولـی منەرەئیـی جـەمیعی حوکـەما یـە

* * *

یا لـەشیعری"نوری موحەممەد" دا گوتویەتی "

بەو نورە کەزا هیربو لـەسەر ڕویی مـوحـەممەد

عا لـەم هەموئا شوفتە بو وەک مویی موحەممەد

سەروی چەمەنیش پێی لـەگڵ وخـا ری غـەمـا یـە

لـەرزا نە لـەحەسرەت قەدی دڵجویی موحەممەد

بورها نەلـەسەرتـەفیی مونا فـا تـی شـەوو رۆژ

مویـێ کەپـەرێشـا نە لـەسەر ڕویی موحەممەد

* * *

حەریق شا عیرێکی زیری خا وەن هۆش وبیری بەرز ودورئـەندێش

بووە وپێویستی خۆی بەرا نبەر بەخودا وئا یین وعیرفا ن بەجێ هێنا وە،

بۆیە چووە بۆدونیا ی شیعری پڕلـەخودا نا سین وسوفیا یەتیەوەودەستـی

کردووە بەهۆنینەوەی ئەوهۆنرا وا نەی کەنا وەروک ومەبەستەکـەیـا ن

بریتی یەلـەخودا پەرستی وسوفیا یەتی وفەلـسەفی وستا یش وبـەسروشـت

هەڵکوتن ، بەخوێندنەوەوموتا ڵا کردنی شیعرەکا نی بیـری ئـا یینی

ورێبا زی عیرفا نی حەریقما ن بۆ دەردەکەوێ .

خەجا ڵەت مونحەسیر بوئەی دڵەی غا فڵ لـەدونیا یە

نەدا مەت بونەتیجەی ئا خری ئەمشۆروغەوغا یـە

عەجەب بوت بۆتەزستا ن زەمهەریری بـا ری عیسیانت

کەشک نەبەی سەرما یە ،دەڵێی وەیوەی چەسەرمایە

لێرە دا ئەوەی پێویستە بگوترێ ئەوەیەکەیەکم سەرچاوەی ئیلـها م

و خروشا نی" حەریق " سۆز وهەوا ی ئەوین وسوفیا یەتی بووەکـەکـاری

کردۆته سەردڵ ودەرونی بەجۆشی وهەرلەوکاتەوه کەهەوای عیشق و – عیرفانی کەوتۆته مێشکەوه بەشیعری ئاگری دەرونی دا مرکاندووه ، فەلسفەفەی تەسەووفی " مەحوی" وشا عیرانی سوفی،کاریان تێکردووه و لەسەرئەوه شرا بیروخەیالی ناسکی " " نالی" شۆرشێکیان لەدڵی دا کردۆتەوه ، شیعرەکانی تام ومەزەوچێژی گیان بەخشی تەسەووفیان تێدا یەوعیرفان وسوفیایەتی لەزۆربەی هۆنراوەکانی دا دەدرەوشێتەوه بەخوێندنەوەی هەڵبەستەپڕلەمەبەستەکانی روانگەی بیری تەسەووفو رێبازی ئاینی وعیرفانیحەریقمان بۆرون دەبێتەوه وبەوجۆرەبۆمان دەردەکەوێ کە " سوفیزم" تاچ رادەیەک کاری کردۆتەسەرشیعروئەدەبی کوردی وتاچ ئەندازەیەک سامان داری کردووه وبەرزی کردۆتەوه ،هەر وەکولەشیعری " خەرمانی ئەمەل "دا دەڵێ:

لەخەرمانی ئەمەل میروی عەمەل جەزبی نەکرد/دانێ
لەزەیقەت خانەدا ترسم هەیە، ئاخرسەری دانێ
دەڵێن جەردەی ئەجەل رێگا بەکاروانینەفەس دەگرێ
شەقامی سینەدەبڕێ بۆمەتاعی دیدە دەروانێ
تەریدەی نەفس وشەیتان قافلەی تاعاتیغارت کرد
ئەگەر جاسوسی ئیمانی نەبێ دەرناچێئینسانێ

* * *

" حەریق " لە هەموباخچە وگوڵزارێک چەپکەگوڵێکی چنیوەو ناوەروک ومەبەستی هونراوەکانی برێتین لە :

١ – ئاینی وخواناسی
٢ – عیرفان وسوفیایەتی
٣ – فەلسەفی وکۆمەڵایەتی
٤ – خۆشەویستی ودڵداری

٥ ــ ستایش وپێ هەڵكوتن

٦ ــ بەهاروسروشت وجوانی

٧ ــ شین ولاواندنەوە

٨ ــ موناسەبەت

٩ ــ نامەونامەكاری

١٠ــ داشۆرین و گلەیی

" حەریق " ئەوەندەی كەلەكوردی داشاعیروخاوەن بەهرە بووە ئەوەندەش لەشیعری فارسی داشاعیروشارەزاوخاوەن بیری بەرزبووە و لەپاڵ هۆنراوەی كوردی داهۆنراوەی بەزمانی فارسیش هۆنیوەتەوە وكەشكۆڵ وبەیازەكان،چەندنمونەی ئەوبابەتەیان بۆهەڵگرتوین .

دوكتور " مەعروف خەزنەدار " زاناو نوسەری پایەبەرزی كوردلە پێشەكی دیوانی شاعیری گەورەی موكریان " مِصباحُ الْـدِیـوان "ی " ئەدەب " لەلاپەڕەی دوازدەدا دەڵێ : " حەریق " یەكێك لەوشاعیرانە یە، كە نوێنەری قوتابخانەی " نالی" یە لەخاكی بابان دا ، وەئەم شاعیرانە واتاشاعیرانی نیوەی دووەمی سەدەی نوزدەهەم ئەگەرچی غەزەلی" نالی" یان لەروی روخسارەوە نەگۆڕیوە بەلام شۆڕشكیان لە ناوەروك دا بەرپاكردووە ، " حەریق " و" مەحوی" بەدەروێشی،" حاجی بەنیشتمان پەروەری و" ئەدەب " بەدە رهێنانی غەزەلی دڵداری لە چوارچێوەی دەروێشی یەوە، بۆجیهانی ڕیالیزم، "حەریق "هەلەرلە سەرەتای لاوی یەوە دەستی كردووەبەشاعیری ولەهۆنینەوەی هۆنراوەدا سەودا سەرو شەیدای شێوە وشێوازی شیعرەكانی " مەحوی"وبەتایبەت " نالی" بووە وشیعرەكانی ئەوان لەشیعری ئەودارەنگ دەدەنەوە ، دڵی لەوردكاری ئەوشاعیرانەچووە وگەلێكشی حەزلەجیناس وتەشبیە و ئیستیعارەی جوان كردووە ، بۆنمونەتەماشایەكی ئەوكارتێكردنەی

" نالی" له " حەریق " بکەوبزانه چۆن " حەریق " شوێن شێوەوشێوازی " نالی" کەوتووە ، " نالی" دەڵێ :

چاوە لە بروّ یەعنی لەژێرتاقی نەزارەت

بێ پەردەعەیان دێتەتەکەللوم بەئیشارەت

" حەریق " دەڵێ :

ئەمخوسرەوی خوبانە کەوا دێتە نەزارەت

شیرینە ئەگەردڵ برفێنێ بەئیشارەت

" نالی" دەڵێ :

ئەم تاقەموتازە کەوا خاسەیی شاهن

ئاشوبی دڵی مەملەکەت وقەلبی سوپاهن

" حەریق " دەڵێ :

ئەم تاقمەشیرینە لەمەکتەب کەدیبارن

جەللادی دڵی عالەم وئاشوبی دیبارن

باچاوێکیش بەهەردوچامە " قەسیدە" کەی " کچ" ی " نالی "و " کوڕی" "حەریق " دا بخشێنین وبزانین " حەریق " چۆن بەسەرڕێچکەو ڕێبازی" نالی" دا رۆیشتووە وتەنانەت لەکێش وقافیەش دا پەیرەوی لە" نالی" کردووە وشوێن پێی ئەوی هەڵگرتووە ،"نالی" لەچامەناسک وجوانەکەی دا کەباسی عیشقی مەجازی دەکا ودەڵێ:

عیشقت کەمەجازی بێ، خوا هیش مەکەئێللاکچ

شیرین کچ ولەیلاکچ ، سەلماکچ وعەزراکچ

فەرقی کوڕوکچ ڕۆشن وەک فەرقی مەهەومیهرە

ئەم فەرقی شەوورۆژەوەک فەرقەلەکوڕتاکچ

" حەریق " یش لەچامەبەرز وبەناوبانگەکەی دا باسی عیشقی حەقیقی دەکا و دەڵێ :

عیشقت کەحەقیقی بێ تا لیب مەبە ئیللا کورِ

هەمحەزەرتی لەولا کورِ،هەمیوسفی وا لا کورِ

ئەو نورەکەمەنشەئی بـو ، بۆعاشقی مەبدەئی بو

تێفکرەلەئەونورەمەعلوم وهووەیـــدا کور

سەدحەیفێ کەتۆ " نالی" بەمپیری بەمندالّی

بەمتەرزەلەعیشق ئەدۆیی زیبا کچودیبا کور

هەرعیشقی حەقیقی بێ،وەک عیشقی"حەریقی"بێ

مەیلی بەدەقیقی بێ،بۆمەعریفەتولـلا کـور

* * *

هەروەکوگوتمان " حەریق" شاعیرێکی سوفی یەوهێندێ لەشیعرە ـ کانی عیشقی مەجازین وسەریان لەتەسەووفەوە دەرچووە،وا تەلەعیشقی مەجازی یەوە چووە بۆعیشقی حەقیقی وخودایی .

*

" حەریـــق و غــــــەزەل "

" حەریق " شاعیرێکی سوفی وغەزەل وێژێکی بەهرەمەندی دوای " نالّی" و" مەحوی" یە ، ناوبانگی "حەریق" زیاتربەهۆی غـەزەلـــە بەرزو جوانەکانیەتی،کەبەراستی مەعنای باریک ووشەی جوانی وەکـــو گەوهەروپاقوتی لەملوانکەی هۆنراوە دا تێکەڵ کردووە ولەشیعـــــرو غەزەلەکانی دا رۆحی عیرفان وخواناسی بەتەواوی دیاری دەدا ،

بەکەمەندیغەمی دونیاکەسێ خۆی پێچا بـێ

موتلّەقی قەیدی تەکالیفەکەخۆی پێ چا بــێ

ئەوی خاوی تەمەعسکەوتـۆتە حالّی چاوی

چۆن لەبەر ریس وگوریسی لەغەزەل جۆیا بـێ

حیکمەتەشیعری من ودەوڵەتی ئە هلی ئیمساک

وەک تەلەسمێکەکەریێ مەشرەبی بونەشکا بێ

*

رێچکەوەدا رشتنی شیعرەکانی " حەریق" بەتێکرایی شێوەیەکەلە نێوان غەزەلیدلداری وسوفیانەدا ، یانی عیشق وسوفیەتی تێکەڵاو کردووە وبیروخەیاڵی سوفیانەی لەناوەرۆکی غەزەلی دلّداری وئەویندا نە گونجاندووە .

چاوەکەمئەمرۆلەگوڵشەن گوڵ بەعیشوەخۆی نوواند

نەک نەمەک گیربمبەمەرگی تۆقەسەمهیچ نەمدووواند

گوڵ بەتۆزی پێتەوەلاف وگەزافی لێ دەدا

واشوکرسۆزەی نەسیم هات وئەویشی لێ ستاند

بۆگوڵی روت ماتەمی پەرچەم دەبینێ بۆیەوا

ماهی نەورۆزمبەشێوەن وەک محەررەمخۆی نواند

" حەریق" لە تین وتاوی ئەوین وخۆشە ویستی دا بەهێزبووەو بەهەست وسۆزی سوفیانەوعاریفانەوەئاگری هێناوەتەنێوئاورگی دڵ وبووەبە شاعیروئەدیبی فێرگەی عیشق وبووەبەرێگری دڵەکان ، بەراستیئاگری عیشق لەدڵی " حەریق" داهەستاوە وبلّێسەی ئەستاندووەوسوتاندویەتی ، بۆیە بەغەزەلەبەرزوبەسۆزەکانی ئاگری لەخەرمانی دلانی بەهەست بەرداوە .

کەی دێیەوەسەررەحمی دڵی زارونەزارم؟

کەی دێ قەدەمی خێرت بەسەرخاکی مەزارم؟

تادیومەلەنێومەسحەفی روت سورەیی یوسف

بۆئایەتی حوسنت لە هەموررەسمی کەنارم

تا ووس کەلەسەر زینەتی بالّی ، سەری دا نا

ئەمنیش بەپەڕی فکرەوەبێ سەبروقەرا رم

پەروانەیی شەوقت مەخەرە ئاگری میحنەت

شەمعی دڵەکەت هەڵکەلەبۆ بەزمی نیگا رم

*

" حەریق " بە جوانترین شێوە ناوەروکی ئاینینی وعیرفانی، وەبەرزترین بیری سوفیا نەوفەلسەفی، وەبەسۆزترین ئاوازی ئەویندا- رانەی لەغەزەلەکانی ادا دەربڕیوە وتەنانەت زۆربەی غەزلەدڵدا ریەکانیشی ڕەنگی غەزەلەعیرفانیەکانی بەخۆیەوەگرتووە .

بەخەیالّی شەوی وەسڵت خەوی هیجرا نەمدی

بەشەمیمی نەفەست سروەیی چیرانا نەمدی

چاوی بیمارت ئیشاراتی شفا دەنوێنێ

لەخەتی مەسحەفی روت ئایەیی لوقما نەمدی

گەوهەری مەعنی لەدەریا چەیی دڵ دێنمەدەر

تا لەحوققەی دەهەنت لەعلی بەدەخشانمدی

هەربەئاودا چوسەفینەی غەزەلی بەحری خەیاڵ

لە چییاتسودیمەتا عمزەرەروزیا نەمدی

لەگەنی دیدە ،فتیلەی موژە ورەوغەنی ئاه

بۆشەوی وەسڵی لەسەدلاوە چرا غا نەمدی

*

ئەوهۆنەرەهونەرمەندە ئەویندا رێکی دڵ سوتا وەکەرا یەڵ وپۆی غەزەلەکانی لەهەست وسۆزوئەوین وخۆشەویستی چنراون و لەسەر روپەرەی دلاّن نەخش کراون ، لەسەرتا سەری ئەم غەزەلانەدا ئەوێنێکی ئاگراوی وسۆزێکی راستەقانی شەپۆل دەدا و غەزەلەکانی بەراستی دڵ

دەکە نەوە وبەبێ پەروا ئینسا ن دەخەنەسۆزێکی مەعنەوی ورۆحێکـــــی رۆحا نی وئەویندا رنەیا ن هەیە .

بۆجەمعی غەم وشا دی نەبو رۆژی موحەررەم
روت بەرگی گوڵی شا دی وزوڵفت شەوی ماتەم
بەو وەجهەدەڵێن مەسحەف وبەونوقتەدەڵێن دەم
بەوزولفەدەڵێن قەیدوبەئەمجا شیەپەرچەم
تەفسیری شەوی وەسڵ وغەمی رۆژی فیـــراقـــە
مەشهورەلەدونیا بەبەهەشت وبەجەهەننـــەم
تەسبیحی سەنا ی زوڵفی خەیا تەو لەبیمەرجا ن
سەررِیشتەیی ئێمەیدەوێبوعیقدیمونەززەم
بـۆدڵبەری مەعنی لەحەرەم خا نەیی ئەســرار
خۆیقەبەڵەمی ما وە "حەریق"ئێستێبەمەحرەم

*

ئەوبوێژەخۆش را وێژە لەدەربرِینی بیروخەیاڵ وپەروەردەکردنی نا وەروکی تا زەوبەکا رهێنا نیئیستیعا رەی جوا ن وتەشبیها تی نــا سک ودا هێنەرا نەدا بەهێزوخا وەن دەسەڵات بووە وغەزەلەشیرین ودڵرفێنەـ کا نی چون لەقوڵایی دڵی بەهەستیەوە هەڵقوڵاون لەگەڵ دونیـــا یـــەک هەست وسۆزتێکەڵاو ن.

ئەی تۆبەلـــەدەس رۆژی فیرا ق وشـــەوی هجیرا ن
وەی رِۆلەهەرا وکەشمەکەشیسا عەتی چیرما ن
بۆسەبزەیی نەوخیــزی خەتی لالــە روخـــا نــم
هــەوری خەفەتم حا زرە بۆدیدەیی گـریا ن
تۆتا ری سەری زوڵف ومنیش ئەشکی بەحەسرەت
خۆش دێن لەیەک ئەورِیشتەوئەودانی مەرجا ن

قەترەی عەرەقی شەونمی بەرگی گوڵــی روت بو

وەمزا نی کەمەرجا نەلەسەر لەعلی بەدەخشان

"حەریق" دەنگ ونا ڵەی دەرونی لەقا ڵبی غەزەلی نا ســک وتــەرو

پا را ودا هۆنیوەتەوە وهۆنرا وەکا نی‌نیشا نەی سۆزی ئــەویـنــدا را نــە و

عیرفا نبەتی ، غەزەلەکا نی پا رچەئا گرێکن کەلەکورەی دڵی‌ئاگرینیەوە

ها تونەتەدەرەوە ودەکرێ بڵـێین بەتەوا وی مەعنا " حەریـــــق" شیعری

شا عیرا نە وعاریفا نەی هۆنیوەتەوە .

هەموکەس با بزا نێ من کەسەودا ی زوڵفی دوتا تم
لەخا نەی‌کوڵـەدا کۆڵـەلەدەوری‌شای روخت ماتم
ئەگەرچی سا کینی مُڵکی عەجەم‌بوم‌دورلەرۆمکەوتم
لەسا یەی‌پەرچەمی‌تۆوەرەئیسی مُڵکی شا ماتم
موتا لای حا شیەی زوڵفت لەسەرسەفحەی روخت سەعبە
بەوەمچا بوبەمندا ڵی لەدەرسی عیشق راهاتم

" حەریق" زۆرجا ریش بەرەوغەزەلی ئەوین ودڵدا ری رۆیشتـــووە و

لەم مەیدا نەش دا سوا رچا کی خۆی تێدا تا قی کردۆتەوە ،ئەگەر بــەوردی

کەبا سی ئەوین وخۆشەویستی، یا ن بەئا شکرا یی تێدا دیا رەوویستویـــەتی

لەهەموروا نگەیەکەوە شیعربڵێ وخۆی لەمبوا رەش تا قی کردبێتەوە .

حوزنی من یا حوسنی تۆئیشکا لــەتا ئا خرنەفەس
چون زەکا تی‌حوسنی‌تۆیا حوزنی‌من‌ناگا بەکەس
چۆن دەکەی مەنعی دڵی من تۆلەشەهدی‌لێوی‌خۆت
لێوی تۆوەک شەککەرستا نەدڵی‌من‌وەک مەگەس
تا زەفەرموتەلەلای کەس را زی عیشقی من مەڵــێ
نەت دەزانی دڵ کەکون‌بودەنگی‌لێ‌دێ‌وەک‌جەرەس؟

*

" حەریق " پا یەخێکی زۆری بەشیعرەکا نی خۆی دا وەوزۆری خۆش

ویستون وەبەهۆی هۆنرا وەکا نیەوەخۆی بەوەجا خ رۆشــــــن زا نیـــوە و

هەڵبەستەکانی بەجگەرگۆشەی خۆی دانا ون وهیوای پاشەڕۆژی پێیان بووەوبەموشتەری ودا خوازی شیعرەکانی کوتووەکەئەوهۆنراوەبەنرخ و جوانانەلەکیس خۆیان نەدەن ، هەروەکولەچامەی "عەسری خەزەف"داکە وتویەتی :

هەریەک پەلی فرزەندێ،دەژی شیعری " حەریقی"

تۆبۆچی لەکیس خۆتی دەدەی موشتەری نادان ؟

*

" حەریق وشێخی بورهان "

حەریق لەکۆڕی ڕەوا نبێژی دا بولبولێکی هەزاردەستانە کەدڵ بە دریادا دەدا ورولەخانەقای " شێخی بورهان " دەکا ، کاتێ کەچووەبۆ خانەقای " شێخی بورهان " ولەوێ دا نیشتەجێ بووە ، تادوایی ژیبانی لەسۆزوگودازی عیشق دا گوشەنشین بووە وپشکۆئاگراوایەکانی ئەوینی ڕاستەقانی لەدڵ ودەرونی دا بڵێسەی ئەستاندووەوئاگرلەخەرمانی ژیانی بەرداوە ،بەراستی لەدونیای عیشق وشەیدایی، وەسۆزوگودازوخۆشەویستی داکەم وێنەبووە :

ئەی دڵ وەرەشادی کەلەبۆبەزمی ویسالت

ودادیومەتەوە دڵبەرەکەی تازەنیهالت

زاتێکە موبەررایە لەئەنواعی نەقائیس

ئیترچدەڵێی دەرحەقی مەفقودەمەجالت

پێی بێژە لەبۆشەوکەتی تۆفەخری زەمانە

یا بۆ ستەئەرزوفەلەکیش چەتری جەلالت

پەروازی نییە بولبولی دڵ بۆتەرەفی گوڵ

تادیویەتی پەروانەسیفەت شەمعی جەمالت

" حەریق" شاعیرێکی سۆفی بووەوا تەڕێگەی سوفیایەتی گرتووەو بڕوایەکی پتەوی پێیان بووەبەتایبەت بەشێخەکەی خۆی وا تەشێخ یوسف شەمسەدین،حەریق بەتەواوی گەردن کەچی"پیری بورهان " بسووەوبەو پەری گەشە وزەوقەوەروی بەلای ئەودا وەرگێڕا وەوبەدەوا مخەریکی دانانی هۆنەراوەی ڕەوان وپرلەسۆزبووەبۆی، هەروەکولەهەڵبەستی " مەدینەی ئەمل " دا دەڵێ :

تا ریکەدڵم رەوشەنیی شەمسی هیدا یەت

نوقتەی دڵەکەمەبدەئی ها تۆتەنیها یەت

ئەی پا دەشەهی مَڵکی ویلایەت بەعدەا ڵەت

مەزڵومی شەڕی نەفسموها تومەشکا یەت

"بورها ن"وەکو"کەنعا ن"وشەرەفکەند"کە "میسر"بو

کردت بەمەدینەی ئەمەل وکەعبەییغا یەت

هەم"شەمسی" بەئیمنا دی وهەمقوتبی بەشیرشا د

ئەو خەرقەبەسەبونەزەری ئەهلیکیفایەت

" جەریق" سوتا ویچرا ی روخسا ری شێخ شەمسەدین بووەوبەهۆی ئەو شێخەوەبووەکەدڵ ودەرونی خرۆشا وەوقەریحەی شیعری کرا وەتەوەوهەر ئەویش بۆتەهۆی هۆنینەوەی ئەوهەموهۆنرا وەبەرزوبەهێزا نەولەزۆربەی هەڵبەستەکا نی دا سۆزوئا رزەوی خۆی بۆگەیشتن بەشێخەکەیپێشا ن دا وە :

لەسەرسەودا ی قوما ری شا هی خوبا ن "پیری بورها نی"

بەچەوگا نی ئیرا دەت گۆی سەر مبۆبا زیداناوە

بەقوربا نت بم ئەی پیری خەرا با تی جیها ن ئا با د

بەشا هیدبەکەوا روحملەرەهنی قوربی تۆناوە

شەهیمَڵکی یەقین، شا هنەنشەهی دین،پیری با تەمکین

رەئیسی ئەولیا رەحمێ هەتادڵ ریێنەبەسراوە

دەرسی جنونی مەلاسا ڵحی حەریقیا ن لەسورەی یوسف دا نوسیوە وبۆ پەرەپێدا نی سکەی دین هەموخەرا جی میسری بیروخەیا ڵی خۆێ بەجوا نی " یوسف " بەخشیوە "

کتێبی عیشقی مەجنون ئا یەتی روخسا ری لەیلایە

لەسورەی یوسفا درسیجنونی ئێمەنوسراوە

کەسێ فیئرەت بلندبێ بۆرەوا جی سککەیی دینی

خەرا جیمیسری قەلبیخۆیبەخوسنی "یوسفی" داوە

حەریق سەدا ن کەس لەپیا وا نی خوا وەکو "مەنسور "وهەزا را ن کەسی وەک " شِبْلِی" لەریزی مریدەکا نی شێخ دا دەبینێ کەهەمویا ن بەهەوا ی تێگەیشتن ونا سینی شکۆوگەورەیی شێخ گەسک لێدەری دەرگا ی ئەون،لە پا شا ن بەوپەری شا نا زی کردن وخۆشەویستی ورا ستی ودورستی یەوەسەر لەمەیدا نی مریدا نی دا دەنێ وبەکینا یەخۆی لەریزی ئەوا ن دەژمێرێت ودەڵێت :

سەدهەروەکو مەنسوروهەزا ری وەکوشِبْلِی

جا روکەشی دەرکن بەهوا ی دەرک ودیرا یەت

سەردا نی لەمەیدا نی مریدا نی "حەریقی"

بۆگۆیی شەقێن چا کەخۆشت کوت بەکینا یەت

غەزەل وچا مەکا نی " حەریق" پڕن لەئا گری ئەوین وهەست وسۆز ی خۆشەویستی وخوا نا سی وهەرخا وەن دڵی ئەمغەزەل وچا ما نەبخوێنێتەوە ئا گرلەدڵ وگیا نی بەردەبێت ، چون زۆربەی چا مەوغەزەلەکا نی بیر و خەیا ڵی عیرفا نی یا ن تێکەڵاوەوبۆگەیشتن بەخوا پیا ڵەی با دەلاهوتی لە مەی گێڕی کۆڕی عا ریفا ن وسەرخۆشا نی خوا نا س دا وا کردووە .

خودا عومرت بدا با قی، وەرەسا قی بدە ڕا قی

کەتۆهەمرا زمی مەی بێنەبۆدەرما نیدەردانم

بەرەنگی ئەشکی خوێنینمکەڕوسور ملەقا پیحەق

لەفەیزی تۆوەیەسا قی بەجۆشەئا وی گریانم

لەنیۆئا تەشکەدەی غەمدا کەبا بی دڵ ئەوا برژا

شەرا ب بێنەبەپەیما نەتەوا وەعەهدوپەیمانم

لەزۆربەی غەزەل وچا مەکا نی دا سەودا سەرا نەوئەویندا رانە ئەوین وخۆشەویستی خۆی سەبا رەت بەشێخی بورها ن دەربڕیوەوئەمپیرەپیرۆز و روناک دڵەبووەبەسەرچا وەی خروشا نی، زۆربەی غەزەل وچا مەکا نی،بۆوێنە لەچا مەیەکی بەرزوبەهێزدا لەپێشا بەشێوەی چا مەویژ ە گەورەکا نچامکە بەتەشبیب و غەزەلێکی گیا نپەروەرودڵ نشینەوەدەست پێ دەکا وزۆر — ما مۆستا یا نەوشا رەزا یا نەستا یشی شێخەکەی دەکا ولەپا شا ن بـــەوەسف کردنی سروشت چا مەکەی بەتا زەکردنەوەودوپا تکردنەوەی سەردێرێکی تر دەست پێ دەکا وبەستا یش کردنی مورشیدی گەورەی تەریقەت حـــەزرەتی شێخی سیراجەدین وکورەکا نیەوە چا مەکەدوا یی پێ دێنێت ودەڵێ:

"سیرا جەددین" بەنوری حەق بەهەرشەخسێ بەها ی دا بێ

بەشەمسیڕوی"حیسا مەددین"وەفا کا بێ ژیبا "نابێ

بەسەرخا کی وجودی تا لیبا ن ئیکسیری ئـەڵتـا فـــت

مسی قەڵبی قەلب خا لیس دەکا گەرعەکسێتێبابێ

(لەدێبا چەی کتێبی حوسنی عەلەمهەروەرەق لادەم

دەبینممەبحەسیوەسفت لەهەرفەسڵ ولەهەرباتێ)

بەعیشقی شا ی سیرا جەددین وشەوقی"بولوەفا " جا نا

کەرەمفەرمووەکودێژن نەزا نستم بەزا نـا پێ

حەریق بەتەوا وی شێخی بورها نی خۆش ویستووەودڵـــی بـــەئا گرو مەشخەڵی ئەمخۆشەویستی یەروناک بووەوئەمخۆشەویستی یەکا رێکیتەواوی کردۆتەسەررۆحی نا سکی، وەهەست وهۆشی شا عیرا نەی دا گرتووە

لەدا مێنی خەیا ڵم دا مەنی گوڵ پچنـەی شا هید

بەشەرتێ شاهی شەمسەددین لەدڵما جیلوەئا رابێ

نمونەی ئینقیا دوسەرکەشی بۆ سەردی وگـەرمی

کەموخلیس حا ڵی گەرمومونکیریش دڵسەردەتا مابێ

بەبەڵگەبۆی ئاشکرا بووەکە " پیری بورهانی" یەکێکەلەوشێخــــە هەڵکەوتووانەی پێشوکەجێگای قازانجی تەواوەبۆئەوەکــــەســـا نەی بیانەوێ بەهرەی دەرونی وەربگرن، هەرلەبەرئەوەوەهەستوسۆزوخۆشە ـ ویستی یەکی بێ سنوری بووە بەرامبەری، ئەمهۆنەرەبەکورتی هــەتا دواپلەی ژیانی وازی لەوەفاوخۆشەویستی وپەیوەندی دەرونی لـــە و زاتەنەهێناوە ، هەر وەکولەپارچەشیعری" خزری یگــە دا دەڵێ:

ئەی خزری رەهی زوڵـەمتی سەر ئاوی حەیاتم

بەشەمسی روخت ساکینی قەعری زوڵــومـــاتــم

بۆدیدەیی یەعقوبی،خیــرەدیەک نەزەری تــۆ

خــاسیــیــەتــی پیــرا هــەنی کردوەبەخـــەڵاتم

تۆشەمس ومنیش زەڕەیی ـی جیلوەبەقوربان

نیسبەت هــەیە ،عەیبی چییە جــویـا یی بەراتــم

" حەریق "

و

بەهار وسروشت وجوانی

" حەریق"هۆنەرێکی هونەرمەندوبەرزوبەهرەدا روخا وەنی بیری قووڵ وخەیاڵی وردوهەستی‌نا سک ودڵی پڕسۆزوشەیدا ی بەها روجوا نیەکا نی سروشت بووە ، لەبا سی گوڵ وگوڵزا رودیمەن و چا وەندا زی جوانی‌سروشت دا گەلێ مەعنا ی نا سکی هۆنیوەتەوەوهەستی جوا نی دەربڕیوە و زۆر - شا کا ری بەرزوکەموێنەی لەقا لبی جینا س وجوا نکا ری ووردەکا ری‌بەدیع دا هۆنیوەتەوە ،وەک هۆنەرونیگا رکێشێکی لێهاتوجوا نترین وخۆما ڵترین تا بلۆی وێنەی جوا نیی سروشتما ن بۆدەکێشێ، سەیرەکەچەنـد بە هست وسۆزی نا سک رودەکا تەبەهەشتی پڕلالەزا ری کوردستا ن وبا سی‌بەهاری رەنگینما ن بۆ دەکا :

قەمەرکەوتۆتەمیزا نی خەیاڵم موشتەری با بێ
لەعیقدی نەزمونەسرمتا لبی عیقدی سورەیابێ
جەماڵی دڵبەری فکرم لەخەڵوەت دا بوتا ئێستا
بلا با دڵبەر ئا را بێ ، قەبوڵی ئەهلی ئا رابێ
لەموژدەی نەوبەها روغولغولی بولبول لەدەوری گوڵ
وەکوقومری دەبێ تۆقی‌وفا ی سەروملەمل دا بێ
نەفەس دەم،دیدەپڕئا و،وسەما وەرسینە ،جەرگ ئا تەش
کەلامەقەندەگەرسا قی‌لەگەڵ من ئا زەزوی چا بێ
خەلاتی شا هی نەورۆزی نیشا نەی ئا تەش شەفرۆزی
نەسیم‌هێنا ی بەدڵ سۆزی دەڵێ سۆزی جەفانابێ
رەئیسەهەوروتۆپچی رەعدوتۆپ بەرق ونیزا م با ران
نەسیم‌پێشرەو،تەلیعەتەرزە ،فەراشی‌دەبێ،بابێ

لەدەنگی رەعدورەنگی بەرق ونالەی هەوروگەمەی با

کەرِوکوێربەفریتا بیین،مەرهەنا سەی سەردی پێما بێ

لەشەوقیگوڵ،لەزەوقی مول،عەجەب سەرخۆشەئەهلی دڵ

دەوێژن تا یبفەیخوبا زمەگەرجەننەت بەدونیابێ

حەجەرهەروەک شەجەرنا تیق بەسیرِ ی قودرەتیحەق بو

کەسێ حاڵی ببێ حاڵی دەبێگەرئەهلی بینا بێ

نیشانەی نیعمەتی عوقبا لەدونیادا هووەیـــدا بــو

کەسێ با وەرِبەمن ناکا لەرِەنگی سەوزەجویا بێ

عەتای موتڵەق بەغەیری خالیقی حەق بۆدرەختی رِەق

بەکێدەکرێ هەموساڵێ شکۆفەی سەبزی پێدا بێ؟

حەریق

لەمێژووی ئەدەبی کوردی دا

١٩٠٧ – ١٨٥١

کڕیاری کالای بازاری بوێژان ، سوتاوی بالای دەستەبرای کیژان ، دڵی بولبولی دەوری گوڵی تیولۆژی، زمانی پاسەبانی باخچەسەرای وشەی خۆش بێژی ، فیکری بوکێکی رازاوە بە ئارایشی هەمەرەنگە، وێنەئەدا تەوەبەشیعری تەڕی تا پێی بڵێن قەشەنگە ، گاهێ لەسۆزی عەشقی مەجازی دا زمان پاراوێکی بەوێنە ، گاهێ لەیادی"پیری بورهانی" داستانیخوانێکی دڵ خوێنە ، کەللەی تەمی کردووەکەدیویە "نالی"باسی کچی کردووە ، سەمتوری دەنگی داوەتەوەئەم باسی کوڕی کردووە ، یاپیا بەندی مەولەوی،کەبو بەپەپولەی شێخ سیرا جەددین، خۆی کردئەمیش بەگوڵەبەرۆژەلەدەوری شەمسەددین، سەرڕای ئەمانەبونەئەفسانە،سینەی بەتیفی جەوری زەمانە ، ئەنجن ئەنجنە وئەلماسی دەرمانە !!

شاعیری دڵ سوتاوی ئەممەیدا نەمان ناوی" سالح" وکوڕی مەلا نەسروڵڵای زیویەییە ، زیویەگوندێکەلەسوردا شلەلیوای سولەیمانی، پالی داوەبەلای رۆژهەلاتی کێوی"پیرمەگرونەوە" مەلا نەسروڵڵای باوکی زایندەی دیی کاشتەرە ، لۆن وکاشتەردوگوندن پالیان داوەبەکێوی " شاهۆ" وە ، کەکەوتۆتەبەپشتی هەورامانی لۆهون وجوانرۆ ،دیویجنوبی پالی داوەبەماهیدەشتەوە ، مەلانەسروڵڵابەفەقێیەتی لەولاتەکەی خۆی پەرت ئەبێ ولەپاشا بەمەلایەتی لەدیێ زیویەئەگیرسێتەوەوژن دێنێت ، سالحی شاعیری ئێمەلەو دایکەولەوباوکەلەسالی "١٨٥١"ی میلادی لەگوندی زیویە دێتەدونیاوە ، لەلای باوکی سەرەتای خوێندن دەست پێ ئەکا ، لەپاشا ئەچێتەسولەیمانی لەمزگەوتی شێخ موحەممەدی بەرزنجی ئەبێ بەسوختەی فەقێیان، کەشتێکی قەرەدا غیشی هەیە ،لەبیارەش باسی

نیکا ح لەکتێبی "منها ج"ی نەوەوی لەلای شێخ حەیدەرئەخوێنێ،سەرێکی تر لەسولەیما نی ئەدا تەوە ، لە " ١٨٨٤" لەپێنجوین گەلەنەوی بورها ن کەعیلمی مەنتیقەلەلای ئەو رەحما نی پێنجوینی ئەخوێنێ،لەوێوە ئەچێ بۆموکریا ن ، ما وەیەکیش لەونا وەدا هەربەفەقێیەتی ئەسورێتەوە لەپا شا رێی ئەکەوێتەخا نەقا ی " شێخی بورها ن" لەوێ ئەکەوێتەدا و ی تەریقەتەوە ، لەشێخ یوسف شەمسەددین " شێخی بورها ن" تەریقەت وەرئەگرێ ، لەپا شا لەسا بلاغ ئەبێ بەمودەرریسی مزگەوتی سەییدحەسەن، هەرلەسا بلاخ ژنی هێنا وە ، کرروکچێکی بووە ، ئیترپا شما وەی ژیبانی ئەکا بەپەپولەی دەوری چرا ی شێخی بورها ن ، تا لە "١٩٠٧"ی میلادی لە تەمەنی "٥٦" سا ڵی دا کۆچی دوا یی ئەکا ولەگۆڕستا نی"مەلاجا می" لە "سا بلاخ" ئەنێژرێ ، خا وەنی ئەمبا سەی ئێمەپیا وێکی میا نەبا لاوگەنم رەنگ بووە ، چا وی پڕوپوش وبچوک بووە ، ڕومەتی مەیلەودرێژبووە ، ڕیشکی تۆپ وبەشی زیا تری سپی بووە ؛ زما ن پا را ووەبەئەهوەنی قسەی کردووە ،مێزەرێکی سپی سا بلاخیا نەی لەسەرنا وە ، گوزەرا نیشی وەنەبێ خۆش بوبێت .

ئا یا چی مەلاسا ڵحی هەڵخرا نەبێت بۆئەوەی خۆیبا وێژێتەوەکۆشی شیعرەوە ؟ ئا یا کەمەندی نا زی نا زدا را ن بوبێت ؟ یا تا فگەوگوڵاڵەیسەر چا وەی کوێستا نا ن ؟ یا کوێلەیی وکەسا سی ودەربەدەری شا را ن ؟؟..... ڕەنگبێ ئا ما نەهێچیا ن نەبوبن ، بەڵکوسۆزێکی فیتری وکەمەند کێشێکی دەروێشی تێدا بووە ، بەلام تەنها سۆزوهیچی تر ، نەیزا نیوەئیترڕولە کوێ ئەکا تەوە ، ئەمهەستەنا چا ری کردووەبەخوێندنەوەی دیوا نی شا عیرەکا ن، بەتا یبەتی پا بەندی" مەولەوی" و "نا لی"بووە ،لەدەوری نا وەرا ستی فەقێیەتی دا کەوتۆتەگڕوگا ڵ،لەبەرسوتا نی پەروا نەی دڵی بەدەورمومێکی نا دیا ری دا " حەریقی" کردووەبەنا وی شیعری ، کە

پێش کەوتوەبۆلای ئەوموّمەشوّرشەکەشی پێش کەوتووە ، لە سەرەتا وە — شیعرەکانی ئەوەندەبەجۆش نەبون وزۆرگرانیش بوّی هاتووە ،لەپاشا کە موّمی خوّی ئەبینێتەوە کەشێخی بورهانە ، سەرچاوەی شیعری وەکوکانیاوی بەهارهەڵ ئەقوڵێ، لەدەوری ئاخردا سوّزی عەشقی شەمسەددین وای لێکردبوهەرکەقسەی ئەکردقسەکانی شیعربون ، زۆرحەزی بەجیناس و عیبارەت ڕەنگینی کردووە ، زۆربەشانازی یەوە وتویەتی :

بێرەمەیدانی فەساحەت ئەسپی خوّت لنگ دە "حەریق"

تابزانمکێ بەشیعرت سوحبەت وبازی ئەکا ؟

ئەمقسانەوای لێکردووەلەگەڵ" نالی" داکەوتوەتەپەنجەبازیەوە وەکوپێی ئەڵێ :

سەدحەیفێ کەتۆ" نالی" بەوپیری بیەمندالی

ئەمتەرزەلەعیشق ئەدوّیی،زیبا کچ ودیبا کور

ئەمشیعرەی لەوبرەشیعرەیەتی کەسەرەتای ئەکاتەوە بە :

عەشقت کەحەقیقی بێ تالیب مەبە ئیلا کوڕ

هەمحەزرەتی لەولاکوڕ ،هەمیوّسفی والا کوڕ

ئەمەی بەرامبەر بەوبرە شیعرەی " نالی " وتووەکەسەرەتاکەی ئەڵێ:

عەشقت کەمەجازی بی خواهیش مەکە ئیللا کچ

شیرین کچ ولەیلا کچ ،سەلما کچ وعەزرا کچ

شانی لەشانی مەولەویش داوە ، کەچون مەولەوی پەروانەی شێخی دەوڵە مەند سیراجەددین بووە وبەبرەشیعرەکەی کەبە :

شێخی دەوڵەمەندبەهرەی سەرمەدی یا گەی حەقیقەت جلوەی ئەحمەدی

سەرەتای ئەکاتەوەسوّزی خوّی بەرامبەبەشێخی خوّی دەربڕیوە ، — ئەمیش بووە بەپەپولەی شێخ یوّسف شەمسەددین وبەوبرەشیعرەشێوە هەورامیەکەی ، کەسەرەتای ئەکاتەوەبە :

جەسوب سەحەردا دیمغونچەدەمێ   نەپەردەی عیسمەت نما نا چــەمــێ

وەگودا زی خۆی بەرا مبەربەشێخی خۆی دەرئەبرێ، ئێستە ئەتوانین بێینەسەر ئەوە کەبا س لەهەندێ لەشیعری حەریقەوەبکەین بـــۆ ئەوە پا یەیما ن لەمەیدا نی ئەدەبیا تا بۆ دەرکەوێ، وە ئەورێگا یا نەکەلـە شیعردا گرتونی بزا نین چەجۆرەرێگا یەکن لەئەدەبی کوردی دا ؟.....

"حەریق" لەدەوری نا وەرا ستی عا لەمی شیعردا ئەبێ، پــەیکــەری نیگا رێکی پەری ئا مێزقا پی با غچە یەکی تەبیعەتی بۆئەخا تەسەرگا زی پشت وەئەمیش پێ ئەنێ بەجەرگی خۆیا ئەچێتەئەوگوڵشەنەوەوپێیێدەڵێ:

چا وەکەم ئەمرۆلەگوڵشەن گوڵ بەعیشوەخۆی نوا ند

نەک نمەک گیربم،بەمەرگی‌تۆقەسەمهیچنەمدوا ند

گوڵ بەتۆزی پێتەوەلاف وگەزا فی لـــێ ئــــەدا

وا شوکرسۆزەی نەسیمت ها تئەویشی لێ ستا ند

نەشتەری موژگا نی تۆها تۆتە ســەرسەفحــەی دڵــم

هەرخەتێ بوغەیری خەتتی سەوزی تۆپا کی کڕاند

لەشکری ئا هملەگەڵ جەیشی حەبــەش دەعوا دەکــا

حیرەتمما وەکەچۆن ئەودڵبەرەدڵمی ڕفا نــد؟

بۆگــوڵی روت ما تەمی پەرچەم دەبینی بــۆیــەوا

ما هێنەورۆزمبەشیوەن وەک محەرمخۆی نوا نـد

تۆلەئەووەڵ گۆی وەفا تهێنا یەنێومەیــدا نــەوە

ئێستەچەوگا نی خیلافت‌پشتی سەدوەعدەی شکا ند

تۆخودا قەت غیرەتەبۆتۆئەرێ سەروی رەوا ن

گوڵ بەبێ تۆوا لەبا غا خێوەتی‌خۆی لێچەقا ند ؟

با وجودئینسا ف بدەمچا کەگوڵیش موشتا قتــە

هەرلەشەوتی تۆیەسەرپۆش وگریبا نــی دڕا نـد

هەرکەسێ ما بیل بەپیرێکە وتەریقێکی هەیە

تۆبەشوعلەیغەم "حەریقی"وا وُجا خت هەڵگرانند

"حەریق" بۆیەچنوتەئەوبا غچەیەوەکەکا رەساتی پەڕەی گوڵەکان ببینێ ولەپاشا بۆپەیکەری پەڕی ئامسزیبگێڕێتەوەوپێێ بلێ: کەچومە گوڵشەن گوڵ بەزا زێکەوەڕوی تێکردم، بەلاّمن لەبەر ئەوەکەدڵمبۆنی گوڵی رۆی تۆی گرتبولەترسی ئەوەنەوەک نمەک گیرببموبێ وفا دەرچم، قەسەم، بەمەرگی تۆهیچ قسەم لەگەڵ نەکرد، زۆرسەیربو،جا رێک تۆ رێگەتکەوتبوە ئەو گوڵشەنە، تۆزی پێڵاوەکانت نیشتبونەسەرپەڕی گوڵەکان،خەریک بون لەبەرئەوتۆزەلەخۆیان با یێ ببن، دەس خۆش، کوتوپڕسوسەی بای عەترا مێزتها تلێی سەندەوەونەی هێشت ئەوندە فێزبکەن، بەخەیاڵ نەشتەری برژانگەکانتم هێنا وەتەسەرڕومەتم بە جۆرێکی وەها کەڕولەسەرڕوبن، مەبەستەکەشم ئەوەیەکەئەوبرژانگانە تەنها خەتی سەوزی سمێڵمنەبێ کەتازەدەرها تووەولەیادی تۆ،بەبۆنی هەناسەی تۆروا وەهەموشتێکی تربکرێنێ ولای بەرێ، ئەمەشم بۆئەوە کردتا تۆبزانی کوڕێکی شۆخ وشەنگم وتازەکەوتومەتەمەیدانی پیاوەتی وبەکەڵکی ئەوەدێمکە،لاملێ بکەیتەوە، لەشکری ئاهونالەم جمەجمیەتی خەریکەلەگەڵ قۆشەنگی زوڵفی ڕەش داکەئەلێێ ئوردوی حەبەشەلەڕەشی وزۆری دا جەنگ ئەکا، ئێستەش سەرسا مم،نازانمخا وەنی ئەولەشکری زولمە، کەدڵبەرمە، چۆن توانیدڵم بفرێنێ بۆئەوەکەپەل وپۆمببرێ و هیچ ئاهم تێدا نەمێنێ تا بەدەست لەشکری زوڵفەکەیەوەبشکێ ؟!

من لەسەرەتا وەکەهاتم، بۆگوڵی ڕومەتت ها تمکەچی پەرچەمتمچا و پێکەوتە ما نگی نەورۆزملێ بوبەما نگی موحەڕەم، "حەریق"لێرەدا زۆر وردرۆیشتووە،جا رێ ما نگی نەورۆز، ئەوما نگەیەکەئیعتیبا رئەکرێ لە "٢١"ی شوباتەوەتا "٢٠" ی مارتورۆژی"٢١"ی، رۆژی نەورۆزە،ئەو

مانگەلەبەرئەوەکەنەورۆزی بەشوێنا دێت ودا رودەوەن وگوڵ وگیـــا ئەبوژێتەوە مانگی‌شادی وئاهەنگە ، مانگی موحەرەمیش ئەومانگەیە کەماتەمی کوژرانی حوسێنی تێدا ئەکرێت ومانگی گریان وشیوەنە ،جا ئەڵێ منکەهاتم ، بۆگوڵی رومەتت هاتم کەگوڵ لەمانگی نەورۆزدا ــ ئەبێ ومانگی شادی یەکەچی پەرچەمی رەشی پەرش وبلاوتم‌چا وپێ کەوت مانگی ئاهەنگم‌لێ بوبەمانگی ماتەمی ، دەستم کردبەگریان وزاری و شادیم لێ بوبەشیوەن ، دیسان لەمانگی نەورۆزمانگ دا هەمودا رو ــ دەوەنێک ئەژێتەوە وهەموچڵێک لەبەر ژیبانەوەدلۆپ دلۆپ ئاولـە سەرەکەیەوە ئەتکێت ، ئەڵێ وامەزانە ئەوەئاوەولەسەرچەکانەوەلەو مانگەدا ئەتکێن ، بەڵکولەبەر ئەوەکەتۆپەرچەمی رەشت پوشیوەئـــەو دڵۆپەئاوانەدڵۆپی فرمێسکەوهەڵی ئەرێژن ، ئەمانیش بەگریان وزاری وەکومن مانگی شادیان لێ بووەتەمانگی موحەرەموماتەمی.. تۆلەسەرەتاوە وەفات کردبەگۆیەک وهێنا ئەمەیدا نەوەکەچی ئێسەهەر خۆت بەگۆچانی پەشیمان بونەوەهەزارتۆپی وات راڕا ند ، ئەری هەی بالابەرزە ، ئەوەچۆن ئازایبکەبۆتۆ،کەگوڵ لەباخا هەرکەشوینی تـۆی بری هێنای قیت‌قیت‌شاپەڕی خۆی لێ بلاوکردەوە؟ ئاخرتۆچۆن ئەبێ ئەمەقبوڵ بکەیت؟ لەگەڵ ئەمەش من پیاوێکی بەئینسافم،ئەبێ‌ئەوەش بزانەنمونەیشارمەوەکە ، هەرعەشقی روی تۆبوکردیەکاری گوڵی هەزار سنگ وبەرۆکی خۆی دادرانەوخۆی بەربەرەلایی ریسواکرد ، هەرکەســە بۆخۆی پەرواەنەی هۆش وفیکروڕێگەیەکە ، ئای "حەریق" دا ماوی قوربە سەر ، چاک‌توش بویت بەپەروانەی دەوری غەم وبەبڵێسەی ئاگرینەوە چاک وەجاخت هەلگرانەد؟! ....

"حەریق " پەردەی غەرامی دا ئەدا تەوەوئەکەوێتەکۆڕی‌مەی‌نۆشانی تەسەووف وفەلسەفەی تەسەووفەوە ، لێرەدا بەپارێزەوەدەمئەکا تەوە

وئەڵێ :

ئینکا ری سیرا یەت مەکەئەی مونکیری موفلیس

بێ سەیری قەمەرکەچبەشۆق وبەزییا یە

مونکیربەمەسەل شەبپەڕە'بێ نوری هیدا یەت

خۆی تا لبی زوڵمەت بوخودا نوری نەدا یە

هەرمەزبەلە ، هەرمەشعەلەجێی پرتەوی شەمسە

یە ک جێگەیی فوزلە ،یەکێ جیگەی فەوزەلایە

نوقسا ن لەئەرەف قا بیلە ،نەکەفا عیلی کا میل

ئەم قەولی منەرەئیی جەمیعی حوکەما یە

بورها نە لەسەر جەهلی عدو " شەمسی"حەقیقەت

تا لیع بووە ئەو ئەحمەقەجویا یی چرا یە

چا وی بەتەمەع پڕبووە ، قەلبی بەحەسا دەت

وەک تەبعی بەهاییم رەحەتی هەرلەشەوا یە

هێندونییەئا ییشی لەئا وێنە تەعن دا

ئا وێنە' چ سوچی هەیە ئەوروویی'سیا یە ؟

پەروا نەیی هەرجەمعێ نەبێ چا کە "حەریقی"

خۆت با وێژە رەنا وزوبرەیی ئەمشەمسی هودایە

لێرەدا با وەری " حەریق" لەسەرئەوەیە کەلەدرا ویستی چا ک چا کە وەرئەگرێت ولەهی خرا پ خرا پە ، وەلای وا یەنزیک بونەوەلەبا رەگای نورا نی شێخا نی رۆحا نی نەسیمێکی رزگا ربون لەدەست نەفس وشەیتا ن دێت بەرۆی ئینسا نا ، ئەڵێ : تۆنا بێ ئینکا ری ئەمەسەلەیەبکەیت و بڵێیت چا لەم نزیک بونەوەیەدا چ سودێک وەرئەگرم ، ئا یا نا بینی ئەگەربەهۆی ئەودرا وسێتیەوەنەبوا یەکەلەبەینی ما نگ ورۆژدا هەیە ما نگەکەئەوشەوق وروونا کییەی لەکوێ وەرئەگرت ؟ ئەوا نەی مونکیری

ئەم دراوسێتی وتەنینەوەیەن وەکوشەمشەمەکوێرەوان، شەمشەمەکوێرە لەبەرئەوە کەخۆی هەربۆتاریکی ئەکوتێ خوا لەروناکیبێ بەشیکردووە روناکی بۆئەووەکوتاریکی بۆغەیری ئەووایە ،دیسان تەماشانەکەی هەموشوێنێک چ سەرنوێلک بێ، چ جێ گوڵستان بێ روناکی رۆژلێیئەدا، بەڵام یەکێکیان کەسەرەنوێلکەکەیەشوێنی خڵتوخاڵە، ئەوی تریان کەگوڵستانەکەیەشوبێی عەتروعەبیرە ....

لێرەدا مەبەستی بەشەمس جینا س وتەلمیحێک پێک دێنێ کەیوسف شەمسەددین شێخی بورهانە، ئەڵێ ئەئیسیری مەعنەویاتی ئەوئەکە ـ وێتە سەرهەموکەسێکی دراوسێ ، ئەوەندەهەیەئەوانەی کەبەئیخلاس لە سێبەری دراوسێتیەکەی دانەبن بێ بەش ئەبن لەنەسیمی مەعنەویاتی، هەروەها بارانی رەحمەتکەئەباریٚ ئەدا بەسەرهەموشوێنێکا ،لەهەندێ شوێنا بەهۆی ئەوەوەگوڵ ئەروێ، لەهەندێ شوێنا درک ودالّ، لەورد و درشتی هەموعونسورەگەزێک تێفکرە ، تەماشائەکەی هیوا هەیەهەرسەر ئەبا تەوەقولاخی خۆی وبونا وەوەئەچێتەوە ، هیٚ واش هەیەمەیلی بەرزی ئەکاو سەرەو ژورئەبێتەوە ، یەک بنجەگیا لقێکی پان ئە بێتەوەبەسەر زەویەکەدا ، لقێکیشی سەرەوژورروەوئاسمان پەروا ، ئەمەمە دیاژە ڤابیلیەتەکەی واهەڵ ئەگرێ ڤاعیلی موختارکەخوایە ،دەخڵێکی بەسەر یانەوە نییە ، ئەودولقەگییا یەکەلەیەکسا قەتووروا ون ولەسەر یەک بنجدەرهاتون یەکێکیان مەیلی نزمی ئەکاوئەوی تریان مەیلی بەرزی ئەوەلەبەرئەوەیەکەلەوەزیا تریان لەبارانییەبۆیەوائەکەن،لێرەدا ـ "حەریق" رێگەی عەقایدی ئەهلی ئەشعەری گرتووە ، کەئەڵێن:"خوا شت دروست ئەکاوئادەمیزا دئەی هێنێتەدەست ".

ئەڵێ ئەمفسەیەش کەئەیکەمقسەی حوکەماکانەوەنەبێ لەخسۆمەوە پەرییێتمەسەریٚ .

لەپاشا دیتەسەر ئەوە ئەڵێ شوێن سەبەب کەوتن شتێکی رواڵەتییە وەنەبێ دۆزینەوەی ئەسڵی حەقیقەت بێ، تەماشا ئەکەی رونا کیی چرایەک کە دیت وپیا وشوێنی ئەکەوێ ئەوەوەنەبێ شوێن حەقیقەتەکەوتبێ ، لێرەش دا فیکری ئەوشیعرەی " نالی کردۆتەوە کە ئەڵێ:

ئەحوەلی تەفرەقە نەزەرتەقویەتی سەبەب ئەکا

عارفی وەحدەتئاشنا لەمقسەیەئەدەب ئەکا

جا ئەڵێم کا برایە شوێن شتی رواڵەتی کەوتووەچونکەچا ودڵی بە تەماعوحەسودی پڕبۆتەوەووەکوماڵاتی لێ هاتووەبێجگە لەخواردن و — نوستن هیچی ترنازانێ، دیسان ئەڵێ ، کا برا یەکەخۆی لەسرووشتدا ناشیرین بو ، بۆچی ئەبێ لەئاوێنەتورەببێ لەکاتێکا کەسەیری خۆی تیا یائەکا ؟ ئەگەرئەمخۆی ئیشی چاکەی کردلەپاشا لەئاوێنەی ئەعمال دا وێنەی چاکەئەبینێتەوە ، ئیتروەنی بێ بۆئەمچاکی وخراپییە سوچێک لەئاوێنەکەوەببێ، لەپاشا ئەڵێ: حەریق ! خۆت مەکە بەپەروانەی هەموچرایەک ولەهەموشت خۆت هەڵمەقوڵتێنە ، خۆت تەنها بۆ وێژەرەنا وکۆڕی ئەمپیا وچاکانەکەکۆڕی دەستەی شێخی بورهانە .

* * *

حەریق لەگەڵ ئەوەش کەخۆی بەپیاوێکی رەندوپابەندی تەریقەت هێناوەتەناوەوەکەچی ویستویەتی دادوزارییەکی بەسۆزیش لەدەست جەوری فەلەک هەڵ رێژی وخۆی بەپیاوێکی ستەمدیدەش بخاتەرو ،وەکو لەم شیعرانەیەوە ئەیەوێ ئەوەمان بۆدەرخا .

هەوری خەفەتەبەفری غەمی داوە بەسەرما

یاسەرسەری دوریتەکەلێی کردمەسەرما

گاهێ بەشەرارەی غەموگەوسەرسەری هیجران

خۆشی نەبوبۆمن نەبەگەرما ، نەبەسەرما

کەوتۆتەسەرم ئەشک وغوباری ئەلەمی دڵ

یەعنی کەقوڕی میحنەتەکردومەبەسەرما

گەردەچمەوە "ساحێب "نییەهیچ مونیس وساحێب

گەر دەچمە "سەقز" ناری سەقەروا لەجگەرما

شا هیمەحەوا سم کەسەکەمچەندەکەسا سم

بەخودا نییەغیرەت لەخەیاڵ ولەنەزەرما

هەرچەندە بەجیسمانی کەدورم لەحزورت

ڕۆحا نییەت سەبتەلەنێودیدەیی تەرما

تۆفانی سرشکم چووە سەر" جودی " وجودم

کەشتی،تەنی قوم،کردو،نەنوحو نەئەسەرما

لەو ساوەکەتۆ رویی دڵم رۆیی بەدوتا

هێلانەیی،تەن هەروەکومەئوایی سەقەرما

بێ فەوجی وەفا کەت کەجەفایە ، وەرەئەمشەو

ئەم لەشکری ئاهی منەبێ فەتح و زەفەرما

لەم قەسوەتەدا تا وەکوکەی پەردەیی زوڵمەت

بەرچاوی دڵم بگرێ، دەسا بێ بەگوزەرما

ئاوێنەیی دڵ ژەنگی قەساوەت روخی پۆشی

خاکستەری دڵ سوختەیی بێنەبەسەرما

مەڕوا نەبەزا هیرکەبەبێ،قوتم وروتم

روت قوت وخەیاڵت غەزەلی چاکەلەبەرما

سەرمایەیی ئەم مُڵکی خەیا لاتە" حەریقی"

حەیفێ کەتەلەف بو ، بەهەدەرچو ، بەزەرەرما

* * *

بەراستی "حەریق" لەبابەت جیناس وعیبارەت ڕەنگینیوهەلسورانی وشەی "سەرما وگەرما" بەچەندمەعنا یەک چالاکانەوئەدیبانەهـا تـۆتە مەیدانەوە ، ئەمەی کردووە، دیسان هەربەپێی ئەم شیعرانەی وادەرکەوـ تووە کەویستویەتی ژیانێکی خەفەتباری خۆی باس بکا ، ئەمەی وتووە گۆیا بەونیا زەکەلەهەموسوچێکی خەیاڵبازی یەوەرمبازێ بکا ،بەلاّم من لاموایەکە " حەریق" نەیتوانیوەلەمەیدانی باسکردنی خەفەتبازی دا ئەسپی خۆی تاوبدا .

باشە ، ئەوخەفەتی کردبەهەورووتمان خەفەت بوبەهەور ، ئایاچۆن غەمئەکا بەبەفر ؟ بەفرێ کەسپیەوغەمێ کەرِشە تەشبیەچۆن سەرئەگرێت ؟ لەکوردی دالەهەرلایەشتێک شوبهێنرا بەبەفر ، ئاشنایەتی لەبەینیانا یا سپیەتییەیا سا ردایەتی، لێرەدا ئەوەئاشنایەتیەنییە ؟ دیسان لە شیعری دوهەمدا کەئەڵێ"گاهێ بەشەرارەی. . .هتد" شەرارەکەبۆئاگرە ، بۆغەمبەکاری بینی شۆینی خویەتی ، چونکەئاگرئینسان ئەسوتێنێ غەمیش ئینسان ئەتۆێنێتەوە ،م ئاشنایە تیەهەیەلەکوردی دا بەلاّمئەم لەپێشا غەمی کردبەبەفروئێستەبەئاگر ، ئەمەلەیەک زۆر دورن ! . . .

کەوابوئەوکەسانەکەئەڵێن حەریق ژیانی بەخەم وخەفەترا بـوار دووە وئەمبرەشیعرەیان کردووەبەبەڵگەی خەفەتی،دیارەزۆرچاک لە شیعرەکان وردنەبونەتەوە، ئەگەر وردببونایەتەوەئەیانزانی کە حەریق بەتەواوی خەفەت دای نەپۆشیوە ، ئەگەروابوایەوەکوشتەکانی تری ئەیتوانی تەعبیری لەدڵی خۆی بدا تەوەوتوشی ئەمتەنگ وچەڵەمەیە نەهاتایە ؟! . . .

ئەمەقسەیکی راستەکە " حەریق" لەپەرپابەندی بەتەسەووفەوە ـ لەوانە بووەکەبزانێ وا دەمەدەمی ئەوەهاتووە کەکالای خۆی لەبازاری گێتی دا بپێچێتەوەوکۆچی دوایی بکا ، هێناویەتی بەچەندرۆژێک لە ـ

پێش ئەم باکردنەدا بە مشیعرا نەی خوا رەوەی ما لاوا یی لێ کردوین :

لەخەرما نی ئەمەل مێروی عەمەل جەزبی نەکردُدا نێ
لەزەیقەت خا نەدا ترسمهەیە ئا خرسەرێ دا نـــێ

ئەڵێن جەردەی ئەجەل رێگا بەکا روا نی نەفەس ئەگرێ
شەقا می سینەئەبرێ بۆمەتـا عی دیـدە، ئـەرِوا نـێ

تەریدەی نەفس وشەیتا ن قا فڵەی تا عا تی غا رەت کرد
ئەگەر جا سوسی ئیما نێ نەبێ دەرنا چی ئینسـا نـی

تەرا زوی تا عەتت لەنگەهەتا کـەی ئەمسەروشـــەوسەر
بەپا رسەنگی حەیا دەس هـەڵبرە ، بنـوا رە میزا نێ

بەسی بێ تا عەتی روکەش مەلەک سە را فی ئەعما لـە
موحەسسیل نەقدی قەڵب ونا رەوا نا با تـەدیـوا نـێ

ئەوا بەردی ئەجەل ها ت ولەشیشەی عومری دا سا قـــی
بەقـوربـا نی پییا ڵەی چا وەکەت بمتێکەفینجا نـێ

حەیا ت خۆچولەنێوجا مەی حەیـا تی عا ری یە،بـێ عا ر
ئەوا دا وای ئەکە ن چیکەم "حەریق" رێگاڕەجا کوا نێ

* *

بەرا ستی " حەریق" لە مشیعرا نەدا مەردا نەها تۆتەدەست وزۆر بەجوا نـی مێروی کردەوەی لەخەرما نی هیوا بێ بەش کردووە ، چەندبەرێک وپێکی پێت ئەڵێ: ئەوا رێگری مردن لەهەورا زی سینەوەسەری رێی بەنەفەس گرتووە و ـ تەنگی بەگلینەی چا ویش هەڵچنیوەبۆئەوەبیبا ییەکەی لێ بسێنێ، را سـت ئەکا ئەگەرهێزی ئیما ن نەبێ نەفس وشەتیا ن بەکفرەکونێ هەچ کردەوەیەکی چا کەهەیەهەموی تا لان ئەکەن ، ئۆف ! چەندبەکوڵ دەری بڕیوەئەوفەلسەفەیە کەئەڵێ: تەرا زوی عیبا دەت وا سەرئەکا ، دەسا وەرەپیا وا نەبەپا رسەنگی شەرم وحەیا را ستی کەوە وئیترشەرم نەتگرێ با وا نەکا ! ... رییا کا ری پا رەنـەکا

چونکەکردەوەنوس فریشتەیە ، ئەوی بەکەڵکە عیبا دەت وکردەوەیەکی خاوین و دورلەفرِوفێڵە ، کەبەروسوری ئەبرێتە مەیدانەوە ، ئەوی خراپەکەشیەئەدرێتەوْ بەسەرتا ،"ماڵی قەڵب سەربەساحێبیە" ئاخ چۆن بەردی مردن هاتومینای عومری شکاند؟ دەسا مەی گێرِی ئازیزتا شوشەکەبەتەواوی لێک نەبۆتەوەبۆم تێکەپێکێ، لەناوئەمجل وبەرگی خواسترا وی ژیانەدا هیچ ئاگاتلییەچۆن حەیاتچو وبێ شەرمبویت؟ بەڵێ ئەوادا وای ئەوژیانەئەکەنەوەئایا " حەریقی" ئاخۆرِێی پارِا نەوەلەکوێ بێ، چارەسەرێکت بکەم؟

"حەریق" لەگەڵ ئەوەش کەشاعیرێکی غەرامی وپاشا تەسەووفی بووەلە بازاری نوکتەچینی وجیناس پەروەریش دا چالاکانەها تۆتەمەیدانەوە :لەتافی خۆی دا،داوای گۆی درێژێک لە " مەلا ئەحمەدی لاسور" ئەکا ئەویش بەهانەی بۆدێنێتەوەو نای داتێ ، ئەمیش ئەڵێ:

لەعوزرا بومەلابۆیە جووابی دا،وتی:نادەم

وَلاَخ دەس ناکەوێ،عەیبی،نییە ،چش گەرمنیش پیادەم

جنێوێکی ئەدیبانەی داوە" لەعوزرا بو" هەڵ ئەگرێ پیانوی بۆهێنابێتەوە هەڵیش ئەگرێ ترۆی کردبێ، واتەلەعوزری شەرعی دا بو ، ساچاکەهەرپیادەم، ئەڵێ قیروسیا وَلاَخ نییەهیچ ، بەس نییە پیادەما ومەتەوەوئەتوانمبەپێی خۆمبرِۆم، ئەوەش هەڵ ئەگرێ، ساخۆئەوولاغەکەی نەدا مێ، کەوابوچاک وایە لەتوڵەی ئەوەدا پیاکێشم،!! ، لەمشیعرەی دا فێکرێکی تازەوجینا سێکی زۆر جوانی دروست کردووەکەئەڵێ:

تاڵ وشیرین پێکەوەنەمدیوەچابێ، چا ، نەبێ

هەرکەسێکی هەمنشینی چانەبێ، پێت چانەبێ

ئەڵێ نەمدیوەتاڵ وشیرین پێکەوەبگونجێن " چایی" نەبێ لەگەڵ شەکردا ، وەیاچایی نەبێ لەگەڵ جگەرەدا ، هەرکس هاوپیالەی "چایی" نەبوبەلاتەوە چاک نەبێ، ئەوەپیاوێکی باش نییە .

"حەریق " وەکوکوتمان لەسەرەتاوەبەشوێن شیعردا گەڕاوە ،بەڵام لە دوایی دا والێی ببوبەخو، بەبێ خۆعەزیەتدان کەئەهات بەسەریا وەکو برێشکەهەڵی ئەرشت ، لەشیعردا ئارەزوی جیناسی هەبوەلەگەڵ ئەوەش رەوان وساددەومەعناشی بەهێزە، بەمجۆرە توانیویەتی شوێنی خۆی لەریزی شاعیرەکانی پێش ئەمدەورەدا تەرخان بکاوپێش گەلێکیشیان بکەوێ، هەروەها لە عەرەبی وفارسیش دا زۆربەشدا ربووە .

دیوانی شیعرەکەی لەلایەن" کوردی مەریوانی" یەوەلەساڵی"١٩٣٨"ی — میلادی لەچاپخانەی بەغدا بۆجاری یەکەم لەچاپ دراوە ، بۆجاری دووەم لە لایەن مەحمودخاکی یەوەلە ١٩٦٩ لەچاپخانەی "جەمهوری" لەکەرکوک لەچاپ دراوەتەوە .

* * *

"حـــەريـــق"
لەشیعروئەدەبیـــاتـــی " ماموّستـــا
"رەفیق حیلمی" دا

*

"حـــەریـــق"

مەلا " سالّح" کوری مەلا نەسرولّلاوخەلّکی گوندی " زیویە"ی نـاحیـــەی سورداشی قەزای سولەیمانییە ، لە " ١٢٨٢" ی هیجری ها توّتەدونیا وە ، بوّ خوّیندن زوّرلەکوردستا ن دا سورا وەتەوە ، لەئیلاهیات دا گەلیّ شارەزا و لـــە زمانی فارسی دا دەستێکی تەوا نای بووە ، لەدوای ئیجا زەوەرگرتن بەینێک لەولاّتی سولەیمانی دا ماوەتەوەولەپاشا چووەتە " سابلاّخ"ولەویّ لەحـــزوری " شیّخی بورهانی" خەلّیفەی شیّخ عوسمانی تەویّلەدا توّبەی کردووەودا خلّـــی تەریقەتی نەقشبەندی بووە ، عومری بەموتا لاّوتەدریس را بوا ردووە ، بـەسێ زمانی عەرەبی وکوردی وفارسی گەلیّ شیعری هەیەکەزوّربەتەئسیروبەلیفـە ، لە (١٣٢٧" ی هیّجری دا لە" سابلاّخ" کوّچی دوایی کردووەولەقەبـرستـــانـــی "مەلاجامی" نیّژرا وەودیوانی ئەشعاری هیّشتا لەچاپ نەدرا وە ، ئەمشیعرەهـی "حەریقە" :

چا وەکەمئەمروّلەگولّشەن گولّ بەعیشوە خوّی نوا ند
نەک نمـەک گیربم بەمەرگی توّقەسەمهیچنەمدوا نـــد

*

جەنابی" ئەمین زەکی بەگ" لەتا ریخی سولەیمانی دا تەرجومەی حـالّــی " حەریق" بەمرەنگەدەنوسێ وئەمتەرجومەیەکەلەموقەددەمەی دیوانەکـــەی دا نوسرا وە لەگەلّ ئەمەدا فەرقێکی ئەوتوّی نییە ، " حەریق" هەرشیعری غەرا می کوتووەبەلاّم شیعرەکانی سەرا پا سەنعەتەولەسەنعەتی شیعریش دا زوّرترمەیلی جینا س وتەشبیهوئیستیعا رەی کردووە ، هیّزی زانایی ومەلایەتی لەشیعرەکانی

دا دیاره ، وەکو "مەریوانی" ئەڵێ وا دیارەکەهەمیشەدڵ تەنگ وخەفەتباربونی ئەوچەندشیعرەی خوارەوەی وێنەیەکی ناڵەی دڵی خەمباری حەریقە .

هەوری خەفەتەبەفری غەمی دا وەبەسەرما

یا سەرسەری دوریتەکەلێی کردمەسەرما

گاهێ بەشەڕا رەیغەموگەهوسەرسەڕی هیجران

خۆشی نەبوبۆمن نەبەگەرما،نەبەسەرما

کەوتۆتەسەرمئەشک وغوباری ئەلەمی دڵ

یەعنی،کەقوڕی میحنەتەکردومەبەسەرما

گەرئەچمەوە "سا حێب" نییەهیچ مونسیجانی

گەرئەچمە "سەقز"ناری سەقەر والەجگەرما

شاهیدمەحەواسم کەسەکەم چەندەکەسا سم

بەخوا نییەغیرەت لەخەیاڵ ولەنەزەرما

هەرچەندەبەجیسمانی کەدورم لەحزورت

رۆحا نییەتت سەبتە لەنێودیدەیی تەرما

تۆفانی سرشکم چووەسەر" جودیِ" وجودم

کەشتیِ تەنیِ قومکردونەنوح ونەئەسەرما

لەوساوە کەتۆرۆیی دڵم رۆیی بەدوتا

هێلانەیی تەن هەروەکومەئوایی سەقەرما

بێ فەوجی وەفاکەت کەجەفایە،وەرەئەمشەو

ئەم لەشکری ئاهی منەبێ فەتح وزەفەرما

لەم قەسوەتەدا تاوەکوکەی پەردەیی زوڵمەت

بەرچاوی دڵم بگرێ، دەسابێ بەگوزەرما

ئاوێنەیی دڵ زەنگی قەساوەت روخی پۆشی

خاکستەری دڵ سوختەیی، بێنەبەسەرما

مەروا نەبەزا هیرکەبەبێ قـوتـموروتـم

روت قوت وخەیاڵت غەزەلێ چـا کـەلـەبـەرمـا

سەرما یەیی ئەمڵکی خەیا لاتـە "حەریقی"

حەیفێ کەئەلەف بو ،بەهەدەرچو ، بەزەردەرمـا

*

لەمشیعرا نەی سەرەوەدا شاعیر" خوتەن وخەتا "ولاتی "چین وچین و وتۆزێ بەمەعنای کەمێک، وەیا تۆزوغوبارێ هاتووە ، دەردودورد ،کەبە مەعنای خڵتەدێت وخەراجی میسری وسورەی یوسف وقەندوحوسنی یوسف و لوقمەی لوقمان ، کەڵکی ناگرێ و ... ئەوانەی هەموبەومستا یەتیەکی شاعیرانەدا مەزرا ندووەوسەنعەتێکی جوانی ئەدەبی وای تێدا سەرف کردووەکەهەرئەوانەی شاعیر ن ولەسەنعەتی ئەدەب دەتوانن تێ بگەن بەهای بۆدا دەنێن، بێجگەلەمانەش کەبەچاوپێدا خشاندنێکی کەمبو شاعیردەردەکەوێ ودەتوانین بلێین کەغەزەلەکانی سەناعەتێکەووێنە یەکێ زۆرشیرین ورەنگینی بەلاغەتی کوردی یە .

کتێبی عیشقی مەجنون ئایەتی روخساری لەیلایە

لەسورەی یوسفا دەرسی جنونی ئێمەنـوسراوە

*

بەلای منەوەگەلێ لەزۆر شیعرەکەی فزولی یەوەیەکەدا نەریحیکا ـ یەتی لەیلی ومەجنونەبەنەزمویەکێکەلەهەرەشاعیرەبەناوبانگەکانی دەوری پێشوی تورک ، فزولی لەشیعریکا دەڵێ لەگەڵ مەجنون هەردولە قوتابخا نەیەکی عیشقا دەمان خوێند ، من لەقورئان بومەوە ،ئەوهێشتا لەسورەی" والیل" دا بوکەمەبەستی ئەمەیەعیشقی لەیل مەجنونی لەسەر وشەی " وَالَّیلِ" راگرتبو ، نەی دەهێشت لەم وشەبێتەوە تاوەکونـاوی لەیل لەزمانی جیانەبێتەوە ، خۆئەوبەلاغەتەی کەلەوشیعرانەدا یە :

مەداری تُولِی ئومێدم خەیاڵی گەردن وزولفە
بەڵێ سەودا سەرێ عاشق لەسەرھەودایەکیخاوە

وا دەزانمئاتاجی کُونن وگیرا نەوەنییە ،"حەریق" لەناوشاعیرەکانی پێش دەوری ئێستادا جێگەیەکی بەرزی هەیەولەگەڵ ئەوەداکەهەموشیعرو غەزەلەکانی پڕەلەسەنعەت ، لەلایەن رەوانی وسەلاسەت وبەهێزوپێزی، یانی قووەت وەتانەتەوە وەژورشیعری گەلێکیان کەوتووە ،بەتایبەتی لەسەنعەتی مەلایانەزیاتر ، کەلەشیعرەکانی "مەحوی"دا یەکجا رزۆرە ،ـ بەسەنعەتی شاعیرانەرازاوەتەوە .

* * *

سـوفيـەتـی

لـەهـۆنراوەی کـوردی دا

ئەندامی کارا : عەلائـەدیـن سـەجـادی

" حـەریـق"

بچینەسەروەختی هۆنەری دڵ سوتاوبەئاگری سۆزی سوفیەتی"حەریق"

وە ،بزانین ئەولەم ڕووەوەچێ دەڵێ:

ئینکاری سـرایەت مەکەئەی مونکیری موفلیس

بێ سەیری قەمەرکەچ بەشۆق وبەزییایە

مونکیربەمەسەل شەبپەرەبێ نوری هیدایەت

خۆی تالبی زوڵمەت بوخودا نوری نەدایە

هەرمەزبەلە ،هەرپەشعەلەجێی پرتەوی شەمسە

یەک جێگەیی فوزلە ،یەکێ جێی قوزەلایە

بارانی بەرەحمەت لەتەرەف مەبدەئی فەییاز

قەترێ ئەسەری سونبوڵ ویەک چقڵ گییایە

تێفکرە لەئەجزایی عەناسیربەتەبیعەت

یەک مایلی مەرکەز ، یەکێ مایل بەهەوایە

نوقسان لەتەرەف قابیلەنەک فاعیلی کامیل

ئەم قەولی منەرەئیی جەمیعی حوکەمایە

"بورهانە"لەسەرجەهلی عەدو "شەمسی"حەقیقەت

تالیع بووە، ئەو ئەحمەقەجۆیایی چرایە

چاوی بەتەمەعپڕبوەقەلبی بەحەسادەت

وەک تەبعی بەهایم ڕەحەتی هەرلەشەوایە

هێندونیەئایینی لەئاوینەتەعەن دا

ئاوێنە چ سوچی هەیە،ئەو ڕویی سیایە

پەروا نەیی هەرجەمعێ نەبێ چاکە "حەریق"ی

خۆت با وێژەرەنا وزومرەیی ئەم "شەمسی"هودایە

*

حەریق ئەوەی بۆدەرکەوتووەکەلەدرا وسێتی چاکا ن، چاکەوەر دەـ گرێت ولەهی خرا پا ن خرا پە. وەبا وەری سوفیا نەی لەسەر ئەوەیەکە نزیک بونەوەلەبا رەگا ی پیرا نی رۆحا نی نەسیمێکی رزگا ربو ن لەدەست نەفس وشەیتا ن دێت بەروی ئینسا نا ، دەڵێ: تۆنا بێ ئینکـا ری ئەم مەسەلەیەبکەیت وبڵێیت : چا لەمنزێک بونەوەیەچ سودێک وەردەگرم؟ ئا یا نا بینی ئەگەربەهۆی ئەودرا وسێتی یەوەنەبوا یە ، کەلەبەینی مانگ ورۆژدا هەیە ، ما نگەکەئەوشەوق ورونا کییەی لەکوێوەردەگرت ؟

ئەوا نەی مونکیری ئەم درا وسێتی وتەنینەوەیە ن وەکوشەمشەمە کوێرەوا ن، شەمشەمەکوێرەلەبەرئەوەکەخۆی هەربۆتا رێکی دەکوتێ،خوا لەرونا کی بێ بەشی کردووە ، رونا کیبۆئەووەکوتا ریکی بۆغەیری ئەو وا یە .

دیسا ن تەما شا دەکەی هەموشۆێنێک ، چ سەرەنوێلکێ بێ ،چ جێ گوڵستا ن بێ رۆناکی رۆژلێی دەدا ،بەڵام یەکێکیا ن کەسەرەنوێلکەکەیە شوێنی خڵت وخا ڵ وپیس وپیسا یییە ، ئەوی تریا ن کەگوڵستا نەکەیە جیگا ی عەتروعەبیرو بونخۆشییە ، لێرەدا "حەریق" ئیشا رەی بۆپیرەکەی خۆی کردووەکە " شێخی بورها نە " وروی دڵی لەمەعنەویا تی ئەوکردوتەوە با را نی بەرەحمەت کەدەبا رێ دەدا بەسەرهەموشوێنێکا ، لەهێندێ شوێنا بەهۆی ئەوە وەگوڵ دەروێ، لەهێندێ شوێنا درک ودا ڵ .

لەوردودرشتی هەموعونسرورەگەزێک وردبەرەوەتەما شا دەکەی هـی وا هەیەهەرسەردەبا تەوەقولاخیخۆی وبعینا وەوەدەچێتەوە ، هی وا ش هەیە مەیلی بەرزی دەکا وسەرەوژوردەبێتەوە ، یەک بنجەگیا یە ،لقێکی پا ن

دەبێتەوەبەسەرزەویەکەدا ، لەقێکیشی سەرەوژو رووەوئاسما ن دەڕوا .

ئەمەدیا رەقا بلیەتی وا ی هەڵدەگرت ، ئەگینەفا عیلی کـا میل کـە خودا یە ئیشیکی پیبا ن نییە ، ئەودولقەگیبا یەکەلەیەکساقەتۆوررواو ن ولەسەریەک پنج دەرهاتو ن، یەکێکیا ن بەلای نزمیدا دەچێ وئەوی تریا ن رولەبەرزی دەکا ، ئەوەلەبەر ئەوەیەکەلەوەزیا تریا ن لەبا را نییـــە بۆیەوا دەکە ن.

لێرەدا "حەریق" رێگەی عەقا بیدی ئەهلی" ئەشعەری"گرتووە کــــە دەڵێن : خوا شت دروست دەکا وبەندەدەیهێنێتەدەست ، دەڵـــێ ئـە م قسەیەش کەدەیکەمقسەی حوکەما کا نە ، وەنەبی لەخۆمەوەبیکە م .

شوێن سەبەب وهۆکەوتن شتێکی روا ڵەتی یەوەنەبێ دۆزینەوەی ـ ئەسڵی حەقیقەت بێ، تەما شا دەکەی روناکی چرا یەک کەدێت وپیا وشوێنی دەکەوێ، ئەوەوەنەبێ شوین حەقیقەتەکەوتبێ.

کا برا بۆیەکەوتۆتەشوێـن شتێ روا ڵەتی، چونکە چا وودڵی بەتەما ع وحەسودی پڕبۆتەوەووەکوما ڵاتی لێ ها تووەبێجگەلەخوا ر د ن‌ونوستن‌هیچی ترنا زا نێ .

کا برا یێ کەخۆی‌لەسروشت دا نا شیرین بو ، بۆچی دەبێ لەئا وێنـــە تورەببێ، لەکا تێکا کەسەیری خۆی تێدا دەکا ؟ ئەگەر ئەوخۆی ئیشـــــی چا کەی کردلەپا شا لەئا وێنەی ئەعما ل دا وێنەی چا کەی بەرچا ودەکـەوێ ئیترەنەبێ بۆئەم چا کی وخرا پی یەسوچێک لەئا وێنەکەدا هەبێ .

"حەریق" خۆت مەکەبەپەروا نەی هەموچرا یەک ولەهەموشـتـت خــۆت تێکەڵاومەکە ، خۆت تەنیا با وێژەرەنا کۆڕی ئەمپیا وچا کا نەکــــەکـوڕی دەستەی " شێخی بورها نە ".

تەما شا دەکەین "حەریق" بەجۆرەبا وەڕێکی ترەوەچووەتــــە نـــا و فەلسەفەی سۆفێتی یەوە .

"حەریق" مریدی یۆسف شەمسەدین " شێخی بورها ن" بووە ،فەلسەفەی سۆفیەتی لەگۆشەی چا وی ئەوەوەدەربریوە ، لەبا وەری ئەوا " شێخی بورها ن" لەعا لەمی مەعنەویەتا بەجۆرێک بەرزبۆتەوەئەگەرئەوکەسەی کەدەیەوێ لەما ددیا ت دورکەوێتەوەوبکەوێتەعا لەمی مەعنەویا تەوە، ئەگەر دەیەوێ ئەوکەسەبەرێبا زی " شێخی بورها ن" دا نەروا ، ئەوە ئا رەزوەێ کەھەیەتی بۆی نا یەتەئەنجا مولەغەیری رێگا کەی ئەوا دەستی نا کەوێ .

دیسا ن ئەملەنا خی مەعنەویەتا بەجۆرێک رۆچوەکەبەدەربڕینی فەلسەفەی سۆفیتی دەیەوێ ئەومەعنەویا تەوەربگرێ، بەبەڵگەبۆ مونکیرا نی عا لەمی سۆفیێتی ئیسبا تی دەکا کەھەربون ونەبونێک لەم کەونەدا ھەیە ھەموی پەردەیەوحەقا یق لەودیوی پەردەکەوەیە ،جا ئەوا نەی کەئەوحەقا یقەیا ن دەوێ دەبێ چا ویا ن لەمپەردەیەما ددیاتەوە نەبێ چونکەما ددیا ت وئەوحەقا یقەمەعنەویە گەلێ دورن لەیەک .

گۆڤا ری کۆڕی زا نیا ری کورد

بەرگی شەشەم، ١٩٧٨

لاپەڕەی ٦٢

*

حـــەریـــق

لـــەدیوانی" پـــاشـــــەروک "ی

ماموستا " هیمـــن" دا

وەلامیکی دوستانە

دوستێکیزا نا ووردوخۆشەویستم کارتێکی بۆنا ردو مونوسیپویـــەتـــی :
ئەم غەزەلـەجوانەی بەمشیعرەتەرِونا سکەدەس پێ دەکا ئێ کام شاعیـری کوردە ؟

هێنـــدەبیزا ری کەزانیومـــەبەزاری نـــا یـــەوە

دورلـەبا ڵاکەت سەرینی نا هومێـدیم نا یـــەوە

من هێندەبەهۆش وگۆش نیـم هەرشیعرێکی لێمبپرسنەوەبزانم ئـێ کییە ؟ بەلآمبەهەلکەوت خاوەنی ئەمشیعرەدەناسم وتەنانەت دەزانـــم بـــە چ بۆنەیەکەوە کوتراوە ، چونکەرەنگبێ زۆرکەسی تریش بـن نەزانن ئـــێ کێیە ؟ بەم وتا رەجوابی دۆستەکەمداوە، تا هەمئەووەلآمی خۆی پێ بگــاو هەم خوێنەرانیش کەلکێ لێوەربگرن .

ئەمغەزەلـەبەهەلـەلـەدیوانی" نالـی" دا چاپکراوە ، بەلآم ئێ ئەم شاعیرە بەرزوناسک خەیاڵ ونەمرەنییە ، بەلکوئێ شاعیری رەنجەرِۆ و چارەرِەش مەلاسالحی حەریقە ، دیا رەشاعیری سەربەنەتەوەبێ بەش وزۆر لێکراوەکان،بەختەوەروکامرەوانا بن ، هیچ شاعێرێکی کوردنا سیـــن ژیانێکی خۆش وباشی رابواردبێ، بەلآم لـەهەموان چارەرِەش تر ، لـــێ قەوماوتروهەژارتر " حەریق" بووە ،ئەمشاعیرەمەزنەکەئەگەردیوانەکی بەرنک وپێکی کۆکرابایەوە ، دەمانزانی یەکێک لـەشاعیرەهەرەباشـــە کانی کوردە ، ژیانێکی زۆرتاڵ وتفت وپرلـەکوێرەوەری رابواردووە ، لـەتەواوی ژیانیدا ئاهی خۆشی لـەدلـی نەگەراوە ، لـەسالـەکانی دوایی تەمەنی دا کوێروکۆلـەوا روگردەنشین بووەوبەدەس تەنگی وهەناسماردی

مردووه ، تەنانەت کەمبەختی پاش مردنیش یەخەی بەرنەداوەوبە نەناسراوی ماوەتەوە ، بەشی زۆری شیعرەکانی فەوتاون وەئەگەر نەفەوتابن هیچ نەبێ چاپ نەکراون، ئەوی چاپیش کراون پادا ریانبەسەرپادا رەوە نییە .

چەندسالّ لەوەی پێش لاوێکی بەزەوق وشیعردۆستوزانا بەشی زۆری شیعرەکانی حەریقی کۆکردبووە ، دەتوانمبلّێم رێک وپێک بون ویەکێک لەشاگردەکانی هەرەزانای حەریقیش کەهێشتا مابویارمەتی دابو ،منیش تەماشامکردولێی رازی بوموحەریقیشم ناسی وپێموابوباشترین شاگردی "نالّی"یە ، وەک بزانمنەیتوانی چاپی بکا ، بەلّکولەنێویشچووە ، — "حەریق" نەک هەرباشترین شاگردی " نالّی"بووە ،بەلّکوقوتابخانەی "نالّی" بردۆتەموکریان وشاگردی باشی لەومەلبەندەی کوردستان تێ گەیاندون ، " ئەدەب " ، "سەییدرەشید" ،"عەلی بەگی حەیدەری ، و " سەیفی قازی " کەخوێ خاوەنی قوتابخانەیەکی شیعری یە ، هەمو شاگردی "حەریق" بون ، دەلّێن مشتنمونەی خەروارە ئەوەلەخوارەوە چەن شیعری بەنمونەدێنمەوە ، چادەچمەوە سەرباسەکەی خۆم .

چاوەکەمئەمرۆلەگولّشەن گولّ بەعیشوەخۆی نواند
ند
نەک نەمەک گیربم ،بەمەرگی تۆقەسەمهیچنەمدوا

ستونی قامەتی راگرتووە بسۆخێسوەتی دینم
خودا بۆتولێیعومری ئەوتەنا فودا رەنەپسێنێ

یا :

بەلّەک بوکێووسەحرا.وە کدەلّەک خۆی دزیەوەزستان
زەیستانچون بەرێخستئیتفا قەهێزی پێ مابێ

"حەریق" هەرلەهەرەتی لاوەتی وفەقێیایەتی دا سۆزی سۆفیگەری لە دلّ دا هەبووە ،کاتێ شاکارەبێ وێنەکەی "نالّی" بلاوبۆتەوەکەدەلّێ :

عیشقت کە مەجازی بێ خوا هیش مەکە ئیلّلا کچ

شیرین کچ ولەیلا کچ ،سەلما کچ وعەزرا کچ

فەرقی کچ وکوڕ ڕەوشەن، وەک فەرقی مەومیهرە

ئەمفەرقی شەووڕۆژەوەک فەرقەلەکوڕ تا کچ

فەقێ سالّحی لاوجوابی دا وەتەوەجوابێکی وشکەسۆفیانە کەتەنیا ڕەبەنێکی دێرنشین دەتوانێ جوابەجەنگی ئەم شیعرەی" نالّی" بکا کە لەسەربنا خەیەکی زانستی ڕەوان شناسی دا ندرا وەوفەلسەفەیکی قوولّی تێدا گونجاوە ، جگەلەهونەروسەنعەتی شیعریەکەی کەگەیا ندویەتە ئەوپەڕی .

من جوابی فەقێ سالّح بەدرۆوفریونا زانم، بەلّکەبەنا شیا نە ولاوانەی تێدەگەم، مرۆڤ لەسەردەمی لاوەتی وبێ ئەزمونی دا زۆرپا بەندی بیروبڕوای خۆیەتی با بیروبڕواکەشی دەگەلّ ئەقلّ وزانستو فەلسەفەزۆریەک نەگرێتەوە ، وادیارە "حەریق" لەکاتی جوابەجەنگی "نالّی" دا زۆرلەوەبێ ئەزمون بووەوبەتەواوی بڕوای بەمقسانەهەبووە کەکردونی، بەلّامگوتویانەشانا مەئنا خرەکەی خۆشە ، ئەوفەقێ سالّحەبەگژ ما مۆستایەکی زانا وخاوەن ئەزمونی وەک "نالّی" داهاتۆتەوە وگوتویەتی:

عیشقت کەحەقیقی بێ ، تالیب مەبەئیلّلا کوڕ

هەمجەزرەتی لەولاکوڕ ،هەمیوسفی والا کوڕ

عیشقێ کەبەقووەت بێ ، مایيل بەمرووەت بێ

نەمدیوەکەتالیب بێ،ئیللا کەتەلّەبکا کوڕ

سەدحەیفێ کەتۆ" نالّی" بەم پیری یەمندالّی

بەمتەرزەلەعیشق ئەدوێیی زیبا کچ ودیبا کوڕ

*

بەمبیروبڕوای وشکەسۆفیانەوەخوێندنی تەواوکردووەوچۆتەخانەقای

" شێخی بورها ن" وبۆتەسا لیک ، سا لیک لەخا نەقا بەوکەسا نەیا ندەکوت کەبۆهەمیشە لەخا نەقا دا دەنیشتن وخەریکی تا عەت وسلوک کێشا ن بون و دەستیا ن لەدنیا هەڵدەگرت وژنیا ن نەدەهێنا وبەرەبەنی دەما نەوە ، ـ تەنا نەت ئێ وا هەبون کەدەستیا ن لەژن وما ڵ وکەس وکا ری خـــۆیـــا ن هەڵدەگرت وبۆهەمیشە یا بۆما وەیەکی درێژلەخا نەقا دەما نەوە،بۆکەسێکی وەک "حەریق" کە تەبیعی ترین هەستی ئیسنا نی بەعەیب دا نا وەوخۆشەـ ویستی کچی بۆپیا وێکی وەک " نا ڵی" بەکا ری مندا ڵانەئەژما ردوەجێگەی لەوەی با شترکەقەت چا وی بەچا وی کچ نەکەوێ، با شترچۆن وەگیرکەو ـ تووە ؟.

"حەریق" لەخا نەقا ما وەتەوە ، لەکن شێخ ما قوڵ بووە ،خەڵک رێـزی لێ گرتووە ، تا بۆتەما مۆستا ی تا یبەتی کورەشێخەکا ن،بەڵام هەوەســـی پیا وا نەوتەبعی شا عیرا نەی " حەریق" ئوقرەی لێ بریوە ،نەیتوا نیـوە وەک " سەییدرەشید" و "ما مۆسین " و"مەلا حوسێن"و "ما مجـــەعفـــەر" و" یا رمەمەد"و" کا کی شفەڵی" و "مەحموددوشا و" وەدەیا ن ترتا مردن بەرەبەنی بژی وبێ ژن وها وسەرهەڵکا ، بەدزی شێخ ژنی هێنا وەوما ڵـی پێکەوەنا وە ، دوزما ن لەهەمودەوروزەما نا ن دا هەن ، ئەمخەبەرەبـــە گوێی شێخ گەیشتووە و "حەریقی" لەخا نەقا دەرکردووە ، سەرەتا ی چا رە رەشی " حەریق" بەتا یبەتی لەبا ری ما دی یەوەلێرەوەدەست پێ دەکــا ، لەسەرکچ توشی کۆیرەوەری ودەربەدەری ها تووە ،عیشقی مەجا زی ئەگـــەر بۆهیچ کەس موجا زا تی نەبوبێ ، بۆئەوهەبووە ، لەزمـــا نـــی خـۆی دەگێرِنەوەکەکوتویەتی بۆپەیدا کردنی پا روەنا نێک هەموشا روگوندە ـ کا نی کوردستا نگەرا وەم جا نا زا نمسەرمبەهەموما ڵێک دا کردوەپا نا ؟

پا ش ما وەیەک دەربەدەری ، پێش نوێژی مزگەوتی " حا جی حەسەن" یا ن کەئەودەمی لەقەرا غ شا ری" سا بلاخ" ومزگەوتی هەژا را ن بووە ـ

داوەتێ، مزگەوتی نێوبرا وچ مەلای زانای پێ رازی نەبون،ئێستا ش هەر کوڵکە مەلایەکی پێش نوێژی کوێرەدییەکی بدەنێ،پێش نـــوێـــژی ئـەم مزگەوتەناکا .

سەرەڕای ئەمەموسوکایەتی پێکردنە "حەریق" هەرسۆفی بــــووەو عەقیدەی بەشێخی بورهان هەرماوەونەگۆڕاوە ،بۆیەئەمغەزەلەی داناوەو بۆ "سەییدرەشیدی" دۆستی گیانی گیانی وشاگردی خۆی ودەمراستی شێخ ناردووە ، سەییدرەشیدیش لەهەلێکی لەباردا بۆشێخی خوێندەوتەوەشێخ بەزەیی بە "حەریق" دا هاتووەوبەخشیویەتی، بەڵامهەرگیزجێی خۆی نەـ گرتۆتەوە ، ئەوەش غەزەلەکەیە .

هێنـدەبێزاری کەزانیومـەبەزاری نا یـەوە

دورلەبالاکەت سەرینی نائومێدیم نـــا یــەوە

بۆپییالەی مەیلی لەیلاقەلبی مەجنون قابیلە

شۆڕشی شیرین لەنالەی کۆهکەن فـــا مـا یەوە

حەیفێ هیندێت دەربەدرکرددڵ لەئیقلیمی ویسال

شیرِ مندالیت بەزەهرێ هیجرپێ هێنـــا یەوە

بولبولێکی خۆش نەوا بومبۆنەوای دەوری گوڵت

کێ وەکوهودهودحیکایاتی سەبای گێــڕا یـەوە

بۆکەناری سەوزەیی دەوری،گوڵی روت شین دەکەم

خاکی کۆی عیشقت بەبێژنگی سـەرمبێــژا یەوە

کەوتەنێوخەرمانی عومرم ئاگری تولی ئـەمـەل

سەد کەرەت باڕانی وەعزی لێدرا نەکوژا یەوە

تیری موژگان ،شیری ئەبرۆ ،تاق وجوت دەنوێنێ پێم

تا بزانمرۆحی شیرینت چلــــۆن کێشـا یەوە

جێی نەزەربوحا شییەی زوڵفت لەسەرئا یا تی روت

زۆرموتا لامکرد ،وەکودەوروتەسەلسول مایەوە

تا قی میحرا بی برۆت جیێی نا زەبۆئەهلی نییا ز

سۆفیوەیزا نیکەچە ،هێندکەربوخۆی گێڕایەوە

شەمعی خوبا ن پرتەوێکی" شەمسی "ڕوی تۆی لێ کەوت

هێندحەیا وشەرمی بەخۆیداهات،بەجا رێ توا یەوە

گوڵ بژێرێکی زەریفمکردلەنێوبا غی خەیاڵ

خۆزگەمەردێکی"رەشید"بۆشێخی بخوێندا یەوە

هیوا دا رمدۆستەکەملێی رون بێتەوەئەمشیعرەئی حەریقەوبەهەڵە ئا وەکی نیودیوا نی"نا لی" بووە ، دیا رەبوکەسێکی زۆرشا رەزا ی شیعری "نا لی" نەبێ هەڵەکەزۆرزەق نا یەتەبەرچا وچونکەوەک گوتم "حەریق" شا گردێکی زۆربا شی قوتا بخا نەی "نا لی"بووە ،بەلام بەدا خەوەدەبێبلێیم غەڵەتێکی زۆرگەورەودزێولەئا خرشیعری غەزەلەکەدا کرا وە ، " ئەکل وشوربێکی زەریفم کردلەنێوبا خی خەیا ل " بەرا ستی دەبێ پیا وچەندبێ زەوق بێ تا توشی هەڵەی وا بێ،ئەرێ ئەکل وشوربی نێوبا خی خەیا ڵدەبێ چ تا مێکی هەبێ؟.

جا رێک " حەریق" هەجوێیەکێک لەکورەکا نی شێخ عوسما نی تەوێڵەی کردووە ، ئا غا یەک بەنێوێ ئیعزا مول موڵک " لەسەرئەوەریشی تا شیوە ، "حەریق" شکا یەتی بردۆتەکن " قا زی عەلی"مەلای ولات بەڕا بەری قا زی خەریک بو ن ئا غا کەی تەمێ بکەن، لەوکا تەدا کورەکوردێک لەدێی " قەبا غکەندی" کچەئەرمەنیەکی هەڵگرتووەکەبا وکی پیا وی روسی ـ تەزا ری بووە ، ئەم کا رەبچوکەزۆرگەورەبۆتەوەوخەریک بووەشەڕی عوسما نی وروس ودەوڵەتەمەسیحی یەکا نی لێ پەیدا ببێ،سا لی کچی هەرمەنی ما دەتا ریخبوو ، مەسەلەکەئەوندەگەوربو ،مەسە لەی"حەریق"

لەبیرچۆتەوە، رۆژێک کا برا یەک لە "حەریق" دەپرسێ: ئەرێ مەسەلەی ریشەکەتچی لێ بەسەرهات؟ "حەریق" دەڵێ: با بەلێ ریشی من لە هینەکەی کچەئەرمەنی دا ون بوو.

من خۆم کچی حەریقم دیبوکە پیرێژنێکی گۆج وئیفلیجبولەنێوی ژنانی "خانەقا "دەژیا وەهەموبەتایبەتی شێخموحەممەدی کوڕی شێخ و "سەیید رەشید" زۆریان رێزلێ دەگرت وپێیان دەکوت "دێدە".

حـــەريـــق

لـــە " باخچـەی شاعیران " دا

نوسراوی

عەبدول عەزیمماوەتی وعەبدول قادرسـالـح

حـــەريـــق

١٩٠٧ - ١٨٥١

"حەريق" ناوی سالح کوڕی مەلانەسرولڵای زیوەیی یە ،زیو ێگوندێکە بەشاخی پیرەمەگرونەوەلەلیوای سولەیمانی، باوکی خەڵقی گوندی " کاشتەرە " لەنیوان هەورامانی لوهۆن وجوانرۆوە ،باوکی بەفەقێیەتی لەوڵاتی خۆی دورئەکەوێتەوەولە "زێوێ" ئەگیرسێتەوەوژن دێنێ، "حەریق" لەساڵی ١٨٥١ ی زایینی دا لەگوندی "زێوێ" هاتوتەجیهانەوە،لای باوکی سەرەتای خوێندن دەست پێ ئەکا ، لەپاشان ئەچێتەسولەیمانی، لـــە وێشەوەبۆقەرەداغ وبیارە"،دوبارەئەگەڕێتەوەبۆسولەیمانی لای مەلا ئەو ڕەحمانی پێنجوینی ماوەیەک دەرس لەو وەرئەگرێ وئەچێ بۆ " موکریان" ماوەیەکیش بەوناوەدا بەفەقێیەتی ئەسورێتەوە ،لەپاشا لە خانەقای " شێخی بورهان" ئەکەوێتەدا وی تەریقەتەوە ، وەلەلای"یوسف شەمسەددین" تەریقەت وەرئەگرێ ولە "سابلاخ"ئەبێ بەمودەرریسی - مزگەوتی " سەییدحەسەن" و هەرلەوێ ژن ئەهێنێ.

بەمجۆرەلەوێ دوا ڕۆژانی ژیانی بەدەرس وتنەوەبەمریدی لە دەوری " شێخی بورهان" ئەباتەسەر ، تالەساڵی ١٩٠٧ی زایینی دا لە تەمەنی ٥٦ ساڵی داکۆچی دوایی ئەکا ولەگۆڕستانی مەلاجامی لە "سابلاخ" بەخاک ئەسپێرێ، زۆربەی هۆنراوەکانی"حەریق" لەباسی خۆشەویستی و غەزەل ودڵداری دایەبەشێوەیەکی تەروبەتاموبەنرخ ،هەروەهالەبارەی

کۆمەلایەتیشەوە هەڵبەستی نا یابی هەیە ، جارجاریش بەلای فەلسەفەدا ڕۆیشتووە ،ئەوەش نمونەی هەڵبەستی :

چاوەکەم ئەمڕۆلەگوڵشەن گوڵ بەعیشوەخۆی نووا ند
نەک نمەک گیربمبەمەرگی تۆقەسمهیچنەمد واند

گوڵ بەتۆزی پێتەوەلاف وگەزافی لێ دەدا
واشکورسۆزەی نەسیمتها تئەویشی لێ ستاند

نەشتەری مۆژگانی تۆها تۆتەسەرسەفحەی دلّم
هەرخەتێ بوغەیری خەتتی سەبزی تۆپاکی کراند

لەشکری ئاهملەگەل جەیشی حەبەش دەعوا دەکا
حیرەتمماوە کەچۆن ئەودلّبەرەدلّمی ڕفاند ؟

بۆگوڵی روت ماتەمی پەرچەم دەبینی بویەوا
ماهینەوروز مبەشیوەنوەک محەرمخۆی نوا ند

تۆلەئەد وەل گوی وەفات هێنایە نێومەیدانەوە
ئێستەچەوگانی خیلافت پشتی سەدوەعدەی شکاند

تۆخودا قەت غیرەتەبۆتۆئەرێ سەروی رەوان
گوڵ بەبێ تۆوا لەباغا خێوەتیخۆی لێچەقاند ؟

باوجودئێنسافبدەم چاکەگوڵیش موشتاقتە
هەرلەشۆقی تۆیەسەرپۆش وگرێبانی دڕاند

هەرکەسێ مایل بەپیرێکە وتەریقێکی هەیە
تۆبەشوعلەیغەم "حەریقی"وا وەجاخت هەلگڕاند

* * *

بەسەرهاتی حەریق

بەقەڵەمی

محەممەد محەممەد رەشید

"حەریق" ناوی مەلا ساڵح بووە ، لەساڵی ١٨٥١ ی زایینی دا لەدیی "زێوێ" کەگونەێکەلای "سورداش" لەلیوای سولەیمانی وپاڵی دا وەبەلای رۆژهەلاتی شاخی" پیرەمەگرون" ەوە ، لەدایک بووە ، باوکی ناوی‌مەلا نەسرۆ ڵلای بووە ، بەفەقێیەتی لەسنوری ئێرا نەوەها تۆتەعیراق ولە پاشا بەمەلایەتی لەدیێ"زێوێ" گیرساوەتەوەوژنی هێناوە ،"حەریق" پاش ئەوەی لەلای باوکی سەرەتای خوێندن دەست پێ ئەکات ،رێبازی‌مەلاکانی کوردستانئەگرێت وبۆزاخاودا نەوەی مێشکی بەسەرف ونەحۆی عەرەبی بە فەقێیەتی زۆرجێگای کوردستان ئەگەرێ، ئەچێتەسولەیمانی‌ولەمزگەوتی شێخ محەممەدی بەرزنجی ئەبێ بەسوختەی فەقێیان، ئینجا ئەچێتەقەرەداخ ، لەوێ‌یا رەش‌کتێبی " منهاجی نەوەوی" لای شێخ حەدیدەرئەخوێنێ، سەرێکی ترلەسولەیمانی ئەداتەوە ، لەساڵی ١٨٨٤دا لەپێنجوێن لەلای مەلا ئەو رەحمانی پێنجوێنی کتێبی"کەلەنیەوی بورهان "کەعیلمی مەنتیقەئەخوێنێ ولەوێوەئەچێت بۆموکریان، لای شێخ یوسف شەمسەدین " شێخی بورهانی" کەخەڵیفەی شێخ وەسمانی تەوێڵەبووە ،تۆبەئەکاو تەریقەت وەرئەگرێ ،لەپاشا لە " سابڵاخ" ئەبێ بەمودەرریسی مزگەوتی " سەییدحەسەن" وهەرلەوێ ژنی هێناوەوکورو‌کچێکی لێ بووە ،ئیتر پاشماوەی ژییانی لەنزیک شێخی بورهان بەسەرئەبات وتا مردن لەوێ ئەمێنێتەوە .

لە " ١٩٠٧ " ی زایینی لەتەمەنی"٥٦" ساڵی داکۆچی دوایی ئەکاو لەگۆرستانی"مەلاجامی" لەسابڵاخ" ئەنێژرێ .

چـونیەتی ژیـا نی وخـوورەوشتـــی

"حەریق" پیا وێکی میا نەبا ڵاوگەنمڕەنگ بووە ، چا وەکا نی بچـوک و بەقولاچوبون ، رومەتی مەیلەودرێژبووە ، ڕیشی خڕوبەشێ زۆری سپیـــی بووە ،مێزەرێکی سپی سا بلاخی یا نەی لەسەرنا وە ،زما نی شیریـن ولەسـەر خۆقسەی کردووە ، بەهەڵـبەستەنەروپا را وەکا نی هەموکۆڕێکی خۆش کردووە بەتا یبەت لەدوا د وای تەمەنی دا کەئەها ت بەسەریا وەکوبەرێشکیـەوبــێ ما ندوبون هەڵـبەستی هەڵ ئەڕشت ، ژییا نی "حەریق" سۆفیا نەبووە ،نەمر نەژی، زۆرجا ربێ شێوسەری نا وەتەوە ،بەشی زۆری ژییا نی بەدڵ تەنگی و خەمبا ری بردۆتەسەر .

هـەڵبەستـــی :

مەلاسا لح لەسەرەتا وەسۆزێکی دەورێشی تیا بووە ،ئەمسۆزوهەستــەی نا چا ری کردووەبەخوێندنەوەی دیوا نی شا عیرەکا ن،بەتا یبەتی"مەولـەوی" و" نا لـی"لەچا خی نا وەرا ستی فەقێیەتی دا کەوتۆتەگرۆکا ل،"حـەریق" ی کردووەبەنا زنا وی هەڵبەستی، لەسەرەتا دا زۆرما ندوبووەبەهەڵبەسـت و وتنەوەوبەگرا نبۆی ها تووە ، بەلاملەدوا یی دا کەئیلـها می هەڵـبەستیخۆی ئەدۆزێتەوە کە" شێخی بورها نە" سەرچا وەی هەڵبەستی وەکوکا نیـــا وی بەها ر هەڵ ئەقولێ، سۆزی عەشقی شەمسەددین وا ی لێ ئەکا تکنبەبـــە هەڵبەست لەگەڵ خەڵکا بدوێ .

بەسێ زما ن هەڵـبەستی وتووە ، بەکوردی وفا رسی وعەرەبی، وە لــە کوردی دا توا نیویەتی بەشێوەی هەورا میش هەڵـبەست بلێ،لەزما نیفا رسی دا پرۆفیسورێک بووەبۆخۆی .

هەڵـبەستەکا نی ئا وێنەیەکن،چۆنیەتی ژییا نما ن پێشا ن ئەدا لـــەو سەردەمەدا .

ڕۆرحەزی بەجینا س و ڕستەووشەڕەنگینی کردووە ،کاتێ کەلەمەیدانی هەڵبەست وتنا بڕوای بەخۆی پەیاکردووەوهەستی کردووەکەهەڵبەستەـ کانی پایەخێکیان هەیە ، ئیجگا ربەشانازی یەوە وتویەتی :

بێرەمەیدانی فەساحەت ئەسپی خۆت لینگ دە "حەریق"

. تا بزا نم‌کێ شیعرت سوحبەت ویاری ئەکا ؟

ئەمبڕوا یەخۆپەیاکردنەی وای لێ کردووەکەلەگەڵ شاعیرەکانی ترا بکەوێتەشەڕەهەڵبەست وبەرپەرچ دانەوەیان ، ئەبینین بەهەڵبەـ ستێکی دورودرێژ ڕوبەڕوی " نالی" ئەوەستێ وپێی دەڵێ:

سەدەحەیفێ کەتۆ" نالی" بەوپیری یەمندالی

بەمتەرزەلەعیشق ئەدوێی زیبا کچودیباکوڕ

ئەمەی بەرامبەربەوبڕە هەڵبەستەی " نالی" وتووەکەبەسەرکچا هەڵی داوە وسەرەتاکەی دەڵێ:

عیشقت کەمەجازی بێ خوا هیش مەکەئیللا کچ

شیرین کچولەیلاکچ،سەلماکچ وعەزراکچ

شانی لەشانی مەولەویش داوە ، کەچۆن مەولەوی پەروانەی شێخ عوسمانی سیراجەدین بووەوبەبڕەهەڵبەستەکەی کەبە:

شێخی دەولەمەندبەهرەی سەرمەدی

یاگەی حەقیقەت جیلوەی ئەحمەدی

سەرەتاکەی ئەکاتەوەوسۆزی خۆی بەرامبەرشێخی خۆی دەربڕیوە ، ئەمیش بووەبەپەپولەی شێخ یۆسف شەمسەدین وبەوبڕەهەڵبەستەشێوە هەورامی یەکەی،کەسەرەتای ئەکاتەوەبە :

چ سوبسەحەردا دیم غونچەدەمێ

نەپەردەی عیسمەت نماناچەمێ

وەخۆشەویستی خۆی بەرامبەرشێخی خۆی دەرئەبڕێ ، "حەریق" وەکو

لەهەڵبەستەکەیا دەڵێ،توا نیویەتی لەزۆرلەمەیدا نەکا نی هەڵبەست دا ئەسپی خوێ لنگ دا ، دەبینین وەکوزۆرشا عیرەکا نی تردێتەمەیدا نی غەرا می یەوە وبەوشەی جوا ن ورەنگین ،هەست وسۆزی بەرا مبەردڵدا رە کەی رون ئەکا تەوەوپەیما ن پەروەری خۆی پێ ئەسەلمێنێ،جا رێکی تر ئەبینین پەردەی غەرا می دا ئەدا تەوەوئەکەوێتەکۆری مەی نۆشا نی تەسەووف وفەلسەفەی تەسەووفەوە وپیتۆلیخۆی لەتیولۆژی دا نیشا ن ئەدا ت .

یا ئەبینین لەگەڵ ئەوەشا کەخۆی بەپیا وێکی رەندوپابەندی تەریقەت هێنا وەتەنا وەوە ، کەچی ویستویەتی دا دوزا ریەکی بەسۆزیش لەدەست جەوری رۆژگا رهەڵ رێژێ وخۆی بەپیا وێکی ستەمدیدەبخا تەرو .

"حەریق" لەگەڵ ئەوشا کەشا عیرێکیغەرا می ولەپا شا تەسەووفی بووە لەبا زا ری نوکتەچینی وجینا س پەروەریش دا چا لاکا نەها تۆتەمەیدا نەوە. لەتا فیخۆی دا دا وا ی گوێرێیژێک لە"مەلائەحمەدی لاسور" ئەکا ،ئەویش بەها نەی بۆدێنێتەوەونا یدا تێ ، ئەمیش دەڵێ:

لەعوزرا بو،مەلابۆیەجووا بی دا،کوتی نا دەم

ولاخدەس نا کەوێعەیبی‌نیەچش‌گەرمنیش‌پیادەم؟

بەمدێرەهەڵبەستەی جنێوێکی ئەدیبا نەی پێ دا وە ، لەعوزرا بوهەڵ ئەگرێ بیا نوی بۆهێنا بێتەوە ، هەڵیش ئەگرێ ترۆی کردبێ، وا تەلە عوزری شەرعی دا بو ، ئینجا دەڵێ: قیروسیا ولاخ نییەبەس نییەپییا دە ما وەتەوەئەتوا نم‌بەپێی خۆم‌برۆم؟ ئەوەش ئەگرێتەوە : ساخۆ ولاخەکەی تەدا مێ، کەوا بوچا ک وا یەلەتۆڵەی ئەوەدا پییا کێشم! .

لەمهەڵبەستەی دا بیرێکی تا زەوجینا سێکی زۆرجوا نی پێک هێناوە کەدەڵێ:

تا ڵ وشیرین پێکەوەنەمدیوەچا بێ، چا نەبێ

هەرکەسێکی هەمنشینی چا نەبێ،پێت چا نەبێ

دەڵێ نەمدیوەتاڵ وشیرین پێکەوەبگونجێن "چایی"نەبیلەگەڵ قەنددا ، هەرکەس هاوپیاڵەی چایی نەبو بەلاتەوەچاک نەبێ، ئەوە پیاوێکی باش نییە .

لەپێش مردنی دا بەماوەیەکی کەمئەمهەڵبەستەرێک ئەخاتکەوەکو ئیلهام وایەبەنزیک بونەوەی مردنی :

لەخەرمانی ئەمەل مێروی عەمەل جەزبی نەکردانێ

لەزەیقەتخانەدا ترسم هەیەئاخرسەری‌دانێ

دەڵێن جەردەی ئەجەل رێگابەکاروانی نەفەس دەگرێ

شەقامی سێنەدەبرێ بۆمەتاعی دیدەدەروانێ

لەهەڵبەست دائارزەوی جیناسی هەبووە ، لەگەڵ ئەوەشارەوان وسادەوما ناشی‌بەهێزە ، بەمجۆرەتوانیویەتی شوێنی خۆی لەریزی شاعیرەکانی پێش ئەمچەرخەداتەرخان بکاوپێش گەلێکیشیان بکەوێ وچەپکەگوڵی هەمەرەنگەی بۆن داری خۆی پێشکەش بەگوڵدانی وێژەکوردی‌بکات .

* * *

حـــەریـــق

لـــە " ژیناوەری زانا یانی کـــــورد" دا

١٨٥١ – ١٩٠٧ زاییینی

گوڵـی نەژاکاوی نەناسراوی وێژاوەران، سوتاوی باڵای بەژن — زراوان، گوڵـی نێوگوڵاڵان لەمانگی گوڵان، زمان تەروپاراوی پەروەران، سۆفی شێخی سەربەرمالاّن لەپەروەراندانی واتا ، واتای زۆربەتـــامو پرواتایە ، دڵ وەدەرونیتەژییەلەقسەوواتا ،سینەی ئەنجن ئەنجن وبریانە لەدەس جەوری زەمانە . بەلاّمشیعری"حەریق" بۆدڵ بریندا رانخۆی باشترین دەرمانە ،هۆنەروخودانهونەرە .

دڵ ودەرون سوتاوی‌ئەمجارەمان ناوی" سالّح" وکوڕی مەلانەسروڵـلاّی "زێویّ"یەکەگوندێکەسەربە" سورداش " لەئوستانی سولەیمانی،پـــاڵـــی داوەبەلای خۆرهەلاّتی چییای" پیرەمەگرونەوە ،" مەلانەسروڵـلاّی باوکی‌لە ئاوایی " کاشتەر" لەدایک بووە ، لۆن وکاشتەر دوگوندن لەداوێنـەی " شاهۆ"دان، وەکەوتونەتەهەورامانی لەهۆن وجوانرۆوە ، لای باشورەوە ئەلکێ بەماهی دەشتەوە ، مامۆستا عەلائەدین سەجادی زانای ناوداری — کوردلەپەراوی مێژوی ئەدەبی کوردی دا نوسیویەتی: مەلا نەسروڵـلاّ بـــە فەقێیەتی‌بۆبەدەس هێنانی عیلموزانست بەکوردستانا بەمفێرگەبـــۆئـــەو فێرگەوبۆفێربون ئەگەڕێ وئاوارەی گوندوشاران وهەندەران ئەبێ،لــــە پاشان بەمەلایەتی لەگوندی " زێویّ"یەدەگیرسێتەوەوژن دێنێت .

بولبولی گوڵزاری گوڵـی وێژەو وێژەوانی ناوکوردەواری" ســـالّح حەریق" لەساڵی ١٨٥١ ی زاییینی لەگوندی"زێویّ"یەلەدایک بووە ،سەرەتا کتێبەوردیلەکان لای مەلانەسروڵـلاّی باوکی ئەخوێنیّ،دوای ماوەیـــــەک ئەچێتەشاری سولەیمانی ولەفێرگەی شێخ محەممەدبەرزنجی ئــــەبێتـــە سوختەی نافەقێکان وچووەتەقەرەداغیش ، لەبیارەمەبەستی" نیکــاح"

لەپەراوی " مینهاج" ی "نەوەوی" لای "شێخ حەیدەر" ئەخوێنێ،جارێ ــ
تریش ئەگەڕێتەوە شاری سولەیمانی، "حەریق" لەسالّی ١٨٨٤ ی زاییینی
لەشارە خونجیلانەکەی " پێنجوێن " بورهانی گەلەنبەوی" لەزانستی
مەنتیق دا لەفێرگەی مەلائەوڕەحمانی پێنجوێنی ئەوزانا گەورەئەخوێنێ
ولەوێوەئەچێ بۆموکریان، پاش ماوەیەک ئەچێتە خانەقای بورهان ولە
سەردەستی شێخ یوسف شەمسەدین" شێخی بورهان" تەریقەت وەرئەگرێ و
ئەوسا ئەچێتە " سابلاغ" "مەهاباد"وئەبێتە مودە ریسی فێرگەی مزگەوتی
" سەییدحەسەن" ولەشاری مەهاباد ژن دێنێ، خواکچێکی پێ دەدا ، ــ
"حەریق" لەتەمەنی ٥٦ سالّی دا لەسالّی"١٩٠٧" ی زاییینی بەرەولای خوا
بارگەی تێکناوەولەگۆرستانی زانای ناودار "مەلاجامی"نێژراوە ،
" حەریق" زۆر ئوگری خوێندنەوەی شیعرودیوانی" مەولەوی" و "نالّی"
بووەوئەمدوزانایەزۆریان شوێن لەسەر "حەریق" دا ناوە ،"حەریق" لــە
بەرسۆزی دلّی سوتاوی "حەریق"ی بۆنازناوی خۆیدا ناوە ،وەزۆری حەزلە
جیناس وبێژەی ڕەنگین کردووەوویستویەتی شیعرەکانی کۆلکەزێرینــە
بن وجارجاریش زۆرشانازی بەشیعری خۆی کردووە ، هەروەکوفەرمویەتی:
بێرەمەیدانی فەساحەت ئەسپی خۆت لینگ دە "حەریق"
تابزانم کێ بەشیعرت سوحبەت ویاری دەکا ؟
جارجاریش بەگژ "نالّی" داهاتووەوفەرمویەتی :
سەدحەیفێ کەتــۆ " نالّی" بەوپیـــری یەمندالّی
بەمتەرزەلەعیشق ئەدوێی زیباکچ ودیباکوڕ
"حەریق" شانی لەشانی مەولەویش داوە:
شێخی دەولّەمەندبەهرەی سەرمەدی   یاگەی حەقیقەت جیلوەی ئەحمەدی
حەریقیش فەمویەتی :
ج سوب سەحەردا دیمغونچەدەمــــێ   نەپەردەی عیسمەت نما ناچەمــێ

ئـەمەش " گوڵشەنی حەریق "

چا وەکەم ئەمرۆ لەگوڵشەن گوڵ بەعیشوە خۆی نووانـد

نەک نمەکگیریم بە مەرگی تۆ قسەم هیچ نەم دووانـد

د محەمەد صاڵح ئیبراهیمی محەمەدی (شـەپـۆل)

ژیناوەری زانایانی کورد لە جیهانی ئیسلامەتـی،یا گنجینـەی فەرهەنگ و زانست لاپەڕەی ٧٨٨ تا ٧٩٥- چاپی گولآنی هـەزارو سێسەت و شەست و چوار، چاپخانەی مەهارەت لـەتـاران.

حەریق

لە " گۆواری بەیان"دا

" ئەدەب و تەسەووف "

تەسەووف وەکو پاپۆڕێکە بەدەریای شەریعەتی ئیسلامەتی دا ئەڕواو لەمبەرەوە مرۆف ئەپەڕێنێتەوە ئەوبەر ، شاعیرەکوردەکلاسیکی یەکان هەرکات نەیان توانیوە بەبێ تەریقەت بژین، هەمیشەحەزیان بەسەر- گەرمی مەعنەوی ومەستی دەرونی وحاڵەتی جونبوش وجەزبەکردووە و - هەمیشەخۆیان کردووە بەخزمەتکاروبەندەوغولامی پیری تەریقەتەکەیان، زانا یەک وشاعیرێکی وەک مەولەوی بووەبەپەروانۀشێخی سیراجەدینی یەکەم .

"حەریق" مەلا ساڵحی زێویێ" ١٨٥١ - ١٩٠٧" ی-زایینی ئەگەر دەستکەوتێکی رۆحی ومەعنەوی نەبوبێ ولەمەیخانەی مەی فرۆشان وبادەنۆشانی دەرگای ئەحەدییەت دا سەرمەست نەبوبێ ،نەئەبوبە پەروانەی شێخ یوسف شەمسەدین کەخەڵیفەی شێخ عوسمان بووەکەوەکو کانیاوی بەهارهەڵ قوڵاوە هەروەک ئەڵێت :

عیشقت کەحەقیقی بێ تالب مەبە ئیلا کوڕ
هم حەزرەتی لەولا کور هەم یوسفی والا کوڕ
هەرعیشقێ حەقیقی بێ ،وەک عیشقی"حەریقی" بێ
مەیلی بەدەقیقی بێ، بۆمەعریفە تولا کور

ژمارەی ٥١ تەشرینی یەکەمی ساڵی ١٩٧٨
لاپەڕەی ٢٢ - جەمال موحەممەد

حەریق

و

گواری کاروان

هۆنەرونوسەری پایەبەرزوبەهرەمەندی کوردما مۆستا کاکەی فەللاح لەگۆواری کاروان ژمارەی چلی مانگی کانونی دوهەمی ١٩٨٦ سالی چوارەم نوسراوەومەبەستێکی بلاوکردوتەوەلەژێرسەردێری "چەند شیعرێکی بلاونەکراوەی ناری" ولەم نوسراویەدا یەکێک لەغەزەلەکانی حەریقی بەناوی هۆنەری زاناوبەهرەمەندی کوردخوالێ خۆش بومامۆستا مەلا کاکەحەمەی " ناری" یەوە بلاوکردۆتەوەورای گەیاندووەکەمامۆستا مەلا کاکەحەمەئەمغەزەلەی بۆتایەربەگی وەسمان پاشا وتووە .

سەردێرودوا یین دێری غەزلەکەش لەنوسراوەکەی ما مۆستا کاکەی فەللاح دا بەمجۆرەیە :

حوزني من با حوسنی تۆئێشکا لەتا ئاخرنەفەس

چون زەکاتی حوسنی تۆیا حوزنی من ناگابەکەس

خالی سەوزە ، داخی سەوزە ،بەحسی ناسۆری مەکەن

تا زەدەیتۆبێکە "ناری"قەت شیفای نایەبەکەس

بەلاملەراستی دا ئەوەی شایانی باس بێ ئەوەیەکەئەمهۆنراوەیە یەکێک لەغەزەلەهەرەبەرزوجوانەکانی مەلا سالحی حەریقەولە زۆربەی کەشکۆل ودەست نوس وبەیازەکان دا وتەنانەت لەدەست نوسدبەناوبانگەکەی"میرزا عەبدوللای شابەندەریش " دا هەربەناوی حەریقەوەنوسراوەو تۆمارکراوە .

جگەلەوەش " حەریق" لەهۆنینەوەی هەلبەست وغەزەل دا شێوەو شێوازێکی تایبەت بەخۆی هەیە وئەم غەزەلەش لەباری مەبەست ومەعنا ولێکچون و وردەکاری وجوانکاری و خۆشخوانیشەوە هەرلە غەزەل و -

هونراوەکانی" حەریق" دەچێت وهیچ گومانێکی لێ ناکرێت هەروەکو ئەم هۆنەرە بەهرەمەندوکارامەیەلەدوابیین دێری غەزەلەکەدانازناوی خۆی زۆرشاعیرانە وشارەزایانەهێناوەوکوتویەتی :

حوزنی من باحوسنی توئیشکالەتا ئاخرنەفەس

بۆچ زەکاتی حوسنی تویاحوزنیمن ناگابەکەس؟

خاڵی سەوزە،داخی سەوزە،باسی ناسۆریمەکەن

تازەدەی ئەوبێ"حەریقی"قەتشیفای نایەبەکەس

* * *

حەریق

لەگوواری "سروە" دا

نوسراوی

ماموستا : " هیمن "

" حەریق" ئەوشاعیرە مەزنەیەکە مەکتەبی شیعری " نالی "هێنا موکریان ولەومەڵبەندە هەرکەس شیعری کوردی کوتووە ، یا دەڵێی، بێ ئەم لاوئەولا لەوی فێربووە ، نەکەم؟ تا ئێستا چی وی نوسراوەو کوتراوەبەکەڵک نەبێ ؟ من بۆخوم لەسەر ئەوشاعیرەگەورەیکە غەزەلی وەک :

هێندەبێزاری،کەزانیومەبەزاری ناییەوە

دورلەبالا کەت سەرینی نائومێدیم نایەوە

یا

چاوەکەمئەمرۆلەگوڵشەن گوڵ بەعیشوەخۆی نووانند

نەک نمەک گیربم،بەمەرگی تۆقەسەمهیچنەمدووانند

کوتووە ، هەر ئەوەندەدەزانم، ناوی مەلا ساڵح بووە ، نزیکەی چەرخێک لەوەی پێش لەودیوڕا هاتۆتەئەمدیوەولەخانەقای لوساوکان یاخانەقای شێخی بورهان گیرساوەتەوەوزۆریعاقیدەبەشێخ بووە .

نازانم لەکوێ بەڵام لەسەرشیعرێک " ئیعزا مول مولک "فێئۆدا لی مەشهورریشی لوس تاشیوە ، ئەوەبۆتەهۆی ئەوەبێتە"سا بلاغ" وببێتە مەلای مزگەوتی حاجی سەیید حەسەن خزمیخۆم، ئەوکەسا نەی چل پەنجا ساڵ لەوەی پێش چاویان بەومزگەوتەکەوتبێ، دەگەڵمن ئەگەبەر بلێم برسایەتی وهەژاری وناچاری نەبوبا هیچ کۆلکەمەلایەکیش بەپێشنوێژی ئەم مزگەوتە رازی نەدەبود، رەنگبێ پێش ساڵی ١٣٢٨ ی کۆچی کەساڵی

وەفاتی شێخە ، مردبێ ولەگۆڕستانی " مەلاجامی" نێژراوە وهەرخوا

دەزانێ ئێستا گورەکەی بناخەی خانوی کام موسولّمان بێ، خوا بکەم

لای سەروی هالّ یا میوانخانەی بێ ونەکرا بێتەحەمام وشتی وا .

* * *

حەریق

و

بونەی شیعرەکانی

حەریق وەکوشاعیرێکی‌نێوبەدەرەوەوناسراوی کوردبۆگەلێ مناسەبەت وا تەبەبەونەی گەلێ شتەوەشیعری کوتووەو ئەوەی لەدیوانەکەی داتا را دەیەک سەرنج راکێشە ئەوەیەبونەوهۆی کوتنی بەشێک لەهۆنراوەکانی دەزانرێ ، والەخوارەوەچەندوێنەیەک لەوهۆنراوانەی کەلەکاتی خۆی دا کوتویەتی پێشکەشتانی دەکەین .

میرزا لەتیفی قازی کوڕی میرزا ئەحمەدی کوڕی میرزا مەحمودی خوالێخوش بوقازی لەتیفی مەهاباد کەپیاوێکی زۆرزاناوزیرەک وبەهۆش بووە لەدێ " گردی یاقوب " ی ناوچەی شاروێرانێ مەهاباد دقازی شەرع بووە ، ئەم غەزەلەپڕلەهەست وسۆزەی بۆمەلاسالحی"حەریق"نوسیوە وبوّی ناردووە، بۆئەوەی پێکەوەبچن بۆزیارەتی شێخی بورهان .

ماهی تەماهە ماهی تەمام نەدیوە من
ئێستا تەماهە،حەیفێ کەجێگام نەدیوە من
بۆ رۆژی عاریزی رۆژت گەلێ گەڕام
شەمسی جیهان بەتەلعەتی تۆمقەت نەدیوە من
گەرچی خەزانە،بۆوەرەقی سەبزی سەر ڕەزان
زانیم کەحوجرەسا ردە تفاقم کریوە من

حەریقیش بەهۆنینەوەی غەزەلێکی ئاگراوی وحەریفانەهەر لەسەر ئەم شێوەوشێوا زەوەلامی میرزا لەتیف دەداتەوە وغەزەلەکەی ئەوەندە بەسۆزوکاریگەرە ، تین وتەوژم بەزەوق وخەیال دا دێنێت .

لەو وەختەوە لەخزمەتی تۆپیتم بڕیوە من
وەک میهری تۆبەشا شەتی ڕەنگم پەڕیوە من

فەسڵی خەزانە ، وەقتیخزانەلەسەرڕەزان

سەرمایی سەرد میهریی یارم چەشیوەمن

هەروەک برۆی هیلالی لەبەر جەوری پەرچەمی

چاوی دەزانێ شاهیدەقەددم چەمیوەمن

لەعلی یەمان وحوقەیی مەرجانی باعیسە

ئەشکی لوئالی مەردومی دیدەم چەکیوەمن

خاڵی نییەدەمێکی خەیاڵملەخاڵی وی

مەنعمەکەپەردەیی عارم دڕیوەمن

من پەردەکەم تەنوری مەحەبەتلەناری شەوق

تۆش ئاشێ لێ بنێ کەدڵم دەرپەڕیوەمن

فەرمووەرە کەفەرشی غەزەل ڕادەخەملەڕێت

جەرگ ودڵم بەناری مەحەبەتکوڵیوەمن

لەساڵی ١٢٩٦ کۆچی مانگی کەحەزرەتی شێخ لەسەفەری حەج دەگەڕێتەوە حەریق بەبۆنەی هاتنەوە وگەڕانەوی ئەم پیرەرووناک دڵەکە سەفەرەکەی ماوەی ساڵێکی خایاندووەغەزەلێکی زۆرناسک وبەسۆزو جوانی هۆنیوەتەوە کەئەوا چەندشیعرێکی لێ دەنوسین .

موژدەبێ بۆبولبولی دڵ گوڵ لەباغان هاتەوە

قومریعومریخۆی سەرف کاسەروی بۆستانهاتەوە

شاسواری عەرسەیی مەیدانی مەردان هاتەوە

دڵبەری جانان لەخزمەتجانی جانان هاتەوە

پیری ڕەوشەن دڵ وەکوخورشیدی تابان هاتەوە

نایبی عوسمانی سانی خۆش بەسامان هاتەوە

حەریق ئەمجا مەشی لەدوا یین ساڵەکانی ژیانی داکەبەهۆینەخۆشی ونا سازی یەوە لەجێگەداکەوتووە، بۆخوالێ خۆش بوسەییدرەشیدنوسیوە

کەئەوا چەندشیعرێکی لێدەنوسین :

ئەی جەنابی سەییدی عالی نەسەبکەی ڕەهرەوێ

عەزرە ودەردێ دەوا موبێ دەوا مدینێتەوێ

بۆخرۆری پیری کا میل عاریفی دا نا یی راز

شەمسی ئەفلاکی هیدا یەت نەجمی رێیهەرشەبرەوێ

خۆموسەللەم گەرلەغا ییب دەستێ پیر کوتا نییە

کەی دەبێ دەست ودڵی پیرێ لەبۆمن رێکەوێ

حەریق جگەلەوەهەموگیروگرفتا نەی کەتوشیا ن بووە لەدوا یین ساڵە کا نی ژییا نی دا چا وەکا نی خۆی لەدەست دا وە و ئەم دەردەش بووەبە سەربا ری هەمودەردەکا نی تری، ئەم رودا وەنا خۆش ودڵتەزێنەڕۆچنەی هیوا وئا وا تی بەیەکجا ری لەڕوبەستووەوتوشی خەم وخەفەتێکی زۆری ـ کردووە، لەنا مەیەک دا کەبۆسەییدرەشید دەنوسێت سکا ڵا لەژییا نی نا خۆش وپڕلەڕەنج وئا زا روئیشا رەبۆکوێربونی چا وەکا نی خۆی دەکا و ولەچا مەیەک دا دەڵێ:

ڕۆژ وشەوغەرقی خەیا ڵم بێ ئەنیس و بێ نەدیم

چا ونەما وەتا بڵێمقەت خەولەچا وم نا کەوێ

خەڵکی گەردەستی بڕا من چا وی ڕێی دەستمبڕا نەوێ

یەعنی چا ومەبڕەلەدەست کەس ڕسقیدەست وپێت

لەغەزەلێکی تریش دا دیسا ن هەرئیشا رەبۆکوێربونیخۆی دەکا ودەڵێ:

کەسێ" سالح" بێ بۆزیکرودوعا گوێییت بەبێ چا وی

هەزا رچا وسا غی وا دێنێ بەچا وزیندوبەدڵمەیتە

حەریق لەنا مەونا مەکا ریش دا هەمیشە پەنا ی بردووەبۆمرخ وقەریحەی شا عیرا نەی خۆی ونا مەی خەڵکیشی هەربەشیعروەلامدا وەتەوە ،بە تا یبەت هەرنا مەیەکی کەبۆسەییدرەشیدی،شا عیروشا گردی پێشوی

نوسیویەتی لەگەڵ ئەم نا مەشا غەزەل و چا مەیەکی بۆنا ردووەکـــەلـەو غەزەل وچا مەدا دا وای یا رمەتی لەحەزرەتی شێخ کردووەوتکا ی لەسەیید رەشیدکردووەکەچا مەکەبۆحەزرەتی شێخ بخوێنێتەوەوزۆربەی ئەمغەزەل و چا مانەی کەمەلا سالّحی حەریق نوسیویەتی هەرلەورێگەوە بـەگــوێیــی شێخ گەیشتووەوبۆی خوێندراوەتەوە ، هەروەکولە غەزەلێک داکوتویەتی:

گول بژیریکی زەریفم کردلە نیوبا غـــی خەیـا ل

خۆزگەمەردێکی"رەشید"بۆ"شێخی"بخوێندا یـــەوە

حەریق کتێبی " گەلەنبەوی" لەمەلاعەزیزی مفتی سولەیمـا نی وەر دەگرێ ،هەرچەندەمەلاعەزیزدا وای دەکا تەوە ، ئەوهەرنا یدا تەوە ولـــە ئەنجا مدا " حەریق" بەزما نی مەلا نەسروڵلای با وکیەوەئەمچوا ربینەیەی دا نـا وە :

بـا بی کورێکی بو ، چە کورِ ، ئەربا بی مەعنەوی

دەیکوت لەرِوی نەسیحەتەوە دا ییمـەن بــەوی

وە کە جەردەبی، دەرِۆلەلەعومری منـــت کــەوی

نـەیدەیتەوە بەمُفتی ئەفەندی گــەلــەنبــەوی

حەریق،غەزەلێکی بەسەردێرەوە بۆجەنا بی سەییدرەشیدنا ردووە وبـــە ئا شکرا نا وی هێنا وە .

لەلام وا بوکەتۆسەییدرەشیدیـا ری لـــەبۆیـا ری

لەمُلکـــی میهرەبا نی دا لەیا را نی وەفــا دا ری

حەریق غەزەلێکی بەم سەردێرە لەوەلآمی ما مۆستا مەلا حـەســەنــی قا زی " سیف ا لقضا ت " دا نوسیوە کەدا وای لەمەلاسالّح کردووەکتێبـــی قا زی ولاری بۆبنێرێت کەیەکێک لەکتێبە فەلسەفی یەکۆنەکا نەوحـەریق لەم غەزەلە دا ئیشا رەی بۆدوکتێبی" ئیشا را ت " و " شیفا ی"ی ئـــەبـــو عەلی سینا کردووەکەبەبۆنەی مەبەست ونا وەروکەوەبەئەلمیحێکی جوا نو

دڵرفێن ئیشا رەی پێ کردون.

لەخزمەت قازیا لاریم نییە بۆسەرچ جای ماڵم

چەحیکمەت بوئیشا راتی نەفەرموبۆشیفای حاڵم

مەلا ئەحمەدی رەببانی کەبەمەلای لاسورناسراوە، مەلایەکی زانا و بەناوبانگ بووە، لەگەڵ ئەوەش بەهۆی شان و قۆڵیخۆیەوەژییا وەوهیچ ئاتاجێکی بەنانی مەلایەتی نەبوە، رۆژێک ئەمەلا ئەحمەدی لاسورە کارێکی بەحەریق دەبێ، یەکێک دەنێرێ بۆلای کەکارەکەی بۆجێ بەجێ بکا وبانگیشتنیشی بکا بۆلای خۆی، لەسەرەی ئەوشتانەدا کەدەیدا تێکاڵە کیشی بداتێ، چونکە مەلای لاسوربێستانەکاڵەکێکی ناياب هەبوە،چا کاڵەک بێ وهی موکریان بێ ومەلای لاسورکردبێتی دەبێ چۆن بێ ؟بەلام حەریق کەدێت مەلاکاڵەکەکەی ناداتێ، حەریقیش ئەم چوارینەی بۆ دەنوسێت :

مەلا وەعدەی بەکاڵەک دا،شکاندي	خەیاڵێکی لەدڵ دا بوگەیاندي
ئەگەردەمزانی کاری تۆیەلاسور	بەلای رەشتا بەسوکێ ....

حەریق رۆژێک دەچێت بۆماڵی خوالێخوش بوقازی مونعیمی باوکی قازی کەریم ولەماڵێوانا دوپشکێک پێوەی دەدا، ئەویش هەربەمهۆیەوە ئەمچوارینەی هۆنیوەتەوە :

بەپشکێ رازی یەقازی لەهەرماڵێ کەدو، پشکە

لەماڵی خۆی لەبۆخەڵکی هەمیشەحیسە دوپشکە

بەڵێ "مونعیم" دەبێ وابێ خواکا ماڵیئاوابێ

نەوەک خەڵکی کەماڵیان ژەهری مارونێشیدوپشکە

حەریق غەزەلێکی فارسی بەمسەردێرەی خوارەوە بۆکوچی دوایی خوا لێ خوش بومەلا وەسیمی سەردەشتی دانا وەوشیوەن ولاوا ندنەوەیەکی زۆر بەکوڵی بۆکردووەوساڵی کۆچی دیاری کردووە.

اى دريغا چشم علما زدوريت بى نورشد

نورعلمت دربصيرت طالبان را دورشد

جاريكيان سێ كەس ويستويانەبچن بۆزيارەتى شێخى بورهان لە دێى شەرەفكەند ولەپاشان هەرسێكيان پەشيمان بونەتەوەونەچون ولە رێگەدا گەراونەتەوە ، مەلا سالحى حەريقيش كەئەمەى بيستوتەوە ئەم شيعرەى لەهەجويان دا دأناوە .

سێ كەس بەتەلەب بون لەتەلەب چونەوەجارێ

رابردوەتەلەب بێنەوە تافەسلى بەهارێ

* * *

چەند سەرگوزەشتەیەکی

حەریق

مەلاسالحیحەریق و مەلائەحمەدی لاسورپێکەوەرەفیق دەبن،جارێکیان مەلا ئەحمەدهێندێ هەنجیری پێ دەبێ ولەحەریقی دەشارێتەوەوبەشی نادا ، نزیکەی سالێک بەسەرئەمەدا تێدەپەرێ، رۆژێک لەدێی مەرخوزی ناوچەی سەقزلەمەدرەسەی فەقێکان دا هەموپێکەوەدا دەنیشن، یەکێک لەفەقێکان تەفسیرێکی" بیضاوی" دێنێ وقسەلەسورەی " وَالتِّين" وەدەکەن ، مەلاسالح بێضاویەکەوەردەگرێ وسورەتەکەدەخوێنێ ودەلێ :
" الزَّيْتُون وَطُورِسِينِينَ " مەلائەحمەد دەلێ، کەی وایەبابە؟ سورەتەکە دەلێ :
" وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ وَطُورِسِينِينَ" ، حەریقیش دەلێ: ئاخرئەوەبو پارتۆ " تین"ە کەتشاردەوە،" تین " هەنجیرە .

سالێکی حەریق چاوی ئێشاوەوبۆچارەسەرکردنی ئەم چاوئێشەیە چووەبۆلای پزیشک وزانا وشاعیری ئایین پەروەری مەهابادی خوالێ خۆش بوحاجی مەلاعەبدوللای مەولەوی کەنازناوی لەهۆنینەوەی هۆنراوەدا" شەکیب" بووە، بەلام بەداخەوە چاوئێشەکەی چاری نەکراوەوحەریق چاوەکانی کزوکەمبینا بووە، رۆژێکیان یەکێک لەدۆستان وئاشنایانی لێی دەپرسێ وپێی دەلێ: ئەرێ مەلاسالح چاوەکانت چۆنن ؟حەریقیش لەوەلامدا دەلێ: بەخواکاکەجەنابی مەولەوی دەلێ چاوەکانت چاکن .

حەریق لەدواسالەکانی ژیانی دا کەماوەیەک لەجێگەدا کەوتووە، برینێکی گەورەی لەجەستەولەشی پەیدابووە، دوکتوروێنەتان کەلەمەو سەردەمەدا لەشاری مەهابادنیشتەجێ بووە، ویستویەتی برینەکەی دەرمانکا ، لەکاتی مودا واکردنا پێی دەلێ: ماموستا بێزەحمەت

وەرگەرێ،حەریفیش لەوەلاّم دا دەلّێ: ئاغای دوکتورهێندەمدەردوبەلاّ دیوە هەر ئەوەندەم ماوە وەرگەرێم!

میـــژوی ژیا نی عا رفی رەببا نی

شێـخ " شـەمســەدینـــی بـــورهـا نـــی"

خودا نا سی پا یەبەرزی با رەگا ی سوبحـــا نـــی
سەرقا فلەی عا بیــدا ن وسوفیـا نـــی روحـا نـــی
لەپا سما نی عیرفا نا خورتێکیتروسکەدا رونورا نی
بۆیەنێوبا نگی دەرکردووەبە "شەمسی بورها نی"

خۆری تروسکەدا ری ئا سما نی ئا یین وعیرفا نی ئەوبا سەما ن نیـــوی یۆسف ونێوی با وکی "محەممەد" ونێوی دا یکی " ئا یشەبە " با وکـــی لـــە تا یەفەی " ما وەت" ودا یکی لەهۆزی" کەڵـهور"ە لەسا ڵی١٣٤٢کۆچیما نگی لەدێی" سێڵۆێ" لەئا وا یـەکا نی نا وچەی" لاجا ن" ها تۆتەدنیا وە ، هـەر بەمندا ڵی با وکی کۆچی دوا یی کردووەودا یکی چون هەرئەوکورەی بووە ، زۆری خۆش ویستووەوبەپێی دا بونەریتی ئەوسەردەمەنا ویـــەتـــە بـەر خوێندن وقورئا نی پیرۆزی تەوا وکردووەوچەندکتێبێکی خوێندووەوبووە بەفەقێ وهێندێک کتێبی نەحووسەرف وشەرعی خوێندووەوئەوجا ربودرێژە دا ن بەخوێندن روی کردۆتەشا ری " مەها با د" ولەلای گەلێ لەزا نا پا یە بەرزەکا نی ئەوسەردەمەخوێندویەتی، دا یکی بۆئەوەی هەمیشەچا وەدێری وئا گا دا ری لێ بکا ، ما لێ چووەتەدێی" پا ڵاوە " کەبە٣کیلومیترکەوتۆتە رۆژهەلاتی شا ری سا بلاخ" ەوە ، ئەوزا تەهەربەمندا ڵی نیشا نەیهۆشیاری وبەختەوەری وگەورەیی بەنێوچا وا نیەوە دیا ربووە وشێوەی سا ڵحـــا نو پیا وچا کا نی بەخۆیەوەگرتووەولەفەقێیەتی دا زۆریش بەخودا پـــەرستـــی یەوەخەریک بووە ونوێژی سوننەت وشەونوێژی هەمیشەکردووەوئا رەزو ی لەسوفیەتی وسولوک بووە ، لەسەرئەوئا رەزووەشەوێک خەوی بەخودا نا سی پا یەبەرزوپیرومورشیدینێوبەدەرەوەی تەریقەت خودا لێ خۆش بوحەزرەتی

شێخ عوسما ن سیرا جەدینەوەدیوەولەوخەوەدا حەزرەتی شێخ بانگیکردووە بۆ " تەوێڵە ".

دڵەدا مرکێ خەیاڵ لێم لادە　　گیا نەبۆدیتنی پیرئا مادە

ڕۆژی تینی بەگەشەوزەنوێزە　　ڕۆژی دینی گەش وتیشک ڕێژە

شێخ یوسف شەمسەدین دوای چەندرۆژبیرکردنەوە هەوا ڵی نییا زی سەفەری خۆی بۆ " تەوێڵە " لەنێوفەقێکا ن وها وریا ن ودۆستەکا نی دا بڵاودەکا تەوە ورۆژێک لەرۆژا ن لەشاری "مەها باد"وە بەرەوشاری"سەر دەشت " دەکەوێتەرێ ودوای چەندرۆژما نەوەلەوشا رەلەگەڵ چەندکەسێک لەدا نیشتووا نی " سەردەشت " چووەبو (تەوێڵە " وبەخزمەتی پیرومورشیدی خۆی شێخ سیرا جەدینی نەقشبەندی گەیشتووەوتکا ی لێکردووەکەشێوەی تەریقەتی فێربکا ، حەزرەتی شێخیش زۆری دڵخۆشی دا وەتەوەوبەوپەری سەفا و ولوتفەوەتکا کەی وەرگرتووەوشێوەی تەریقەتی نەقشبەندی فێرکردووەونیشا نی دا وەچون ویردوزیکری خۆی بەجێبینێ وبەوجۆرە بووەبەمریدی شێخ عوسما نی سیرا جەدین وما وەی پا زدەسا ڵ لەدێی " تەوێڵە " ما وەتەوەولەوما وەیەدا وەکومریدکی بەسۆزخەریکی خودا پەرستی وریا زەت وتەزکییەی نەفس وسولوک وبەجێ هێنا نی شێوەی تەریقەت بووە وکا تی خۆی بەفێرونەدا وەوبەهەموجۆرێک بەشێوەی- تەسەووفەوە خەریک بووە ورۆژبەرۆژ بووەبەجێگا ی تەوەجوها تی شێخ وبەردەوا ملەبەرزبونەوەدا بووە.

گەڕا نەوی " شێخی بورها ن"
بۆنا وچەی " موکریا ن"

شێخ یوسف شەمسەدین پا ش تەوا وکردنی دەورەی سەیروسولوک لە سەفەرێک دا کەلەگەڵ حەزرەتی شێخ عوسما ن سیرا جەدین دەچێت بۆشا ری

" سولەیمانی" بە فەرمانی شێخ لەخانەقای خودا ناس و مورشیدی نێو بەدەرەوەی تەریقەت خودا لێ خۆش بوحەزرەتی " مەولانا خالیدی " نەقشبەندی حازرده بێ وشێخ عوسمان ئیجازەی خەلافەت وئیرشادی دە ـ داتێ وپێی دەفەرموێ کەبگەرێتەوەبۆناوچەی موکریان ودەس بکا بە رێگا پێشان دانی ئەوانەی بەدوای رێگای خوداناسی دا دەگەرین، شێخ یۆسفیش ئامادەیی خۆی بۆبەجێ هێنانی فەرمانەکانی شێخ عوسمان پێشان دەدا ،پاش ئەوە "شێخ یۆسف" دەکەوێتەرێ ودەگەرێتەوەبۆناوچەی " موکریان" ماوەیەک لەگەڵ دایکی لەدێی" پالاوەی سەرێ" دادەنیشێ ولەوێشەوە دەچێتەئاوایی "عیساکەند" وماوەی دوسالێش لەوێ دەمێنێتەوەولەپاشان کۆچ دەکا ودەچێتەئاوایی"بورهان" هەرلەوشوێنە شێخ یۆسف کەلەدێی" بورهان" نیشتەجێ دەبێ دەست دەکا بەسولوک کردن وبەجێ هێنانی شێوەی تەریقەت ورێنوێنی کردنی موسوڵمانان بەپێی داب ونەریتی تەریقەتی نەقشبەندی وخانەقایەکی گەورەلەدێی " بورهان" دروست دەکا,وئەوخانەقایەهەرلەوکاتەوەبەخانەقای "شێخی بورهان" ناوبانگی دەرکردووەوماڵ ومولکێکی زۆری لەسەروەقف دەکا و زانایان وئەهلی تەریقەت لەهەمولایەکەوەروی تێدەکەن،شێخلەوماوەیە داکەدەس دەکا بەئیرشادی تەریقەتی نەقشبەندی خەڵکێکی زۆرلەزانایان وروحانیان ودا خوازانی سولوک لەهەمولایەکەوەدێن بۆخزمەتیوتەریقەت لەسەردەستی وەردەگرن ونێوبانگ وشۆرەتی بەهەمولایەک دا بلاودەبێتەوە ومریدومەنسوب لەهەمولایەکەوەدا دەبارێن بەسەری دا ،وەگەڵێ پیاوی گەورە وکەسانی پایەبەرزی وەک مەولانا "محەممەدسادقی مەرزنگ" خودا ناس وعاریفی بەنێوبانگ حاجی سەیید 'محەممەدسەعیدی نورانی"هۆنەری هونەرمەندوبەهرەمەندخوالێ خۆش بوماٖ مۆستا مەلا سەییدرەشید"کاکەڕەش" وکەسانی دی لەسەردەستی شێخ یۆسف داسولوکیان کردووەوتەربیەتی

ڕۆحی وسوفیانەیان وەرگرتووە.

" سەفەری حەج"

هەرلەوماوەیەدا " شێخی بورهانی" ویستویەتی بچێت بۆحەج وفەرزی حەج بەجێ بێنێ، هەموشتێک ئامادەکرا ووچەندکەس لەمریدەکانی کەیەکێک لەوان زاناوشاعیری ئاینین پەروەروسوفی سەیید محەممەدسەعیدی نورانی کەلەسەیدەکانی " کولیجە"بووەلەگەڵ شێخی بورهانی لەرێی ولاتی عوسمانی ومیسرەوە چون بۆمالی خودا ولەرێی " دیمیشق" و" بەغدا " و" هەولێر"ەوەهاتونەوەبۆولاتی خۆیان،هێشتا شێخ یۆسف لەسەفەری‌حیجازنەگەراوەتەوەکەزانای خودناس مەولانا " محەممەدساقی‌مەرزنگ" مریدی دڵسۆزودروستکاربەیارمەتی مرید ومەنسوبەکانی تردودانگی دێی" شەرەفکەند"ی کڕیوەکەبەسی وپێنج کیلومیترکەوتۆتەرۆژئاوای شاری" بۆکان"وشێخ یۆسف دوای گەرانەوە لەودییەدانیشتەجێ بووەوخانەقاوچەندهۆدەیەکی لەوێ دروست کردووە چون نێوبانگ وشۆرەتی ئەوزاتەلەئاوایی "شەرەفکەند"ەوەبەهەمو لایەکدابلاودەبێتەوە مریدان ومەنسوبان بەتایبەت زانایان‌وڕۆحانییان لەزۆربەی ناوچەکانی کوردستانەوەدادەبارین بەسەری دا ، هەرئەوە دەبێتەهۆی ئەوەکەلەدێی"شەرەفکەند" نەمێنێتەوە ،هەربەوهۆیەوە لەپارچەزەوییەکداکەبەسولاوکان بەنێوبانگەوبەدوکیلومتیرکەوتۆتە رۆژئاوای " شەرەفکەند"ەوە خانەقایەک وچەندحوجرەوخانوی‌لێ‌دروست کردووەوئەوشوێنەهەرلەوسەردەمەوەبە" خانەقا " نێوبانگی دەرکردووە شێخ یوسف " شەمسەدین" ماوەی هەژدەساڵ لە" خانەقا "دەمێنێتەوە ، ئەوەی شایانی باس بێ ئەوەیەکەدوای چەندساڵ نێشتەجێ بون لە " خانەقا " ئاوایی" ئاتابلاغی"کڕیوەکەبەدەکیلومیترێک کەوتۆتە رۆژئاوای شاری" بۆکان" وروبەرویدێی " حاجیلەک"ی شاروێرانە

وئەودیيەشی وەقفی " خانەقا " کردووە .

شێـوەی شێـخ یـوسـف

شێخ یوسف شەمسەدین پیاوێکی جوان چاک وبالابەرزو سوورکارە و ریشێکی تەنکی بووە وروخساری وای نیشان داوەکەلەپێش دا قەیافەیەکی بەهێزی بووە ، بەلام عیبادەت ورێیازەت ونوێژکردن ورۆژوگرتن و چلەنشینی ونەفس‌کوژی وسالانی سەردەمی سولوک وهەلگرتنی باری قورس وگرانی ئیرشادبرستیلێ بریوەوجەستەوئەندامی کزوبێ هێزکردووە،شێخ یوسف پیاوێکی قسەزان ورەوانبێژوراکێشەربووەولەگەل خەلکی‌ئاسایی دا بەزمانی خۆیان قسەی کردووەولەخۆنووان ندن وخۆبەزل زانین وفیزوەدەعیەبێزاربووەوزۆرهێمن ولەسەرەخۆقسەکردووە ، کاتێ کەبزەوزەردەخەنەهاتۆتەسەرلێوی پشتی دەستی لەسەردەمی دانا وەوهیچکاتێ بەقاقا پێنەکەنیوە .

خێـزان ومنـدالـەکـانـی

شێخ یوسف هەرکەچووەبۆدیی " بورهان" یەکەمژنی هێنا وەوخێزانی یەکەمی کەژنێکی زۆرپاک وپارێزگاربووەنێوی "خانس خاتون"بووەوئەو ژنەی دوای ماوەیەک بەبێ ئەوەی مندالێکی ببێ کۆچی دوایی کردووە ، خێزانی دووەمی کچێک بووەلەسەیدەکانی" کولیجە " ونێوی سەییدزادە " مروت" بووەولەوخێزانەی سێ کوروسێ‌کچی بووە ، کورەکانی نێویان شێخ‌عەبدورەحمان" وشێخ " ئەحمەد" وشێخ " عەبدورەحیم"بووەوکچەکانیش " زینەب خاتون" و " خەدیجەخاتون" و "فاتیمەخاتون" بوون، خێزانی سێیەمی نێوی "یاسەمەن خاتون" بووەولەوژنەی‌چوارکوروکچێکی بووە ، کورەکانی نێویان " شێخ عەبدوللا" و " شێخ ئیبراهیم" و "شێخ محەممەد" و " شێخ عەبدولقادر" و کچەکەشی نێوی" ئامینەخاتون"بووە

خێزا نی چوا رەمی بێوەژنێک بووەبەنێوی" سەیدزا دەئا مین"کەلەپێشدا ژنی خودا نا سی پا یەبلندخوا لێخۆش بوحا جی" سەییدمحەممەد سەعیدی نورا نی" خەڵیفەومریدی دروستکا ری بووەکەدوا ی وەفا تی ئەوپیاوە گەورەوبەرێزەلەسا ڵی٣٠٦ای کۆچی ما نگی، بۆئەوەی مندا ڵەکا نی بێ سەرپەرست نەمێننەوەئەوژنەشی ما رەکردووەولەوخێزا نەشی چوا رکسورِو کچێکی بووە ، کورەکا نی نێویا ن " شێخ سا ڵح" و" شێخ حەسەن"و" شێخ عەلی" و " شێخ حوسێن" وکچەکەشی نێوی " مریەمخا تون" بووە.

کۆچی دوا یی شێخ یوسف

ئەوپیرەبەبیروژیرەسدرەنجا م لەشەوی یەک شەممەی یا زدەی ما نگی دوەمی سا ڵی ١٣٢٨ کۆچی ما نگی لەتەمەنی هەشتا دوشەش سا ڵی دا کۆچی دوا یی کردووەوپا ش شوشتن وکفن کردنی،ژما رەیەکی زۆرلەخەڵیفەو مریدومەنسوبەکا نی لەهەڵگرتنی جەنا زەکەی دا بەشدا ریا نکردووەولە پێنج سەدمیتری رۆژئا وا ی " خا نەقا "وە لەسەرتەپۆڵکەیەک بەخا کیا ن ئەسپا ردووە ، ئەوەی شا یا نی با سەئەوەیەکەدوا ی وەفا تی شێخ،مەولانا محەممەدسا دقی مەرزنگ کەخەڵیفەیەکی شا یا ن ولێهاتوی شێخ"شەمسەدین" بووە لەسەر"خا نەقا " ما وەتەوەوسەرپەرستی کا روبا ری دینیو دنیا یی "خا نەقا "شی کردووەولەهەمولایەکەوەخەڵک ڕویا ن تێکردووەو- هەمیشە "خا نەقا "پربووەلەمریدومەنسوب کەلەزۆرلای کوردستا نەوە — ها تون،"مەولانا" پیا وێکی هوشیا روزا نا وشا رەزا ی ئوسولیدینوتەریقەت ومەلایەکی با ش بووە وبوکا روبا ری دنیا یی خا نەقا ش هەروا لێها تووبووە سەرەنجا مئەویش تا ئەورۆژەی کۆچی دوا یی دەکا بەئیرشا دکردن ورێنو- یێنی موسوڵما نا ن وخزمەتکردنیا نەوەخەریک دەبێ ودا خوا زا نی زۆری- تەریقەت لەهەمولایەکەوەلێی کۆدەبنەوە ، سلاوی خودا بەسەرگڵکۆکەیا ن دا بڕژێ وەک با را نی " بەهار".

یـــــا دی

" شێخـــی بـــورهـــا ن"

لــه "یـــا دی مـــــه ردا ن"دا

ئه مزا تـه نا وی یۆسف ولـه قـه بی شه مسوددیـن وخه ڵکی دیی" بـورها ن" ولـه هـۆزی "بلـبا س" بووه ، پا ش ئه وه ی لـه خوێندن دا ئه گا تـه پلـه و پا یه ـ یه کی بـه رز ، ئه روا بۆهه ورا ما ن ولـه سه رده ستی شێخ عوسما ن سیراجوددیـن دا تـه مه سوک ئه کا وخه ریکی ئا دا بی تـه ریقه ت ئه بێ، تا پا ش ما وه یـــه ک ئیجا زه ی خه لافـه ت وه رئه گرێ وئه گه رێته وه بۆوڵاتی موکریا ن ودده ست ئه کا بـه ئا مۆژگا ری کردن ورێ پێشا ندا نی موسوڵما نا ن،ئه مزا تـه یه که مجا رلـــه دیێ "بورها ن" وپا شا ن لـه " شه ره فکه ند" وئه وجا لـه "سولافکا ن"ئیرشا دی کردووه و،لـه مه ی دوا یی یا ن دا خا نه قا ی دروستکردووه ، ئه مزا تـه گه لێ سیفه تی پیا وا نه ی تێدا بووه وه ک ئه وه که :

١) لـه سه رهه مووموریدیکی پێویستکردووه ئه گه رنـه خوێنده وا ربـــێ ده رسی قورئا ن بخوێنیێ بـه تـه جویده وه وهه مووڕۆژێ بـه گوێره ی تـــوا نـــا ده وری هه ندێکی بکا تـه وه .

٢) ئه همیه ت دا نی بـه سوننه تی پێغه مبه ردرودی خوا ی لێ بێ ،بـــه تا یبه تی لـه ئا دا بی ده س نوێژوڕۆژومه نا سیکی حج دا .

٣) بریا ری دا وه لـه سه رهه مووم نسوبێکی که نا نی کا سبی وره نجـــی شا نی‌خۆی بخوا ، مه گه رتووشی ده دێکی وا بووبێ که رێگا ی کا سبی کردنی لێ گرتبێ، ئه وه ئه توا نێ دا نیشی وخه ڵک خزمه تی بکه ن.

٤) خۆیشی بـه خۆی کا سبی کردووه ونا نی خا نه قا ی لـه کـه سبی ده ستی خۆی دا وه وسا لانه ئه وه نده به روبووی کا سبی وکشت وکا ڵی‌بووه زه کـــا تی ما ڵی بـه گه لێ که سی هه ژا روکه مده سه لات دا وه ودیێ" ئا ڵبلاغ"ی کـڕیـــوه ووه قفی کردووه بـه هه ژا را ن وکه سا نێ عیبا ده تکا روریێبوا را نی خانه قاکه ی.

٥) کەلەساڵی ١٣٢٨ کۆچی ما نگی دا نەخۆش کەوتووەوهەرلەوساڵەدا بەونەخۆشی یەکۆچی‌دوا یی کردووە ، وەسیەتی کردووەلەکوڕا نی کەسیا ن جێی نەگرێتەوە ، چونکەکەسیا ن سولوکی تەریقەتی نەبووەوشــا یــا نی ئیرشا دکردن نەبوو ن.

کا ری وا لەهەمووکەسێک نا وەشێتەوەونیشا نەی پلەیەکی بـــەرزی را ستگۆیی یەلەگەڵ خودا وخۆو خەڵک دا ، بۆسەرپەرشتی کردنی کـــا رو با ری ئەوقا فی خا نەقا کەشی نا وی دوا زدەکەسی بەریزهێنا وە ، هـــەروا بڕیا ری دا وە پا ش مردنی ئەودوا زدەکەسەهەمویا ن ئەهلی‌خا نەقا خۆیا ن یەکێک هەڵبـــژێرن وبیکەن بەسەرپەرشتی کەری کا روبا ری خـــا نـــەقا و ئەوقا فی خا نەقا ، لەئەنجا می ئەم رەوشتەبەرزا نەیەوەبووە ، شیـــخ موحەممەدی کوریشـــی وا پەروەردەبووەکەوا لەگەڵ ئەوەیش کەمەلایەکـــی زا نا وپا یەبلندبووەنەی هێشتووەبەنا وی شێخیەتی یەوەکەس دەستی‌ما چ کا ت ، شێخی بورها ن بەسەرتەپۆڵکەیەکی بەرزەوەلەنزیکی خا نەقا کەیا بەخا ک سپێـــررا وە .

یا دی مەردا ن : بەرگی دوهەم

لاپـــەڕەی ٥٠٤ - ٥٠٣

نوسرا وی : ما مۆستا مەلاعەبدولکەریمی مودەرریس بیارە

شێخی بورها ن
لە " رشتەی مروا ری " دا

بورها ن گوندێکەلەولاتی موکریا ن ، شێخێکی لێ بووەبەنا وی شێخی بورها نەوەنا وی دەرکردووە ، نا وەئەسڵیەکەی" یوسف" ولەقەبی شەمسەدین بووە سەردەمی ژیا نی سەردەمی نوزدەهەمبوو ،شێخی بورها ن یەکێک بووەلەشێخەیا یەبەرزەکا نی سەربەبنەما ڵەی شێخا نی تەوێڵە کەکوڕی ئا گردا نی مەولانا خا لیدی نەقشبەندی،پا یەی شێخی بورها ن شێخی راستەقینەبووە ، خۆیپیا وێکی دەوڵەمەندی بەرسا تی دەولەمەندبووە ،دوڵەتەکەی لەکۆششی خۆی ولەمیرا تی با ووبا پیریەوەبۆما وەتەوە ،چا وی لەدەستی خەڵک نەبووە ،نا نی دا وەبەخەڵک نا نی کەسی وەرنەگرتووە ،لەما ڵی تا یبەتی خۆی "٣٠" ما نگا ، پێنج جووتەگا ودەئێستری تەرخا ن کردووەبۆخا نەقا ، گا وا ن وجووتیا رودا رکێشی بۆرا گرتون، شیری ئەم ما نگا یا نەبۆما ست ودۆی ئا وەن ورەوەنی مریدا نی خا نەقا ،بەرهەمی جووتەکا نیش بۆنا نی خا نەقا ، ئێسترەکا نیش هەمورۆژێ نێررا ون بۆدا ر وسوتەمەنی خا نەقا ، ئەوعا لەمەلەدوورونزیکەوە ها توون نا ن وشوربا و هەمووشت حا زربووە ، چەندەلەوێ ما بێتەوەبەزیکروفیکرەوەرایا نبواردووە ئەگەر مریدەکا نیش شتیا ن هێنا بێ پیا وی تا یبەتی هەبوەلێی وەر - گرتوون هەرلەخا نەقا دا عەمارهەبوەبرا وەتەئەوێ ودەرخوا ردی مریدا ن درا وەبەبێ ئەوەئێکەلاوبەما ڵی شێخ کرا بێ، را بوا ردنی خۆیشی وا بوو ، گوێدرێژیکی هەبووهەمورۆژسوا ری بووەچووەبۆسەر رەزوزەوی وزا ری - خۆی، خۆی بەدەستی‌خۆی بژا ری رەزی کردووە ،بێڵکا ری کردووە ،بەدەستی خۆی گەنمی وەشا ندووە ، ئا وی دا وەودروویەتەوە ، شەن وبا ی دردووە ، بردوویەتەئا ش ها ڕیویەتی، لەوەلەمەلەوەنا نی بۆدروست کرا وە ،وەکوو بلێت دا ئیمًا لەریا زەت وچەوسا نەوەی نەفس دا بووە ، زۆرترخوا ردنی لە

ونا ن وشوربا یە بووەکەخۆی بەدەستی خۆی هێنا ویەتەدەستە میـــــوەی
ئەخوا ردئەویش هەرلەوەکەخۆی بەدەستی خۆی لەرەزەکا نا ئەیهێنـــا یـــە
ئەنجا م، هەمودەم دەرزی ودەزوی پێ بوورەجلەکا نی خۆی پێ دروەوە ،
بەهیچ جۆرتەرکی نەئەخستەسەرکەس لەکۆڕی مرا قبەی سوفیەکا نا ئەچوو
سەری ئەنا بەسنگیا نەوەمرا قبەی ئەکردن، هەمووسا لێکیش چلەی ئەکێشا
ئەمەبوو شێخی بورها ن.

ڕشتەی مروا ری: بــەرگی حەوتەم
ما مۆستا عەلاژەدین سەجا دی : لاپەڕەی ١۶٢ - ١۶١

خـــووره‌وشتـــــی

شێخـــــی بـورهـا ن

خوا لێ خۆش بوو " شێخی بورها ن" پیا وێکی خودا نا س وخۆپا رێـــزو شێوه‌جوا ن ولـه‌خودا ترس وئا یین په‌روه‌ر بووه‌ودلێ به‌نوری خودا نـا سی روناک بووه وئا مۆژگا ری ورێنوێنی موسولما نا نی کردووه ، هـــه‌رلـه منداڵی یه‌وه‌نیشا نه‌ی رێره‌کی ورێزوخووره‌وشتی به‌رزوپیرۆزلـــه‌نێـو چا وا نی دا ده‌رکه‌وتووه ، بۆیه‌زوربه‌ی شا عیرا نی کوردبه‌کوردی وفا رسی له‌وه‌سف وستا یشی دا شیعریا ن گوتووه ، هه‌روه‌کو به‌کۆچی دوا یشی‌شێوا وی که‌وتۆته‌نێودڵ وده‌رونی به‌شێکی زولـه‌شا عیرا ن وگه‌لی که‌س لـه‌هونه‌را نی سه‌رده‌می خۆی بۆلاوا نده‌نه‌وه‌وکۆچی دوا یی ئه‌وپیره‌پیرۆزه‌هۆنرا وه‌یـــا ن هۆنیوه‌ته‌وه وشینیا ن بۆکردووه‌وهه‌ستی جوا ن وبه‌کوڵیا ن ده‌ربـــڕیــوه که‌ئه‌وا هه‌ستی هه‌ندێ لـه‌وهونه‌را نه‌به‌را مبه‌به‌شێخ دخه‌ینه‌رو ،وه‌چـــه‌ند پا رچه‌یه‌کی کوردی یا ن لێ هه‌ڵ ده‌بژێرین .

یـــوسفـــی میـــسر

ئه‌ی عه‌زیزی حه‌زره‌تی په‌روه‌ردگا ری به‌ره‌فیـق
قوتبی عا لـه‌م،پیری دا نا ،یوسفی میسری تـه‌ریق
خوسره‌وی ده‌رویش کیسوه‌ت سه‌روه‌ری قه‌یسه‌رغولام
ئه‌فسه‌ری شا ها نی‌عا لـه‌مورشیدی خـا قـا ن ره‌فیق
دین نه‌ما بوبێ وجودت دینبه‌تووه‌نه‌قشی به‌ست
دین نگین،تۆبوی به‌خا ته‌م،ئه‌وموسه‌جه‌ع‌تۆعه‌قیق
هه‌رغه‌ریقێ یا دی‌تۆی بێ غیره‌تت مه‌للاحه‌بـــۆی
گومره‌هی سا حیل نشین بێ یا دوزیکری تـۆغه‌ریق

حەنزەلەبێ شەربەتی میهرت لەمینۆسەلسەبیل

سەلسەبیلەبێ مەزەی قەهرەت لەمینا دا رەحیق

فەیزی تۆبا را ن ومونکیرکوێروخوێسی دڵ قوڕاو

هەڵ خلیسکی پێی ئەگەر مەسموعەپێمعوزری زەلیق

دین وئیرشا دوتەریقەت هەربەتۆشا یستەیە

وەک بەشا نیحەزرەتی سەیید ،ریسالەت بوحەقیق

کەی دەگا قوربا ن بەپا یەی .عولویکا خی هیممەتت

وەهموفکری هەردوعا لەمگەر ببێتە مەنجەنیق

وەسفی نوری عەرش گیرت دێتەتەشریح وبەیا ن

گەرلەها وەن دا بەسەنعەت پەرتەوی مەهبێسەحیق

نەقشبەندی بێ میسا ل وقا دری قودرەت بەدیع

تۆی لەسەرپەردەی بەقا کێشا بەئەخلاقی خەلیق

سا حێبی خولقی جەمیل ودا وەری حوسن وجەما ڵ

میهرەبا ن وخۆش زبا ن ورەحمکردا روشەفیق

کەمتەکەببور ،بەهەوەس ،خا ڵی لەنوقسا ن،پرکەما ڵ

دڵ قەوی،مونکیرنەوی،فیترەت عولا،فیکرەتدەقیق

گەوهەری زا تت سەنا ی نا یە بەدەریا ی فیکرەتم

فکری من غەووا سی نا دا ن بەحری جودی توعەمیق

دەمبەدەمشا دا ن وخو ڕەمبی،ئیلاهی بێ مەلال

وەک لەئەبری بەهمەنی خەندا نەنەسرین وشەقیق

دوکەسن قوربا ن لەمەحشەرببیەشا فیعیا ن ئەگەر

یەک "ئەدەب"بەندەی‌قەدیمویەک سەنا خوانت"حەریق"

مصباحَ الدیوانی " ئەدەب "

قــــوتبــی ئیرشا د

خودا تۆبەلەدەس ئەودلبەرەشۆخە ،چ خوێن ڕێژوچ سەففاکە
دەگەڵ تیپی موحیببانی چ بێ ڕەحموچ بێ باکە
دڵ وجانی بەغارەت بردم ورەحمی نەکــــردجارێ
لەمەشقی دڵبەری یارەبچ مەزبوتە ، چ چالاکــە
لەجەرگەی ئەولییاتاقە ،وەکوخورشیدی ئــــافاقە
شەهیدی عیشقی مەولایــەموحیببی شاهی لەولاکــە
دەزانی فەردی ئەوتادە ، کەسێکی ساحێبی زەوقـــە
دەزانی قوتبی ئیرشادە ، کەسێکی ئەهلی ئیدراکە
ئەگەرحەققت دەوێ ئەلحەق ویلایەت خاسە بۆوزاتــە
ئەگەرراستت دەوێ ئوستادی کامیل مورشیدی چاکە
لەمن بۆتۆوەسیەت بێ لەهیچ لا،لامەدەئــــــەی دڵ
بەجڵدی وچابوکی بۆزیارەتی خاکی بــڕۆ ، ڕاکە
هەتا هەم" حەیدەری" کەمترغولامێکم لەبەردەرکـــی
هەتا هەمخـا دیم وجاروکەشم لەومەرقــەدەپاکــە

عەلی بەگی سالار سەعیـــد

(حـــەیـــــدەری)

شیعری دۆمانە

پەرگەمای قەلبم بەڕشتەی میهری مەولا رۆنرا
ئیدی غەمنا خۆمکەمشتەی غەمپەڕۆی دڵمی کوتا
خولخولەی قەلبم کەسەرگەردانیغەمبوئەمهەلە
چاک لەسەحرای عیشقی مەولاهەروەکومەزرەقچەقا
کەرذریشەیغەمدڵمکون کاچ باکێکم دەبێ
تیرەیی عیشقی دەکێشێ پێکەوە چەسپی دەدا
بەومیسا لەی گەر لەخەرمان تاوەکوخەرمانیدی
سەعیی لێ بکەدڕویغەمکا رێکی هەرگیزلێنەکا
هەرچی حەشوی "ماسواک"ە بوبەشفرەی پیری خۆم
وابەلوسی رامبڕی ئەسڵەن سەری تاری نەما
قەلبی کونکون وەک کەومقەت ئاوی غەم ڕا ناگرێ
چونکەسیرمەی تارۆپۆی وی توندبەدولایی تەنا
ئاسمان بێژینگ وهیلەگ بولەبۆیەفەیزی حەق
بۆمریدی" شێخی بورهانی بەبا ران ڕۆ ڕژا
باحەوالەی پاشی مونکیربێ سەری نوکی کەلاش
چونکە عەوعەو والەشوێنی پادشاهی دین دەکا
شیعری دۆمانەی " سەعیدی" هیچ عەیبێکی نیە
چونکەدۆمی دەرکی مەولای من دەبن هەرپادشا

حاجی سەیید محەممەد سەعیدی کولیجی

" نورانی"

گیـــراوی داو

منلەگوڵزاری ئەزەل گیراوی داوی زوڵفی تـــۆم
بەس بدەچەرخملەسەر ،بازمکەتەیری ڕستەبـۆم
دڵ لەبۆناوی بەقای تۆکەوتەنیـــوزوڵما تـــەوە
دەستیمن دامانی زوڵفت پێمبڵێ بۆکوێ بڕۆم؟
قـووەتی قەلبم کەتۆیی وقوتی رۆحــــمعیشقتـــە
بۆچ دەبێ باکملەماسیوا ببێ،غەم بۆچ بخۆم؟
یۆسفی میسری ویلایەتئەی خەلیلی باغـــی قـودس
ناری نمرودەدەرۆن،بێ تۆدوچاومبونەچـــۆم
من بەسەرکەوتومەبەرپێتی زوڵفی وەک چەوگانی تۆ
هەرلەتفلی من ئەسیری لوعبەتی چەوگانوگۆم
بوتەوافی کەعبەیی کوێ"شەمسی دینە" وا "حەســەن "
هەروەکومەزرەق بەهەرمەرزودیيا رێخول دەخۆم

شـــەمســـــەدیـن

یا رکەدیتەسەرگۆل وئەستێـــرە
سەیری ئەودەکەن مانگ وئەستێرە

ئەگەردەتەوێ دونیا وقیيا مەت
ڕوی خۆت لەودەرکەقەت وەرمەگێرە

هەرکەس دەپەنای شێخیدا نەبێ
حیزی نەفسی یە،شەیتان پێیفێرە

هاتنی ئەودەرکەت قەتلەدەسمەدە
سەروماڵی خۆت بیێـــرە بسپێـــرە

نێوی شەمسەدین رۆژەکەهەڵدێ
هەروەک چەکچەکی هەڵدێ ئەوکوێرە

فەیزوبەرەکەت وەک باران دەڕژا
هەرکەس بەڕاست بێ ئاخربـەخێرە

* * *

ماﻣۆستا : " سيف القضـــــات "

غونچەی گوڵستان

عاشقی غونچەی گوڵستانم ئەمن   بۆیەوەک بولبول غەزەڵخوانم ئەمن
دیدەوودڵ ساعەتێ ئاسودەنین   چاوەڕێی دیداری یارانم ئەمن
بەڵکەبەحری رەحمەتی تۆبێتەجۆش   هەربەئومێدهەوروبارانمئەمن
کەمتوینبەندەملەدەرکی"شەمسەدین"   هەرغولامی"شێخی عوسمانم" ئەمن
موخلیسی سەیید،موحیبی"سادقم"   جان فیداکەی عەبدی ڕەحانم ئەمن
غەیری شەڕخێرملەعومری خۆمنەبو   لەوشەرەیارەب پەشیمانمئەمن
"حەیدەری" قەتنامەوێ شان ومەقام
بەسمەبەندەی"شەمسی بورهانم"ئەمن

یوسفی خۆم

خەستەیی تیری نیگاهی چاوی جانانم ئەمن
عاشقی شەوقی جەماڵی ماهی تابانم ئەمن
پیری کەنعانم بلابۆیۆسفی خۆم رۆژوشەو
گریەوزاریمەهەروەک پیریکەنعانمئەمن
عاشقت باکی لەتەهدیدی قیامەت هەم نیە
عاشقی بێترس وجەوفمەردیمەیدانمئەمن
بەعدەها جاوجەلالم"حەیدەری"بەس بۆچییە
هەرغولامی ئاستانی"شەمسی بورهانم"ئەمن

عەلی بەگی سالار سەعید

"حەیدەری"

پیری بورهان

گیان لەرێ چۆنی بەلەزدەمدا هان
کەوتەبەرکێشەری "پیری بورهان"
مانگەزەردبۆیەوە؟ رۆژت دیوە؟
دیارە تۆبەرلەمنت ناسیوە
دڵەدا مرکێ خەیاڵ لێم لاوە
گیانەبۆدیتنی پیرئامادە
گومبەزی سپیەوەکورِوی چاکان
پاکەوەک گیان ودڵی دڵ پاکان
سەدەفەوگەوهەری یەکتای تێدا
بارگاهێکەشەهەنشای تێدا
ماڵی سەرخێلی خودا ناسانە
بێرەدا چونەبەهەشت هاسانە
لێرە کەشکۆڵی هەژاری تژی یە
هەرچی ئێرەی هەیەچاوی لەچی یە؟
رۆژی تینی بەگەشە وتیرێژە
رۆژی دینی گەش وتیشک رێژە
تیشکی ئەوکاری بەخۆڵ وخاکە
شۆقی ئەمگیان لەبەری رونا کە
گیانە تا هەل هەیەلەوجێ گەورە
بدە حەوجاری وەکوحەج دەورە
لێێ بپارێوە نزالە خواکا
باگرێی کاری هەژاران راکا

مامۆستا عەبدورەحمانی شەرەفکەندی
"هەژار"

پیری مەی نۆشان

چەندین پیری ژیر ، چەندین شۆڕەلاو
بەتین وتاقەت ،بەناو بانگ وناو
سینەیان جێگەی حوببی مەولابو
لەدونیاسار دوگەرمی ئەولا بو
وەک سەییدمەشهور "سەییدنورانی"
"موحەممەد سادق"،"مەولانای" سانی
سەیدی باجەوەند"رەحیم"نامی بو
لەناوسالیکان ئیحتیرامی بو
مامۆستای باڵەک قوڕئان خوێنی چاک
سەییدی بەرزنجی،شێخی ئەمین پاک
سەردەستەی مەستان مەستی بێ بادە
مەلانەجمەدین خلیفەزادە
"شێخ موحەممەد"یش دەڵێم لەم ڕەدە
گولی شەوبۆ بو ئەولالەقەدە
چەنابی" مەلاحوسێن" سەقزی
شوغلی شەش ساڵی چبو؟ نان پەزی
"حاجی شێخ عوزا "وەلی خاموش بو
خاموشی خۆی بوکەفەرامۆش بو
سەلام دەنێرم لەبۆ" مام سەلام"
ئەگەر لایق بێ سەلامی غولام
قەلەم لەدەستم بەشکایەتە
دەڵێی هەتاکەی ئەم حیکایەتە

سەفی سالیکان سەفی بێ حەدە
گەر بنێو بزانی یەکێ لەسەدە
شێخیان " شەمس"بو،مانگ وئەستێرە
تالیبولەلاکان کۆترا ن تائێرە

* * *

"شەمسەددین" جان بوبەجانا نەمەست
پیری مەی نۆشان پەیمانەبەدەست
ڕۆحۆلّلاهی بولەنا وئەشباحا
نوروسەماوا تلەنا ومیسباحا
دنیای سەرمەشقی دنیادا ران بو
هەوری کەرەم بو، رەحمەت باران بو
ئاوەلادڵ ودەست و دەروازە
ئیمان ودینی موحەممەد تازە
ئەهل وعەیال ومریدبەپاکی
موتازی زەمان بەچاکەوچاکی
باری دودنیای لەسەرشان دانا
بەتەوفیقی خەق بردی " مەولانا"
قیامەت ودنیاکاری لەپێش بو
بەهیممەتشا بوبەدڵ دەروێش بو

* * *

بۆخۆم نەخشینم و شیعرم نەخشینە
بەبنورشان ئەچم وەختێ پەخشینە
عەرزوداد خۆم هەربەتۆدەڵێم
ئەتۆدەرمکەی جا بۆکوێ هەڵێم

نەهەنگی دەریای مەوواجی تەوحید

هومێدم بەتۆمەمکەنا هومێد

ڕەوزەی پێغەمبەرخۆگلاونا کەم

خەتالەپێشگای ئەوبلاو ناکەم

خودا پەسەندن هەموکاری تۆ

لەهەر مەقامێ خاتر داری تۆ

دەستودامێنم پەنام هێناوە

تۆدەرم مەکەقوربان قەوماوە

ڕیسواوڕوسیام بەدڵ واهاتم

فکرێکی بکە بۆریێ نەجاتم

هەزاری وەک من دەبێ ڕزگاری

ئەگەر جارێکی بدوێی لەکاری

هەرچیکێ کردم زوڵم وزوڵمەت بو

هەلی کەسبی خێر هەلم هەڵمەت بو

هەرچێکی کردم کردم دەگەڵ خۆم

هومێدی ئەوە کەمن سەروە تۆم

مەخلوق بەزاهیر منبەدڵ بەدەم

هەرخوا دەزانێ بەدی بێ حەدم

" میرزا ئیبراهیمی فازلی"

خانەقا

هەرکەس بەتەمای دین ودنیا بێ
دەبێ لەودەرکەخاکی دەرگا بێ
قیبلەیەبۆمەزۆرلەمێژسالە
ڕوی لێ وەرگێرین نوێژمان بەتالە
دڵ وەک ئاوێنە جەلای هەڵدێنێ
ژەنگی گوناهو ژاری نامێنێ
جێگاوخانەقای " شەمسی بورهانە "
شەیتان وەک شێتان لیێ سەرگەردانە

مامۆستا "سیفُ القضات "

شێخ یوسف

شمس الدین برهانی

درتاریخ مشاهیرکرد

تالیف : بابا مردۆخ رۆحانی

شێخ یوسف ملقب بەشمس الدین، بەسال ١٣٤٥ یا ١٢٤٦ ه ق درآبادی "ماوەت" از قرای شاربا ژێرکردستان عراق تولدیافت ، پدرش زارع بود واودرآغاز کودکی تا اوایل جوانی درکارهای کشاورزی یاروهمکار پدر بود ، تا جائیکە درامورروستایی بصیرت ومهارت درخوری پیدا کرد .

پس از آن براثرذوق واستعداذاتی دنبال کسب دانش رفت ودرسلک طلاب بەمدارس عدیدەای راەیافت ومعلومات ارزندەای اندوخت ،بعداز خاتمەتحصیل بەآبادی " طوێلە"روی نهادوبەقطب الطریقەشیخ عثمان نقشبندی گروید ، پس ازتمسک ، ضمن انجام آداب طریقە ، مدتی درخانقاە آنجا بەمنظورتزکیەنفس بەکارآبکشی ورفت وروی خانقاە مشغول بود ،تا اینکەاندک اندک مدارج عالیەرا طی کردوبااخذاجازەواحراز مقام خلافت بەدستورشیخ مرشدبەجانب مکری رواندشدودرآبادی"برهان"اقامت گزید ، وبرتعلیم طریقەنقشبندیەوخدمت بەمسلمانان ازراەامربەمعروف ونهی ازمنکرهمت گماشت .

شیخ یوسف،اندیشمندی نیک سیرت وعارفی ستودەسرپرت بودەاست ، مردمرا بەاطاعت خداوانجام اوامردینی دعوت کردەوازریاکاری وتظاهر وابرازکشف وکرامات وقبول کمک مالی ازمریدان ومنسوبان ابادداشتە است ، خودشخصا درهمان آبادی بەامرکشاورزی‌پرداختەوازمردم‌خواستە است کەدراین کارا وراياری کنند .

اوازمالکان آبادی زمین رااجارەمی کردوبەهمراهی مردم‌بەزراعت

می پرداخت ، وباکدیمین وعرق جبین معاش ومخارج زندگی خودوزایران ومهمانان را فراهم می آوردکه این خوددرسی بود برای همهٔ مردم آن سامان که از تنبلی وتن آسایی وزندگی اتکالی بپرهیزند وبا سعی وتلاش ورعایت مقررات وآداب دینی ازدسترنج خودارتزاق کنند.

سرانجام بعدازمدتی ازبهرهٔ محصول فلاحت سرمایه ای جهت خانقاه فراهم آمدکه از آن روستایی به نام "شرفکند" خریداری شودودرمحلی از حومه آنجا به نام "سولاوکان" خانقاهی بنا شدکه شیخ بعدها آبادی دیگری را به نام "آتا بلاغی" خریداری کردوآن را موقوفهٔ خانقاه قرارداد.

عزت نفس وهمت بلندوتقوای شیخ یوسف موجب شدکه مردم از هرطرف به خانقاه وی روی نهاده وخودرا تسلیم تعلیم وتلقین طریقه کرده اند، حتی بسیاری از علما واد با ی طراز اول مکری وشکاک نیزسرسپرده واز مریدان او بوده اند، ازقبیل : سیدمحمدسعیدکلیجی ، ملامحمدوسیم مشهور به "مـلای گورومه ری" ،ملاسراج الدین شکاک ، ملا حمدیارالی، سیدرشید ،ملا محمد صادق مرزنیگه مصباح الدیوان، سیف القضاه مکری، حیدری مهاباد ی "سالارسعید" و . . .

انبوه مردمی که شبانه روزدرخانقاه شیخ یوسف جمع شده اند شبها سرگرم تهجدوتلاوت قرآن وذکروفکروختم مرسوم طریقه بوده وروزها به کار فلاحت وامورخانقاه پرداخته اند.

شیخ یوسف بارها تاکیدوتوصیه کرده بودکه مشیخت ارثی نیست وبعدازمن هیچیک از اولادواحفادمن حق مسخت ندارندونباید مریدان کسی راازآنان به عنوان شیخ بپذیرندوا گرچه دارای فرزندان متعددوشایسته ای بود، - بعدازوفات خوداو هیچیک ازآنها برمسندارشادومشیخت قرارنگرفته ، اما خانقاه تااین اواخرهمچنان دایربوده وزوارومستمندان از موقوفه آن - پذیرایی می شده اند.

شیخ یوسف بەسال ١٣٢٨ هـ ق وفات یافت وبرتبەبلندی درنزدیکی خانقاەبەخاک سپردەشد، مقبرەاش هماکنون مطاف زایران است، این عبارت قرآنی : " واجعلەرب رضیا " بەحساب ابجد برابربا سال وفات شیخ یوسف است .

مستغادازیادداشتاستادشرفکندی " هەژار "

یادی مەردان ، بەرگی دوم

مــــن ودیـــوانـــی
حـــەریـــق

من هەرلە منداڵیەوەسەوداسەروشەیدای شیعرەبەرزوجوان وئاگرا -
ویەکانی " حەریق" بوموئارزەومدەکردرۆژێک بتوانم باسێک لەسەر
ژییان وشیعرەکانی بنوسم وپێشکەش بەمێژووی ئەدەبی کوردی بکەم.

لەسەرەتای ساڵی ١٣٥٥ی هەتاوی کەنیبیازها تەسەر لێکۆڵینەوەولە
سەرنوسین وکۆکردنەوەی سەرجەمی شیعرەکانی "حەریق" کاتی خۆی
دیوانێکی دەست خەتی شیعرەکانی، بەخەتێکی زۆرخۆش کەوەک دەڵێن
دەست خەتی خۆش نوسی نێوبەدەرەوە خوالێخۆش بومیرزا "مەحموودی شا-
بەندر"ی مەهابادی یە،کەوتبووەدەست دۆستی بەڕێزم جەنابی کاک
دەروێش محەممەدی کوڕی خوالێ خۆش بوحاجی شێخ عەبدوڵڵای شەمسەدینی
وەبۆئەومەبەستەلەهاوینی هەمان ساڵ دا چەندجارێک ویستم ئەودیوانە
دەست خەتەم چنگ بکەوێ ، چون ئەودیوانەسەرچاوەیەکی زۆرباش بو
بۆئەوەی بەئیتمینان ودڵنیایی یەوە لەبەر روناکایی دا دیوانێکی
رێک وپێک وچاکی لەبەربنوسرێتەوە.

ئەوەی راستی بێ زۆربەپەرۆش بوم بۆهێنانەدی ئەوئاواتەبەرزو
گەورەیەم، کەنەک تەنیا هەرئاواتی من بو،بەڵکوئارەزوی هەزاران -
کەسی دیکەش بوکەپێیان خۆش بورۆژێک لەرۆژان زوتردیوانەکەی مامۆستا
مەلاساڵحی" حەریق" بکەوێتەدەست خەڵک وبڵاوبێتەوە، ئەوەبورۆژ بە
رۆژپترهەست وویژدان وئارەزوی دڵم هانی دەدام وپاڵی پێوەدەنام
بەراپەراندنی ئەوئەرکەبەنرخ وپیرۆزەبەوەی کەدەبێ دیوانەکەی لە
فەوتان ولەناوچون رزگاربکەموبەچاپی بگەیەنم، بەختەوەرانەبەختم
یاربو وەئەوئاواتەمبەدی هات ودۆستی بەڕێزجەنابی کاک "دەروێش
محەممەد" لەو رووەوەزۆردڵسۆزانەوبەسەخاوەتیکی تەواوەوەدەستی

یا رمەتی بۆدرێژکردموودەست نوسەکەی میرزا " مەحمودی شا بەندەر"ی بۆ هێنا م، بێجگەلەودەست خەتەی کەبەئەسڵ دا منا سودملەچەندبەیازو کەشکۆڵ ودەست نوسی دیکەش وەرگرتووەووەک سەرچا وەپشتم پێ بەستون وشیعرم لێوەرگرتون.

ئەمجا رکەوتمەپشکنینی ئەوکتێب وگۆوا رونوسرا وانەی کەشیعرو بەسەرها تی ژیانی حەریقیا ن تێدا بلاوکرا وەتەوە، زۆربەی ئەودیوانەم لەبەر روناکا یی شیعری نێوکەشکۆڵ وبەیازەکۆنەکا ن وبەتایبەت چەند دیوانی دەست خەت دا نوسیوەتەوە، کەدوا ی لێکۆڵینەوەوگەرانێکی پشو درێژ وزۆروبەرا وردکردنیا ن لەگەڵ دیوانەبچوکەبلاوکرا وەکەی، ئەو دیوانەم دوا ی چەندسا ڵ کا رکردن ولێکۆڵینەوەونوێژینەوەیێک هێنا و ئا ما دەمکرد. بەداخەوەلەکا تیخۆی دا مەلاسا ڵحی"حەریق" نەخۆی و نەکەسێکی دی شیعرەکا نی کۆنەکردوەتەوە، بەڵکوهەرشیعرەی کەوتۆتە لای یەکێک ویا لەپشتی کتێبێک وبەیازێک ودەفتەرێک ولاپەرە کا غەزێک دا نوسرا وە، هەروەها " حەریق " لەوەختی خۆی دا سەردێروسەرباسی بۆ هونرا وەکا نی خۆیدا نەنا وەومن خۆمدوا ی خوێندنەوەوتێگەیشتن لەنا وەروک ومەبەستی هۆنرا وەکا ن ودەرکەوتنی مەبەستەکە نێووسەردێرم بۆ دا نا ون . ئەوەی شا یا نی با س بی ئەوەیەزوربەی ئەوشیعروبەیا زا نە بەخەتی نەستەعلیق وخەتی شکەستەی فا رسی کۆن نوسرا ون ومنیش بەپێی توا نا یخۆم هەمویا نم گۆڕیوەتەسەرشێوەورێنوسی کوردی ئەمرۆ، وەبەپێی توا نا ش چا مەوغەزەل وچوا رینەوتا کەکا ن وبەشی ئا یینی وعیرفا نی وفەلسەفەوکۆمەلایەتی وبەها روسروشت وشین ولاوا ندنەوەوهەموجۆریشم جودا کردۆتەوەبۆئەوەی خوێنەری خۆشە ویست زیا ترتا موچێژیلێ وەرگرێ.

بەوجۆرەدوا ی تێکۆشا نێکی چەندسا ڵەوزۆر، توا نیم ئەودیوا نەبەو شێوەیەبخەمەبەردەستی خوێندەوا را نی خۆشەویست وبەرێز،هیوا دا م دیوا نەکەی"حەریق" جێی خۆی لەدڵیا ن دا بکا تەوەومنیش بەوکا رەچکۆلەیەم خزمەتێکی وێژەوئەدەبی کوردیم کردبێت .

نــــا وی کـــەســـا ن

ئـەبـولـوەفـا : خوا لێ خۆش بوحا جی شیخ عەبدوڕەحما نی کـــوری شێخ عوسما نی سیرا جەدینە ، لەوەرزی بەها رلەپێنجی موحەڕڕەمی ١٢٥٣ کۆچی لەدا یک بووەولەسا ڵی ١٢٨٥ لەدونیا دەرجووە ، ئەوزا تەلـــەنێو چوا رکوڕەئیرشا دکەرەکەی شێخ عوسما ن سیرا جەدین دا کوڕی دوهەمیانە، حا جی شێخ عەبدوڕەحما ن شا عیروئەدیبێکی نا سک خەیا ڵ وپا یەبـــەرز ی چەرخی خۆیبووەودیوا نێکی شیعری بەفا رسی لەپا ش بەجێ ما وەوبەشێکـــی چا پکرا وە .

" ئـــەدەب " : نا زنا وی شا عیری گەورەوپا یەبەرزیکوردعەبدوڵــلاّ بەگی کوڕی ئەحمەدبەگی برا یم بەگی ڕۆستەمبەگی کوڕی سەیفەدینە ،لە سا ڵی ١٨٥٩ زا یینی لەگوندی" ئەرمەنی بلاّغی" ها تۆتەدونیا وە ، وەلـــە سا ڵی١٩١٢ لەتەمەنی ٥٣ سا ڵی دا دونیا ی بەجێ هێشتووە ..

سیـــرا جـەدیـــن: نیـا زلـەحەزرەتـی شێخ عوسما نی کوڕی خا لیدئا غا ی کوڕی عەبدوڵلاّئا غا ی کوڕی سەییدمحەممەدی کوڕی سەیید دەرۆیشە ، لـــە سا ڵی ١١٩٥ کۆچی لەئا وا یی" تەوێڵە " لەقەزا ی هەڵەبجەها تۆتەدونیاوە ولەشەوی سێ شەممەی سێزدەی شەشەڵانی ١٢٨٣ لەتەمەنی هەشتا دوهەشـــت سا ڵی دا کۆچی دوا یی کردووەولەدا وێنی دیی" تەوێڵە "وەنـــزیـــک بـــەو خا نەقا یە کەخۆی دروستی کردووەبەخا ک سپێرا وە .

سەییدرەشیـــد : زا نا وهونەری بەهەست وقسەخۆشی بەنا وبا نگ لـــە هونرا وەیەک دا کەلەتا ریفی" شێخی بورها ن" دا کوتویەتی نــــا زنا وی " چا وەش " بووەولەشیعری تریش دا نا زنا وی " شـــەهیــــدی " بـۆخـۆی هەڵبـژا ردووە .

" سەیفول قوززا ت " : شا عیری زا نا وبەهرەوەری کوردمـــا مـۆستـا مەلاحەسەنی سەیفول قوززا ت لەسا ڵی ١٢٥٥ هەتا وی لەشا ری " مـەها با د"

ها تۆتە دونیا وە ، کوڕی زا نا وپێشەوا ی ئا یینی نا وچەی " مەهاباد" میرزا قا سمی قا زی یەولەرۆژی حەوتەمی ڕێبەندا نی سا ڵی١٣٢٢ هەتا وی دا کۆچی دوا یی کردووەولەخا نەقا ی" شێخی بورها ن" بەخا کسپێردراوە .

فەخرول عولەما : مەبەست حا جی مەلامحەممەدسەعیدی تەوحیدیکوڕی خوا لێ خۆش بومەلا ئەحمەدي تەوحیدی سورنجدا غی وبرا ی بچوکتری مەلا سا ڵحی سەدرول عولەما یە ، لەسا ڵی ١٢٤١ هەتا وی لەشا ری " مەها باد" ها تۆتە دونیا وە ،وەلەسا ڵی ١٣١٨ کۆچی ما نگی لەلایەن "ولیعهدالملک" ەوە لەقەبێ سەدرول عولەما ی دراوەتێ وزا نا یەکی پا یەبەرزوئا یین پەروەر بووەوچەندین سا ڵ لەمزگەوتەکانی " حا جی ئەحمەد" و "عەبا س ئا غا " و " حا جی سەییدپا ییز"ی مەها با د ما مۆستا ی ئا یینی ومودە ـ رریس بووە وچەندسا ڵێکیش رەئیسی ئەوقا ف وبەڕێوەبەری سولحییەبووە هەرلەوشا رەدا ، تا کولە سا ڵی ١٣١٦ی هەتا وی هەرشا ری"مەها با د"کۆچی دوا یی کردووە .

زییا ئەددین : لەقەبی حەزرەتی شێخ عومەری بیا رەوکوڕی شێخ عوسما نی سیرا جەدینە ، لەشەوی دوشەممەی بیست وشەشی جوما دەل ئولای ١٢٥٥دا لەدیی بیا رەلەدا یک بووەولەشەوی دوشەممەی شەووا لی١٣١٨ دا کۆچیدوا یی کردووە ، شا عیرونوسەرێکی گەورەبووەوگەلێ شیعروپەخشانی بەرزی لەپا ش بەجێما وە ونا زنا وی لەهۆنرا وەهۆنینەوەدا "فەوزی"بووە

حا جی با بەشێخ: حا جی "سەییدبا بەشێخ" ی سەیا دەت زا نا ی پا یە بەرزوشا عیری ئا یین پەروەری کوردکوڕی خوا لێ خۆش بوقوتبول عارفین حەزرەتی سەییدعەبدولکەریمی زەنبیلەولەسا ڵی ١٢٦٤ هەتا وی چا وی بە رونا کا یی ژییا ن پشکوتووەولە ١٣٣٨/٧/٣٠ هەتا وی لەئا وا یی تورجا ن کۆچی دوا یی کردووەوبۆهەمیشە ما ڵاوا یی لەژییا ن کردووە .

مەولانا : مەبەست لەمەولانا محەممەدسا دقی وا نی سوفی وخلیفەو

جێ نشینیخوا لێ خۆش بو "شێخی بورها ن" بووه ، مەولانا محەممەدسـا دق لەزا نستەکا نی ئا یینی وخوێندنیقورئا نی پیرۆزدا زۆرشا رەزا وچـا زا ن وکا را مەبووە وسەرپەرشتی کەری کا روبا ری خا نەقا و ئەوقا فی خا نەقـا بووە ، بەئیش وکا ری شەریعەت وتەریقەتیش را گەیشتووەوتۆبەوتەلقینی مریدومەنسوب وسوفیەکا نی دا دا وەوهەموڕۆژی دەرسی قورئـا نی بـە تەجویدوتەفسیرەوەبەشا گردەکا نی کوتووەودەوری پێ کـردونـەوە و چەندین هەزا رکەس لەخزمەت ئەوما مۆستا زا نا ودین پەروەرەدا فێـری قورئا ن خوێندن بو ن ، مەولانا خا ڵی با وکی ما مۆستا "هەژا ر" شا عیـری زا نا ونا ودا ری کوردەوپردی " قەرەقشلاغ" و" قەلاتا سیا ن" و" رێگـەی بەسری" ئەو دروستی کردووە .

میـرزا لەتیفی قا زی : کوڕی میرزا ئەحمەدی کوڕی میرزا مەحمودی کوڕی خوا لێ خۆش بوقا زی لەتیفە ، پیا وێکی زا نا وزیرەک وبەهۆش بووە ولەدیی" گردی یا قوب "ی نا وچەی شا روێرا نی"سا بلا غ"قا زی شەرعبووە، لەجەنگی یەکەمی جیها نی لەگەڵ خوا لێخوش بووا ن قا زی " مونعیـم" و" سا لاری میرزا فەتا ح" بەدەستی سەربا زەکا نی روسی بەدیل گیرا وە و بردویا نەبۆولاتی روسی یە وما وەی حەوت سا ڵ لەیەکێک لەشا رەکـا نی ئەمولاتەزیندا نی بووە ولەپا شا ن لەسا ڵی ١٣٤٠ کۆچی ما نگی لەشـا ری " مەها با د" شەهیدکرا وەومیرزا کەریمی کوڕی تەرمەکەی بردۆتەوە بـۆ خا نەقا یشێخی بورها ن.بورها ن ولەوێ بەخـا کیا ن ئەسپا ردووە .

مەلائەحمەدی لاسور : خوا لێخوش بومەلا ئەحمەدی رەببا نی کوڕی مەلا خوسرەوەولەسا ڵی ١٢٨٥ ما نگی لەگوندی " پیریونس" لەدا یک بووە و یەکێک لەمەلا زا نا کا نی نا وچەی موکریا ن بووەو بەمەلای لاسورنـا و با نگی دەرکردووە وکۆبەوپەرا وێزی لەسەر زۆرکتێب هەیەوزا نا یەکـی قسەخۆش وحا زرجەوا ب بووەو لەتەمەنی حەفتا سا ڵی دا لە ١٣٥٩ی مـا نگی

لەدیی" مەرخوز " ی ناوچەی بۆکان کۆچی دوایی کردووە .

شێخ ئەحمەد : مەبەست لەشێخ ئەحمەدکوڕی پێنجەمی خوالێ خۆشبو شێخی بورهانە .

نوورانی : مەبەست لە " نورانی" حاجی سەییدمحەممەدسەعیدی کولیجی غاریف وخوا ناسی زانا وشاعیری ناسک خەیاڵی کوردە و مامی دایکی شاعیری بەهرەمەندی کوردمامۆستا "هەژارە " .

ريـــزوسوپاس

لەپێوەندی لەگەڵ ئەودیوانەدا بەرلەهەموشتێک دەمەوێ لەخوای گەورەوبێ وێنەبپارێمەوە رەحمەتی بێ سۆزوبێ پایانی خوێ بڕێژێ بەسەر گڵکۆی ماموستایانی زاناوئایین پەروەری کوردخوالێ خۆش بو ماموستا مەلاعەبدولڵای مودەرریسی مەلازومودەرریس وپێش نوێژی مزگەوتی " روستەمبەگ" ی مەهاباد ومەرحومی ماموستا حاجی مەلا ئەحمەدی وەڵزی مەلاوپێش نوێژو دەرس وێژی مزگەوتی(مەولەوی" مەهاباد کەبە سەخاوەتێکی ئەوا وڵەپێک هێنان وئامادەکردنی ئەودیوانەدا پارمەتی یان دام ورێنوێنی یان کردم، خوالێیان خۆش بێت وگیانی پاکیان بە بەهەشتی بەرین شادبکا وهەزاران درودوسلاو لەمەزاریان بێت .

هەر وەها لەقولایی دڵەوەسوپاسی دوستانی بەرێزجەنابی ماموستا مەلا ئیسماعیلی شەمسەدینی وکاک مەلا" ئەبو بەکری سپێهرەدین"دەکەم کەلەنوسینی ژیاننامەوبەسەرهاتی خوالێ خۆش بو " شێخی بورهان" دا یارمەتی یان دام.

هیوای سەرکەوتن وبەختەوەری وتەمەن درێژی بۆدوستی زۆرخۆشەویست ونیگارکێشی بەهرەمەند وهونەرمەندوکەوێنەی کاک محەممەدی کەریمی ئالبلاغی دەکەم کەوێنەیەکی حەریقی بۆئەم دیوانە بۆکیشام بەلام بەداخەوەنەمانتوانی چاپی بکەین .

لەخوای گەورەدا وادەکەم کەوێنەئەم جۆرەکەسانە بۆخزمەتکردن بەوێژەوئەدەبی کوردی پتربکا .

بەشی غەزەلەکان

بسم الله الرحمن الرحيم

"خوف و رەجا"

خۆفم لەخودا چونکەلەبەر غەیری خودا یە
ئەمنم بەدرۆ ،سورەتی وەک خەوف و ڕجا یە
پاڵی رەحەتی دا وەتەوە نەفسی خەسیسم
یا ئەمنی غەنا ،یا ئەسەری یەئس و هەوا یە
گەر تالبی بو "یۆسفی" خۆت نەفسی عەجوزە
زوبێنە ، دەزوبێنە دەڵێن ئەهلی وەفا یە
ئینکاری سیرا یەت مەکەئەی مونکیریموفلیس
بێ سەیری قەمەرکەچ بەشۆق و بەزیبا یە
مونکیربەمەسەل شەبپەرەبێ نوری هیدایەت
خۆی تالبی زوڵمەت بوخودا،نوری ئەدلیە
هەرمەزبەلە ، هەرمەشعەلە ،جێی پرتەوی"شەمسە"
یەک جێگەیی فوزلە ،یەکێ جێگەی فوزەلایە
تێفکرەلە ئەجزایی عەنا سیربەتەبیعەت
یەک ماییلی مەرکەز ،یەکێ مایل بەهەوا یە
با رانی بەرەحمەت لەتەرەف مەبدەئی فەییاز
قەترێ ئەسەری سونبول ویەک چقڵوگیا یە
نوقصان لەئەرەف قابیلە ، نەک فاعیلیکامیل
ئەم قەولی منەرەئیی جەمیعی حوکەما یە
بورها نەلەسەرجەهلی عەدو "شەمسی"حەقیقەت
تالیع بووە،ئەو ئەحمەقەجۆیا یی چرا یە
چاوی بەتەمەعپڕبووە،قەلبی بەحەسا دەت
ەک تابعی بەها ییم رەحەتی،هەرلەشەوا یە
هێندونیەئایینی لەئاوێنەتەعن دا
ئاوێنە چ سوچی هەیە ئەوڕویی سیا یە؟
پەروا نەیی هەرجەمعێ نەبی چاکە"حەریقی"
خۆت بێنەرەنێوزومرەیی ئەمشەمسی هودا یە

* * *

" نـوری مـوحـەمـەد "

بەونورە كەزا هیربـولـەسـەرڕویی موحەمەد
عالـەمهەموئا شوفتەبووەک مویـی موحـەمەد
مەخجول وسەرئەفكەندەیەنەسیرین ووەنەوشـە
بۆمویی سەمەن بۆیی دوگێسـوویی‌موحـەمەد
مـەجـزوبـەهەموكەس بەرەموزو بەئیشـا رە
مەجبـورەلـە دەس‌سا عیدو با زویی‌موحـەمەد
سەروی چەمەنیش پێی لەگڵ وخا ری غـەمـا یـە
لـەرزا نە لەحەسرەت قەدی دڵجۆیی موحەمەد
لالـەش وەكومن سینەیی پڕحەسرەت و دا خـە
تـا دیویەتی ڕوخسا رەیی‌گوڵ بوێی موحەمەد
"بورها نە "لەسەرنەفیی مونا فا تی شـەو ورۆژ
موێی كەپەرێشا نەلـەسەرڕویـی موحەمەد
عالـەم وەكومن جەرگی برِاوە بـەنیگا هـو
رەمكردن وئیستا دەنی ئـا هـۆیـی موحەمەد
رۆح ودڵ ودینت هەیە هەرسێكـی " حەریقی "
سەرفی كەلـەرِێی وەسف وسەنا جۆیی موحەمەد

* * *

ئـــا گـــری دوری

ئه ما ئاوی به قـا بـا دی فه نا خا کی به بـــا دا وم
کەیا رم ئا گری دوری لـه پێستیجه سته بــه ردا وم
به قوربا نت بمئەی سا قی بده پێمرا حه تی رۆحــم
به بێ ئا وی حه یا تی تۆجگه رسوتـا و وبـــرژاوم
به شه وقی شه وچرا ی کوڵمت فریوت دا که مورغی دڵ
به شێـوه ی زوڵفه که ت زا نیمکه منگیرۆده یی داوم؟
که دیتمشه معی روخسا رت به په روا نه ی دڵیخۆ مکوت
له نێوچا وا نی خۆمنوسیوه هه ربه وشه معه سوتا وم
ته ما شا ی چا وه که مکردی برۆت فه رموی ئه منتاقم
به شۆخیزوڵفی لاولاوت ده وێژێ هه رئه مـــن لاوم
ده ڵـێن وا جێژنی نه ورۆزه ،دڵـمپرئا ته ش وســـۆزه
وه ره بۆجێژنه پیرۆزه بده مرۆحم ،به ســه رچـــاوم
وه ره سه چا وه یی چا و مده ڵـیی ده ریا یی عه ممـــا نه
ته ما شا یئه شکیگوڵنا ر مله سا یه ی چاوی خوێنـاو م
هه موکه س مه ستی با ده ی که یف وشه وقی بـه زمی جا نا نه
به ته نیا هه رئه من ئه مرۆله خا کی مه ینه تا ماوم
ته ما شا ی چا وینێرگس که به مه ستوری چ مه خموره
ته ما شا ی پێکه نینی گوڵ به ئه حوالیپه شێـوا و م
دیبا ره سا قی بێ با قی،نییه مه یلی به دڵـدا ری
ده ڵـێمها نه قدیجا ن ودڵ،ده ڵـێ لاچوله به رچـا وم
ده وا ی هیجرا نیگوڵ ئه ی دڵ له "شێخئه حمه د"ته مه ننا که
بڵـێ ئه مرۆبه نا حه ق نه ونه ما می جه رگی پێکاوم
حه قم بستێنه ئه ی نه خلی مرا دوسه رویئا زا دم
وه کوعا ره ب ده خلیلت بمزه لیل وزا رودا مـا وم
"حه ریقی" نا ری هیجرا ن وغه ریقی ئه شکی حـیرما نم
لـه خا ک وبا دی عا لـه مدا ئه نیسی ئـا گـروتـا وم

* * *

تــــــا وی گـــریــــا ن

لەئەمعیدەبەعیدمن لەدیدا ری رەفیقـــا نـــم
خودا سا تۆقەریبم کەی لەخوا نی وەسڵی یا رانم
لەلایێ عیشرەت وشا دی،لەلایێ گەردن ئـــا زا دی
ئەمن کەوتومەنێودا وی حەریقی نا ری هیجرا نم
سەرمقوربا نت ئەی سا قی کەتۆسا دەی ،ورە ،سا ،دەی
فیدا تەمدەست وبردێ کەئەجەل نەک بێبەمیوانم
دڵمکەوتۆتەزوڵما ت ودەڵێ پێم خۆشــەتــا ریکی
بەتا ریکی سەری زوڵفت هومێدم ما وە وەبزانم
خودا عومرت بدا با قی، وەرەسا قی بـــدە را قـــی
کەتوهەمرا زمی مەی بێنەبۆدەدرما نی دەردا نم
هەتا کوفری سەری زوڵفت ببینمەوا لەنێوکوفرام
کەدیتمشەمعی ڕوخسا رت دەڵێم‌ئۆخەی‌موسوڵما نم
بەڕەنگی ئەشکی خوێنیمکەڕوسورملەقا پی حەق
لەفەیزی تۆیەسا قی بەجۆشەتــا وی گریــا نـــم
بەخوێنا وی دڵی زا رم وەرەکا کوڵ حەنا یی کە
مەڵێ را وەستەتا قوربا ن،لەعیدەینابەقوربا نم
لەنێوئا تەشکەدەی غەمدا کەبا بی دڵ ئەوا برژا
شەرا ب بێنەبەپەیما نەتەوا وەعەهدوپەیما نـــم
شکوروەسڵمهەیەئەمرولەگەڵ پەیکا ن وتیغی تۆ
کەکوشتەی تیری موژگا نم،کەچا کی‌تیغی‌حیرما نم
کوتت دا نەی خەیا ڵت بێنەرەنێودا وی زوڵفەینم
ئەگەردەیکەمپەرێشا نم،ئەگەرنەیکەمپەشیما نم
سەفی تا بوری موژگا نت لەقەڵعەی دڵ کەجێ گیربو
هەتیوی دڵ نەما جێگەی،لەبۆکۆی روتیینا زا نم
"حەریقی"تەرکی یا رنا کەمسەرمبڕن ئەگەفەرزەن
نییەبا کملەبەرتەعنەی مریدی پیری رەنـدا نم

* * *

گولی شادی

بۆجەمعی غەموشادی نەبورۆژی محەرەم
ڕوت بەرگی گوڵی شادی وزوڵفت شەوی ماتەم
بەووەجهەدەڵێن مەسحەف وبەوتوقتەدەڵێن دەم
بەوزوڵفەدەڵێن قەیدوبەئەوحاشییە پەرچەم
تەفسیری شەوی وەسڵ وغەمی ڕۆژی فیراقە
مەشهورەلەدنیا بەبەهشت وبەجەهەننەم
تەقسیمی ئەزەل وا بو لەدوایی من ویارم
بۆسەیریئەمن سەیدورەقیب کەلبی موعەللەم
تەسبیحی سەنای زولفی خەیاتە ولەبی مەرجان
سەرریشتەیی ئێمەی دەوێ بۆعیقدی مونەززەم
شادی ئەسەری مەستی یەبێ شەرت ووەفایە
بۆفرسەتی تەنگا نەغەمە مونیس ومەحرەم
عومرێ کەئەساسی هەوەسی بازی نەفس بێ
قابیل نییە بۆخێوی وی شادی وئەلەم وغەم
بێ سیبەروسەبروگرە شەوقێکە مودارا
نەمدیوەلەگەرما ولەسەرما دڵی خوڕەم
بۆدڵبەری مەعنی لەحەڕەفخانەیی ئەسرار
خۆی وقەلەمی ماوە "حەریق" ئێستەبەمەحرەم

* * *

هەوری خەفەت

هەوری خەفەتە بەفری غەمی دا وە بەسەرما
یا سەرسەری دوریتەکەلێی کردمە سەرما
گا هێ بەشەرارەی غەم وگەهێ سەرسەری هیجران
خۆشی نەبوبۆمن نەبەگەرما،نە بەسەرما
کەوتۆتە سەر مژەشک وغوباری ئەلەمی دڵ
یەعنی:کەقوری میحنەتە کردومە بەسەرما
گەر دەچمەوە "ساحێب"نیە هیچ مونیس وساحێب
گەر دەچە "سەقز" ناری سەقەر وا لەجگەرما
شا هیدمەحەوا سم کەسەکەمچەندەکەساسم
بەخودا نییە غیرەت لەخەیاڵ ولەنەزەرما
هەرچەندەبەجیسما نی کەدوم لەحوزورت
ڕۆحا نییەتت سەبتەلەنیێودیدەیی تەرما
تۆفانی سرشک چووەسەر "جودی" وجودم
کەشتی تەنی قوم کردونەنوح ونەئەسمەرما
لەوساوە کەتورویی دڵم ڕۆیی بەدوتا
هێلانەیی تەن هەروەکو مەئوایی سەقەرما
بێ فەوجی وەفاکەت کەجەفایە،وەرەئەمشەو
ئەم لەشکری ئاهی منەبێ فەتحوزەفەرما
لەم قەسوەتەداناوەکەی پەردەیی زوڵمەت
بەرچاوی دڵم بگرێ، دەسا بێ بەگوزەرما
ئاوێنەیی دڵ ژەنگی قەسا وەت روخی پۆشی
خاکستەری دڵ سوختەیی بێنەبەسەرما
مەنوارە بەزا هیرکەبەبێ قوتم وڕوتم
ڕوت قوت،وخەیاڵت غەزەلی چاکەلەبەرما
سەرما یەیی ئەم مڵکی خەیاڵاتە "حەریقی"
حەیفێ کە تەلەف بو، بەهەدەرچو،بەزەرەرما

* * *

گولی گولشەن

چا وەکە مئەمرۆلەگولشەن گول بەعیشوەخۆی نووا ند
نەک نمەک گیربەبەمەرگی تۆقەسەهیچنەمدوواند

گول بەتۆزی پێتەوە لاف وگەزافی لێ دەدا
وا شکورسۆزەی نەسیم هات وئەویشی لێ ستاند

نەشتەری موژگانی تۆهاتۆتەسەرسەفحەی دلم
هەرخەتێ بو، غەیریخەتتی سەوزی تۆپاکی کراند

لەلشکری ئاهەم لەگەل جەیشیحەبەش دەعوا دەکا
حیرەتم ماوە کەچون ئەودلبەرەدلمی رفاند؟

بۆگولی روت ماتەمی پەرچەم دەبینی بۆیەوا
ماهی نەورۆزمبەشیوەن وەک محەرزەمخۆینوواند

تۆلەئەووەل گوێ وەفات هینا بەنێومەیدانسەوە
ئێستەچەوگانیخیلافت پشتی سەدوەعدەی شکاند

تۆخودا قەت غیرە تەبۆتۆئەرێ سەروی روان –
گول بەبێ تۆوا لەباغا خێوەتی خۆیلێ چەقاند؟

باوجودئینساف بدەم چاکەگولیش موشتاقتە
هەرلەشەوقی تۆیە سەرپۆش وگرێبانی دراند

هەرکەسێ مایل بەپیرێکەو تەریقێکی هەیە
تۆبەشوعلەیغەم "حەریقی"وا وەجا خت هەلگراند

* * *

فەرشی غەزەل

ئەی دڵ وەرەشا دی کەلەبۆبەزمی ویسالت
وا دیومەتەوەدڵبەرەکەی تازەنیهالت
موددێکە کەئەی بولبولی گۆشەی قەفەسیغەم
فەسڵت بووەلەمگوڵ بەدەمەی نەوخەتوخاڵت
خامۆش ونمەدپۆش ومۆجەڕەلەعەلاییق
نەم بیستووەئاوازی دەمی تفلّی مەقالت
سا ، هەڵسە لەشوکرا نەیی ئەمۆژ دەبەئەی دڵ
ئاما دەکەئەسبابی تەرەب ویسعەتیحاڵت
فەرشی غەزەلتراخەلەنێوحوجرەیی دڵدا
" فەخرول عولەما " بێنەرەدیوا نیخەیاڵت
بۆپێشکەشی رێی عەدبکەئەوسا فی جەمیلی
خەرجێ کەلەرێی دەعوەتی ئەودا سەر وماڵت
حەددمچییەعەددی بکەم ئەوسا فی جەمیلی
مەردوت مرێ کرماجی لەبوعەقڵ وکەماڵت
زاتێکەموبەڕرایە لەئەنواعی نەقایس
ئیتر چ دەڵێی دەرحەقی،مەفقودەمەجالت
پێی بێژە لەبۆشەوکەتی تۆفەخری زەمانە
پابووستەئەرزوفەلەکیش چەتری جەلالت
شایستەیی شانتکە"رەئیسول عولەمایە"
رێم ناکەوێ حەددمنییەتەعدادی خیسالت
تا رۆژی قیامەت لەجەلالی،جەلالی
نەی بینی ئیلاهی چ بەشەررۆژی زەوالت
پەروازی نییە بولبولیدڵ بەتەرەفی گوڵ
تادیویەتی پەروا نەسیفەتشەمعی جەماڵت
مەقبوڵە لەلای فەخری زەمان شیعری"حەریقی"
چت پێ هەیە ئەی موددەعی بێ بیکەسوئالت

* * *

جيژنانەی رۆح

قوربان وەرە قوربانە، سا بمکەبەقوربانت
ڕەنگین کەبەخوێنا وەکا کۆڵی پەرێشانت
ئازادی یە ئەمڕۆژە، سا فەرمو بە ئازانە
تینرت لەکەمانت خەبۆقەتڵی شەهیدانت
حێژنانەیی مە رۆحەکردومەبەقوربانت
تۆش ماچی کەرەم فەمولەوسێوی زەنەخدانت
تفلّی دڵی بێچارە مودديکەگرفتارە
غەمخواری دڵ ئازارە بۆ ناوکی موژگانت
رۆح ودڵ ودین هەرسێمەجمووع بەیەک دەفعە
قوربانی سەعاتێکی لەعلی لەبی مەرجانت
مەقسودی من ئیزهارەبوئەمسیلەیی مەدحت
بۆتوحفەیی ئەوسافی ئەزهاری گوڵستانت
ئەی خوسرەوی پەروێزم ،شیرینی شەکەررێژم
فەرهادی دڵی کوشتم چاوی ڕەشی فەتتانت
مومکین نییە تەقسیمی زەربی عەدەدی زەخمت
مینها کەلەتەقسیم دا ،زەربی خەمی چەوگانت
دڵ تالبی روخسارت ، جان تالبی گوفتارت
فرزەندی خیرەد ڕوێی بۆلەعلی بەدەخشانت
بۆستانەکەناری دڵ بۆنەخلی قەدت قوربان
دیدەم وەکوڕوبارە بۆسەروی خەرامانت
قەلعەی دڵەکەم قوربان نیشانەیە بۆتیرت
سینەم وەکوسەحرا یە ،بۆجیلوەیی مەیدانت
بۆوچاوە کەوا مەستە ،دڵ سبتەسەرمەستە
ئەم ئەبرۆوە پەیوەستە، بۆقەتڵیموحیببانت
تەنها کە "حەریقم" من بۆشەمعی شەبوستانت
مەمکوژە وەرە تۆخوا ، سا تۆ، بەرەقیبانت

* * *

کـــەوای غـــەزەل

هەموکەس با بـزانێ من کەسەودای زوڵفی دوتاتم
لەخا نەی کولـەدا کۆڵم بەفەرزی شای روختماتم
ئەگەرچی ساکینی مُڵکی عەجەمبومدورلەرۆمکەوتم
لەسا یەی پەرچەمی تۆوە رەئیسی مُڵکی شاماتم
دڵم هەروەک رەعییەت خۆش نشینیمُڵکی ئەعزاتە
لەهەرجێ دا دەنیشی لێی گەرێ قوربانی بالاتم
موتالای حاشییەی زوڵفت لەسەرسەفحەی روختسەعبە
لەبۆمچا بوبەمنداڵی لەدەرسی عیشق راهاتم
ئەگەرراستت دەوێ سەروی بلندبا لادرۆناکەم
لەپاش فەوتی حەیاتیشم بەئومێدی مولاقاتم
نەوای نالەی حەزینمرا ستەوەک قافڵەی حیجازی دێ
وەرەسەرسەیری بەزمموسۆزش وشۆری مەقاماتم
دەڵێن فەمویەیا ربێتەموتالای خەتتی رەیحانی
بڵێن باشەمعی روخساری هەڵایسێنێ ئەوا هاتم
بەشیرینی مەزەی لێووخەتی سەبزت دڵم خۆشە
لەمەیخانەی غەمی عیشقت کەواسەرمەستیسەهباتم
بەیادی مەدرەسەی عیشقت گەلێ عیلممکەسب کردن
ئەوێستا کەش لەبەرچاوت شەرا ب خۆریخەراباتم
قرانی عاشقانەکەس نەما دەرچێت وسەر دەرکا
مەگەربۆموفلیسی وەک من کەبێ قرانو پەناباتم
کەوا پارچەیغەزەل دەبڕێ"حەریق"ئەمرۆلەدیوانت
دەڵێ هەرچاوەرێی دەستەخەیا تەیزوڵفیتاتم

* * *

دڵــــی غــافــڵ

خــەیاڵت مونحەسیربوئەی دڵەی غافڵ لەدنیا یە
نەدامەت بونەتیجەی ئاخری ئەمشۆروغەوغایــە
ئەوا لازمبوسەرخۆشی،لەتۆئەی دڵ کەسەرخــۆشــی
بەبادەی غافڵی بێ هۆشی دەردت قەت شفای نایە
عەجەب بۆت بۆتەزستان زەمهەریری باریعیسیانت
کەشک نابەی چەرمایە ،دەڵێی وەبوەیچ سەرمایە
بەدەستیدێوی نەفسم دڵ وەکومورغی بێپەڕ،وایە
وەکوپەروانەبۆشەمعی تەلەسمیئەو،بێ پەروایە
کەتفڵی عیشقیبێ مەشقم لەنێوبازاری سەودا یــە
بەئەوسەودا یەسەرخۆشەدەڵێ کارم لەسەودا یــە
هەتا شەیتان مودەببیربێ،موئەددیب نەفسی زاڵمبێ
عەجەب کەوتۆتەدەست زاڵمئومورت عەینیزوڵمایە
خودا ڕەببی نەجاتمدەی لەدەس ئەمدێوی بێ رەحمە
کەوا وەک دوژمنی خوێنی بەدا یبملێمبەدا وا یە
خەیالاتت هەموپەشمەووەکوریس وگــوریـــس وا یــــە
هەچیدەیکەی دەڵێن هــە هەیفلانی چەندەریسوایە
کەخاڵی بێ دڵی عاشق لەبادەی حوببی مەعشوقی
بەخۆرا بییت نەوێ چاکەوەکوشیشەی شکا ووا یـــە
مەبەتالب بەزوڵفەینی بەمیسلی شکڵیلاوا یـــە
ئەگەرلەولایەخۆت لادەی لەلام تەحقیقەئــەولایە
لەقاپی ئاستانەی مورشیدی ئەرشەد "عەلیعالی"
لەوێ ڕۆحت فیدا کەتۆنەجاتت هەرلــەوێ دا یــە
وەکوپەروانەبۆشەمعی جەماڵی ئەوکەمــوشتاقــم
بەتەسویری"حەریقم"هێندەسۆزی ئەولەدڵ دا یە

* * *

گەوهەری مەعنی

بەخەیاڵی شەوی وەسڵت خەوی هیجرا نەمدی
بەشەمیمی نەفەست سروەیی حیرما نەمدی
چاوی بیمارت ئیشاراتی شفا دەنوێنێ
لەخەتی مەسحەفی روت ئایەتی لوقما نەمدی
سەیری زوڵفت کەلەسەرئاگری ڕوت وێستاوە
حەیی بێ جانەلەبەرچاووبەپەیمانەدی
بەهەوای عەرعەری قەددت لەخەیابانی خەیاڵ
شیعری بەرجەستەوەکوسەروی خەراما نەمدی
ڕوخی نەورۆزینەبو ،خێزی خەتی ماتەمی گرت
رۆژی ئیمساک وشەوی قەدری حەبیبا نەمدی
گەوهەری مەعنی لەدەریاچەیی دڵ دێنمەدەر
تالەحوققەیی دەهەنت لەعلی بەدەخشا نەمدی
هەربەئاودا چوسەفینەغەزەلی بەحری خەیاڵ
لەجییات سودی مەتاعم زەرەروزیا نەمدی
لەگەنی دیدە ، فتیلەی موژەوورەوغەنی ئاھ
بۆشەوی وەسڵی لەسەدلاوە چرا خا نەمدی
لەنەوای تەغنیەیی بولبولیدەوری گوڵیڕوت
لەهەمومورغی چەمەن ناڵەوو ئەفغا نەمدی
گەوهەری نەزم ودوڕی مەعنی ولەفزی سەدەفم
بردە بازاری نەزەر موشتەری نادا نەمدی
لەقەباڵەی کەرەمی ئەهلی هونەرتێفکریم
وەکوئەشعاری "حەریقی" خەتی بوتلا نەمدی

* * *

فـرمێسكـی نـەدامـەت

کەی دێیەوە سەرڕەحمی دڵـی زارونـــــەزارم؟
کەی دێ قەدەمی خێرت لـەسەرخـاکی مـەزارم؟
تـاکەی لـەتەوا فی حەرەمی قیبلـەیی ئـەبرۆت
وەک پەرچەمی پێشانی سەرئەفکەنـدەووخوارم؟
جـارێ نـەبوجـاری نەبێ فرمێسکی نەدامەت
بـارێ نـەبـو بـارێ نـەیەنێ بـۆدڵـی زارم
قـوربـت سـەبـەبی بوعـدەلـەیـارولەدییارم
ڕازیـم بەجەفاگەربەوەفـا بیێـــەدییـــارم
بـۆلـەززەتی عەفوت کەجەریئـم لەمـەعـاسی
مـەدڕێنـەدەخیـل پەردەیی ڕوخسارەیـی کـارم
چـت دا وەلـەڕوترشی وسـرکەی دەمـی ئـەغیـار
قـەنـدی لـەبی شیرین بەدەمی تـالّی خـومارم
ئەی عەرعەری بوستـانی هیدایەت وەرەبا غان
دا غـانی قیبیامەت کەقـەدی سـەروو چنـــارم
گۆی مەگرە لـەئیهرارو لـەئیسراری رەقیبان
من سەدغەزەبت بێ لـە عدفوت چاوە نـوواڕم
تـا دیـومەلـەنێومەسحەفی ڕوت سورەیی "یۆسف"
بـۆئـا یـەتی حوسنت لـەهـەمـورەسمێ کـــەنارم
تـا ووس کەلەسەرزینەتی بـالّی، سەری دا نـــا
ئەمنیش بەپـەڕی فکرەوەبێ سـەبـروقـــەرارم
پـەروا نەیی شـەوقـت مـەخەرەئاگری میحنەت
شـەمعـی دڵـەکـەت هەڵکەلـەبۆبـەزمی نیگـارم
مـۆرەی دڵی بردزوڵفـی لـەبۆتەختەیی سینـە
لەم نەردەمەلیـن وا مـەیـە،دیمفێری قومـارم
گەر باڵ وپەڕی بەخت نـەسوتـا یە "حەریقی"
بۆسەیدی مەعانـی بەمەسـەل بـازی شکـــارم

* * *

پرتەوی شەمس

هێندە بێزاری کەزانیومەبەزاری نایەوە
دورلە بالاکەت سەرینی نائومێدیم نایەوە
بولبولێکی خۆش نەوا بوم بۆنەوای دەوری گوڵت
کێ وەکو هودهود حیکایاتی سەبای گێرا یەوە
بۆپیالەی مەیلی لەیلا قەلبی مەجنون قابیلە
شۆڕشی شیرین لەنالەی کوهکەن فامایەوە
حەیفێ هێندەت دەربەدەرکرددڵ لەئیقلیمی ویسال
شیری مندالێت بەزەهری هیجرپێ هێنایەوە
بۆکەناری سەوزەیی دەوری گوڵی ڕوت شین دەکەم
خاکی کوێ عیشقت بەبێژنگی سەرم بێژایەوە
کەوتەسەرخەرمانی عومرم ئاگری تولی شەمەل
سەدکەرەت بارانی وەعزی لێدرا نەکوژایەوە
شیری ئەبرۆ ،تیری موژگان ،تاق وجوت دەنوێنێ پێم
تابزانم رۆحی شیرینت چلۆن کێشایەوە
جێێ نەزەربوحاشییەی زوڵفت لەسەرشا یاتی روت
زۆرموتالامکردوەکودەوروتەسەلسول مایەوە
تاقی میحرابی برۆت جێێ نازەبۆئەهلی نیاز
سۆفی وەیزانی کەچە ،هێندکەربوخۆی گێڕایەوە
شەمعی خوبان پرتەوێکی شەمسی ڕویتۆی لێکەوت
هێندحەیا وشەرمی بەخۆی داهات بەجارێ توایەوە
گوڵ بژێرێکیژەریفم کردلەبەنێوباغی خەیاڵ
خۆزگەمەردێکی "رەشید "بۆ"شێخی"بخوێندا یەوە

* * *

ئەسراری سوبحانی

لەگۆشەی گوڵخەنی تەن تا بەکەی ئیمانی حیسبانی
بەئیمانی شهودی بێرەنێو ئەسراری سوبحانی
مەڵێ تا ریکەرێگەمپەرچەمی پرخەمدەبەستێ ئەم
شوکروەک رۆژی روناکەسفیدەی سوبحی پێشانی
دەمێکەهەروەکوبولبول لەسەرچڵ ،سەرچڵ وشێتی
زەمانێکیش وەرەسەیری نەمامی باغیعوسمانی
خوتورت ریێ خروری بەستووی بۆمەجلیسی باقی
دەترسم قەت نەبی لاقی کەوا تاقی،دڵەی فانی
هەتاکەی تۆلەغەفڵەت دا دەنۆشی زەهری خامۆشی
ئەگەر عەقڵت هەبێ بەسیەزەمانی جەهل ونادانی
وەکوشانەهەتاجەمعەخەیاڵت بۆپەرێشانی
بەدیدارت قەسەم ئاخرپەرێشان وپەشیمانی
دەبینم هەرکەسێ توحفەی خولوسییەت لەگەڵ تاعەت
دەبا بۆخزمەتی مورشید بەقەلبی پاکی شورانی
منیش باری خەجاڵەت وا لەسەرشانم کەنا توانم
لەژێرپا پێ لەبەرپێ نێم خوداهەرتۆکەرەحمانی
خەتا باتی بەجەدەل ئەمرۆیەقینەسەفسەتەی مەحزە
نەتیجەی ئەووەڵی فکرمقیاسی کەوتە "بورهانی"
دەڵێن ها تۆتەوەشەخسێ سەمیعی ئەشرەفی عالەم
جەنابی سەییدی ئەکرەم،شەفیعی قاسیپودانی
لەکەعبەی عاریفان ئەمرۆلەبۆزومرەی مەریدانی
فیوزاتی نەسیبی عالەمی موشتاقی خۆی هانی
بچین بۆخزمەتی چاکە بەئیخلاسێکی مەردانە
دوعامان بۆبکا بەڵکە لەشەرِی نەفسی زوڵمانی
وەکوپەروانەهەرلەحزە "حەریقی شەمعی جەمعیکم
خوداکەی بی مونەووەربم بەنوری ماهیتابانی؟

* * *

غونچەی مەقسود

مژدەبێ بۆبولبولیدڵ گوڵ لەباغان هاتەوە
قومریعومری خۆی سەرفکا سەروی بۆستانهاتەوە
شاسوواری عەرسەیی مەیدانی مەردان هاتەوە
دڵبەری جانان لەخزمەت جانی جانان هاتەوە
پیری رەوشەن دڵ وەکوخورشیدی تابان هاتەوە
نایبی عوسمانی سانی خۆش بەسامان هاتەوە
وا موعەتتەربودەماغی ئەهلی نیسبەت هەردەڵێ
نیسبەتی پیراهەنی یوسف بەکەنعان هاتەوە
بۆئیفادەونەشری فەیزولوتف وبۆئیرشادی دین
والەقەسری عاریفان یەنبوعی عیرفان هاتەوە
غونچەسەرپۆشی لەرولادا بەعەزمی دیدەنی
بولبولیتەبعی منیش بۆیە غەزەل خوان هاتەوە
سەرخۆشی کەئسول کەرەم سەرمەستی سەهبایی قیدەم
باشکووەوباحەشەم،مەجزوبی رەحمان هاتەوە
مووددەتێ بوئەم هەوا رەبێ سەدا و هاوار بوو
تا بەجەزبەی حەق بەسایی نەی بەئەفغان هاتەوە
خاتری موخلیس بەدیدارت وەکوتەبعی "حەریق"
غونچەیی مەقسودی پشکوت وبەخەندان هاتەوە

* * *

خوسرەوی خوبان

ئەم خوسرەوی خوبا نەکەوا دێتە نەزارت
شیرینە ئەگەر دڵ بڕفێنێ بەئیشارەت
ئیسمێکی شەریفی هەیە مەنعەلەتەسەڕروف
جیسمێکی لەتیفی هەیە لاییق بەسەدارەت
نەقدی دڵوروحم هەیە بۆموژدەلەسەرێ دا
زۆرلاییق وشا یستەیەبیدەم بەبەشارەت
میوەی ئەمەلم کالەبەدوچا وەیی کالّی
کا لایی خەیالم هەموڕۆبیوەبەغارەت
لەووەختەوە، تەخفیف کرا ئیسمی شەریفت
من سوکی لەلام بۆتەنیها یاتی زوەزارەت
نوقتەدەهەنت وا دڵی هێنا وەتەنگی
جێگا یی خەیالّی نیەبۆفکری بەکارەت
تۆسا حێبی ئەم چاهی زەنەخدا نەبی قوربان
سەدیوسفی کەنعانی دەبێ بێتەزیارەت
باکم نییە لەوخەنجەرەدەیکەی بەکەمەردا
شمشێری بڕۆت جەرگی بڕیوم بەئیشارەت
شەیتانی رەقیب دوشمنەبۆیە کەرەحمان
ڕەحمی نییە بۆحالّی دلّی پڕلەمەرارەت

* * *

گەنجی فکر

بولبولی دەوری گوڵ وتوتیی شەککەرشکەنم
قومریی سەروی خەرا مان وتەزەروی چەمەنم
بێ نەوا وسا حێبی ئاوازی حەزینم بەنەوا
شەمعی هەرجەمعموپەروانەیی هەرئەنجومەنم
سوحبەتی قودسی وسەیری مەلەکوتیم دا نا
بەعەلاقەی ئەم وئەوهەمدەمی زاغ وزەغەنم
لەززەتی جەننەتی رومدا وەبەدانەی خاڵی
ئەمەئیرسی پدەریمەبەپەرپێ دەکەنم
مُڵکی تەجریدی بەجێ هێشت وبەهەشتی دا نا
ئێستەگیرۆدەیی خارو خەس ودارو دەوەنم
بەهەوای ئاوی حەیاتی دەهەن ونۆشی لەبی
خدری زیندەیی سەرچاوەیی چاهی زەقەنم
هاوسەری موشکی سەریزوڵفەقەتاری نەفەسم
مالیکی قافلەیی چینی خەتاووخوتەنم
مەجمەعی سینەووفینجا نیمەموشەربەتی دەم
خەلعەتی پارە کەزا نیویەغەریبی وەتەنم
قەندی لێوی تەڵەبی چا ییە،سا ،سرکەمەکە
نەک بەتاڵی بدوێ خوسرەوی شیرین سوخەنم
وەجدی مەجنون لەپییالەی غەمی لەیلادا یە
بەخەیاڵی لەبی شیرین ، بێستون هەڵ دەکەنم
شادی بێگانەیە ، خزمم غەمەگەرمەردیشم
ئەوەوا ریس لەحیسابی حەق وگۆرِو کەفەنم
گەنجی فیکری کەلەنیوکونجی غەما دیوەتەوە
مُڵکی شادیم هەیە تاساکینی بەیتولحەزەنم
تیرەکەی بەختەرەیا ریکەمان ئەبرۆ "حەریق "
گەرچی ئەورۆشتەمە ئەلحەق ئەمنیش رۆبیتەنم

* * *

مـــا را ن گـــەستـــە

لەقدیدی زەیدوعەمرا نیم ودڵ یا بەستەیی‌تۆیە
لەهەروەختێ رەها بێ پێ دەزا نم‌رستەیی تۆیـە
دەبێتەئیفتیرا وبوختا ن ئەگەرنیسبەت وەغەیری دەم
بەها ژەی زوڵفەکەت زا نیم کەمارانگەستەیی‌تۆیە
سەرا سەرەخنەیی چا ومنیشا نەی تیری موژگا نـە
لەلای خۆی چەشمەسا روسەبزەیی نەورەستەیی‌تۆیە
حوبا بی ئەشکی حەسرەت بۆتەفنجا نی سەروسینەم
لەجێی دەستەگوڵی لێدەن دەڵێن‌گوڵ دستەیی‌تۆیە
گڵێ بێنی بەسەرما کەی، گوڵی بێنی بەسەرما کەی
غەموشا دی سەرا پا هەرچی بێ وا بەستیەیی تۆیە
دڵمشیشەی شەرا بی روتەسرکەی غەیری گەرتێکەم
گوڵاویش بەگلاوبێ،شیشەچۆن بەربەستەیی تۆیە
شکەستەی دەست بەستەچا وەکەمجەبری لەلای تۆیە
مەڵێ کەسرەبەشا نمچون شکەستەوبەستەیی تۆیە
تەنا فی زوڵفەکەت لادە، خەیا با نی خەیا ڵمرا ست
بەبا لای سەروی مەوزون وقەدی بەجەستەیی‌تۆیە
ئەتیبا جەبیا ن مەسموودا نەی حەبیا ن پوچە
ئەوەمەغزێکەبێ ئەمرودەها نی بەستەیی تۆیە
بەئومێدی دەوا بولەززەتی دەردی،دڵمدەردێ
دەزا نم چون گوسەستەی تۆهەموپەیوەستەیی‌تۆیە
ئەگەردەردت نەبا یەنیسبەتت چون دەبوەدەرما نم
کەهەرکەس دی دەڵێ قوربان "حەریقی"خەستەیی‌تۆیە

* * *

دەری رەحمـــەت

لەئا دەمتا بەخا تەمجوملەعا لەمپڕسەدا وسەیتـــە
بەعیشقیحەزرەتیلەولاک ئەوی زیندونەبێ مەیتـە
تەتیمەی هەرسەلات وخا تیمەی حەمدوتەحییەی حەق
سەنا بۆئا ل وبەیتە ،با قی هەرئـــەفسا نەو بەیتە
لەپا ش سیفەی تەرا زی وئا یەتی تەتهیری سەحب وئا ل
بەقوربا ن مەدحییان نا یەبەجوملەزەیتەو کەیتە
کەتۆش لەونەسلەییجەددت رەزا بێ شێربەگۆی دەگری
وەکورێوی زەلیلی گورگینەفسم ،سا،لەبوکەیتە ؟
لەخوت وجەددی خۆت ونەسلی پا کت چا وەریێ لوتفم
لەرێێ حەق دا موعینمبن لەغەوغا ی رۆژی یالەیتە
بەشا هیدبن سەگی قا فلەی تەریقی ئا ل وئەسحا بـم
هەمیشەگۆی قولا غیبا نگیهەیهەیم وسەدا یهەیتـە
بەئیستیمدا دولوتفی "با بەشێخ" وهیممەتی کـا کی
گرۆگا لێ دەکەمتا بلێن لەچا وکوێروشەلان پەیتە
کەسێ "سا لح"بێ بۆزیکرودوعا گۆییت بەبێ چـا وی
هەزا رچا وسا غی وا دێنێ بەچا وزیندوبەدڵ مەیتـە
لەبۆتەشریفی ڕێی میعرا جی جەددت بو ،نیدا ی ها تیف
" تعـا لِ یا حبیبَ اللّـهَ تَمُـــنَّ مـا تَمَنّیْـــتَ"
دەری رەحمەت گوشا دوبا بی تۆبەوڕێێ رەجا وا سیـع
دەسا تۆش هیممەتێ کەجەعفەری تۆڕوکنیئەوبەینە

* * *

خەرمانی ئەمەل

لەخەرمانی ئەمەل مێروی عەمەل جەزبی نەکردداننێ
لەزەیقەت خانەدا ترسم هەیە ئاخرسەری دانێ
دەلێن جەردەی ئەجەل رێگا بەکا روانی نەفەس دەگرێ
شەقامی سینەدەبڕێ بۆمەتاعی دیدەدەروانێ
تەریدەی نەفس وشەیتان قافڵەی تاعاتی غارەت کرد
ئەگەرچا سوسی ئیمانی نەبێ دەرنا چێ ئینسانێ
تەرازوی تاعەت لەنگەهەتاکەی ئەمسەرئەوسەرتە ؟
بەپا رسەنگی حەیا دەس هەڵبرەبنوا رەمیزانێ
بەسی بێ تاعەتی ڕوکەش مەلەک سەرڕافی ئەعمالە
موحەسسیل نەقدی قەلبونا رەوانابا تەدیوانێ
ئەوا بەردی ئەجەل هات ولەشوشەی عومری داساقی
بەقوربانی پیپالەی چا وەکەت بەمتێکەفینجانێ
حەیات خۆچولەنێوجامەی حەیاتی عاریەت بێ عار
ئەوەدا وای دەکەن چبکەم "حەریق"رێگەی ڕجاکوانێ؟

* * *

رازی عشـــق

حوزنیمن یا حوسنی تۆئیشکا لەتا ئا خـرنـەفـەس

چون زەکاتی حوسنی تۆیا حوزنی من نا گا بەکەس

زا هیـرەن فەرموتەوەختی مردنی حا زردەبـــم

وا لەخۆشی مردنمدەمرم،دەسا ئینســـا فـەبـــەس

چـۆن دەکەی مەنعی دلّـی من تۆلەشەهدی لێوی خۆت ؟

لـێوی تووەک شەککەرشتا نەودلّی من وەک مەگـەس

چا وەکەملەوبا غی حوسنەمەنعی چا وی مـن مـەکە

لازمەبۆپـا سەوا نی با غـەکەت جۆتـێ عـەســـەس

تا زەفەرموتەلەلای کەس رازی عیشقی مـن مەلّێ

نەت دەزا نێدلّ کەکونبودەنگیلێدێ وەک جەرەس؟

پێی بلّـێن زا هیدبەخێری خۆی لەوەغری من گەڕێ

عیشقیمن شوعلەوبلّێسە،وەعزی ئەووەکخاروخەس

خا لّـی سەوزە،دا غی سەوزە،با سی نا سۆری مەکەن

تا زەدەێ ئەوبێ"حەریقی"قەت شفا ی نا یەبـەکەس

* * *

پــــا رسەنگــی حــەیــــا

خودا تۆبەلەدەس شۆخێ کەوەختێ عیشوەدەنوێنێ

سەری تۆبەی مەلاوزا هیدبە   جیلوەدەشکێنێ

ستونی قا مەتت را گرتووەبۆخێوەتی دینم

خودا بۆتولی عومرت ئەوتەنا ف ودا رەنەپسێنێ

لەرەمزا حیکمەتول عەینی ئیشا رەی چاوی بیمارت

بەقانونی ئەدەب ئا یەی شفا بۆئێمەدەخوێنێ

نەخۆشی دەردی هیجوا نم ویسالی تۆیەدەرمانم

شفا منا یەمەگەرپێنێ نەسیمی بەرچەمت بێنێ

خەیالی نەوبەها روسەیری گوڵزاری عەزیزانم

گەهێ بۆرِوی گوڵ وگا هێ لەبوسەبزەی خەتم دێنێ

زریی زوڵفت ومۆژەی تیروبرۆی شمشیری راکێشا

لەزومرەی عا شقانی خوێن بەهای روخساری دەستێنێ

لەرێی با دەی پێیالەی چا ووشیشەی گەردنی ساقی

کەسێ گەرئا برِوی بێ رِەنگەجامی عەیشی برِژێنێ

دەزانی بۆتەرا زوی زوڵفی سەرناکا لەهیچلاوە؟

بەپارسەنگی حەیا دەدستی لەمیزانا دەبزوێنێ

"حەریقی"نا ری هیجرا ن وغەریقی ئەشکی حیرمانم

ئەگەرئەوبێ دەخنکێنێ،ئەگەرئەم بێ دەسوتێنێ

* * *

گەوهەر فرۆش

عاشقی سەروی قەدت قومری سیفەت زاری دەکا
ڕوی گوڵی تۆبولبولی دڵ فێری غەمخواری دەکا
خۆت وەکوسوڵتان وچاوت حاکموئەبرۆت ەشیر
تیری موژگانت وەزیرە،مەشقی خونخواری دەکا
کەوتەنێوزوڵماتی زوڵفانت دڵی ئەسکەندەرم
خدری زیندەی ماچی لێوتە،کەی دێ ڕزگاری دەکا
من بەمیزانی تەبیعەت گەوهەرئەفرۆشم ،دڵم
والەشامی زوڵفی تۆدا کەسبی عەتتاری دەکا
مەیخەرەژێرپێتەوەگەرحەزدەکەی ژیربێتەوە
دڵ کەمندا ڵەشەکەرخەندەی لەبت چاری دەکا
مورغی دڵ برژا لەبەرقرچە هەتاوی فیرقەتت
تا بەکەی داوی سەری زولفت گرفتاری دەکا
توتێی دوکانی حوسنت بولبولی تەبعی منی
ختەنێوبەندی تەماع وفێری بازاری دەکا
مەستی بادەی چاوی ئەوم وپێم دەڵێ مەستی مەیە
سەیری کەن بوختانی ناحەقچۆن بەلەبجاری دەکا
بێرەمەیدانی فەساحەت ئەسپی خۆت لینگ دە "حەریق"
تا بزانم کێ بەشیعرت سوحبەت ویاری دەکا

* * *

وڕێنـــەی حـــاڵ

وەفای من بێ بەها بوبۆرەوا جیما مەلەی یـا ری

ڕەزا میا رم کەئەودا ویەبەچینی فیتی بـا زا ڕی

لەسەودا دا "ڕەشیدە" تالبی قازا نجی ئەشیا یە

هەتا زوترلەنا وچێ چاکە ئەجناسی وەفـا دا ری

مەتاعی مەعریفەت جینسی وەفا ،فەسڵی نەما ،فەوتا

ئەمن نا بودی ئەوبوم نا بەڵەدبومەخـریندا ری

ڕەواجی نەقدی عەهدی سککەیی دیرێنەفەوتـا وە

بەئەسکینا سەئێستا ما مەلەی با زا ری مەکـکا ری

بینای خانەی وەفا وەک تاقی کیسرا کونگرەی روخا

ئەمن تا زەتەنا فی جۆت دەکەمبەتەرحیمیعما ری

قسەی تڕش وقسەی خۆشم وڕینەی حاڵـیناخـۆشـە

بەبێ کەیفیکەلیەزوروکەمخەبەردا رنیەلەمیقداری

لەدەسگای نەگبەتا هەرکەس چووە سەرتەختی بەدبەختی

نەدیمئیقبالـی ناکا بۆوەزا رەت بەسیەئیدبا ری

شەوا نەلازمەی تەشریفی مەنزڵ بۆکەسانێکـــە

خەریکی ئیسترا حەت بن بەنا زونیعمەتی سـا ری

هەزارحەیفێ"حەریقی" قەت بەزەوقی خۆمنەبوجا رێ

بڵێی بەخوا زەریفت کوت بەمەستیـیا بەهوشیا ری

* * *

بێ چاوەڕێ

لەلاموا بوکەتۆ "سەییدڕەشید" یاری لەبۆیاری
لەمەڵکی میهرەبانی دا لەیارانی وفا دیاری
لەگەڵ هەرزەڕەبۆجیلوەی جەلای‌میهری جیهان ئارا
لەشۆقی‌موشتەری،نوری قەمەروەک زوهرەسەییاری
جیواری رەحمەت ودەستگاهوپێشگای عەدل وئینسافی
لەدەربارەی‌فەقیران ڕاست ئەمینی ئەهلی‌دەرباری
لەزومرەی چاوەشانی"بارەگای باری سەلای عامی
لەحەلقەی‌مەهوەشان سەرخۆشی‌وهەرمەست وهوشیاری
تەلیعەی فەوجی ئەوج ویاوەری سوڵتان وسەرهەنگی
لەسەربازانی موحتازی،لەسەرعەسکەرقومانداری
چ خێربودەوری بەزمت بێ سەدای شاباشی "چاوەش"چو
نەوای تارتچەنەی تاریو دەمی پێکسا زنەهات باری
نەوەک مەدورەڕێ بێ چاوەڕێ ماوملەبەرچاوان
لەدەس چوموڵەپێ کەوتم ،بەسەرزیندوم‌بەبیماری
نەقورعەی من لەجێبی جامەخانەی مەرحەمەت دەرهات
نەروقعەی تۆبەرەسمی توحفەدیداری بووەدیاری
کەتۆش هیچ‌بوی،وەکو‌من بالەمەولا،ڕولەمەولا کەم
بەخوا غەیری من وتۆوەک من وتۆبۆمەدەدکاری

* * *

ئاگری غەم

تەعاروفی بەسیفارە، شیعاری ئەهلی کوبار

سەبیلی عادەتی مەسدودە بۆ رووا جی سیغار

لەقاوەی قاوەچی هەرکەس کەمەشرەبی چا بێ

بەدودی قەنەقەنا عەت دەکا فەقیروهەژار

میزاجی ئادەمی خاکی هەوا بەئاویادا

عینانی سەبوبەدەس باگەیشتەکورەی نار

بەمُڵکی وەحدەت ئەگەر ئاشنا بێ مونکیری حاڵ

دەزانێ عومری عەبەس بولەکەسرەتی ئەغیار

زەرەری نەبێ سەمەرێکی نییە درەختی غەیر

ئەگەر بەبەردوپلار سەرچڵی بخەیتەخوار

دەرەختی مُڵکی دڵم میوەیێکی کاڵی هەیە

خودا بکا بەتەحەممول بگا بەسەبروقەرار

بەداغ وحەسرەت وغەم دەچمەحەلقەیی ماتەم

سەفا یەکی نەبوسەعییملەتەوفیکۆی نیگار

لەوەختی عالەمی ئەروا حەوەهەتا ئێستا

سەفەردەکەمنەگەیشتم بەمەنزڵی دڵدار

فیدای زیندەدڵانی تەریقی خوبانم

هەمیشە تازەدڵن وەک گوڵی هەمیشەبەهار

لەچەشمەساری مەعاریف کەسێ نەسیبینەبێ

هەمیشەچاوی تەڕە، زاری وشکە،لێوی بەبار

" حەریقی" ئاگری غەم سیخی عومرمی سوتاند

کەبابی سینە بەناپوختەها تەمەجلیسی یار

* * *

دڵـــی غـــەریـب

دەرچونی گـەڵێ مـوشکیلـە ،دەرچونی قـەریبـــە
ڕۆحـم، دڵــەکەم مـا وەبـــەتەنیا ، وەرەبیبـــە
قـــوربـا نی ویسـا ڵت بم ئەوا کوشتمی هیجیرت
خـۆت وا ڕیـس وحـەقـدا ڕمی قـا تڵ کەرەقیبـــە
خـۆت دیوتەلەنێومیسری مەلاحـەت چ غەریبـــی
سا ، ڕەحمێ بەحاڵی دەڵەکەم،کە،کەغەریبـــە
هـەر دوکەڵی زولفی وروخی نـا رت سەبـەبە ، وا
ئـەشکم کەپەیـا پەی دێ، دەرونم بەلـەهیبـــە
ڕەببی بـەخەدەنگی غەمی دوری دڵـی کـون بێ
هـەرکەس لەنیگا هـت کەبەئا را م وشـــەکیبـــە
وا زەن مەبەگیا ن سەختوسەمەرگم کـەنـەمردم
ئـوممیێـدی ویسـا ڵتوەکـولـوقما نی تەبیبە
تا بوری‌موژەت چـەنـدەبەتەرتیب ونیـــزا مـــە
بـۆسـەف شکـەنی دڵ چ سوپا هێکـی مـەهیبـــە
وا لەشکـری ئـا هم چووە سـەرکا فـری زوڵفـــت
گـەرشا هی ڕوختلێ بگـەرێ سـەیری عـەجیبـــە
بـۆموشکی خەتا چوبەخـەتا کەوتەئەنێـوچیـــن
لـەو بۆنەوە هەرزوڵمەتەشا می بەنـەسیبـــە
قوربا نی وجوو وئومـەنا ی شا هی ڕوخـــت بـــم
هەرییێکە لەجێـی خۆی چ ئەمیرێکـی ئـەمینـــە
ئەسکینی دڵت ها تووە ئۆخەی کـە " حـــەریقی "
یـا رت کەبەخوێنی جگەرت کەففـــی خـەزیبـــە
* * *

نیعمەتی وەسڵ

بەزا هیرگەرلەئەسبابی سروروسروریتۆدورم

بەشوکری نیعمەتی وەسڵت لەشاریدا مومەسرورم

لەبوک وپێخەسووبەربوک وپۆپ چەرمک ،نەبوم ئەمما

دوعاگوێیی دەلیلەئەڵبەتە لەوزومرەمەحشورم

لەخەیمەی ساحێبی سەیف وقەڵەم وەزعی علیم چابو

سەدای تەپڵی بەشارەت بو ،بەڵێ فەتحیم ومەنسورم

بەنەقدی گەرحەیاتی عاریەت قابیل بەتەقدیمە

نیساری فەرموتا بیڵێیم شکوربۆپا رەمەنزورم

لەسۆزی سینەیی عودمەجمەری بەزمی موحیببانم

لەگەڵ ئەفسوردەییش بۆگەرمیمەجلیس ئاگری سورم

وجودم گەرخەرابە ،رەنجەدڵ ، هەرمەخزەنی گەنجە

بۆسەیرانیش لەلای ئەهلی دەرون ئابادومەعمورم

قوتابی نیم لەهەوڵی نان وشەکرولوقمەقازی بم

لەئەهلی تابیی تەحسیل وزیکروویردی مەشسورم

لەدەعوادا یەدی بەیزا وعەسای موسات لەدەستابو

ئیجازەی ماری خۆشت پێ نەما فەرموتەمەسحورم

* * *

دەردی گـــرا ن

بـــەشـی نا سینی نا مەردی لـەکەس دا مەردی نا بینم

لـەلاییکی کەڕوگەرمی نەبێ دڵ سەردی نا بینـــم

چ ڕوسپیەک بەڕوسوری لـەبۆتەی ئیمتیحا ن دورچـو

درۆنا کەم بەوەجهی راستی ڕوزەردی نـــا بینم

لەکەندورەندی عا لـە مقەت مەپرسەگەرخیرەدمەندی

خـودا هەڵـنا گرێ ڕەندم نەدیوەکەندی نا بینـــم

لەکەس وردیم نەدیوەتا درشتی پێ نما یا ن بـــێ

کەسێ برۆیش دەکا ولاقی دەقیقەوردی نـــا بینـم

گەلێ کەس دەستی چا دەروا وەکوچا ئا بڕوی ڕویـــی

بەلام بۆدین وەکودونیا بەدەست وبردی نا بینـم

ئەوەی عا ریف بودەیزا نی ئەمن چمدەکوت ولامبا شە

دەڵێم زا هیدبەدا را چێ ئەمن وەک بەردی‌نابینم

" حەریق" دەردی گرا نەدەردی بێ ها ودەردییەتی‌وا

لـەها ودەردێ گەڕا و‌محەیفێ‌هیچ‌هاوەدردێ نا بینـم

* * *

موحتاجەبەمەودایی دەمی تیغی بڕۆت دڵ
بیێ لەملم شەرت بێ کەئایی‌منەبێ ئێستێ
ئەغیارو رەقیب شادو ئەمن هەمدەمی فەریاد
یارەببی خوداکەی بێ کەوەختی هەلی من بێ؟
زۆرم دەکوت ئەی دڵ مەبەسەرکەس لەخزوری
زۆرموستەحەقی خۆیری، دەبا واتە بەسەربێ
تۆبنی وسەری خۆت عەبدێکی زۆرچاکە "حەریقی"
ئازادی مەکەئاخری بۆتۆبەعەمەل دێ

* * *

وردو هەڕاش

عالەمێکە پڕشەڕوشۆڕونیزاع وئیرتیهاش
ڕۆژگا ڕێکە سەراسەرمیحنەت وپڕئیفتیشاش
کەس نییە بۆئیسترا حەت سەربنێتەسەرسەرین
کەس نییە ئاسودەبێ پالۆیلەخاری ئیفتیراش
تالبی ئیمساکی دەرخست ڕوبەڕوها تۆتەپێش
ساحێبی عیرفان ودانیش سەربەزانوچۆتەپاش
بوسلوکی ڕێی مەعاریف پالەوانیش ناتەوان
بۆتەریقی جەزبی جیفەوەک یەکەوردوهەراش
نان وئاوی ئەهلی دڵ هەرغوسسەیەوخۆینیجگەر
دەستی بەردا وەلەعورزەتالبی نانی بەلاش
هەرکەسێ دانگێ شعوری بێ شەعیرێکی هەیە
ئەبلەبێ‌دەنگ بۆتەساحێب مڵکی‌شەش‌دانگومەعاش
گەربەتێلاوزۆرنەبێ ڕۆژی وەدەس کەس ناکەوێ
شاهیدەبۆمودەعایەحوکمی‌قازی و..........

دین بەزایبع چومەگەربۆی رێک کەوێ پیا ونا گەها ن
وەک کەلیمولـلاخودا کردیە دەلیلی سەنگ تـرا ش
نەک وەکوقا زی زەروری ووەک مەلای نا خوێنـدەوا ر
یـا خەلیفە کۆلەتا ش ومورشیدی خۆهەلتـرا ش
یـا وە کومن بەخت،تا لیع یـا وەرویـا رم نـەبـو
جێی موتا لاونۆرەدەرسمبوبەدەورەی نۆبـەشاش
وەک شەرەستوبم،جیها نگیرم سکـەنـدەربێ ،نییـە
جا رێ "با با " بەرفیقم بێ وەکو وێلدا شیبا ش

شا ما لـی رەقیب

موعتا دی فەلەک دا بیمەهەرجەوروجەفا یـە
خۆخا سەلەگەڵ ئەهلی زەکا یا ن بێ وەفا یـە
یا رەببی رەقیب توشی بەلاودەردوغەمێ بێ
بەدودەردەبنا لێنێ هەتا رۆژی جەزا یـە
بەورِیشە وەئێستا کەرەئیسێکەلـەلای خـۆی
تـەزکیـری کـەتـەزویرە، لـەسەدا می خەتا یـە
بـۆما چی دە می سا لێکە سوفی لەرِەهـن دا
ئیما نی بەخت کردوشکورما چی نەدا یـە
زا هیدمەکەمەنعم کەدەکەم وەسفی گولیخۆم
گوڵ غونچەیی من لاییقەموشتەق لەسەنا یە
هەرچەندەبەسین تفلی ،شکورعا قلی قوربا ن
ئێی هەلدەبەشەق ئەوکەرەهەرعەینی بەلایـە
هەرشوکـری خودا بێنەبەجێ تۆکە"حەریقی"
ئەما لی رەقیبت کەهەموجەوروجەفا یـە

* * *

دوكـانى حـوسـن

بەقوربان ئێستە هیجرانت دەناسم
کەنارى فیرقەتت بۆتە لیباسم

بەبێ دوکانی حوسنت موددەتێکە
لەبازارى رەواجا من کەسا سم

موشەووەش بووەکوکاکۆڵەکەی تۆ
لەفونەشرىخەیالاتى قیاسم

بەئنابورى بلوکى نوکى موژگان
شکا تەرتیب ونیزامى حەواسم

بەتیرێکت کەجەرگت پارەکردم
مەکەبەوبارە هەرمن بوخەلاسم

کە خاڵی لەعلی لێوت رەهبەرم بێ
لەخدرى زیندەنابێ ئیلتیماسم

کەشکنا بەمگوڵی رووی لالەوەنگت
ئەوا موحتاجی رووی لالەعەباسم

لەبەرتەعنەی عەوا مئەندێشەناکەم
کەمن عاشق بەگوڵ غونچەیخەواسم

بەشەمعی جەمعی روخسارت "جەریقم"
نەسیمی ئیلتیفاتی تۆ دەناسم

* * *

شیعری شاودار

بێنینە سەرباسی نیگاری گوڵ عوزار
شۆخ وشەنگ ولالە ڕەنگ وچاخومار
چاوی مەخموری کەهەڵ بێنێ بەناز
دڵ لەلای نامێنێ شارام وقەرار
پەرچەم وکاکۆڵی داوی دین ودڵ
گۆشەیی چاوی فریوی ڕۆژگار
دڵبەرو خورسەندوشیرین ولەتیف
نیم نیگاهی شیبهی ئاهوّیی تەتار
لێوی لەعلی وا دڵی خستۆمەخوێن
جۆگەلەی خوێنین لەدیدەمدێتەخوار
ڕۆژوشەو هەردومونافین پێکەوە
یاری من جەمعەلەلای لەیل ونەهار
سینەپڕسۆزە بەڕوی نارینی نار
وەک تەنوری پڕلەسۆزوپەشەڕار
تەرفی ئەم شارەچ خۆشە بۆبەهار
لایێ گوڵ غونچەلەلایێ لالەزار
بێ وەفایی هەرلەبۆیارمایەوە
ئاخری هەربێ وەفایی کردەکار
کەس وەکومن بێ بەش ومەئیوس نییە
باغ وەکومن زەردنییەوا بێ ژومار
ئافەرین بۆتەبعی سافت ئەی "حەریق"
بێ غەڵ وغەش ئێژی شیعری ئاودار

* * *

باغی خەیاڵ

کەقەتڵی خوێنی من زوڵفی کەچی کرد
نیبە داخم ئیترزوڵفی کە ، چی کرد
خەیاڵم کرد لەباغی خاڵی فەرموی
هەتیولاچۆ خەباڵی خۆت لەچی کرد؟
لەخزمەت ئاسمانی حوسنی ڕوی تۆ
سەماکەوتەسەماگەردن کەچی کرد
بەتیری غەمزەجەرگت پارەکردم
تەماشای تیری موژگانت کەچی کرد
ئەگەروەسفت بە " ما هٰذا بَشَرٌ" کەم
پەشیمانم دەڵێم وەسفم بەچی کرد؟
خەیالاتی شەووڕۆژم لەشام و
نەهارو زوڵف و ڕوی تۆبو هەچی کرد
" حەریق" سینەی کەپڕدوخا نیغەمبو
لەداغی" ئەحمەدی دوخانەچی "کرد

* * *

مرواری سرشک

وەکوکاکۆڵی سەرشانی عەزیزم
پەراکەندەوپەرێشانی عەزیزم
دوچاوم پڕلەمرواری سرشکە
لەبۆلەعلی بەدەخشانی عەزیزم
لەتەندوری دڵم بۆی وەک تەنورە
جگەرسوتاوی هیجرانیعەزیزم

هەموورۆژێ لەبۆتەسلیمی ڕۆحم

وەکوقوربانی قوربانی عەزیزم

مەڵێن کوشتەی خەدەنگەیانەخەنجەر

شەهیدی تیری موژگانی عەزیزم

بەدایم مەست ومەخمورەلەبادەی

پیێیالەی چاوی فەتتانی عەزیزم

لەفەننی دلبەری یو دلّ روبایی

نییە ئەمسال وئەقرانی عەزیزم

هیلالی نەو، نەحیفی گۆشەگیرە

لەحەسرەت ماهی تابانی عەزیزم

وەکوشاهی جیهانم تا " حەریقی"

گەدای دەرمالّی دەربانی عەزیزم

* * *

چامەکان

دڵبەری فکـــــــر

قەمەرکـەوتوّتە میزانی خەیاڵم موشتەری با بێ
لە عیقدی نەزمونەسرم تا لبی عیقدی سورەییا بێ
جەماڵی دڵبەری فکرم لە خەڵوەت دا بوتا ئێستا
بەڵا با دڵبەرئارا بێ،قەبوڵی ئەهلی ئارا بێ
لەدوکانی خەیاڵم بۆعروسی دڵ غەزەل دێنم
گرانجانی بەکا رنا یەکەسێ سەودای لەسەردا بێ
لە موژدەی نەوبەها روغولغولی بولبول لەدەوری گوڵ
وەکو قومری دەبێ توّقی وەفای سەروملەمل دا بێ
نەفەس دەم ،دیدە پڕئاو وسەما وەرسینە جەرگ ئاتەش
کەلامم قەندەگەرسا قی لەگەڵ منئا روزوی چا بێ
سەرمەست وروسینەسا زوئەشکم تا رەبەوشەرتە
بدا ساقی مەیی نابێ بڵێ موتریب بڵێی نابێ
لەدا مێنی خەیاڵمدا مەنی گوڵ بچنەئەی شاهید
بەشەرتێ شاهی"شەمسەددین"لەدڵما جیلوەئارا بێ
لەگەرمی لوتفی"مەولاوە "نییەسەردی لەمەولاوە
بەسەرما رۆییوەسەرما ،نییەباکم بەسەرما بێ
خەڵاتی شاهی نەورۆزی نیشانەی ئاتەش ئەفرۆزی
نەسیم هێنای بەدڵسۆزی دڵێی سۆزی جەفانا بێ
رەئیسە هەوروتۆپچی رەعدوتۆپ بەرق ونیزام باران
نەسیم پێشرەو ،تەلیعەتەرزە ،فەرزا شێدە بێ‌پابێ
شەماڵ سەرتیپی تەرتیبی غولامانەی غولامانە
جنوبی یا وەری فەوجی شەدەودەسماڵی والابێ

بەڵەک بوکێووسەحرا وەک دەڵەک خۆی دزیەوە زستا ن

زەبیستان ئیتتیفاقەن چون بەری خست هێزی پێی با بێ

لەدەنگی رەعدورەنگی بەرق وناڵەی هەوروگرمەی با

کەروکوێربەفری ئایین مەرهەنا سەسەردی پێمابێ

لەشەوقی گوڵ، لەزەوقی مول،عەجەب سەرخۆشن ئەهلی دڵ

دەوێژن تایفەی خوبا ںمەگەرجەننەت بەدنیا بێ

حەجەرهەروەک شەجەرنا تیق بەسرری قودرەتی حەق بو

کەسێ حاڵی ببێ حاڵی دەبێ‌گەرئەهلی‌بینا بێ

ئیشا نەی نیعمەتی عوقبا لەدنیا دا هووەیدا بو

کەسێ با وەربەمن نا کا لەرەنگی سەوزەجویا بێ

عەتای موتلەق بەغەیری خالیقی حەق بۆدرەختی رەق

بەکێ‌دەکرێ‌هەموسا ڵێ شکۆفەی سەبزی پێدا بێ ؟

ئەبا تا تی زەمین ئەوخێزوجا می کەیفی گوڵ لەبریز

لەخەوبێدا ربونەرگس ها ت بەخێربێ‌ما ڵی ئاوابێ

بەعەزمی دە ست بۆسی دەدستەدەستەها تەخزمەت شا

هەمومەخموری‌ئیسبەت وەک کەسێ‌سەرمەستی سەهبا بێ

وەنەوشەبۆغولامی خاڵی خوبا ن گەردنی کەچ کرد

بەوەجهەوەجهی وەک موئمین‌لەبەسوجدەبەسیمابێ

سەفینەی فیکرەتم‌رۆچو دەفینەی حیکمەتی توش بو

سەلەفحیرزی‌خەلەفهەروەک سەدەف بودورموهەییا بێ

ئمونەی ئینقیا دوسەرکەشی بۆسەردی وگەرمی

کەموخلیس حاڵی گەرم‌ومونکیریش‌دڵ‌سەردەتاما بێ

" سیردا جەددین"بەنوری حەق بەهەرشەخسێ بەها ی دا بێ

بەشەمسی روی"حیسا مەددین"وەفا کا بێ"زیبا"ئابێ

بەسەرخاکی وجودی تالیبان ئیکسیری ئەلتافت

مسیقەڵبی قەڵب خالیس دەکا گەرعەکسی تێدا بێ

(لەدیبا چەی کتێبی حوسنی عالەمهەروەرەق لادەم

دەبینم‌مەبحەسی وەسفت لەهەرفەسل ولەهەربابێ)

لەگەڵ نەفسی یەزیدوەک یا یەزیدەهەردڵێ بۆتۆ

موتیع وئەهل ودا نا بێ،سەری تەسلیمی دا نابێ

بەنەحوی سەرفی دڵ تا زولفەقارت گرتەنێوچەنگت

وەکو"حەیدەر"لەفەتحیخەیبەرا شمشیری کێشا بێ

بەعیشقی شای "سیراجەددین"وشەوقی "بولوەفا "جانا

کەرەم فەرموەوە کوردێژن نەزا نستم‌بەزانا بێ

"حەریقی"ڕیشتەیی جانت فتیلەی شەمعی جانانە

لەبەزمی پیری مەیخا نەکزەی دڵ بی‌مەزەنا بێ

* * *

هەودایەکی خاو

بەنی ئادەمخودا وای کردووەرۆژێکی ئاماوە

سەراسەرعومری سەرفیسەرف ونەحوی زەرفی "تاماوە"

مەداری تولی ئومێدم خەیاڵی گەردن وزوڵفە

بەڵێسەودا سەریعاشق لەسەرهەودا یەکی خاوە

بەساتی پەرچەمی ئاشوفتەسەرگوردان و ژۆلیدە

بەمیسلیزوڵفی سونبول دڵ هەمیشەحاڵی شێواوە

هەوای نافەی غەزاڵەی ریێ خوتەن توشی خەتای کردم

بەیادی میشکی زوڵفی رومڵە "چینی"پەرچەمی ناوە

چراغی عومری عاشق بای فەنای هیجرانی لەهەڵبو

لەفانوسی"ئەدەب"دا حیفزی کەیەک دونەفەس ماوە

دەمێکەچا وەڕێی سورمەی غوباری مەقدەمی یارم

لەکوێ خوبانەوەئەمرۆنەسیم تۆزێکی هێناوە

کتێبی عیشقی مەجنون ئایەتی روخساری لەیلایە

لەسورەی یوسفا دەرسی جنونی ئێمەنوسراوە

سەرم کاسی شەرابی سوحبەتی کاسەیدڵی غەیرە

لەدەردی دوردی ئەمجا مەیەنا مبۆساقی هێناوە

کەسێ فیرەوت بڵندبێ بۆ رەواجی سککەیی دینی

خەراجی میسری قەلبی خۆی بەحوسنی"یۆسفی"داوە

لەسەرسەودای قوماری شاهی خوبان "پیری بورهانی"

بەچەوگانی ئیرا دەتگۆی سەرم بۆبازی داناوە

نمای رۆح وحەیاتی من بەجیلوەی ساقی یەباقی

نەوەک وەک سپڵەبۆ سفرەلەدوی نان،چاوی پڕئاوە

بەقوربانت بمئەی پیری خەرا باتی جیھان ئاباد

بەشا هیدبەکەوا رۆحملەرەھنی قوربی تـۆنـا وە

شەھی مُلکی یەقین شاھەنشەھی دین پیری باتەمکین

رەئیسی ئەولیبا رەحمێ هەتا دڵ ریێ نەبە سڕاوە

لەدارول حوزنیمیحنەت ناجی یەوەک پیری کەنعانی

بەبۆی پیراھەنی یۆسف کەسێ چاوی هەڵێنا وە

حوزوری تۆبەهەشتە ئادەم دڵ وئەھلی حەسەد شەیتان

بەبۆی دانەی تەمەعکێشاویەناودا وی دونیا وە

شەرابی سوحبەتت ئیکسیری خاکی مەعدەنی رۆحـــە

لەکارخانەی سەعادەت لوقمەیی لوقمانیهێناوە

عەدوبا هەروەکوعەقرەب بەکلکی نێشی خۆی دانێ

شوکرتۆزێ حەیای بووا بەچاویا دیا رەدا ینـــاوە

هەتا گوێیی پێوەبومونکیرلەزەلکاوی حەسادەت دا

هەزارێ کلکی بگرێ کەڵکی ناگرێ تا زەخنکا وە

وەکوپەروا نەبۆشەمعی جەمالی تۆ "حەریق" ئەمشەو

چرای شۆقی بەکبریتی تەبیعەت خۆش هەلایسا وە

* * *

عیشقی حەقیقی

عیشقت کەحەقیقی بێ تا لیب مەبە ئیللا کوڕ

هەم حەزرەتی لەولا کوڕ ،هەم یۆسفی والا ،کوڕ

ئەونورەکە مەنشەء بو ، بۆعاشقی مەبدەء بو

تێکفەرەلەئەونورە مەعلوم وهووەیندا ،کوڕ

عیشقێ کەبەقووەت بێ ما ییل بەمرووەت بێ

ئەمدیوەکەتا لیب بێ ئیللا کەتەڵەب کا ،کوڕ

عیشقێ کەبەغەوغا بووەک عیشقی زولەیخا بو

سەرگەشتەووریسوابو بۆیوسفی والا ، کوڕ

شیرین کەشەکەرڕێزبو ، بۆکێ بودڵ ئاوێزبو

بۆخوسرەوی پەروێزبو ،فەرها دیهەوا خوا ،کوڕ

کچ ما ییلی والایە وەک دامی بەڵا وایە

کوڕ وەک کوڕی شا وایە بی خەوف وموحابا ،کوڕ

کچ تەبعی کەچ ونا قیس ، کورتەبعی تەروخا لیس

هەمسوحبەت وهەمجا لیس خۆش مەنزوروسیما ،کوڕ

کچ زوڵفی پەرێشانە ،کوڕپەرچەمی ئەفشانە

کا کۆڵی بەجەمعییەت هەم شانی کچە ،یا ،کوڕ

کچ تاجێبی لەرزانە ، کوڕمەردە لەمەیدانە

کوڕهەمدەمی ئینسانە ،خۆش مەشرەب وگۆیا ،کوڕ

هەرکەس بەتەبیعەت بێ، ئەربابی مرووەت بێ

لەم نوقتەتەما شا کا ،خا نمکچ وئا غا ،کوڕ

قامەتەکەوەکونەی بێ، کێ دیویەلەگەڵ بەی بێ

ئەمنیسبەتی ئەخلاقە دەرحەق بەکچە ،یا ،کوڕ

سەدحەیفێ کەتۆ " نالی" بەپیری یەمندا لی

سەم تەرزەلەعیشقئەدویی،زیبا کچ ودیبا ،کور

مویی کەلەڕوی کوڕبێ، رێحا نەیێ نێوبا غە

سەدجەرگی لەبۆدا غە ،سا حێب خەت وئینشا ،کوڕ

بۆخەڵوەتی تەنیا بیفیلوا قیعەکچ چاکە

ئەمما کەلەعیشق بدوێی،ئەدنا کچ وئەعلا ،کوڕ

بۆخەڵوەتی تەنیا کچ بۆ بەزمی تەماشا ، کوڕ

بۆفا سقی ریسوا کچ ،بۆعا شقی سەودا ،کوڕ

کچ وەختێ شکا سەددی، نا مێنێ چ سەرحەددی

نەقسی نییەتی عەددی، مەحفوز وموبەررا ،کوڕ

لەم تەبعی کەچەلادە ، عومرت هەموبەربا دە

خۆی سا قی یوچا وبا دە ، مەزبوت وموهەییا ، کوڕ

ئەمعیشقە مەجا زاتە ، ئەنجا می موجا زاتە

غەوواسی حەقیقەت بە ،دوڕدا نەیی دەریا ،کور

هەرعیشقێ حەقیقی بێ،وەک عیشقی "حەریقی" بێ

مەیلی بەدەقیقی بێ،بۆمەعریفەتولڵا، کوڕ

* * *

مەدینەی شەمەل

تا ریکەدڵم ڕەوشەنیی شەمسی هیدا یەت

نوقتەی دڵەکەمەبدەئی ها تۆتەنیها یەت

ڕۆژمەوەکوشەووا یەبەبێ شەمعی جەماڵت

سوبحی ئەمەلم چاوەنووا ڕەلەعنیا یەت

نامەی عەمەلم ڕۆڕەشە، وەک سەفحەیی قەلبم

غەیری ڕەشی ڕەنگی نییەخۆش حاڵ وحیکا یەت

ئا هێکی جگەرسۆزو نیگا هێکی دڵئەفروز

بابێ لەتەرەف تۆوەبەتەئسیروسیرا یەت

بەرقی بەرقی دوژمنی دین ، مونکیریبەدبین

کەی دێتەئەسەر خەرمەنی هەستیمبەریعا یەت

عیسیا ن بەئیزا عەی دڵ ونیسیا ن بەئیتا عەت

وەک جوتەبرا سوحبەتییا ن گەیر دەتەغا یەت

" سەیید" سەنەدە ، شا هیدی "سا دیقمە"محەممەد

بێ سەیقەلی تۆدڵ نییەتی دەرک ودیرا یەت

ئەی پادشەهی مڵکی ویلایەت بەعەدا لەت

مەزڵومی شەڕی نەفسم وها تومەشکا یەت

کەوتومەتەژێر دەستی شەیا تینی نفوسم

دەستێ بدەرە دەستی شکەستم بەعینا یەت

قوربا ن بەفیدا ی قا پی سەگی قا پی یەکەتبم

وەبزا نەسەگم ڕا مکرەبۆحیفزوحیما یەت

وەک تا زی لەدوی سەیدەوەمن دەبمەتوفەیلی

بەو شەرتەکەوا پەس نیگەریت بێ بەعینا یەت

حەیفە سەگی قاپیەت لەزیبا نا،بێ زمانی

بێ باکم ئەگەرنا لە هەزا رجورم وجینا یەت

بێ تۆشەم وها تومەئەدەرمالی کەریمان

هەرجا رەبەبێ تۆشە دەچن ئەهلی ویلایەت

" بورهان" وەکو" کەنعان" و"شەرەفکەند"کەمیسربو

کردت بەمەدینەئەمەل وکەعبەیی غایەت

هەم شەمسی بەئیسنادی وهەمقوتبی بەئیرشاد

ئەو خەرقەبەسەبونەزەری ئەهلی کیفایەت

هەمحا زروهەمغا ییب وهەمجەمع وپەرێشان

ئەم جەمعەنەقیزەنیەلەتۆبوبەریوایەت

بۆبەحسی سفاتت چ جەلالی چ جەمالی

هەرعەقلێ کەکول بوهەموکول بولەبیدایەت

سەدهەروەکو" مەنسور" وهەزاری وەکو" شبلی"

جا ڕوکەشی دەرکن بەهەوای دەرک ودیرایەت

سەردانێ لەمەیدانی مریدانی " حەریقی"

بۆگوێی شەقێن چاکەخۆشت کوت بەکینایەت

* * *

خــــزری ڕێگــــــه

ئــەی خــزری ڕەهی زوڵـمەتــی نێوئا وی حەیا تم

بــێ شەمسی روخت سا کینی قەعری زوڵــومـــا تم

ئەفسوردەیی ســەرما یی حوزوزو شــەهەوا تـــــم

رنجیــدەووئا زوردەیی دەستــــی خـەتـــەرا تم

دڵ بۆتەپییـــا دە جلەوی ئەسپــی هــەنـا ســـم

بـــۆدەوری روخی شا هی جیهـا ن بەیدەقــیما تم

هەرچــەند کەهەڵاتم وەکوبــومشومــی وڵاتـــــم

هــەرچـا وەنووا ڕی کــەرەمــــی پیـــری هیرا تم

گــەرچی وەکوسەردەفتـەر وسالاری عــوســا تــم

لــەم خاکی دەری رەحمەتە مەئمولــەنــەجا تم

قوربـا نی سەگت بم شــەهی مەیــدا نی هیدا یەت

وەک سالیکی بێ مەسلەکــی ڕێی ها ت ونەهـا تم

زەنگی خەتەرووەسوەسەوا قــەلـبی قەلــب کـــــرد

هــەرمـونتــەزیــری گۆشــەیی میرئا تیجــەلا تـم

حــەیرا ن وسەرا سیمە وەکوبولبــولی بـــێ گــوڵ

ئـا شـوفتــەووگیــرۆدەیی خـــا ری وکـــەنـا تـم

تەعمیری دڵی با غی لەبا غ چا تــرەقــــوربــا ن

لــەم چا وەمنیش مونتـەزیری مـا ئــــی فـورا تم

تــا مــەتلـەعی کەنعا نی یە نیێوچا هی زەمیـــرم

سەنگین بەسەعا دەت بۆتەرا زویــــی نیشـــا تم

بــۆدیــدەیی یەعقوبــی خیــرەدیــەک نــەزەریتۆ

خـــا سیـیــەتــی پیـــرا هەنی کــردوەبەخـــەلاتـم

زانیـومـەکـەسوئـی ئەدەپەشیکـوەلـەئـەواڵ

چبکـەم دەسەلاتـم نییەبـێ سەبـرو سـوبـاتم

تـۆ" شەمس "ومنیش زەررەیی بێخیلوەبەقوربان

نیسبەت هەیەعەیبی چییەجـۆیـا یی بـــەراتم؟

بـا وەسفـی هەموزیللـــەت وئـەحواڵـی ڕەزیلم

چـون مونکیری تۆنیم وەکـوسـوڵـتانی وڵاتـــم

بەمتەبلـەیی عەتـتاری خـەیـا لاتـە" حەریقـی"

هەربانگ کەوەرەمـوشتــەری بۆشەهدونـەباتـم

* * *

عەسری خەزەف

ئەی تۆبەلەدەس ڕۆژی فیراق وشەوی هیجران
وەی ڕولەهەرا و کەشمەکەشی سا عەتی حیرما ن
هەرخۆزگەبەیا رم لەفیراقی غەمی یا رم
هەرچاوەنووا ڕم لەنیگای دیدەغەزەلان
چارا ن بوکە ، کەما ڵم دەچوباقی بو"کەما ڵم"
ئەم جارەبەجارێ سەروماڵمچوبە تالآن
تاسونبولی زوڵفت بووە پەرژینی گوڵی ڕوت
نەمدیوەلەدوڕیشەوەعیشوەی خەت وخالآن
بۆسەبزەیی نەوخێزی خەتی لالەڕوخانم
هەوری خەفەتم حازرە بۆدیدەیی گریان
غونچەی ئەمەلم چونکەنەپشکوتووەئەمسال
بولبول بەدڵم دێژێ کەسەد خۆزگەبەسالآن
تۆتاری سەری زوڵف ومنیش ئەشکی بەحەسرەت
خۆش دین لەیەک ئەوڕیشتەوئەودا نەیی‌مەرجان
قەترەی عەرەقی شەونمی بەرگی گوڵی ڕوتبو
وەمزانی کەمەرجانەلەسەرلەعلی بەدەخشان
تاڕیشتەیی زوڵفت بووەدامی دڵی مەیلم
مەجنونی دوجەیلم لەهەموقەومێ هەراسان
چەرگم بەدەمی تیغی برۆت بێرە بەشەرتێ
بدروویەبەتەلی زوڵف وبەتای سوزەنی موژگان
لەوچیاکەکەوا دیومەکەوا چاکی دوگیرفان
گیرفانی دەرونم بەخەیاڵ پڕبولەعیرفان

دڵ بۆیە سەوادی بووەوە زولـــەخـەتـی تـــۆ

منـــدا ڵ بـــوکـــەفیـــربولـەخەتی لەوحەیی‌جا نا ن

تا ئا یەتی حوسنی لـەخەتی مەسحەفی ڕوت خوێنند

سا حێبی سەوا دوخەتەنا نیق بـــوبـــەقـــورئـا ن

تەشریحی خـەیاڵـی فەلەکول شەعزەمی وەجهـــت

تـەسـویری بـــە بێ گۆی زەقەنت نا یەتەویجدا ن

خاڵـت لـەڕوخت نوقتەیەبـــۆمـــەرکـــەزی عـا لـــەم

زولفی وەکوقـــەترەت بەکـــەشش هـــا تنەجـــەولان

بـــۆمـــەتلـەعی بورجی قەمەر وشەمسی جەما ڵـــت

کـەوتومەرەسەدخا نەیی نێوچـا هی زەنەخـــدا ن

وەک مەنعی منی کردلـەتەوا فی حەرەمـــی ڕوت

سـا ،ڕەببی لـەئیما نـی کـەسـەردا ری لـەئیما ن

با زا ری جەهل گەرم وهونەر سەردە ڕەوا جــــی

عەسری خەزەفەحەیفەگوهەربێنیبە مـــەیـــدا ن

هەییەک پەلی فرزەندێ دەزی شیعری "حەریقی"

تۆبۆچی لـەکیس خۆتی دەدەی مـوشتـەری نا دا ن

* * *

کـــەوای غـــەزەل

تـا ڵ وشیـــرینـی زەمـا نە بـە مەزا قت نا بێ

چـا نییـەسا قی بدا بـا دەوتـۆبڵـیـتێ نـا بێ

بەزوخـاڵـی جگەرو دودکەشی ئـا هـی سینـــەت

هـەربەجۆشـی دەبوچـا بێـت ودەمی کێشـــا بێ

سا قی جـا می کەرەمودەوری عـەتا ی شیـرینـە

بـا بەتا ڵیشی بدا ،ڕوح لـــەلات بێجـــا بێ

پیـری مەیخا نەدەڵێ نەزم ومـەقا مت ئەمبێ

هـەرکەسێدوردی نەبێ سا ف وکەوا را نـــا بـێ

نەخشـی نا مەی قەڵەمی قودرەتی ئیبدا عی وجود

زشتی تێدا نییەگـەرتـۆ نەزەرت زیبـــا بـێ

بەکـەمەندی غەمی دونیا کەسێ خۆی پێچـا بـێ

موتڵـەقی قـەیدی تەکا لیفەکەخۆی پێ چا بـێ

جیلـــوەیی سا قی یونەشئەی مەی ولـەهجەیموتریب

فەرحی مەجلیسە تا جا می ئەدەب نـــەڕژا بـێ

سەرخۆشی چا وی ئەوی مەکرەلـەسرکەی ئـەبـرۆێ

قـەندی لێوی مەزەیەمەشرەبی تۆگـەرچـا بـێ

مـن لـەبەرچاوی کوتم بۆمـەزە چـا بولـیـتـــوت

ئـەودەڵێ جا می مەیە ، چا نییەبـۆتـۆنـــا بێ

بێ نەوا کەی بەسەدا ی کردوگوتی گـۆیـا بـــێ

بەرەزا ی پیری موغا ن موتریب ئەگەر گۆیا بێ

ئـەوی خا می ئەمەعەکـەوتۆتـەحـــا ڵی جـا وی

چـۆن لـەبەرریس وگوریسـی لـەغەزەل جۆیـا بێ

حیکمەتەشیعری من ودەوڵـەتی ئەهلـی ئیمساک

وەک تەلەسمێکەکەڕیی مەسرەفی بۆ نەشکا بێ

گـەرچی دەردی سەری یەتولی کەلامی خەڵکی

من" کەوا " بێ غەزەلم چاکە کەسەرتا پا بێ

بۆکەسێ چاکە سەفینەی غەزەلی بەحری "حەریق"

گەوهەری ئەشکی هەمو ڕەشکی دڵـی دەریا بێ

* * *

بـێ وەفـا بـی گـوڵ

عیـلاجـی دەردی بێ دەرمانی من هەرلـوتفـیجانانە
بەڵێ ئەوخۆی حەکیمەلوتفەکەی دەرمانیدەردانە

مـەلـول وزا روبیمـارم بەسەدعیللـەت گرفتارم
خـودا رەحمێ بەحا مکە ،کەعەیشمعەینی نوقسانە

عەجا ییب مەجمەری سینەمبەسوزوتابش وتابـە
وەکوقومری دەنالێنێ دڵەی مەحزون ودیوانـە

لەلای خۆمتەبعی عالیمبو ،لەلایخۆمفکری"نالیم"بو
نە
ئەمێستا شیعری بێ مەعنا مدەڵێیوەکجیسمیبێجا

لەلام بێ ساقیی سادەکەپێی بێ سا غـری بادە
کەگۆشەی چا وەکەی با دا دڵم دینێتـەجـولانـە

کووا نێ موتریبی خۆشگو ، کووا نێ ساقیی دڵجۆ
بەبێ نەینەزمەکەمستە ،بەبێمەیدڵکەحەیرانە

دەناڵێنم وەکوبولبول لەداغی بێ وەفایی گوڵ
رەوا نەنەزمی وەک دوڵدوڵ وەلێخاترپەرێشانـە

بەمەجموعی وەرەساقی بنیشین پێکەوەساتێ
دڵی زارم پەرێشانەوەکوزوڵفتکەپەخشانە

وەکوشەعری لەف ونەشرت هەموشیعرمموشەووەش بون
هەتا بێمودۆستێ شیعرێ بڵێم بۆئەمجا نابانە

دڵا تاکەی بەبێ هۆشی دەنۆشی مەی بەخا مۆشـی
لەگۆشەی غەم. هەڵستەوەختی سەیرانیخەیابانە

عەجایب مەدرەسەی شێمەبەبەزمورەزموشا هەنگە
شیلاهی بەرقەراری کەی تۆئەمبەزمی فەقێیانە

جەنابی زاتی" مەولانا "فەریدیدەهرەماشەڵڵا

وەحیدی عەسرەلەمعەسرەبەعەینی عەینی‌نوعمانە

لەهەیئەت دا ، لەحیکمەت دا ،لەئادابی تەریقەت دا

لەئەحکامی شەریعەت دا ،لەمەنتیق دادورِئەفشانە

جەنابی ئەمزهوری بو ، زەهاوی ناویش ون بو

نەزیروشیبهی"مەعدومە "میسالی غەیرەئیمکانە

زبانی من کلیلە بۆکلیلی بابی ئەم مەدحە

ئەگەرچی فیلمەسال فەتتاحی‌بابی‌علیم‌وعیرفانە

"حەریقی"شیعرەکانی تۆهەمووەک مورغی بێ باڵن

لەعیشقا باڵییان سوتا بەمیسلی باڵی پەروانە

* * *

چاوەڕێی مـــوژدە

چاوەڕێی موژدەی نەسیمم تالەگوڵشەن دێتەوە

بەڵکەفەرمایش بکاگوڵ،بولبولم بابێتەوە

واوەعیدی بەفری زستانی فیراقت کەوتنەدڵ

مەربەبا یوەعدەیوسیاڵت کێوی دڵ ڕەش بێتەوە

میروەحەی زوڵفت لەدەوری ژاتەشی ڕوت بێ ،چلۆن

ئاگریعیشقت بەئاوی چاوی من دەکوژێتەوە ؟

سوچی زوڵفت بوکەپەروانەی دڵمڕوی کردەڕوت

ئاگری وەسڵی شەموپەروانەشەودەگرێتەوە

حەتت وموری زوڵف وخاڵت حوجەتی مُڵکی دڵە

نەقشی ئەومۆرەبەئاوی "خورخورە" ناچێتەوە

دڵ لەترسی چاوەکەت روی کردە میحرابی برۆت

ئێستەبیستومەلەچینی زوڵف جێی نابێتەوە

کێوی هیجرت خستەسەرشانی دڵمپێی خستووە

تانەگا دەستی بەزوڵفت زەحمەتە هەستێتەوە

سەدکەرەت خستمەگێژومەهلەکەی بەحری فیراق

ئاخری موژگانی قوللابت دەرمدێنێتەوە

مەزرەعەی میهرومەحەببەت توخمی وەسڵی شین نەکرد

گوڵ بەشا دی دا دەچێنمخاری غەم دەڕوێتەوە

خۆت دەزانی موددەتێکە گەردی پامالی جەفام

کەی وەکونەقشی قەدەمسەردێنمەژێرپێیتەوە

دڵ ئەواکەوتۆتەزیندانی غەمت قوربانتم

تایەکی زوڵفت بنێرە بەڵکەبۆمدەربێتەوە

تـۆخودا تا کەی لەتاریکی شەوی هیجرانـی تـۆ

دەستەوئەژنودا بنشیم ،رِەببی کەی رۆژبێتـەوە

بێ ئیشارەی حیکەتول عەینی شیفا ت نایێ شیفام

خۆت دەزانی زامی دوری سەختەخۆش نـا بێتەوە

فکری من چونکەدەقیقەعاشقی قەددی ئـەوە

مولەموگیـرا وەچبکەملێک جۆ ی نا بێتـەوە

زەخمی دڵ بێ مەرهەمی وەسڵی بەنا سۆرکەوتووە

ئەی"حەریق" باسی مەکەتۆخوا بلا نەکولێتـەوە

* * *

هەزیانی ناسازی

ئەی جەنابی سەییدی عالی نەسەب کەی ڕەهرەوێ

عەرزەودەردی دەوام وبێ دەوام دێنێتەوێ

بۆحزوری پیری کامل عاریفی دانایی راز

شەمسی ئەفلاکیهیدا یەت نەجمی ڕێیهەرشەبرەوێ

خۆمەسەللەمگەرلەغاییب دەستی پیرکۆتانییە

کەی دەبێ دەستودڵی پیرێ لەبۆمن ڕێ کەوێ

ڕۆژوشەو غەرقی خەیالٚمبێ ئەنیس وبێ نەدیم

چاونەماوەتابڵێم قەت خەولەچاوم ناکەوێ

خەڵکی گەردەستی برامن چاوی ڕێیدەستمبرا

یەعنی چاومەبرەلەدەست کەسزرقیدەست وپێت نەوێ

گەرهەزارپێ بێ وهەزارچاوبێ بەقووەی بازوی

غەیری مەقسومی نەسیبیکەس وەدەستکەسناکەوێ

وەمدەزانی تۆلەخزمەت شێخ وقازی لیرەدا

مەلجەئەبۆموستەمەندی دەربەدەرلیرەولەوێ

بۆقەزای حاجەت لەتەنگانەی زەروری بەوکەسێ

لێی بقەومێ ئێوەداڵدەن گەرزەروری هەڵکەوێ

ئێستەوەک زانیومەهەرکەس ڕولەداڵدەی ئێوەکا

خەرمەنی هەستی بەباچوڕۆژێ سەداڵیەی دەوێ

پارلە "پشتەپ" واشەکی بودەفعی سەدوەهمیدەکرد

زەتنیئەوساڵ بەیەقین جوڕەفعی شەککیشبولەوێ

پارویێرا ربەحسی فیترەی بەردەسپانیان دەکرد

بەقسەرا بردوقسەش مەعلوم زەکاتی ناکەوێ

تا "مەلاحوسێن" بۆخەیاڵی پشکەڵێکملێ دەکرد

نەمدەزانی دەوڵەمەندبۆشیا کەرۆحی ناسرەوێ

ئێستەگەرموڵڵامەمجیدسوربا شەلەودەوروبەرە

وەک دەڵێن بێ دەوڵەتەئەوپشکەڵی ڕێناکەوێ

رەسمی ناسازیوەیەهەزیانی نا سازی هەیە

گەرلەبێ تا میلەتا مۆخۆێ قسەت دڵ هەڵگووێ

سا ئیلی لامەزهەبی بێ ڕێ قسەی جێ دەکا

وەک ئەمیرفەرموی زبانی ببڕەتا لەزبانکەوێ

نوقتەیی شەک بۆبەیانیپشکەڵی موڵلا حوسێن

جونکەئیشکا لەبەئەمفەحوا یەکوشتی دەرکەوێ

* * *

لالەعوزاران

ئەم تاقمەشیرینەلەمەکتەب کەدییارن
جەلالدی دڵی عالەم وئاشوبی دیبارن
شیرین سەنەم ودڵبەروفەتتان وعەیارن
خاڵی لەخەلەل جوملەوەکونەقدی عەیارن
شۆخن ،هەموشەنگن ، هەموکوڵ ئاتەشی ڕەنگن
ئامادەیی جەنگن ،هەموسەییادی شکارن
ئاهورەوش ومەهوەش وشیرین حەرەکاتن
ناسک بەدەن وسیم تەن ولالەعوزارن
گاهێ دەبنە رەهزەنی ئیمان ودڵ ودین
گاهێ وەکوسوفی هەموما یل بەکەنارن
گاهێ دەنوێنن روخ وروناک دەکەن رۆژ
گاهی یەدو زولفەینی سییا وەک شەوی تارن
زولف وروخ و پەرچەم لەگەڵ ئەگریجەوکاکۆڵ
ئیعلانی حەرەبیانەکەئیسلام وکوفارن
خاڵ وخەتی بێ حەد کەهەموجەمعەلەسەرخەد
وەک زەنگی لەگەڵ حوروەکیو زاغ وعوقارن
کێ حەددی هەیە تالیبی گەنجی روخییان بێ
یەک یەک کەهەموسا حێبی زولفی وەکومارن
مومتازی جیهانن هەموهەم مونتەخەبی شار
ئاغالە روبەگزادەو ئەسناف وکوبارن
وەختێ کەدەکن جیلوە لەمیدانی حوسن دا
وەک کەبکی خەرامان ووەک ئاهویی تەتارن

مەوزون ولەتیف وخۆش وخورسەندوسەعیدن
مەتبوع ورەشیدن بەئوسول وبەویقارن

وەک موعجیزەیی موستەفەوی وا نە لە لای من
بەولەعلی نمەک ڕێژەکەوا شەککەرئەبارن

هەر ئەحمەدومەحمودە. خەیالی شەو و ڕۆژم
لەم مەکتەبی روشدی یەکەوا پڕلەنیگارن

هەرچەندەکەسوڵتانی جیهانن لەحوسن دا
بۆشبری ڕەقیبم حەسەن و حوسێنی هەژارن

بەم هەیئەتی دەروێشی بەرازیم وڕەقیبان
دەستم لەیەخە ناکەنەوە چەندە شەڕارن

عاریزبولە سەر عاریزییان زوڵفی پەرێشان
بێ عەینی دەڵێی حاڵ ومەحەل،لەیل ونەهارن

پەیوەستەوەکودەستەگوڵی باغی جینانن
وەک غونچەیی نەشکوفتەیی نەورۆز وبەهارن

ئەمما لەگەڵ ئەم حوسنەنییە حوسنی وەفایان
حەیفێ کەلەسە ڕەنجی دڵی عاشقی زارن

پارەی جگەرم کردەکەباب ومەزە بۆیان
تا دیومە کەوا ساحێبی دوچاوی خومارن

لەوحی دڵیان سادەلەمیهرولەوەفایە
بێ میهرومەحەببەت هەموبێ شەرت وقەرارن

هەرچەندەکەبێ تالیع وبەدبەختە "حەریقی"
ئەشعاری بەئیشعاری عەجەب پڕلەشیعارن

* * *

مەسنەوی یەکان
پیرەکەی سورهان

پیربوموژیرنەبوم بۆتەجرەبەی کاران
بارانی فرمێسکنم باراند لەدوی یاران
سەر تاپام شین کرد بۆسەوزەی ڕوی گوڵزاری
ئاوی چاوم سوربو، بۆسەروی جۆباری
لەخەوی غەفڵەتا هاتمەوە بیێداری
دیسان واچومەسەر شیوەن وسەرزاری
تۆ وەنۆشی سوحبەت وراڕی شەوی وەسڵت
تو وەنێش فیرقەت و زاری ڕۆژی فەسڵت
بەپەیکانی موژەت چەند جارت پێکاوم؟
لەمیحرابی ئەبرۆت بەستیم وگیراوم؟
تۆ ئەگریجەی خاوت، تۆ زوڵفی لاولاوت
بەبێ دانەیی خاڵت مەمخەرە نێمودا وت
بەپەڕژینی زوڵفت ڕوی گوڵت شاردەوە
دڵم نارد بەدیاری، تۆبۆچیت ناردەوە؟
یا خودا بێ قەزابی، لوتفی تۆ هەروایە ؟
درێغم لێ دەکەی بۆتا قنە هەودایە ؟
تۆ جامی لێورێژت ،تۆوغەمزەی خوێن رێژت
تۆودەست پا رێزت با بەس بێ گورێزت
تۆوریزەکەی رازت، تۆو چاوەکەی بازت
تۆوتیرەکنەی نازت، بەس بێ گیروگازت
لەبەرجیلوەت مرمنیقا بێ ڕوت لادە
لەبەرعیشوەت مرم چاو پیپا لەی بادە

ئاوریکم لێ وەدە ، حەیاتم تازەکە

جەرگت پارەکردم بەوتیرە تازەکە

بەوەعدەی خیلافت گۆی سەرت شکاندم

بەچەوگانی زولفت دڵت لێ رفاندم

تۆ تاریکەشەو ، هیجرانی چەندسالم

تۆ رۆژی روناک ، کۆچی ماڵەومالم

تۆبالای عەرعەرت ، زولفت لاولاوکە

تۆ نیگای دلبەرت جارێکی لێم لاوکە

تۆ دەرونی گەرم وتۆو هەناسەی سەردم

تۆ دلەی پردەردو تۆ روخساری زەردم

لە سەرشانی دلم باری غەم خوارمەکە

تۆ راستی بالاکەت ، شەدەکەت لارمەکە

ئەمجا تۆبەی عەکسی تەجەلای سیفاتە

ئەمجا تۆبەی جیلوەی جامی خۆش سەفاتە

وەک خەتی میشکینت تاکەی پەرێشانی ؟

وەک پەرگاری زولفت تاکەی سەرگەردانی؟

رۆزەردی ئیشراقی خورشیدی جەمالم

شەرمەندەی بارەگای زولف وخەت وخالم

ئاوارەی وەتەن وغەریبی کۆی یارم

میحنەت زەدەی دەستی رەقیب وئەغیارم

تۆ کەعبەی مرادت ، قیبلەی دنیا ودینم

جارێ دەرکەوە ، بابالاکەت ببینم

مەقامی عاشقان سەدای قەدقامەتە

بە نەوای حەزینم راستی قیامەتە

بــەشێــوەی شیــــرینــت سەد فەرهاد دڵ کەیلە

هــەزار مەجنــون ســەودای زوڵفـــــی لــەیلـــە

بــۆچ هەرمن مەخمــوری بادەی دیدەی مەستــــم

یــا هــەرمـــن سەرمەستی جا مــەکــەی ئــەلــەستم

لــەلای خۆی " حەریقی" شەمعــی ڕوی خوبـــا نـم

گیـــرۆدەی زنجیـــری " پیــرەکـەی بورها نم"

* * *

شێوەی هەورامی

شای شەرەفکەند

جەسوب سەحەردا دیم غونچە دەمێ

ئەپەردەی عیسمەت نما نا چەمێ

وە سەد نەزاکەت دەهەن وا زمەکەرد

وەیەک ناز ئیزهار سەد نیاز مەکەرد

دەماغ نیسبەت موعەتتەر کەمەردە

گرد وەجهە توغرایی موعتەبەر بەردە

گوڵ چون سا حێب دڵ گردین دیما ربێ

وە هەوای فەیز نە ئینیتزار بێ

لا چەمێ کەمێ وەلاومەکەردی

نەجام گوڵ دا گوڵاو مەکەردی

پەی غونچەی ئەونا زک نەوگوڵ

گیان نشت نەعازاو، دڵ شین سەر چڵ

وە سەر پەنجەی ناز نیقاو هەڵداوە

ئاهِرێ نەتۆی جەرگەموەردا وە

شیم وەخزمەتش و ڕوی شەرمەوە

وە دوعاو سەلام لەفز نەرمەوە

جە ڕوی ئیلتیفات جواو سەندەوە

دڵ نەداغ و دەرد هیجران سەندووە

وە دیدەی تەحقیق چون تامول کەردم

جەو بۆ جەو نیسبەت تەحقیق ئاوەردم

تۆمەز یەنیشان بۆی کۆی کەنعانەن
نەسیم ئاوەردی " پیربورهانەن "
بەبۆی پیرا هەن یۆسف نەژادەن
پەرێو چەم کوران کەعبەی مورادەن
ئەوبۆ موخلیسان یەعقوب ئاساکەرد
مونکیران گردین دەس وەدوعا کەرد
سەفایێ پەی دڵ ، زیبایێ پەی دین
ئەربۆها جەلای شاه شەمسەددین
دەک نەسیم فیدای سۆزەی راهت بام
یا پیر تویچ وەفیدای سۆز راهت بام
قووەی بینایم وەگەرد پاتەن
دیدە و بینایم سەر گەرد راتەن
دادان جە سوحبەت ئەغیاران کەندم
چون وەدڵ دڵبەند شای " شەرەفکەندم "
بەشق " بولوەفا " شای وەفادارانی
سەر حەلقەی گردین نازک نازداران
رەحمێ چەنیم کەر جەهەر حاڵەتێ
نەگێج عیسیان ، هەر جەهالەتێ
ئەر رەحمێ نەکەی وە جەستەو حاڵم
وەداغ عیسیان دەروون زوغاڵم
چون پیردا نا " مەعدوم" مەحروم
فەرما یش کەردەن فەردی خۆش مەفهوم
" ساقی ئامانەن نەشو جەوپرت"
" فەریاد رەسیم کەر تۆ بەشقی پیرت"

پیر ڕەوشەن دڵ منیچ دەخیلم
ڕاگە گوم کەردە و وێڵ و زەلیلم
ئێستە وەهەر حاڵ پرخەجاڵەتم
خاکم وەسەربۆ پەی قییامەتم
پەی دڵ وەشی وێم گاگا مووا چۆم
ئەر سەد ڕەنجە ڕۆم سەگی قافڵەی تۆم
" حەریق " کافیین پەی دنیا ودینم
سەگی ئاستانەی شای "شەمسەددینم"

* * *

چوارینەکان

-◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆-

سەودا یەکی سەقمونیا

عیلمی جەلب وکەسبی دونیا بۆتە ئەجزای کیمیا
بۆمنی سەودا زدە سەودا یە کی سەقمونییا
ها و دەرس بوومن لەگەڵ زاهید لەدیبا چەی کتێب
من نەگەیمە فەسڵی ئەزویرئەوچوبوبابی رییا

*

نا پیاوی خەڵکی

عەزیزم تۆدەزانی من لەبەرچا وتکەروگێژم
لەبەرنا پیاوی خەڵکی تێدەگەی موحتا جی گۆی دڕێژم
سووا رنیم وپییا دەمچون دەبێ وەسڵ وملاقاتم
ولاغ دەس ناکەوێ هەربۆ تەبەرروک خۆی سەرئا وێژم

*

بەردی زەلام

چۆن بەسەرکەمزەرفی ئەوقەومەدڵم بەسۆی نەیە
جا میعەیشی ئەکل وشوربی پاکییان بەسۆینەیە
خۆی لەقوڕێ هەرکەسێ ئەمڕۆلەنێوقوڕدا نەبێ
دەس لەخۆی بەردا کەسێ بەردی زەلامی پێ نەیە

*

مانگی موبارەک

لەگەڵ مانگی موبارەک بێ قەزا بێ سازیشمنا بێ
لە تەکلیفی ئەدای بێ موڵەتی گونجا یشم نابێ
حەکیما نە قەراری چا نەفەرموی گەر بەشیرینی
ئەوەنددەمتا لەقەت رۆژێ ئەمن ئاسا یشم نابێ

بـا دا نــــــەوە

کـا غەزی وا زۆر دەها تـن زو لـە هەورا ما نەوە
وەک گەلا تا ڵو هەموما ن خستــە ئـا گر دا نەوە
دوێنــێ دەتکوت یوٚسفی سددیقی میسری دین ئەوە
ئەمڕۆ با ت دا وە ،چ عەیبێکی هەیە با دا نەوە ؟

*

کـا کـی سـەردەشتــــــی

هەروەکو بیستـومــە بەبینێکە لـەئەم بەرئەمبەری
بۆمەلای "مزگەوتی سور"وا چـا کەتـۆبی لەوبەری
پێ لەحا شا بـو لـەگەڵ من مەحکەمەی قا زی دەچـو
کا کی سەردەشتی بەتەڕەستی وەسەرجێگـا پەڕی

*

دوپشـــک

بەپشکـێ را زی یەقا زی لـە هەرما ڵێ کەدو ،پشکە
لەما ڵی خۆی لـەبۆ خەڵکی هەمیشەحیسسەدوپشکــە
بەڵێ"مونعیم" دەبێ وا بێ خودا کا ما ڵی ئاوا بێ
نەوک خەڵکی کەما ڵیا ن زەهری مارونێشی دوپشکە

*

ئەربـا بـی مـەعنـەوی

بـا بێ کورێکی بو ، چ کوڕ ، ئەربا بی مەعنەوی
دەیکوت لـەڕوی نەسیحەتەوە دا بیمــەن بـــەوی
وەک جەردەبی، دەڕۆڵەلـەعەمـری منت کــــــەوی
نەی دەیتــەوە بەمفتی ئەفەندی گەلــەنیــەوێ

****

تــاكـەكـــان

تــاڵ وشیـــریـن پێکەوە نەمدیوە چا بێ، چا ،نەبێ

هەرکەسێکی هەمنشینی چا نەبێ،پێت چا ، نەبـێ

*

کوتم بۆسەمدەوێ ڕوی‌خۆم بەئاوی ڕوت گوڵاو ،ناکەم

کوتی‌بۆسەت دەوێ شێتە منیش ڕوی‌خۆمگڵاو ،ناکەم

*

لەعوزرا بـومەلا بۆیە جووابی داکـوتی‌نادەم

ولاغدەس ناکەوێ عەیبی‌نیە‌چبش گەرمنیش پیا دەم

*

سووا ری مەرکەبی فکـرم لەدەوری مُلکی مەحاڵ

سووا ری تەوسەنی هیممەت نەما "قَحْطُ اَلرِجال"

*

هەربەدەستوری مەلای لاسور، وەها کەوتۆتەسـور

وەی دەزانی لێیدەخەمگەربچمەسەر"مزگەوتی‌سور "

*

ئیحتیا جیم کەوتە "سۆما "چومەوێ حەتتا ئەوێش

ڕێێ نەدا موجێی نەکردم ئەی‌خودا "اَيْنَ الْمَفَرّ"؟

*

موجا زی کرد ،مەجا زی کرد،جەبەی کردوجبەی لێ کرد

قەباڵەی ئەسڵ وفەرعی‌خوێندقەبا یبیل تابلێێن جسنە

*

سێ کەس بەتەڵەب بون ، لەتەڵەب چونەوەجا ڕێ

را بوردوەتەڵەب بێنەوە تا فەسڵی بەهارێ

*

ای کاش هردوگوش من احوال بودی چوچشم

تا هرچەگفتی ازتو مکرر شنیدمی

حــــريـــــق

درتـا ريـخ‌مشا هـيركـــرد

تـا لـيف : با با مـردوخ رۆحـا نی

" شيـّـوا "

ملاصا لّح متخلص به " حريق " فرزند ملانصرا للّه به سا ل ١٢٧١ هـ ق دردهكه‌زيويه‌ا زنوا حی سوردا ش تا بع لـوا ی سلـيما نيه‌عرا ق تولـديا فتـه ا ســت .

پدرش ملانصرا للـها هل روستا ی كا شترا زدها ت بيلـوا ركردستا ن بوده است كه پس ا زخا تمه‌تحصيل درمنا طق كردنشين ا يرا ن وعرا ق،درزيـويـه ا قا مت گزيده‌وهما نجا تا هل كرده‌ا ست .

حريق ا بتدا نزدپدرش مقدما تی را فرا می گيردوپس ا زآ ن مـدتــی ده‌قره‌دا غ وا يا می درپنجوين وبيا ره وسليما نيه‌درس می خوا نده ، پس ا زآ ن را هی سا بلاغ می شودودرآ نجا تحصيلات خودرا به‌پا يا ن می رسا نـد ، آ نگا ه به‌خدمت شيخ يوسف " شمس ا لـدين بوها ن " مشرف می شودوبعدا ز تمسک به‌طريقهٔ نقشبنديه‌ويک مدت سيروسلـوک ، به‌سا بلاغ‌برگشته‌تـا هـل می كندودريكی ا زمدا رس آ نجا به‌تدريس می پردا زدوعا قبت درا وا خرسا ل ١٣٢۶ يا ١٣٢٧ هـ ق ،درسن ۵۶ سا لگی هما نجا به‌ديا رآ خرت می‌پيوندد .

حريق ا زشعرا ی خوش ذوق وبلـيغ كردی سورا نی ا ست ،ا شعارش‌بيشتر تغزل وغرا می ومملـوا زصنا يع ومحسنا ت لفظی ومعنوی ا ست .به‌فا رسی و عربی نيزشعرگفته‌وديوا نش به‌سا ل ١٩٣٨ م دربغدا دبه‌چا پ رسيده‌ا ست .

وا ينک ا شعا ری ا زحريق .

جـــا م زر

خیــزای زیبا پســردسته‌به‌جا م زرزنیـــــم

بـــی تا مل جا م زربرفتـــوی آزر زنیم

جا م بـــرکف ، کا م دربر ، شوردرسریکرهه

بیخـــودا زعا لـم ره‌آن عا لـم دیگرزنیـم

گـــرحریفا ن را به‌مسجـــدره‌نما یـــدشیخ شهر

مـا که‌درمیخا نه‌را هش درسرکوثـــرزنیـم

ا وبه‌تهـــدیدا ت مبهم را ه‌یمـــا درمی زند

مـا به‌تمهیدا ت محکم‌را هش‌ازکوثرزنیم

قطره سا ن بی پا وسر روجا نب دریا نـهیـــم

غـــوطه‌ورگردا ب ا ندرپا ی پهنا ورزنیم

قطره‌مشتق آ مدا زدریا به‌وصـــف قطـرگـــــی

وصف بردا ریم مشتق را ودرمصدرزنیم

درمقـــا م لـــی مع ا للـه درحـــــریم‌کبـــریا

دست ردبرسینهٔ هرکـهترومهتـــــــرزنیم

رخت را جا یی فرا دا ریم کـــآ نجا جبرئیـــل

گرزندپـــرآ تشش یکبا ره‌برشهپـــــرزنیم

پـــا ی عزت برفرا زعرش وآ نســوترنـهیـــم

ســـربه‌سنگ آ ستا ن پا ک پیغمبـــــرزنیم

* * *

تاریخ وفات استادفاضل

مرحوم "ملاوسیم "سردشتی

" گنج مستور "

ای دریغا چشم علم ازدوریت بی نورشد

نورعلم دربصیرت طالبان را دورشد

گنج را رسمست زیرخاک تسوی گل رود

ای دریغا گنج علمت درنظرمستورشد

گوهردریای علمت جملهچون دریتیم

عقدجان بودازدست اجل منشورشد

خانهدین ازفوات علم میگرددخراب

خانهجهل ازوفات عالمان معمورشد

مردهٔ دل زندهرا گلها بسرگلها بود

خاک برسرزندهدل ،مردهگرمغرورشد

پرتو "شمس الیقین" نازمبهرجائی کهتافت

زآن تجلی موسیان‌راکوهٔدل چون طورشد

آری آری هر"وسیمی" را نسیمازقبلهیافت

ازصفای صدق نیت سعی اومشکورشد

ازفیل خرق عادت جانش ازمهروطن

درصفرعزم سفرکرد وزتن مهجورشد

مسئلهکردم زهاتف حال آن مرحوم‌را

زد بشارت برملاتاریخاو "مغفور"شد

۱۳۲۶ هجری قمری

* * * * * * * *

ئـ = **فـــەرهـەنگـی دیـــوانـی جـــەریــــق**

ئـــادەم: ئینسانی یەکەم ، باوکی نەوەی مرۆفە ، بـــەپێـــی بیروورای ئایینی خودا لـە سەرشێوەی خۆی دروستی کردولـەبـــەهـەشتـی دانا ، حەووای لـەپەراسوی ئادەم دەرهێنا و کردی بەژنی ،بـــەڵام هەردوکیان فەرمانی خودا یان بـەجێ نەهێنا لـەبەرئەوە لـەبەهەشت دەرکران "٢" ئینسان ، مرۆف ، کەس ، نەوەی ئادەم.

ئـایـیـــن : دین ، مەزهەب ، شێوە ورەوشت ، دەستور ،باوەر.

ئـــاوی بـەقـــا : ئاوی حەیات ، ئاوی ژیان ، لـەزاراوەی – سوفیایەتی داسەرچاوەیکە لـەتاریکی دا کەهەرکەس لـیی بخواتەوە ژیانی هەمیشەیی دەس دەکەوێ ولـەزاراوەی سالـیکان داسەر چـاوەی ئەوین وخۆشەویستی یە، کە هەرکەس لـێی بخواتەوە هەرگیزنـا مـرێـت ولـە بەین ناچێـــت .

ئــــاوێنـــــە : نەینوک ، پارچە شوشەییکە پشتەکەی بـەجیـــوە سواغ دراوە ، ڕەنگی هەموشتێک دەداتەوەە .

ئـــاتـەشکەدە : ئاگردان، شوێنی ئاگرەلـێکرساندن،ئەوشوێنەی پەیرەوانی دینی زەردوشت ئاگریان تیدا دەکردەوە ، جێگای بـــەجـــێ گەیاندنی رێ وشوێنی ئایینی دینی زەردوشت ، ئاتەشگـا ە .

ئـــایــــەت : "١" نیشان ، بەلـگە ، عەلامەت "٢" هەریـــەکێـک لە رستەکانی قورئان ، پیاوی گەورە ، شتی سەیر .

ئـال وبـــەیـت : مەبەس بنەمالـە وخانەدان وکەس وکاروونەوەو ئالی پێغەمبەرە ، خاووخێزان وبنەمالـەی پیغەمبەری ئیسلام .

ئـاشـوب : ئاژاوە ، پەشێوی ،شۆرش ، فیتنە ، هەرا و هـوریا ، کاری بەگژیەکاچون وتێک بەربونی خەلک ، حالـەتی تێکچـــونـــــی ئاسایشـــت.

ئاشوفته : شێواو ، پەرێشان ، خەمگین ،ژیانی سەخت وتال .

ئاستانه : دەرمال ، قاپی گەورە ، مالان ، خێوی خستنه ئاستانەکه .

ئاهوی تەتار: ئاسکی تاتار ، مامزی تەتار ،مامزی ولاتی تاتارستان .

ئامال : ئامانج ، ئاوات ، هیوا ، ئارەزوە .

ئاتەش ئەفروز: ئاگرهەلگیرسێن .

ئازوردە : ئازاردراو ، ئیش پیگەیشتو ،رەنج دیتو ، رنجاو ، دل تەنگ ، توراو .

ئەرواح : کوی روحه ، (١) رەوان ، گیان (٢) فەرمانی خودا ، وەحی خودا ، فریشته .

ئەسباب " اسباب " کوی " سەبەب = سبب "ه (١) هو ، بەلگه ، عیللەت ، وەسیلە ، ریگه ، ئامراز (٢)پیوەندی نزیکی و خزمایەتی، (٣) زاراوەییکی زانستی عەروزه .

ئەسکەندەر: لەوازەی ئوروپایی ئەلیکساندرەوەوەرگیراوه کوری فیلیپۆسی ئیمپراتۆری مەقدونی بووه ، بەلەشکریکی چل هەزار کەسییەوه هیرشی بردە سەردەولەتی دارالە ٣٣١ ی پێش زایین ، لەشەری " گوگامیل" لەنزیک " هەولێر" سەرکەوت ودەولەتی ئێرانی روخاندوئاگری لەئێستەخر بەردا ، بەسەرهەموروژهەلاتی کۆن دازال بوتاکەیشتەروباری سەندلەهێندوستان ، ئەرەستو ماموستای بووه ، ئەسکەندەری عالەم گیروزولقەرنەنیشی پێدەلین.

ئەلەست " الست " : ئایانیم؟ واتەرۆژی ئەزەل وزەمانی کەسەرەتای نیه ، دەلێن ئەوکەنەخوا روی قسەی لەنەتەوەی ئادەبو

فەرمووی : " الست بربکم"؟ وا تەئا یا من پەروەردگای ئیوە نیم؟.

ئەجناس : کوی " جنس " ە (١) ئەوشتەیەکەلەچەندجۆرە شتێک پێک هاتبێ، وەکوجنسی گیاندارکەبریتی یەلە ئادەمیزاد وهەموخاوەن گیانێک . (٢) لەزاراوەی زانستی مەشتق دا جنس ئەوە یە کەلە" ئەنواع = انواع" پێک هاتووە ، وەنەوع لە ئەسناف = اصناف " پێک هاتووە ، وەسنف لە"ئەفراد ـ افراد"، پێک هاتووە ،(٢) کەل وپەل ، کالا، ناومال ، جنێو .

ئەسرار" اسرار" : کوی "سرە" : نهێنی، شتی داپۆشراو و نەبیزاو، راز .

ئەفسانە : حەکایەت ، داستان ، چیروکێکی رودا وی کۆنی وا بگێرێتەوە نەچێتە مێشکەوەوعەقل وەری نەگرێ، نەقل، سەر ـ گوزەشت .

ئەفشان : بلاو کردنەوە ، رژاندن ، پەراکەندە کردن ، ئاشکرا کردن.

ئەلەم: " الم" : ئازار ، دەرد، ژان ، رەنج، ئێش .

ئەنجومەن : دەستە ، کور ، دەزگایەکی هەمیشەیی یەکەلە چەند کەس پێک هاتبێ بۆ هەلسورانی کاروبارونا وبەنا وکۆببیتەوە بۆتەکبیرکردن، مالی کومەل ، خانوی جەماعەت .

ئەسناف " اصناف " کۆمەلی کاسب ووردەسەنعەتکار ،تاجر ، بازرگان ، دوکاندارا ن .

ئەحزان "احزان" : کوی "حوزن = حزن"ە ، خەم و خەفەت پەژارە ودل تەنگی ، دژی خوشی .

ئەشک : فرمێسک ، پاوی چاو ، ئەسرین .

ئەھل " اھل " : (١) شایان ، خاوەن ، پسپۆر ، (٢)بنەماڵە، خێزان ، خانەوادە ،

ئادابی تەریقەت : رێ و رەوشتی سوفیایەتی،رێ وشوێنی دەرویشی .

ئایات " آیات " : کوی ئایەت = آیت " ە ، ئایەت : بەڵگە ، نیشان .

ئەجەل " اجل " : ئاکام ، وعدەی مردن ، ئەودەمەی ژیانی کەسێک تیێدا تەواودەبێ، وەختی شتێک .

ئەمەل " امل " : ئاوات ، هیوا ، ئامانج ، ئارەزو ،.

ئەرشەد"ارشد" : ئازاتر ، گەورەتر ، بالاتر ، ئەوکەسەی کەلەناوهاوکاران و هاوڕیبانی خۆی دا پلەیێکی بەرزتری هەبێ . ئەوکەسەی بەرێی راستدادەروا ، پێگەیشتوتر ، بەتەمەن تر ، گەورە وسەرکردەی دەستەیەک .

ئەسەر" اثر" : شوێن ، نیشان ، شوێنی پێ، گیرانەوە ، هەموشتێکی کەوێنەی مابیتەوە ، نیشانەو بەڵگەیەکی بونی شتێک لەوەختێکا لەشوێنێک پیشان بدات .

ئەساس " اساس " : بناخە ، پایە ، بنچینە .

ئەعلا "اعلی" : بەرز ، بالا، بلند ، "مەعنەوی" خودا ـ دەرەجەی ئەعلا کا .

ئەحکام " احکام" : کوی " حوکم = حکم "ە ،فەرمان، هەموفەرمانێکی کە لەدادگا دەردەکری بۆکارەسات وروداویک .

ئەشیا " اشیاء " : کوی " شیئی" شت ، شتومەک ،کەل ویەل

ئەشرەف " اشرف " : گەورەتر ، مەزنتر ، بەرێزتر ،ئەشرەفی عالەم: بەرێزتر وشەریفترلەهەموعالەم نیازحەزرەتی موحەممەد

پێغەمبەری خوایە .

ئەفغان " افغان ": ئاەوناڵە گریان وشیوەن ، بانگ و هاوار ، فەریادوزاری .

ئەرەستو " ارسطو " : حەکیم وزانای نیوبەدەرەوە کـــه مامۆستای ئەسکندەری مەقدونی بووە .

ئەزهار " ازهار " : کوی " زەهر ـ زهر "ە گول ، شکوفه ، پشکوتنی خونچەوگـول .

ئەجــزا " اجزاء " : کوی " جوزئ = جزء "ە ، بەش ،پارچە لەشتێک ، بەشێک لەشتێک .

ئەمیــر " امیــر ": فەرمانرەوا ، فەرماندە ، میـــر .

ئەشعار " اشعار ": کـوی " شێعر = شعر "ە ، چامە ،هونراوە .

ئەزەل " ازل " : هە،بشەیی، ئەوەی سەرەتاودوایی نیـــه ، هەربووە وهەردەبێ .

ئەقوال " اقـوال " : کوی " قەول = قول "ە ،قسە،وتار .

ئەکـل " اکـــل " : خــواردن .

ئەفسورده " افســرده ": ژاکاو، خەمگین ، دل تەنگ ، دل ـ سارده .

ئەمن " امـن ": بیباکی ، دلنیایی ، بی ترسی ،هێمنایەتی دل ، ئاسایش ، دژی خۆف .

ئەخلاف " اخلاف ": کوی " خەلەف = خلف "ە ،جێ نشینـــان، لەپاش بەجێماوان ، داهاتووان .

ئەنیس " انیس ": هاودەم، ئەوەی دل دەداتەوە ، ئەوەی ـ دەبێتەمایەی خۆشی بۆیەکیکی تەنیا وگوشەگیر .

ئەولیا " اولیـاء " : کوی وەلی، "اولیاءالله": دوستانی

خودا ، بەندەگانی نزیکی دەرگای خودا ، لەزاراوەی خواناسان وعارفاندا ئەولیا لەدوی ئەنبیا وپێغەمبەرانن کەکەرامەتیان هەیە ودەتوانن نهێنیەکان ئاشکرا بکەن ، پیاوچاک ، شێخی دین .

ئەوساف " اوصاف " : کوی " وصف = وەسف "ە چلۆنایەتی شیتی، ئەونیشانانەی شتێک یا کەسێکیان پێ دەناسرێتەوە ،پەسند ، وەسپ .

ئێکسیر : (١) زاراوەیێکی زانستی کیمیا یە ، بەتایبەتی لەلایەن کیمیاگەرانی کۆن بەکاردەهێنرا ، ئەوجەوهەرەیەکەبنیادو نەژادی شت دەگۆڕێ، بوبەلگەمس بکا بەزێر وئالتون،دەرمانی کە بەبیروباوەری پێشینیان چاوەی هەمونەخۆشی یەکی کردووە . بیرو باوەری مورشیدی تەواو کەچونایەتی خەلک بگۆڕێ ،(٢) شتییەکجار بەکەلک وسود ، (٣) هەرشتێکی کەمدەست کەوی .

ئیسلام " اسلام " : ئاینی موسولمانان لەدەوروبەری سالی ٦١١ زاینی بەهۆی حەزرەتی موحەممەدی کوری عەبدوللا بلاوبووەوە ، لە پیشانا لەنا وعەرەب ، ئینجا لەناوهەندی نەتەوەی تریش .

(٢) چونەناوئاشتی یەوە ، خودان بەدەدستەوە ،موسولمان بون.

ئیشعار " اشعار " : ئاگادارکردن، خەبەردان بەکەسێک،زانا کردنی کەسێک بەکارێک ،فێرکردن ، پێ راگەیاندن.

ئیمکان " امکان " : (١) ڕێ تێچون ، توانایی بەرامبەر بەکارێک ، ڕێگەخوش کردن ، (٢) لەزاراوەی زانستی فەلسەفەدا ئەوشتەیەکەبون ونەبونی وەکویەکەوپیویست نیە ، وەکوئینسان ، جانەوەر ، کشت وکال ، بێ گیان، بەرامبەرئەوە "وجوب " هەیەکە بونی پیویستە وەکو" واجب الوجود " ئەمەکۆمەلی ئینسان وجانەوەرو کشت وکال وبێ گیانە .

ئیرەم: (١) ناوی باخێکەگۆیا شەددا د دروستی کرد بەناوی ئەوەی ببێتەبەهەشتی سەر زەوی ، لەبەر ئەوە بەهەشتی شەددا دیشی پەدەلین (٢) ناوی عەشیرەتیکەلەهوزی "عاد" خودا غەزەبی لێ ـ گرتن لە بەرگوناهی زوریان ، ئەدودا وانە لەقورئانی پیروزدا باس کراوە .

ئیشراق " اشراق " : "١) روناک بون ، پرتەوە ،درەوشانەوە تروسکە وروناکی خۆر ، رۆژ هەلاتن .(٢) ئیلهام وەرگرتن.

ئینسان " انسان " : ئادلامزاد ، خەلک ، بەشەر ،بیلبیلەی چاو .

ئولفەت " الفت " : (١) خووروەوشت گرتن ، دۆستایەتی ، فیربون ، هاودەمی، راهاتن ، هۆگری ، پەیوەندی ودۆستایەتی دەگەل کەسێک یا شتێک ، حەزلەشتێک یا کارێک کردن.

ئیبداع "ابداع" : پەیداکردن، بەدی هینانی شتێکی جوان وتازە ، کردنی کارێکی تازە ، لەزاراوەی زانستی بەدیع دا ئەوەیە کەشاعیرشێعریک بلێ . کەچەندسەنعەت لەسەنعەتەکانی بەدیعییەی تێدابێ .

ئیزهار " اظهار " : دەرختن ، ئاشکراکردن،رون کردنەوەو دەربرینی قسەیەک .

ئیشارات " اشارات " : کوی ئیشارەیە ،(١) پیشاندانی شتێک بەهوی بزوتنەوەی چاویا قامک ، بەدەست وچاویا بروقسەکردن دەگەل کەسێک ، قسەکردن بەرەمز ، قسەکردن بەکینایەت ،(٢) لە زاراوەی بەدیع دا ئیشارە ئەوەیەکەشاعیربەواژە وینەزوردروست بکا .

ئینشا " انشاء " : دروستکردن، داهێنان ،نوسینەوەیقسەی

جوان ، وتنیقسەی جوان ، لەخووەشت داهێنان ک نامەی ئەدیبانە ، ڕێکخستن ورازاندنەوەی قسەبەنوسین .

ئیرتیهاش " ارتهاش ": دەسە برین ، فروفێل .

ئیرس " ارث " : میراث وەرگرتن ، بەشدا ربون لەمیراث ، سەروەت وسامان وهەرشتێکی کەلەکەسیکی مردوبوبنەمالەوخانە — وادە وخیزانی بەجێ دەمینێ .

ئیمتیحان " امتحان": تاقی کردنەوە ، تاقیکاری،ئەزمون.

ئیسناد"اسناد": گەرانەوەی شتێک بۆسەرشتێکی تـــر ، گەرانەوەی قسەبۆ ئەوکەسەی کەکردبێتی، گەرانەوەی حەدیس بوپێغەمبەر .

ئیتتیفاق " اتفاق ": رێکەوت ، دوداو ، کارەسات ،حادیسە

ئیکمال " اکمال ": تەواوکردن، گەیاندن بە ئاوات وئامانج .

ئیفتیرا " افتراء " بەدرو تاوان بوکەسیک دروست بکری، تاوان هەلبەستن .

ئیلاهی: خودایا ، ئەی خودا ، خودایی، زانستی هەراوی — خواناسی .

ئیقبال " اقبال": (١) پێشوازی کردن، رودان ، (٢)— بەخت ، چارەنوس ، تالیع .

ئەمر" امر": فلارمان ، بریار ، شتی بەرز ، روداوی — گەورە .

ئیفادە : دەعیە ، فیز ، تەکەببور ، (٢) هەموئەو وەلامانەی کەسێک دەربارەی مەسەلەیێک لەپرسیارو وەلامیکی رەسمـــی دا — دەیاندا تەوە..

ئینکار " انكار ": حاشاکردن ، کەسێکی قسەی کەسی بە گوێی دا نەچی ،لەسەر قسەی خوی سوربێ، ئینکارکردن : پاشە گەزبونەوە لەقسەیەک یا لەکارێک .

ئیرادەت " ارادت ": دلسۆزی وئیخلاس لەدۆستا یەتی دا ، ـ دۆستا یەتی راستێکەل بەخۆ بەکەمگرتن و بچوکا یەتی .

ئیسرار " اصرار ": لەسەر رویشتن ، پی داگرتن ، سوربون، لەسەرکارێک یا شتێک .

ئیستیمداد " استمداد ": یارمەتی ویستن ، کومەک خواستن.

ئیرشاد " ارشاد ": رێ نیشان دان ، رێنوینی کردن بۆ رێی راست ، رێبەری کردن ، رێنما یی .

ئیسم " اسم " : ناو.

ئیستادەن : راوەستان .

ئیخلاس " اخلاص ": دلپاکی ودلسۆزی لەدۆستا یەتیدا ،راستی وجگەر سوزی لەکا روکردەوەدا .

ئیزاعە "اضاعه": زایع کردن ، بەفیرودان، بەهەدەردان ، لەدەست دانی شتێک بەخۆرا یی ،(٢) زوربونی ئاوو زەمینی کەسیک .

ئیمزا " امضاء " : نیشانەیکە لەدوایی نامەونوسراوە ـ دادەندری، نوسینی ناوی نوسەری نامەیەبەشێوەییکی تایبەتی لەپای کاغەزو نوسراوەدا بەئەوەی بزانن کێ نوسیویەتی .

ئەبلە " ابله ": بێ عەقل ، تێ نەگەیشتو ، نەزان،گێژ، عەقل سوک ، دەبەنگ ، نەفام، حۆل .

ئیلتیفات : چاولەکەسێک کردن لەروی خۆشەویستی ومیهرەـ بانیەوە، روانین لەکەسێک لەچاوی خۆشەویستی یەوە ، چاکەو

میهرەبانی کردن لەگەل کەسێک ، بەنەرمی جولانەوە لەگەل کەسیک .

ئیلتیماس " التماس ": داواکردنی شتێک لەکەسێک . شت ویستن لەکەسێک ، خۆبەکەمگرتن ، پارانەوە .

ئینقیاد " انقیاد ": وەئەستوگرتن ، رامبون، فەرمان وەرگرتن ، خۆبەکەمگرتن .

ئیعلان " اعلان ": راگەیاندن ، ئاشکراکردن، دەرخستن ، نوسراوەیا لاپەرەییکی چاپکراوکەبەهۆی ئەووەوە . مەبەستێک بەخەڵک رابگەیەندرێ بۆ ئاگاداری .

ئەهلی نیسبەت : ئەوکەسەی پەیوەندی ونزیکایەتی لەگەل خوا ناسان وپیاوچاکانا هەیە .

ئەهلی کیبار : پیاوانی گەورە ، ئەوکەسانەی مەزن و- بەریزن .

ئەرباب " ارباب ": کوی " رب - رەب "ە : خاوەن، بار- هێنەر، جوامێر، خان ، خاوەن پارە ودەولەمەند .

ئەتیببا " اطباء ": کوی " طبیب - تەبیب "ە : حەکیم، پزشک ، دوکتور .

ئیقلیم " اقلیم ": هەرێم، مەلبەند، ناوچە، پارچەیەک لەزەوی کەلەباری ئاو وهەوا و وەزعی سروشتی لەگەل پارچەکانیترا جیاوازی هەبێ وهەلبژاردەوچاتری ئەوانی تربێ .

ئیتتیفاق " اتفاق ": بەیەکەوە بون، چەندکەسێک کەبیرو راوقسەیان دەکەن بەیەک . هاورێی، هاوکاری، یەکیەتی، هاو- پەیمان ،(٢) روداو، کارەسات، پێشهات .

ئەدنا " ادنی ": نزم تر، زەبونتر، پەست تر، نزیکتر .

ئیمساک " امساک " : دەسە پێوەگرتن، خۆدورخستنەوەلە

خواردەمەنی (٢) بەخێل ، چاوچنۆک ، رژد .

ئیفتیراش " افتراش ": دەستپێکردن بەسەرین ، هەردوباسک کردن بەسەرین .

ئیفتیشاش " اغتشاش ": پەیدابون ودەرکەوتنی غەل وغەش وئالودەیی کەلەسیکا یالەشتیکا ، شێواوی ، سورش .

ئومەنا " امنا ": کوی " امین = ئەمین "ە دروستکار ، راست ودروست ، دەس پاک ، ئەوکەسەی کەخەڵک باوەری پێی بکا ، حالی ئەوشوێنەی پیاوترسی ئەوەی نەبێ لەوێ شتێکی بەسەربێ یا توشی بەلایێک ببێ .

ئیدبار "ادبار": رووەرگێڕان ، پشت کردنەوە ، وەرگەڕانی بەخت ، بەدبەختی، چارەرەشی .

ئوسول " اصول ": کوی " اصل = ئەسل "ە ، بنا غەەبنیاد بنج، قانون ، دەستور ، سەرەتاکان، مەبادی سیاسی، داب ودەدستوری کەومەلایەتی .

ب =

باقــى : (١) نەمر، هەرمان، بەردەوام، پایەدار، ئەوەی ماوە، ئەوەی لەجێگەی یەکی تردەمێنێتەوە، (٢)ماوەی شتێک کە لەشتێکی تردەردەهێنرێ .

بارەگاە : کۆشک، کاخ، قەسری پادشایان، ئەو شوێنەی کە فەرمانرەوایان ئیجازەی خەڵک دەدەن بۆئەوەی پخش بولایان.

باب : (١)باوک، (٢) دەرگا، دەرکە، دەروازە،بەشێک لەکتێب .

باغــى : لەخوانەترس، زۆردار، سەرکێش، گەردن کەش .

بایەزید " بایزید" : بایەزیدی بەستامی عارف و خواناسی گەورەی سەدەی دوهەم وسێهەمی کۆچی یەکەعارفان وزانایان وشا عیرانی ئێرانی وئیسلامی ،" سلطان العارفین" "برهان لموحدین" "مرادالسالکین"، "برهان المحققین" "حجەالخلایق"" مرشد السالکین" نیان ناونا وەو لەئسەستیرەهەرەپرشنگدارەکانی عیرفانە، ناوی ئەبویەزید ئەیعوری کوری عیسای کوری سروشانی بەستامی یە، لەبنەمالەیکی زەرتەزشتی بوکەلە پاشان موسلمان بو، شاری بەسنام لەتەنیشت شارەکانی سەمنان ودامەغای ئیستای ئێرانە .

بەشارەت " بشارت" : مزگێنی، موژدە، خەبەری شادی،هەوالی خۆش .

بەقا "بقاء" : مانەوە، هەمیشەیی، تێک نەچون،نەمردن، هەرمان .

بونی ئادەم : ئادەمزاد، نەوەی ئادەم، خەڵک ،ئینسان مرۆ .

بەیەت " بیت " : (١)ماڵ، خانو، خانە، جێگەی ژیان وحەسانەوە، (٢) ماڵی خودا ، کابە ، کەعبە، (٣)دێری شیعر کەلەدونیوەدێرشێعریا میسراع پێک هاتووە، چیرۆک ، داستان،بەیت وبا ووکەلەپوری ئەدەبی .

بەسیرەت " بصیرت " :بینایی، زانایی، روناک بینی، زیرەکی، وشیاری، یەقین، رەوشەن دڵی، عەقل،(٢) بریتی یەلە هێزی قەلبی کەبەنوری پیروزروناک بێ وبەمهێزەئینسان حەقیقەت وپاتینی شتەکان ببینێ، هەر بەوجۆرەی کەنەفس بەهۆی چاو وێنەوشێوەوروالەتی شتەکان دەبینێ، زانایان وپێشینیان "بەسیرەت" بەهێزی پیرۆز، واتە" قووەی قودسییە" ناو دەبەن.

بەرجەستە : وەسەرکەوتو،کەسێکی بەناوبانک وگەورە، ـ چاک ، هەلبژیردارو، بەرز، چوست وچالاک .

بەیتولحەزەن " بیت الحزن " : (١) زوری خەموخەفەت ، ماڵ ومەلبەندی خەوناسور، هەموجێگەییکی کەخەوخەفەتی لێ بێ ، (٢) ئەوژۆرەیەکەیەعقوب تێیدا دەژیا ولەدوری یوسفی کوریدەتلایەوە ولەشین وناسوروواوەیلادابو، " بیت الاحزان" وکولبەیی ئەحزانیشی پێ دەلێن .

بەیەدەق : ڕێگاشناندوری سەفەر، رابەری سەفەر، (٢) ناوی یەکێک لەبەردەکانی شەترەنجە، (٣) سەبازی پیادە .

بینا : بینەر، وشیار، زیرەک ، ئاگادار، بەهۆش .

بەزم: جەژن وئاهەنگ ، کۆبونەوی خۆش رابواردن، کۆری خواردنەوەو سەرخۆشی .

بەکارەت (بکارت " : ژنی نەسمراو، ژنی کون نەکراو، کچێنی، (٢) نۆبەرە، سەرەتاویەکمی هەموشتێک ، تازەبون ،

درینی پەردەی کچێنی .

بەهابیم" بهائم" : کوی " بهیمە " بەهیمە"یە : ـ حەیوان چوارپییان ، پاتال ، ئاژال .

بەعید " بعید " : دور

بیمار : نەخۆش ، ناساغ ، ، کەسێکی تەندورستی بکەوێتە مەترسی یەو .

بورج : (١) هەریەکێک لەدوازدەبەشی فەلەک کەزەوی لە دەوری یان دەسورێتەوە ، هەرکاتێک کەزەوییەکێکیان دەبرێ مانگێکی خورشیدی تەواو دەدەبێ ، بەم پێیەبورجەکان دوازدەن ـ بەرامبەردوازدەمانگ .بەرخ ، گا ، دوپەیکە ، قرژال ، شیر ، گولەگەنم ، تەرازو ،دوپشک ، کەوان ، کار ، دەولک ،نەهەنگ ، (٢) کوشک ، قلا ، بینای بلندی خر ، یاچزارگۆشەی کەبۆپاسەوانی بەکاردەهێنرێ ، هێلانەکۆتر .

بوسە : ماچ .

بوهتان : درو ، بوختان ، بەدروهەلبەستنی قسەیە زمانی یەکێکی ترەوە .

بوریا : حەسیر ، هەموورا یەخیکی لەقامیش ولقی دارخورما دروستکرابێ .

بورهان : رون کردن ، بەلگە ، دەلیل ، حوجەتە (٢) ناوی گوندێکی سەربە ناوچەی مەهاباده .

بوعد " بعد ": دوری ، دوربونەوە ، دورکەوتنەوە .

= پ

پـا بـوس : پێ ماچ کەر .

پـەرچـەم : کاکۆل ، قژی سەرنێوچاوان (٢) دروشم ، ئـەو- قوماشەیە کەبدا رەوە دەکرێ ودروشم ونیشانەی ولاتێک یا رێکخرا - وێکە ، (٣) ەوجییەیە لەگول داکەتووی لێیە .

پـرتـەو : تیشک ، تریفە ، ترووسکە ، پرشنگ ، روناکـایی ، شـۆق .

پیـــر : بەسا لاچو ، بەتەمن گەورە ، کۆنەسال ، شێخ ، شێخـی خانەقا ، پیری مەی فرۆش ، پیری تەریقەت ،مورشیدورا بـەری - دەروێشـی .

پیـری خـەرا بـات : پیری مەیخانە ، پیری مەی فـرۆش ، لەزا را وەی سوفیـزم دا ئینسانی پۆخت وشا رەزا ، رییەرومورشیـدی " کامیل " کەمریدان بوریی هەژاری وسوفیا یەتی رێنوێنی دەکا ە .

پیـری مـەیکـەدە : پیری مەیخانە لەزا را وەی سوفیا یەتی دا ئینسانی وخت وکا میل ، رێبەری رۆحانی، رێنما ومورشید ، پیـری تەریقەت ،بەسا لاچوی با دەفرۆش .

پیـری کـەنعـانـی : نیاز ، یاقوب پێغەمبەرە .

پیـری مـوغـان : سەروک وگەورەی موغەکان کەپێشەوا یانـی ئایینی زەردەوشتی بون .

پیـرا هـەنـی یـوسـف : کراسی یوسف کوری یەعقوبە ،دەلێن رۆژیک هەردوا زدە کوری یەعقوب دەچن بۆسەیران ،یوسف خۆشەویسـترینیان دەبێ لای باوکی، براکانی یوسف دەخەنەبیـرێکەوە ، لـە ئەنجامی ئەرودا وەیەعقوب لەخەفەتا کوێردەبێ، لەپاشاکەکراسە - کەی یوسفی بۆدێنن یەعقوب بۆنی پێوەدەکا وچاوی چا دەبێتـەوەو

بینایی وروناکایی پێشوی دەست دەکەوێتەوە .

پوختە : خواردەمەنی پێگەییو ، دژی خاو ،ئینسانی کارامە وزانا و خاوەن تاقی کردنەوە .

پوپ چنەرمک : ریش سپی ،

پەیمانە : جام، پیالە ، ئەو قاپەیە کەشەراب ومەی تیدا دەخوریتەوە ، کاسە پیکە کەدا نەوێلەوشتی تری پێ دەپێون.

پەیکان : تیێر ، سەرەتیر ، هەموئاسنێکی نوک تیژ .

پەیوەستە : پێوەند ، بەیەکتری بەستن، بەیەک گەیشتن، هەمیشە .

پدەر : باوک ، باب .

پسەر : کور ، ئەولادی نێرینە .

ت =

تـا لـيـع : (١) بـەخت ، چا رەنـوس ، (٢) دەرکەوتن، دیا ربون هەلاتنی رۆژوما نگ و ئەستێرە ، دیا ربونی دلـبەروخۆشەویست .

تـا لـیـب " طـا لـب " : (١) دا خوا ز ، ئەوکەسەی دا وا ی شتێک دەکا تا لـیبا ن : ئەوکـەسا نەی دا وا ی شتێک دەکەن، قوتا بیا ن ، — دا خوا زا ن .

تـا وس : با لـندەییکی جوا نە ، نێرینەی توک وپەری رەنگـا و رەنگی هەیە ، توکی لـەسەرەتا ی ها وین دا فری دەدا ودوبا رەهی تا زە دەرویتەوە ، بەزۆری لـەخوا روی ئا سیا وهیندوستا ن دا دەژی، لـە سەدەکا نی نا وەرا ست دا دەولـەمەندا نی ئوروپا گۆشتی تا وسیا ن بـۆ رێزگرتـن لـەپێش میوا ن دا دەنا ، لـەگەل،ئەوەی وەنەبێ گوشتیشـی خۆش بێ، لای هێندێ کەس رەمزی نا لـەبا ری یە ، دەلـێن تا وس بـووە هۆی دەربەدەری ئا دەم وحەووا لـەبەهەشت ، رۆیشتنی بەنا زوخـا ن وخەرما نی کچی جوا ن لـەنا وکوردەوا ری دا لـەگەل رەوتی تـا وس بەرا وا ردو بەرا مبەردەکرێ .

تـا بـور "طـا بـور" : لـەشکر، تیپ ، رێز ، فیرقـە .

تـا زی : تا ژی، تا نجی، تا جی، جورەسەگێکی را وو شکا رە.

تـەبیـعـەت : سروشت ، خوورەوشت (٢) روی زەوی، جیـهـا ن ، دونیا ، هەموگورا ن ودروست کردنێکی کەدەستی ئا دەمیزا دی تێـدا نـەبـێ .

تـا ریـخ: مێژو ، دیا رکردنی کا تەهەرشتێک ، دیا ری کردنـی ئەوسەردەمەی کەرودا وی گەورەی تێدا بووە ، لـێکدا نەوی رودا و وبە سەرها تی پێشینیا ن .

تـا قـی کسـیـرا : ئەیوا نی کسیرا ، مەدا یین، بەنا وبا نگترین

کۆشک وبالەخانەییکە شاهەنشاهانی ساسانی دروستیان کردووە ،لە پیشانا ئاوەدان ویەکێک بولە خۆشترینی قەسروبالەخانەکانی جیهان، ئیساکەکەلاوەیە ، هێندێ لەتاق ودیوارەکانی ماوە ،بەپێی افسانەی ئایینی ناوکوردەواری گۆیا تاقەکەلەحەزمەت پەیدابونی ئایینی پیرۆزی ئیسلام درزی بردووە ، چونکەرەمزی سەردەمی گاوری وبوت پەرستی بووە .

تابان : درەوشەدەر ، ئەوەی روناکی دەدا .

تابش : (١) درەوشانەوی، پرئەودان ، روشنایی وگەرمایی رۆژ وهەتاووئاگر (٢) سورکردنەوەی ئاسن بەئاگر .

تاری زولف : رەشی مو ،تال، تالی مو ، داوی مو .

تاعەت " طاعت " : پەیرەوی کردن ،ئیتاعەتکردن.

تاماو : تاوێک کەخۆی وئاردی دەکوِن ودەیدەن بەئاژەل و پاتال .

تەطبع "طبع" : خوورەوشت . سروشت .

تەجەللا " تجلی " : رون بون ، روناک بون، دیاربون، تیشک ، کینایەتەبوچونی روحی خودا بۆناودلی سۆفی ودەروێش ،ـ ئەوەی دەگاتەپایە " فناء فی الله " : هەروەها کینایەتیشەبۆ دیاربونی نوری خودالەکیۆی تور ، ئەوەی موسای بێ هۆش ومەدهوش کرد .

تەجرید "تجرید" : (١) روتکردنەوە ، جیاکردنەوەی ـ شتێک لەهەموشتێکی کەلەبنج دالەنەژادی ئەونەبێ،پیستەلەدار ـ کردنەوە (٢) شیروخەنجەر لەکالان دەرهێنان (٣) تەنیایی، گوشەگیری .

تەسبیح " تسبیح " : ئەوکەسەی دەلێ" سبحان الله "،بە

پاکی یادکردنی خودا (٢) ئەورستەوردەشتەیەکەلەمووودەکا ولەکاتی تەسبیحا ت دا لەدەست دەگیرێ.

تەسویر "تصویر": دروست کردنی وێنەی کەسێک یا شتێک گرتنی وینەی کەسێک یا شتێک ، نەخش کردنی شێوەی کەسێک یا شتێک وێنە گرتن .

تەشریح " تشریح": پارچەپارچەکردن، برینیئەندامی لەش ، (٢) رون کردنەوە .

تەریق " طریق": (١)رێگە ، رێ، شەقام (٢) شەرمەزار بون.

تەشریف " تشریف ": گەورەخۆپیشان دان ، خودەرخستن وەکپیایەبەرزوما قول .

تەرەب "طرب " : هەڵپەرین وسەما لەئەنجامی شادی دا ، شادبون ، خۆشی ئاهەنگ ورابواردن .

تەرەف " طرف ": کەنار ، دوایی شت ، لاجێگە .

تەرح "طرح": دانان ، نەخشە کێشان .

تەریدە: جەردە ، دز ، رێگر ، چەتە .

تەخفیف " تخفیف ": سوک کردن ، کورت کردنەوە .

تەعنە " طعنە ": شیونی نیزەلەلەش دا ، قسەی سوک بە یەکێک وتن . دەرختنی کەموکوری کەسێک ، سەرزەنشت کردن.

تەعمیر " تعمیر ": ئاواکردن، ئاوەدان کردن، چاک کردنەوەی خانوی روخاو ، چاک کردنەوەی هەموشتێکی کۆن کەکەمو کوری هەبێ ، تێپەکردنی ژیانی زۆر .

تەعداد: ژمارەکردن، حیساب کردن، ئەژماردن.

تەحسیل " تحصیل ": وەدەست خستن ، وەدەست هینان.

پەیداکردن ، وەرگرتنی زانستبێ .

تەحەممول " تحمل ": خۆراگرتن ، لەبەرهەمونا خوشی یەک ، ئارامگرتن ، هیزوتوانا نواندن.

تەفسیر " تفسیر " : (١) رون کردنەوەی مانا ومەبەستی قسەییێک ، ئاشکراکردنی مانا ومەبەستی رستەییێک . (٢) رون — کردنەوەی مانای ئایەتیقورئان .

تەزەرو (تذرو ": چور ، ناوی بالندەییکەگوشتی دەخوری، نیرینەی پەروبالی جوانی هەیە ، لەناوجەنگەل وکێلگەگان دا — دەژی .

تەلیسم " طلسم ": پارچەکاغەزیان مەعدەنێکەجادوگەرو فالچی یان جەدوەلی لەسەردەکێشن ونوسینی لەسەردەنوسن،باوە— ریان لەسەرئەوەیەکەئەمەپا رێزگاری خەڵکی دەکاوئازاروخراپە— یان لێ دوردەخاتەوە .

تەلەف " تلف ": لەناوچون ، لەناوبردن ، نەمان ، فەوتان ، .

تەلیعە " طليعە ": پێشەنگ ، پێشرەو ، سەرەتای لەشکر ، دیاری دان ، دەرکەوتن .

تەعاروف " تعارف ": یەکترناسین ،بەخیرهێنانی یەکێک پێشکەش کردنی شتێک بەکەسێک .

تەسەرروف " تصرف ": بەدەس گرتن، داگیرکردن ،— دەست بردن بۆکارێک یا شتێک ، گۆرینی کارێک بەمایل وئارەزو ، ئەو کەسەی دەبێ بەخاوەنی شتێک .

تەحقیق " تحقیق ": پێ راگەیشتن ، لێکۆلینەوە بۆ رون کردنەوەی کارێک یا شتێک ، راستی ودروستی .

تەقسیم " تقسیم": بلاوکردن، بەش کردن، دابەشینەوە .

تەقدیم "تقدیم": وەپێش خستن ، پێشکەش کردن.

تەزویر " تزویر": فریو ، دوروویی، ریاکاری، فێڵ، دەغەلی ، فێل کردن لەکڕین وفرۆشتن دا .

تەتیمەمە " تتمە": دوایی، پایان ، دوایی شت ،ئاخری .

تەغنیە "تغنیە": گۆرانی وتن ، ئاواز دەرخستن.

تەئسیر "تاثیر": کارتێکردن، کارلێ کردن، دەسەلات بەسەردا سەپاندن.

تەهارەت " طهارت": پاکی، پاک وخاوێنی .

تەمەع" طمع": ئارەزو، ویستنی زۆر.

تەزکیر (تذکیر": یادکردن، وەبیرهێنانەوە ،ئامۆژگاری کردن .

توشە : تویشو ، ئەوخواردەمەنیەی کاتی سەفەرریبوارانـ لەگەل خۆیان هەڵی دەگرن ، خواردەمەنی بۆکاتی پێویستی ،.

تەکالیف " تکالیف": کاری قورس وگران ، کارێک لە توانای ئادەمیزاددا نەبێ، ئەرکی سەخت وگران .

تەواف " طواف": گەران بەدەورەی شتێک دا ، گەرانی شت ، سورانەوە بەدەوری کەعبەدا .

تەمکین " تمکین": هێزوتوانادان، رێگەخۆش کردن.

تەن : (١) لەش ، بەدەن ، جەستە (٢)رەشی مەنجەل .

تەوف " طوف" : سۆران لەدەوری شت دا ، بروانەتەواف.

توفەیلی " طفیلی": نیسبەتەبەکەسێک ناوی توفەیل بووە ، کەبەبێ بانگ کردن بەمیوانی چوتەسەرسفرەی خەلکی،میوانی بانگ نەکراو..

تفـل "طفـل ": مندا ل ، بچوکی ئا دەمیزا ،منا لی سا وا ە .

تـوخـم: توو، دا ن ، دا نە، شەهوەت .

تـوحفـە " تحفـــە": دیا ری، ئەرمەغا ن ، سەوقا ت ، هـەمـو شوێنیکی بچوک وبەنرخ ، هەموشتێکی بەنرخ .

تـەتهیـر " تطهیـر": پـا کـی

تـەبلـە " طبلـە": سندوقێکی بچوک یا کا سەیەک کەلەدا ریـا لەشوشە دروست کرا بێ وعەترفروش لەودا عەتری بۆن خۆش را بگرێ .

ج =

جـا ن : (١) گیا ن ، ره‌وا ن ، روح (٢) جنوكه ، جن ،ئه‌جنده .

جـا نـی جـا نـا ن : گیا نی گیا نا ن .

جـا سـوس : ئه‌وكه‌سه‌ی ده‌نگ وبا س وهه‌وا ل ده‌گه‌یه‌نێ ،ئـه‌و كه‌سه‌ی هه‌وا ڵی نهێنی كه‌سێك یا ولاتێك كۆده‌كا ته‌وه‌ودیدا به‌لاێكی تـر .

جـه‌لال " جـلال " : گـه‌وره‌یی، بلـندی، به‌رزی، شكۆه .

جـه‌ننـه‌ت " جنـت " : با خ، به‌هه‌شت ، فیرده‌وس .

جـه‌بـر " جبـر " : (١) به‌ستنیئیسقا نی شكا و ، نه‌نـدا مێكـی كه‌ئیسقا نی شكا بێ وله‌گه‌ج گیـرا بێ، (٢)نا وی كۆمـه‌لـه‌یێكـی فه‌لسه‌فی یه ، جه‌برییا ن پـێ گتووه بیروراا یا ن ئه‌وه بووه‌كـه ته‌وا وی كرده‌وه‌ی ئا ده‌میزا دبه‌فه‌رما نی خودا یه به‌نده‌هیچ جـۆره ئیـختیا رێكی نیه ، دژی " ا ختیا رتفویض "ه (٣) جه‌برومو‌قـا بـه‌لـه زا نستی یێكی ما تیما تیكی یه‌كه‌تێیدا تیپ لـه‌با تی ژما ره‌بـه‌كـا ر ده‌هێنرێ .

جـه‌هـل " جهـل " : به‌هۆشی، نه‌زا نین ، نه‌خوینده‌وا ری،دژی زا نستـی .

جیلـوه : ئا شكرا كردن، دیا ری دا ن ، خۆنیشا ن دا ن بـه كه‌سێك (٢) لـه‌زا را وه‌ی سۆفیا یه‌تی وعیرفا ن دا بریتی یه‌لـه‌دره‌و- شا نه‌وه‌ی نوری خوا یی لـه‌نا ودڵی عا رف وخوا نا س دا به‌جۆرێ كـه سه‌ودا سه‌ر وشه‌یدا ی بكا .(٣) ئه‌ودیا ری یه‌یه‌كه‌زا وا لـه‌كا تی به‌یه‌ك گه‌یشتـن دا پێشكه‌ش بوكی ده‌كا .

جینـش " جنـس " : ئه‌وشته‌یه‌كه‌لـه‌چه‌ندجۆره‌شتێك پێك ها تبێ، وه‌كوجنسی گیا ندا ر كه‌بریتی یه‌لـه‌ئا ده‌میزا دوهه‌موخا وه‌ن گیا نێك .

(٢) لەزاراوەی زانستی مەنتیق دا جینس ئەوەیەکەلەئەنواع پێک هاتووە، (٣) کەڵ وپەڵ ، کالا.

جەمع "جمع": هەموشتێکی بلاّووپەراکەندەکۆبکرێتەوە، ــ زاراوەیێکی زانستی دیعە، ئەوەیەکەشا عیردوسیفەت یا زیاتر لە یەک حالەت دا کۆبکاتەوە، (٢) کۆمەلێک ، تاقمێک ، کۆمەلێک ئادەمیزاد.

جەمعییەت " جمعیت ": (١) کۆبونەوە، یەک گرتن ، تەبایی لەناو یەک دا، (٢) کۆمەلەکەسێک ، خەڵکێکی زۆرلەشوێنێک دا کۆببنەوە.

جەلاد " جلاد ": ئەوکەسەی کەکوشتنی مەحکومانی پێ دەسپێرن ، ئەوەی ئازارو ئەشکەنجەکردنی خەڵکی پێ ئەسپێراوە، میرغەزەب .

جەلا" جلا " : (١) رون ودیار، ئاشکرابونی هەرشتێک ، (٢) مشت وماڵ کردنی ئاوێنەوشیروخەنجەروشتی ترلەژەنگ وژارو- گەراندنەوەی بریقەوتروسکەی، (٣) دورکەوتنەوەلەماڵ ومەلبەندو نیشتمان .

جینایەت " جنایت ": تاوان، سوچ، گوناهی گەورە.

جەستە : لەش ، بەدەن .

جیفە : کەلاک ، لاشە ، مردار ، لەشی مردوکەخراپ دەبێ و بۆگەن دەکا .

جەنوب " جنوب " : قیبلە ، نیوەرو ، یەکێکەلەچوارلاکان بەرامبەر باکورە، لای راستی کەسێکە روبەروی رۆژهەلات ،بوەستێ

جیهان ئارا : جیهان رازێنەرەوە.

جیهانگیر : ئەوکەسەی کەناوبانگی دەچێ بۆهەموشوێنێکی

ئەم جیهانە، پادشایەک کەولاتانی گەورەدەگرێ .

جەد "جـد": باوکی باوک ، باوکی گەورە، باوکی دایک .

جیسم " جسم": لەش ، بەدەن ، جەستە، پەیکەر ،هەرشتێکی.

جەری "جری": ئازا ، بیباک ، نەترس .

جەیش :لەشکر، دەستە، سپا .

جورم "جرم": گوناە، تاوان ، خەتا .

جەولان : دەورلێدان، هێنان وبردنی ئەسپ بۆهەرلایەک ، هاتوچۆکردنی ئەسپ بۆهەرلایەک .

جەدەل " جدل ": گفتوگۆی تیژ، دوژمنایەتی .

جەزب " جذب ": کێشان ، ئەوەی کەسێک پانشتیکبۆلای خۆی دەکیشێ .

جودی : ناوی کێویکەلەنزیک شاری موسلەوەیەکەیەکێک لەشارەکارنیکوردستانی عێراقە، دەلێن کەشتی نوح پێغەمبەر لەسەرئەمکێوە لەنگەری گرتووە.

جەزبەی حەق " جذبەء حق ":

چ =

چاک : (١) باش ، پەسند ، داوێن پاک ، پیاوچاک . (٢) درز ، کون ، دراو ، بەروک ، کونێکی گەورەلەجل وبەرگ دا ، یەخەی کراس .

چاهی زەنەخدان : چالی چەنە . قولایی ناوچانەی‌هەندێ ژن .

چاە : چالاو ، بیر .

چەمی : " هەورامی" نیوە نیگایی، نیوەڕوانینی .

چین : ریز ، ریزیک لە شتێک (٢) ناوی ولاتێکي بەناو ـ بانگە لەرۆژهەلات دا .

چەوگان : گۆچان .

ح =

حاشیە : تەنیشت ، قەراغی جل وبەرگ یا کتێب ، شەرحێکی لەتەنیشت کتێب دەنوسرێ، مەبەستێکی کەلەمەتن زیا دبکرێ .

حەبەش : (١) میللەتێکی پیست رەشەلەئەفریقا دا دەژی ، کەسی پیست رەش ، (٢) کینایەتە بورەنگی رەش ، (٣) ولآتی زنگبار کەخەڵکی ئەوێ رەنگیان رەشە ، لەشێعردا رەنگی رەش کینایەتە بۆشەوە .

حەزین "حزین": خەمبار ، دڵتەنگ ، گرژ ، غەمگین .

حەریق "حریق": سوتاو ، ئەوکەسەی بەئاگردەسوتێ،ئاگر سوتاندن، هالاو ، کلپە . (٢) نازناوی خاوەنی ئەمدیوانەیە .

حەرەم "حرم": ناوەوەی خانو ، ناوەوەی ژور ، (٢)هەر جیگەپیکی کەپیا ودەبێ بیپارێزێ، ئەوژورو جێگەیەی کەژن و منداڵی لی دەژی لەماڵ دا (٣) ناوکەعبە ،دەوروبەری کەعبە ، حەرەمەین : مەککەومەدینە .

حەقیقی "حقیقی": راست ودروست ، رەسەن، نەژادپاک .

حەقیقەت "حقیقت": نەژادی شت ، بنج وبناوانی شت ، راستی ودروستی .

حەسرەت "حسرت": داخ کێشان، ئاخ وداخ کێشان،حەیف دریغ .

حوسن "حسن": چاکی، باشی ، جوانی .

حەد "حد": (١) شتێک بکەوپێتەنێوان دوشت ولەیەکتری جیایان بکاتەوە ، قەراغی هەموشتێک ، دوایی وکوتایی هەمو شتێک ، سوز ، (٢) توندوتیژی ، تیژی خەنجەروشیر ، (٣) جەزای گوناهکاروتاوانبارلەجەلدەلی دان .

حەزەت " حضرت ": (١) نزیکی، دەربار،(٢) وازەییکەبۆ ڕێزگرتن پێش ناوی کەسی گەورەومەزن دەوترێ ودەنوسرێ،حەزرەتی لەولا: نیازحەزرەتی موحەممەد پێغەمبەری خوایت .

حیکایات " حکایات ": کوی حیکایەتە : داستان، سەر گوزەشتە ، سەروسەربردەی پێشینیان ، گێڕانەوەی هەواڵ لەبابەت هەرشتێکەوە بێ .

حیکمەت " حکمت ": فەلسەفە ، قسەی بەجێ ، ڕاستی و دروستی لەهەموشتێک دا ، دادپەروەری، زانستی، ژیری ودووربینی ، پەندوئاموژگاری .

حوکەما " حکماء ": کوی حەکیمە ،زانا ، خاوەن حیکمەت .

حوجرە " حجره ": (١) دوکانی بەزاز ، جێگەی قوماش فرۆشتن ، (٢) ژور ،(٣) حوجرەی مزگەوت ودەرس خوێندن، ژوری مەدەرسە یاکاروانسەرا .

حوقە " حقه ": قتو ، سندوقی بچوکی جوان کە زێڕ و جەواهیری لەنێودا دەپارێزرێ .

حەجەر " حجر ": (١) سەنگ ، بەرد (٢) پیرۆز ، یاقوت .

حەسادەت " حسادت ": ئەوکەسەیەکەنەتوانێ دەولەمەندی وبەختیاری خەڵکی ببینی وئارەزوی لەناوچونی بکا ، حەسودی بەخیلی .

حەشەم " حشم ": خزمان و کەسان، نۆکەران وخزمەتکارانی پیاو، مەرەکان .

حەرب " حرب ": جەنگ ، شەڕ، کێشە .

حەرەمخانە "حرمخانه ": حەرەم سەرا ، ژوروسەرای گەورەکان کە جێگەی ژنانە ، شوێنی ژنان.

حەمد " **حمد** ": ستایش ، سپاس ، ستایش کردن، شوکرکردن،یاد کردن .

حیرز " **حرز** ": (١) جێگەی قایم، پەنا وپەسێو، شوێنی کە شتێکی تێدا بپارێزن (٢) بەهرە، نەسیب ، ئەودوعایەی لەکاغەز دەینوسن و لەگەڵ خویان هەڵی دەگرن.

حیرمان " **حرمان** ": ناهۆمێدی، بێ بەهرەبون ، بێ بەش کردن ،

حیمایەت " **حمایت** ": ئاگاداری لێ کردن، چاوەدێری کردن، پارێزگاری کردن لەشتێک یا لە کەسێک ، پشتیوانی کردن ،— پاسەوانی .

حەبیبان : خۆشەویستان، دۆستان .

حیفز " **حفظ** ": پاراستین ، پارێزگاری کردن ، پاسەوانی، بەرگری کردن لەلەناوچونی شتێک ، ئاگاداری کردن لەشتێکتاتێک نەچی ، لەبەکردنیشێعریا هەرنوسین وقسەیێکی تر .

حزور " **حضور** ": (١) ئامادەبون، ئامادەکردن، لەنزیک کەسێک دابون(٢) وازەی وشەی رێزگرتنەلەپێش ناوی کەسی گەورە دەوترێ ودەنوسرێ .

حوب " **حب** ":وستی ، عیشق ، دڵداری،خۆشەویستی .

حوباب " **حباب** ": (١) یلقی ئاو ، گومبەزی ئاو (٢) رو— پۆشی پاولەشیشەیا بلور.

حوزن " **حزن** ": خەم وخەفەت ، دڵتەنگی ، کەسەرە

حوججەت " **حجت** ": بەلگە، دەلیل ، بورهان .

حەی "**حی** ": زیندو، گیاندار ، نەمر، خودا (٢) مار (٣) — گوند، ئاوایی، ئاوەدانی ، قەوم، عەشیرەت .

حەیدەر"**حیدر**": (١) یەکێکەلەناوەکانی خەلیفەچوارمی راشدین ، عەلی کوری ئەبوتالیب (٢) شیر ، شیری قەدبارێک .

خ =

خـالـيـق " خـالـق ": بەدی هێنەر، دروستکەر، پەروەردگار، خوا، ئافەریدگار، یەکێک لەناوەکانی خوایە.

خـاتـەم" خـاتـم": (١) مور، نیشانە، دوایی هەرشتێـک، ئەنگوستیلە، نقیم، (٢) زاری یار، دەمی یار، شتێک کەلەعاجی فیل وئێسکی وشتردروستی بکەن وگوڵ ووێنەی جۆراجۆری لەسەر بکێشنەوە.

خـاکستـەر: خۆڵەمێش، مشکی، ئەوخاکەیەکەلەئەنجامی سوتانی دارودەوەن دروست دەبێ ورەنگی بورە.

خـام: خاو، نەگەیشتو، نەگەییو، هەرشتێکی کەدەسکاری نەکرابێ‌ولەسەر تەبیعەتی خۆی مابێتەوە، (٢) پیستی دەباغنەکراو، (٣)کەمەند.

خـاسـە "خـاصـە": تایبەتی، هێزوتوانای تایبەتی ناوەوەی کەلەشت دا هەیە، دژی گشتی.

خـاتیمـە " خـاتـمـە ": مس "خاتیم"ە، دوایی.

خـار: درک، درو، چەقل، تیغی دارودەوەن، خاروخەس: درک ودال، خاری وەکەنات: درووی وشترخۆر،

خـەرابـات "خـرابـات": مەیخانە، لەبنج دا بەعەرەبی "خربات"ە، " کوی" حربە = خەریبە" یەواتە ویرانەوکاولگـە، لەکون دا بەوما لانەیان ئەوت کەشوێنی مەی نۆشی وشەراب خواردنەوە .ودڵداری کردن لەگەل کەنیزەکان بو، لەزاراوەی سوفیایەتی دا بریتی‌یەلەپلەوپایەی خەرابی ولەناوچونی خووڕەوشتی نەفسانی وحەیوانی، وەجیگەی ئاکارورەوشتی مەلـەکوتی وئاسمانی، ئەوجێیەی کەخواناسان وسالیکان لەزنجیری خووڕەوشت وحالەتەکانی نەفسانی رزگاردەبن وسەرمەستی مەیی یەک پەیوستواتە "وەحـدەت" دەبن، وەخەراباتی بە ئینسانی پوخت وشارەزا ئەڵێن کەگەیشتیبێتە

پلەی بەرزی عیرفان وخواناسی وناسەوەری .

خدری زیندە : خدرپیغەمبەر ، ناوی یەکێکەلەپێغەمبەران، لەسەردەمی موسا پێغەمبەردا ژیاوەوهاوریێ بووە ، لەئەفسانەی سامی یان دا ئاوی ژیانی خواردوتەوە هەتاهەتایە نامرێ، لە کوردەواری دا خدریزیندەی پێ دەلێن، ناوی تالیایا ،ئیلیایوهن بووە ، وەلەبەر ئەوەی هەمیشە لەجێگەی تەوسەوزی دادانیشتووە – "خضر" یان پێ وتووە ، هەروەها دەلێن لەگەل ئەسکەندەری گەورەلە ئاوی ژیبان گەراولەخاکی زولمات داسەرچاوەی ئەوئاوەی دوزی – یەوە ولێی خواردەوە ،پێ مەگەیشتەژیانی نەمری وهەمیشەیی،وەلە هەمودەوروزەمانیک دالەبیابان دابەهانای ونبووان ونیووان دەگا و یارمەتی یان دەدات ، قورئانی پیروزباسی کردووە ،لەکەدەرویش وسوفی یان داپایەییکی بلندهەیە .

خەرامان : بەنازویشتن، بەنازوفیزبەرێگادارویشتن.

خەرقە : ئیلمە، پارچەی جل ، پارچەییکی بچوک لەقوماش جلێک لەپارچەیبچوک بچوکی جۆراوجۆردروستکرابێ، جل وبەرگی دەروێشان .

خەراج " خراج": باج ، ئەومالەیەکەلەباتی بەکارهێنانی زەوی لەبەرهەمی کشت وکال وشتی تروەردەگیرێ.

خەرقی عادەت :پێچەوانەی خوورەوشت ، لاچون لەسەخوو رەوشت ، زیادەلەرەوشت .

خیرەق " خرق": کوی " خرقە= خەرقە (یە : پارچەی جل ،– جل وبەرگی دەورێشان .

خزمەت : کارکردن بۆکەسێکی تر ، نۆکەری، خزمەتکاری .

خەسیس : چنوک ، چاوچنوک ،بەرچاوتەنگ ، لەچەر،نان – نەخور، نان نەدەر.

خــزان : چونەنا وشتێكی تەسک ، لەسەرنگ رویشتن،ڕۆیشتنی چانەوەری بی پی .

خەتا " خطا " : تاوان ، سوچ ، نادروست ، تاوان وگوناهێكی بەئانقەست نەكرابێ.

خەجالەت : شەرمەزاری، حەیا ، شەرمنی .

خیتابات (خطابات " : وتوویژ ، قسەی روبەروئەوقسانەی روبەروبوكەسێک دەوتری، ئەو قسانەی كەسێک بەیەكێكی تربلی وئەو وەلامی بداتەوە .

خەتی بوتلان " خط بطلان " : خەتی ناراست ، دێری ناحەق، خەتی پوچ ، نوسینی ناراست .

خەندان : شكوفەی گوڵ ، خونچەی گوڵ ، دەمبەپێكەنین، خوشحال ، دڵخۆش .

خەلوەت " خلوت " : تەنیایی هەڵبژاردن ،جێ بەتال ، شوێنی خەوتن (٢) خەزان ، گەڵاریزان، پاییز ، یەكێكەلەچوار ـ كەژی سال ، سێ مانگی پێش زستانە .

خەلەف " خلف " : نەوە، نەوەی چاک ، كەسێكەلەدوای كەسێكی ترەوەبی، جێ نشین ، ئەولادی دروستكاروشایان .

خەلیفە : جێ نشینی پیغەمبەریائیمام، ئەوكەسەیەكەلەجی كەسێكی تردادەنیشێ، (٣) ناوی سەرۆكی دەولەتەئیسلامی یەكان بولەپاش حەزرەتی موحەممەدەوە تاروخانی دەولەتی عوسمانی .

خلوسییەت " خلوصیت " : پاكی، خاوێنی، بی غەشی .

خوش مەنزەر " خوش منظر ":خۆش دیمەن ، روح پەروەر ،دیمەن جوان .

خوسرەوی خوبان : فەرمانرەوای جوانان ، پادشای جوانان، خوسرەوی پەرویز ، نەوەی ئەنوشیروانی داپەروەرە ، لەسەردەمی ئەودا پیغەمبەری موسولمانان موحەممەدپەیدابو ، خوسرەوپادشاییكی

خاوەن شکوبو، دەولەمەندی وگەنجینەکانی بون بەئەفسانە،دلداری لەگەل شیرین بووە، بەسەرچاوەی چیروکی شیعریلەویژەوئەدەبیات دا.

خورشیدی تابان : رۆژی روناک، خۆری تروسکەدار،.

خورسەند : خۆش حال ، دلخوش ، شادمان، قانیع بون ، رازی بون .

خوررەم " خرم" : دلخوش ، شاد ، خوشحال ،(٢)ئەروتازەو ـ نازدار.

خوبان : جوانان ، چاکان ، شۆخان ، دلبەران .

خەدەنگ : تیری راست ودریژ، داریکی سەخت وقورس وپتەو، تیرونیزەی لێ دروست دەکری(٢) دارگەز، درەختی گەز.

خیرەد "خرد" : عەقل وهۆش ، زانست ، خیرەدمەند: زانا ، هۆشیار، بەنۆش ، عاقل .

خوتور " خطور" : یادهاتنەوە، هاتنەوەبیر، شتیک لەبیر کرابێ ویستوەیاد.

خەواس " خواص" : کوی " خاصه = خاسسه"یە: خزمان ، کەسان ونیزیکان، گەورەکان وهەلبژاردراوانی قەوم(٢) سود و قازانج ، خەواس بەرامبەری عەوام.

خومار "خمار" : ئە وژانەسەروسەرئیشانەی کەدوای مەی خواردنەوە بەدی دێ، دەردی سەروسستی یێکە دوای لەناوچونی نەشئەی شەراب لەئینسان دابەدی دی، حالەتی دوای مەستی .

خوان : سفرە، ئەو شتەی نانی لەسەردەخورێ .

خەلەل " خلل" : درز، کون ، پەک کەوتنی کارێک،کارێک کەچەتی تێکەوێ وپێک نەیەت ، زیان ولەناوچونی کارێک ،شیواوی بیرورا ، جیاوازی ، مەودای نیوان دوست .

خيسال " خصال ": كوى" خصلت = خيسلەت "ە: خوورەوشت ، عادەت .

خەد "خد": رومەت ، كولمە ، روخسار ، گونا .

خەتاوخوتەن : ناوى كۆنى ناوچەكانى باكورى چينەكە موشكى ئەوناوەبەناوبانگ بووە .

خونكار: خوێن رێژ ، ئەوەى خوێن دەرێژێ ، ئەوەى كەسێك دەكوژێ .

خەيال : ئەندێشە ، وەهم ، گومان .

خيلاف " خلاف ": پێچەوانە .

د =

دانیش : زانست ، زانیاری ،عیلم ، دانایی .

دانی : نزیک ، نیزیک بو ، دژی"قاصی ـ قاسی".

دارولحوزن (دارالحزن ": مالی خەموخەفەت ، مال وشوێنی کەدانیشتووانی توشی خەوخەفەت بن .

دەرک : تێگەیشتن ، گەیشتن بەشتێک ، حالّی بون.

دیرایەت "درایت" : تێگەیشتن، زانین ، ئاداربون،شارەزا بون .

دەلەک : جانەوەرێکی گوشت خورە ، لەسمورەدەکا وهیندەی پشیلەیا توری گەورەترە ، پیی کورتە ، پیستی یەکجارنەرمە ،رەنگی زەردوقاوەیی هەیە ، ژێرگەردن وسنگی سپی یە ، پیستی بەنرخە ، لەکوردستان دا پەیدادەبێ .

دەلیل " دلیل " : بەلگە ، رێبەر ، پیر ، مورشید ، هەمو بەلگەیەک بورون کردنەوەی شت ، حوجەت .

دلجو : دلّخواز ، ئەوەی دلّ پەسندی دەکات .

دولدول : زوشکی گەورە ، ژوشکی تیرها وێژ ، سیخور ، (٢)بە مانای کارێکی گەورە ، (٣) ناوی ئێسترێکەدەلین "موقوقیس فەرمانرەوای میسربۆپێغەمبەری‌ئیسلامی ناردبوبەیداری وحەزرەتی علی کوری ئەبوتالیب سواری دەبو ، هەربەم‌هۆیەوەبەحەزرتی عەلی یان وتووە شای " دولدول سووار ".

دەقیق : بارێک ، نەرم، ورد، (٢) ئارد (٣) کارێک پیاو سەری لێ دەرنەکا ، کاری داپۆشراووشەستم، نوکتەی باریک .

دود : دوکەل .

دەماغ: مێشک ، شتێکی نەرم ورەنگ بوری کالەناوقاپی سەر " جومجومە"دایە .

دەهـر"دهـر" : رۆژگار ، زەمان، زەمانە ، رۆژگاری بێ پایان.

دەقیقـی : باریکی، نەرمی، وردی .

دەفینـــە : شاراوە، پەنـهان ، پارەیا شتێکی ترکەلەژێرخاکـا شاردرابێتەوە ، گەنجینە ،خـەزێنە .

دور: دور" در" : مرواری درشت .

دورد : خلتـــە .

دیبـــا : جورەقوماشیکیئاوریشمی یە ، قوماشی ئـاوریشمـــی رنگاورەنگ .

دیباچـــە : سەرەتا ، سەرەتای مەبەست ، شەرحێ کەلەپێشەوەی کتێب دابنوسرێ، (٢) روخسار ، رو ، بەعەرەبی" دیباجە"ی پێئەلێن.

دیـــار : کوی دار ، مال ، شار ، سەرزەمین ، هەرێم ، مەلبەند ، ناوچە (٢) ئاشکرا ، دیاری .

دەهـەن : زار ، دەم

دیرینـە : کۆن ، کۆنە ، پێشینە ، لەمێژینە ، قەدیم بون ،بەسالاچو ، پیری لەکارکەوتو .

ر =

رەجـا "رجـا ": تکـا کردن، ئومێدکردن.

رەحمـەت "رحمـت ": مێهرەبانی چاکەکردن، بەخشین، بەزەیی.

رەئیـس " رئیـس ": سـەردار، سەروەر، سەردەستە، پێشـەوا، گەورەی میللـەت.

رەشـک : غیرەت، حەسادەت.

رەم "رم : (١) رامکردن، هەڵاتن، دورکەوتنەوەراکردن لـە ترسان، رەو، رەوینەوە (٢) پەلامار، هێرش، بەسەردادن، رەمـی ئاهو: سل کردنی مامز.

رەهـن : بریتی یەلەوشتەی کەدەدرێتەکەسێک وپارەی لـێ قەرزدەکرێ، نرخی ئەوشتەهێندەی پارکەبێ، قەرزدارشتەکـەی وەر دەگرێتەوەلەپاش ئەوەی قەرزەکەدا داتەوە.

رەحمـان " رحمـان ": بەخشەندەومیهرەبان، یەکێک لەناوە- کانی خوای گەورەیە.

رمـوز: کوی رەمزە: ئیشارەت، رازی نهێنی داپۆشراو،ئەو بزوتنەوەیەکەلەئەنجامی داڕادەمیزاددەرکی مەبەس دەکا.

روح: (١) گیان، رەوان، نەفس، جان،(٢) فەرمانی خـودا وەحی خودا، فریشتە.

رەوغـەن : رون، شتێکی شل یانەرم وچەورەلەکەرەیـا دوگیا دەنکی بادام وگەرچەک وزەیتون وشتی تردەردەهێنرێ.

روقعـە " رقعـە ": نامە، نوسین، نوسراو، پارچەکاغەزێـک بۆنوسین پامادەبی(٢) جۆرەخەتێکی نوسینە (٣)پارچەی هەموشتێـک (٤) پینەی جل وبەرگ.

روخنـە : کون، درز.

روبـاب : یەکێک لەئامرازەکانی موسیقای کۆنە، وێنـەی تارە بەلام کاسەکەی بچوکترەولەکوناودوتەلی بووەبەهۆی کەمانچەوە

لیدراوە.

ریعایەت " رعایت ": لەوەراندنی مەروما لات،لەوەڕاندنی ئاژەل وپاتالی گیاخورلەلەوەرگادا، (٢)راگەیشتن بەئیش وکاری رەعیەتان، (٣) راگرتنی‌ڕیزومافی کەسێک،دلنەوایی و میهرەبانی، چاکەویا رمەتی دان.

ریوایەت " روایت ": چیروک، داستان، گیڕانەوەی مەبەست،خەبەریاحەدیس.

روحانییەت " روحانیت ": پاکی وپیروزی، پاریزگاری، (٢) زانایان وپێشەوایانی ئایینی، کۆمەلی روحانیانی ئایینی، ئەوکەسانەی پێیان وایەروحما ددەنیە.

روکن " رکن ": (١) بەشی گەورەتروبەهێزتری هەرشتێک ئەندامی گەورە، ئەوەی کەپێی بەهیزبن وپالی وی دەن (٢)پایەو کۆلەکە (٣) گەورەوپێشەوای قەوم.

ریشتە "رشته": رستە، تال، داو، رێزیک شتی هونراوەی وەکومرواری، تەناف.

رەقیبان : ئەوکەسانەی مەیلیان بۆشتێک یاکەسیک هەبێ و عاشقی بن، هەریەکەیان رەقیبی ئەوی تریانە، ئەوانەی قسە و کردەوەوبزوتنەوەی خەلکی هەلدەگرن یاتوماری دەکەن.

ریسوا : بێ ئابرو، بەدناو، بێ شەرم، شەرمەزاری بەهۆی کاری ناحەزوخراپەوە، ئەوکەسەی کەکاری خراب وناحەزی لێ ئاشکرا بێ ولەلای خەلک شەرمەزاروبێ ئابروبێ.

ریا : بەدروخۆپیشان دان بەکەسێکی باش ودا وێن پاک، خۆپیشان دان بەخیرخوا ولەراستیش دا واتەبی، دوورویی،.

رەزان : میو، داری تری.

رەزیل "رذیل": ناکەس، پەست، نزم، زەبون.

رەعـــد "رعـــد": هەورەتریشقە، دەنگی هەور.

رەســەدخـانــە: ئەومال وشوێنەی کەئامرازوکـــەرەســــــەی ئەستێرەناسی تێداکودەبێتەوە.

ز =

زاهیـد "زاهـد": تۆبەکار ، ئەوکەسەی وازی لەدونیا هێنا بێ وخەریکی عیبادەت بێ ، پارێزگار ، پارسا .

زات "ذات": خاوەن ، خوداوەندی هەبون وجەوهەری هەموشتێک نەفسی هەموشتێک ، سرشت .

زاهیـر "ظاهـر": ئاشکرا ، دیار ، پەیدا ، نوێنراوە .

زایـع " ضـایـع": بێ بەهرە ، بێ سود ،بێکار ،بەغیروچـو ، وازلێهێنراو ، ون بو ،بـزربـو .

زاغ : قەڵەرەشـە ، باڵدارێکی رەشە ، لەقەلەسا بونەبچوکترە ودەنوک وپێی سورە ، لەهاوینا دەچێتەکوێستان وشێنی سارد .

زانـو: چوک ، ئەژنـۆ .

زەمیـر " ضمیـر": (١) ناوەوەی ئادەمیزاد ،ناخیدل،ئەندیشە ورازی ناودل ، نیهاد ، دەرون، (٢) لەدەستوری زمان دا ئـەوـ وشەیەک جێگری ناووشەخس دەگەیێنێ ، وەکومن ، تۆ ، ئەو ،ئێمە ، ئەوان .

زەمهەریـر "زمهرير": زۆرسارد ، سەرمای سەخت ، جێگەیەکجار سـارد .

زەلـەیخـا : ناوی ژنی پوتیفاری عەزیزی میسربو ، ئەوەی — حەزرەتی یوسفی بەپارەکری، زولەیخا عاشقی یوسف بو بەلام یوسف مەیلی بۆی نەبولەبەرئەوەلای پوتیفاری مێردی بوختانی پێ کـرد تاخستی یەزینداتەوە ، بەلام لەئەنجام دا ،یوسف لەزیندان رزگاری بـو لەوکاتەی زولەیخا پیـربوبو ، رۆژی لەسەررێی یوسف دانیشت وبەفرمێسک وپارانەوەدا وای لێ کردکەلێ خۆش بێ وئیمانیشی بـە پیغەمبەرایەتی هێنا ، ئیتریوسف دۆعای بۆکردوگەنج بووەوشویان بەیەکتری کرد ، لەقورئان دا باسی ئەمرودا وانەکراوە .

زوهــره " زهـره ": ناهید، وینوس، نزیکترینی ئەستیرە ـ گەروکەکانەلەزەوی ئیمە، لەپیش رۆژهەلات ولەپاش روژئا ووالــە ئاسمان دادەبیزی، ماوەی بزوتنەوەی لەدەوری رۆژدا "٢٢٥" روژە، دوئەوەندەی عەتاریدوهەندی لەزەوی ئیمەبچوکترە، گۆرانیی فیکر و سەماکەری چەرخ وفەلەکی پەدەلین .

زەوال " زوال ": لەناوچون ، لەبەین چون ، دورکەوتنەوە ، پاک بونەوە .

زومـره " زمـره ": دەستە، پول ، کۆمەل ، گروە .

زەرف "ظـرف ": لەزانستی " سەرف = صرف " دا هەموشتیکــی کەشتیکی تری تیدابێ، ئەوەی مانای " لە"ی تیدایە ،دوبەشە ،جیگە و کات ، (٢) بلیمەتی ، پسیوری (٣) قاپ ، هەموشتیکی کەشتیکی تری بخریتەناوەوە، (٤) حال ، وەزع .

زەکـات " زکـاه ": = **زکوە**: خوالاسەوهەلپژاردەی شتیک بــە شتیک لەمال کەبەدەستوروفەرمانی شەرع لەریی خودا بیدەن بــە فەقیروهەژار، لەزاراوەی " فیق ـ فیقە " دابەشیکی دیاری لــە مالەکەدەبێ بیدەن بەهەژاران وئەوانەی خیریان پێ دەشێ .

زەررە " ذره ": (١) شتی یەکجاربچوک (٢) هەریەکیک لەوشتە بچوکانەی لەهەوادابلاون ولەبەرتیشکی روژدیاردەبن .

زیـارەت " زیـارت ": چونەلای کەسی گەورەوپایەبلندبــو دەست ماچ کردنی، چونەلای شیخان وپیاوچاکان وخواناسان بۆدەست ماچ کردنی، چونەسەرئاراماگاوگۆری پیرانی پیروزوپیاوچاکانــی مــردو .

زینــەت: جوان کردن ،هەرشتیکی کەشتیکی تری پێ جوان ـ بکرێ، ئارایش .

زەنــگ : (١) ژەنگ ، ئەوشتەیەکەلەئەنجامی هەواوتەرایــی

لەسەرئاسن پەیدادەبێ ، کارکردنی ئولسپژین لەئاسن ،(٢)تیشکی مانگ وروژ ،(٣) کەسی خەلکی زەنگبارکەناوی ولاتێکەلەئەفریقا دانیشتتوانی ئەوی پێستیان رەشە ،(٤) زەنگولە .

زەنگی : نیسبەتەبۆزەنگ یا زەنگبارکەناویولاتێکەلە ئەفریقا وخەڵکەکەی پێست رەش، لەکونابەهەمورەشکانیان دەگوت زەنگی، رەشی، قولەرەش ،.

زیا "ضیاء": رۆشنایی ، روناکی، تروسکایی، تریفە .

زەغەن : بالداریکەلەقەلەرەشەدەچێ وبچوکترە ، جانەوەری بچوکی وەکو منتبک راودەکاوچولەکەی رەشیشی پێ دەلێن .

زیکر "ذکر": (١) هاتنەوەیاد، وەبیرهاتنەوە،(٢) ناو ـ هێنان (٣) ستایش وسپاس ، نوێژ، ویژدودوعا .

زمیمە "ضمیمە": پێوەلکینەراو ، پێوەنوساو ،پێوەچەسپاو .

زولفەقار "ذوالفقار": ناوی شمشیری حەزرەتی عەلی کوری ئەبوتالیبە .

زولەمات "ظلمات": کوی " ظلمت = زولمەت "ە ، تاریکی دواکەوتویی، نەویندەواری ،پێشینیان وقەدیمیان پێیان وابوکە زولەمات لەئاخری زەوی دایەوسەرەچاوەییکی کەهەرکەس ئاوی ئەم سەرچاوەیە بخواتەوە ژیانی هەمیشەیی دەست دەکەوی ، هەربەمهۆیە وە ئەمسەرچاوەیان ناوناوەئاوی حەیات وگوتویانەکەئەسکەندەر چوبەشوێن ئاوی حەیات دا بەلامنەیگەیشتی وخدرپیغەمبەرلەئاوی ئەوسەرچاوەی خواردەوەوژیانی هەمیشەیی دەستکەوت ،جوغرافیا ـ نوسانی کون زولەماتیان بەقوتبی شیمال داناوە، چون ماوەی شەش مانگ لە سال دالەوشوێنەدا هەواتاریکەوبەبیروباوەری ئەهلی تەسەووف مەبەست لە هەوای نەفسانی وخووڕەوشتی حەیوانی یە ،

زەفەر "ظفر": هیواوئامانج هاتنەدی، بەئاوات گەیشتن ، بەمەزارگەیشتن ، سەرکەوتن .

زەوق " ذوق ": (١) چێژ، تام (٢) خوورەوشت (٣) خۆشی، — دونیایی .

زیللەت " ذلت ": چارەرەشی ، بەدبەختی، پەستی،گومرایی، ڕێکەوون کردن.

زیقەتخانە "ذیقتخانە": مالی تەنگ وتاریک .

زیشت : ناحەز، ناجوان ، ناپەسند،روناحەز،بەددیمەن.

زەیستان : ژنی تازەزاو،

زیبا : جوان ، روجوان ، دڵبەر، دڵرفین ، شۆخ .

زەقەن " ذقن ": چالی چەند.

ژ =

ژولیدە: خەمگین ، پەرێشان ، لێقەوماو، سەراوژێر. لێقەوماو.

س =

ساقی : (١) ئەوکەسەی ئاویا شەراب دەدا بەیەکێکی تر ، ئەوەی لەکۆری مەنوشی دامەی لەپیالەدەکا ودەیدا بەدەستی مەی نوشان ، (٢) لەزاراوەی سوفیایەتی دارابەری راستەقینە ، "مورشیدی حەقیقی" کەئەمەخواخویەتی : وەکولەقورئان داهاتووە "وسقاهم ربهم شرابا طهورا" ، (٣) پیری پوخت و شارەزاکەفەیزوبەهرە بەمریدەکان دەگەیەنێ .

سالیک " سالک " : رێبوار ، پەیرەو ، زاهید ، سۆفی ، دەروێش ، ئەوکەسەی دەروا ، ئەوکەسەی رێیەک دەگرێتەبەروبەورێیەدا دەروا ، لەزاراوەی سوفیزمدا ئەوکەسەی کەبەرێنوینی پیرومورشیدبەریی خواناسی ویاریزگاری دابروا وسلوک بەیتی یەلەگەران لەپلەو پایەی وجوددا بۆگەیشتن بەراستی ودروستی ، لەمەرجەکانی ئەو بریتی یەلەرەنج وزەحمەت وگۆشەگیری وعیبادەت وشەونەنوستن ودورکەوتنەوەلەهەوای نەفس ، بەسالیکان ئەهلی سلوک وئەهلی تەریقەتیشیان پێ دەلێن .

سالح "صالح" : چاک ، دروستکار ، راست وکردەوەچاکە .

سامان : دەولەت ومال ، ئەسبابی دەولەمەندی ، (٢) رێک و پێکی ، جوانی (٣) نیشانەوئەاندازە ، (۴) هێمنی ولەسەرخۆیی ، (۵) هەموبەرهەمێکی ئەدەبی وهونەری (۶) ناوی کەسێک بوکەبنەمالەی پادشایانی سامانی دروست کرد .

ساغەر : جام ، پیالەی شەراب خواردنەوە ، کاسەیەک بۆمەی خواردنەوەکەلەبلوریا زێروزیۆیا شتێکی تردروست کرابێ ، لە زاراوەی سوفیایەتی داشتێکی کەلەودانوری غەیبی ونهێنی ببینن ولەواتا ومەعنەویات بگەن ، دلی خواناس وعارف .

سـاری : (١) كاركردن لەشتێك بەجۆرێك كەبەھەموڵاییك بلاو ببێتەوە، (٢) ئەوەی بەشەودەروا ، شەورەو ،دەرچون لەودیو ،لـــە زاراوەی پزشكیدا نەخۆشی یەك لەكەسێكەوەبەكەسێكی تربگا .

سالار: سەروك ، سەردار ، رەئیس ، سەرۆكی میللەتە گەورەی قەوم ، گەورەوپێشرەوی كاروان یا لەشكر ، قافلەسالار ،لەزاراوەی كشت وكال دا وەرزێری ئاگاداروكارامەكەبەكاروبار ی زەوی وئـاو داشتن و كشت وكال رابگا .

ساكیـن " ساكن ": ئارامگرتو ، بێ بزوتنەوە ،نیشتەجێ، موقیم، دانیشتو .

سەبات " ثبات ": قایمی، راست ودروستی، نەگۆریـــن، بیرورا نەگورین .

سەرراف " صراف ": (١) ئەوكەسەی كەپارەی ساغلەپارەی قەلب جیا دەكاتەوە، زێرناس ، (٢) ئەوكەسەیەكەپارەدەگۆرێتەوە ، ئەو كەسەیەكەبازرگانی وكرین وفروشتن بەپارەدەكا .

سەرف " صرف ": زانستی ییكەبەبابەت پیشتیاقی وشـەی عەرەبیەوە (٢) بلاوكردنەوە ، خەرج كردن، خەرج كردنی مال وپـاره (٣) دەرهێنانی شتێك یا كەسێك لەجێكەییك .

سەر "سر": راز ، نهێنی ، نهینی دەرون ، شتی داپۆشراوو نەبیزاو .

سەرمایە : پارەوپول ومالی بازرگانی،ئەوەی ئالـویری پێ دەكرێ .

سەمەر " ثمر ": بەر ، میوە ، .

سەفینە " سفینە ":كەشتی، پاپـور .

سەلات " صلاە " : نـوێــژو پارانەوەلەلایەن بەندەوەلـــە

خودا ، ڕەحمەتی خوا بەبەندەکانی .

سەلا" صلا": وشەییکەبۆبانگ کردنی خەڵکی بەکاردەهێنری، بانگ کردنی خەڵک بۆکارێک ، نویژکردن، (٢) نان خواردن .

سەرڕشتە : سەری هەوادا ،ڕێگەی کار ، سەرکەوتن وزانینی کار شارەزابی وکارامەیی لەکاردا (٢)دەفتەری حیساب .

سەدارەت " صدارت " : جێگەی بەرز ، گەورەیی،پلەی سەرۆکی وەزیران، سەدری ئەعزەم، بالانشین .

سیلاح" سلاح": چەک ، هەموئالەتێکی کەلەشەڕدا بەکار بهێنری، تەقەمەنی، .

سیفات " صفات ": کوی" صفت" = سیفەت "ە: چۆنیەتی ئەو شتەیەکەچۆنیەتی شتێک یاکەسێک دیاری بکا .

سوجدە " سجدە ": نیوچاوان کەیاندنەسەرزەوی بۆمەبەستی عیبادەت وخۆبەچوک ونزمپیشان دان ، کرنۆش بردن .

سوحبەت " صحبت " : هاودەمی، هاوڕێیەتی، وتوویژ ، گوفتوگۆ .

سوبحان : بەپاکی یادی خوداکردن، حەزرەتی سوبحان : خودای پاک وبێ عەیب ، سوبحانی: خودایی، ئیلاهی .

سولوک " سلوک ": گرتنی ڕێگەیێک ولەسەری ڕۆیشتن ، — ڕەفتار ، ڕەوشت ، ڕێڕەو ، بوتەریقەت بەکاردەهێنرێ، .

سریشک : فرمێسک ، ئەسرین ، دلۆپەدلۆپەی ئاوی چاوکە لەکاتی گریان دادەرژێتەخوارەوە .

سوفی " صوفی ": دەروێش ، شێخ، مرید، ئەوکەسەیەکە پەیڕەوی تەریقەتی سۆفی " سوفیزم " دەکا ، پەشمینەپۆش . یەکەم کەس کەپێیان وتووە سوفی ئەبوقاسمی سوفی بووەکەلەسالی ١٦٠ کۆچی مانگی ، کۆچی دوایی کردووەویەکەم کەس کەواژەی سۆفی لە

کتێبەکەی خویا هینا وەعەمروبنی بەحری جاحیزبووەکەلەنیوەی یەکەمی سەدەی سێهەمی کۆچی دا ژیا و . .

سروروسور: کەیف وخۆشی ، شایی وزەما وەند ،شادی وکامەرانی، گوشادی ودڵخوشی .

سورە: فەسل یا پارچەیێکی سەربەخۆلەکتیب ،بەشێک یا پارچەیەک لەقورئان ، هەرکاملەسەدوچاردەفەسلەکانی قورئانی پیرۆز ، سورەی یوسف : پارچەوبەشێک لەقورئان کەباسی حەزرەتی یوسف دەکا .

سەیقەل "صیقل": مشت ومال کردنی شیروخەنجەر ، پاک کردنەوەوتیژ کردنوبریقەدان بەشیروخەنجەرە .

سەفسەتە " سفسطە": وەرگیرا و لەیونانی، بەلگەوقیاسی باتل ونادروست بۆپێچەوانەنیشان دانی راستی .

سیفە " صیفە": چور، ئەسل ، شیوەی هەرشتێک لەقالبی ریژراودا ، لەزاراوەی سەرفی عەرەبی دا شیوەوشکلێک کەبەکەم وزیادکردنی پیتەکان یا گورانی حەرەکەکان دەدری بەواژە،وەکو سیغەی موفرەد، سیفەی تەسبیە، لەزاراوەی فیق داکاتی معامەلە و کرین وفروشتن وبەستنی نیکاح بەسەرزمانی دادەهینن وە ، بەلگەی رازی بونی هەردولایە ،(٢) ژنێکی کەهەمیشەیی نەبێ ، ژنێکی کە بۆماوەییکی کەم ودیاری کراولەپیاوێک مارەبکرێ .

سیفەی تەرازی : چونیایەتی رازی بونی دەکەس .

سەدەف " صدف": گیاندا رێکی بچووکەلەنێوئاودادەژی، لاشەی لەنێوتویکلێک دا یەپیی دەلێن " سەدەف" ئەوگیاندا رەچەند جۆری هەیە ، ئەوگیاندا رەچەند جوری هەیە ، بەناوباناگترینیان سەدەفی مرواری یەکەمایەیەک لەنێولەشی خۆی دادینیتەبەرهەمئەوما یەیەوردەوردەرەق دەبێ ومرواری لێ پیک دێ، بۆدروست کردنی

ئەنگوستیلەوزیوەروهەندێ شتی جوان ورازاوەلەتویکلی ئەو گیاندارانەسودوەردەگرن ،سەدەفی سەدوچاردەلیزگەکیننا یەلە قورئانی پیروزەکەسەدوچاردە سورەی هەیە ، سەدەفی ئاگرین کینایە لەخورەکەسەدەفی فەلەک وسەدەفی روژیشی پێ دەلێن ، سەدەفی مرواری لەئیقیانوسی گەورەوئیقیانوسی هێندوخەلیجی فارس دا ـ بەزوری هەیە .

سەمی یی " سمیی ": هاوناو، هاوتا .

سەلەف " سلف ": رابردو، لەرابردودا ،هەرکەس کەپتر ژیابێ لەباوکان وخزمانی کەسێک .

سەداوسەیتە " صداوصیتە ": دەنگ وئاواز، بانگ و ئاوازیک کەلەکێویا شوێنیکی ترەوەدەنگ داتەوە ودوبارەببیسرێتەوە .

شورمە : کل ، چەشنەخولێکی نەرم ورەش ووردەبورەش کردنی برژانگ ورشتنی چاوبەکاردەهێنری .

سوبحی شەمەل " صبحا مل": بەربەیانی ئارەزو، بەرە بەیانی ئاوات .

سەید"صید": راو، شکار، راووشکار، نیچیر .

سولتان " سلطان ": (١) فەرمانرەوا ، پادشا ، مەلیک ، (٢) بەلگە، هێزوتوانا .

سەییاد " صیاد ": راوکەر، راوچی، شکارچی .

سەرشەفکەندە: شەرمەزار، سەرنەوی .

سەعادەت : بەختیاری، کامەرانی، خۆش بەختی ، دژی بەد بەختی .

سەلەر "سقر": دوزەخ .

سەنا "ثناء": ستایش ، مەدح.

سەیار "سیار": گەروک ، کاروان ، قافلە .

سیم تەن : لەشی سپی زیوین ، بەدەنی سپی وەک زیو .

سیما : وێنە، روخسار، نەقش، شێوە، شکل .

سەبیل "سبیل": رێگە، رێ، رێگەی ئاشکرا .

سەرچل : (١) شێت وسەرسەری، (٢) سەرلق .

سرایەت "سرایت": بروانە ساری .

سەبا "صبا": (١) بای شەماڵ ، بایەک کەلەرۆژهەلاتەوە شنەی دێ .

سەفەر "سفر": بریتی رێگە، لەشارێک بۆشارێک چون .

سەعی "سعی": (١) تێکۆشان، کارکردن، (٢) چون ، رویشتن ،(٣) ئەوراکردنەیەلەکاتی حەج دا لەنیوان" سەفاو مەروە".

سەنەم "صنم": بوت .

سفیدەی سوبح:روناکی بەیانی، روناکایی بەرەبەیان.

سەبو: گوزە .

سەحیفە "صحیفە": نامە، لاپەرەی کتیب ، کتێبی بچوک، گۆفار، رۆژنامە.

ستون : کۆلەکە .

سەعب "صعب": سەخت ، کاری سەخت ، ئەوشتەی بەسەختی پێتەدەست .

سەفا "صفاء": سافبون ،پاک وروناک ، پاکی وخاوێنی، رەوشەنی ، روناکایی، برەو، خۆشی وشادی، یەک رەنگی.

سـەهبـا " صهبـا " : پیـالّـە ، پیالّـەی شەراب ، جام .

سـەودا : ڕەشایـی ، تاپـۆ ، ڕەشـایی خەڵـک ، کەس ،ڕەشاییی شـارێک کەلەدوردێتەبەرچاوە .

ش =

شاهید " شاهد ": بوککچی جوان ، مەعشوق ، دلبـــەر ، (٢) گەواه ، ئەوەی رودا وو کارەساتێک بەچاوی خۆی دەبینـــێ و گەواهی دەدا ، حازربون.

شـام: (١) سەرەتای شەو ، ئەوکاتەی کەتاریکی دەست پێ دەکا ، کینایەتە بۆڕەشی وتاریکی(٢) خواردەمەنی ئێوارەوشەو (٣) وڵاتی سوریە، شاری دیمەشق .

شامات : کۆی " شام" ە-بڕوانە شام (٢) کۆی " شامە"یە خاڵ ، (٣) شامرد، مردنی شا ، زاراوەییکە لەیاری شەترەنج بــە کار دەهێنرێ ، (۴) ناوچەییکەسەربەمەهاباد .

شەرارە : بڵێسە ، پڕوشکە ، ئەوەی لەئاگرەوەبۆهەوا بــەرزـ دەبێتەوە ، قرچە .

شەمس " شمس ": خۆر ، رۆژ ، شوعلە ، بڵێسە ، گڕ ،زمانــەی ئــاور.

شەوق "شوّق": ئارەزو ، مەیل ، تاسە ، ئیشتیاق،رەغبــەت ، بیرکردن ، یاد ، نیاز ، (٢) روناکی ، تیشک .

شەعر"شعــر" : مو ، مۆی ئادەمیزاد ، توکومۆی ئاژاڵ .

شەوی قەدر: شەوی عیبادەتومانگی قەمەری، سی شــــەوی دوایی مانگی قەمەری کەمانگ دیارنابێ ،شەوێکەلەمانگی رەمەزان دا ، شەوی پارانەوەیە ، قورئانی پیرۆز ، لەوشەوەدابۆپێغەمبــەر هاتۆتەخوارەوە .

شەریف " شریف ": خاوەن شەرەف ، بەرێزوبەحورمــەت .

شەرەفیابی : بەخزمەتکەسێکی گەورەگەیشتن.

شەکیب : سەبروئـارام .

شهلی: نیسبەتەبەشبلە، لەئاوایی‌یەکانی "ما وراء لنهر".

شورب "شُرْب": خواردنەوە، ئاوخواردنەوە.

شەجەر "شَجَر": دار، درەخت.

شەعیر "شعیر": جۆ، شەبیهە، وێنە.

شەفیع "شَفیع": تکاکار.

شەکوە "شکوه": گلەیی، سکاڵا کردن، شکایەت (٢)جۆرە نەخۆشی‌ییکە.

شوهود "شهود": کۆی شاهیدە بڕوا نەشاهید.

شیعر "شِعر": قسەی بەکێش وقافیەوهۆنراوە، ئەوقسەیەی کێش وقافیەوخەیاڵی تێدایە.

شیعار "شِعار": درۆشم، وێنە، عەلامەت

شەهد "شهد": هەنگوین.

= ع

عالەم " عالَم ": (١) جیهان ، خەلق ، (٢) فەلەک ، ڕۆژگار ، دونیا وئەوەی تییدایە .

عار: نەنگ ، شەرم ، عەیب .

عاریز " عارِض ": (١) پێشان دان ، ڕوداو ، سەردەستەی لەشکر ، پەیدا بون (٢) ڕو ، روخسار ، ڕومەت ، دەموچاوە .

عەبەس " عَبث ": کاری بێ هودە ، کاری بەسود ، کردنی شتێک کەسودی تێدا نەبێ .

عەسەس " عسس ": کۆی " عاس "ە (١) پاسەوانی شەو ، شەوگەرد ، ئەوەی شتەودەگەڕێ بەمەبەستی پاسەوانی ، (٢) دز .

عیسمەت " عصمت ": خۆپاراستن لەگوناه ، تاوان وگوناەو نەکردن ، ڕێ گرتن لەخراپە ، پاکی .

عەسا " عصا ": گۆچان ، ئەودارەسەرخوارەیەکەلەکاتی ڕۆیشتن دابەدەستەوەدەیگرن ویا ریدەی رۆیشتن دەدا ، عەسای موسا : گۆچانی حەزرەتی موسا .

عیسیان " عصیان ": سەردانەنواندن ، یاخیبون ، بەقسە نەکردن ، فەرمان نەهێنانەجێ ، غەزرین .

عەسر " عصر ": (١) کاتی دوای نیوەڕو تا رۆژئاوا ، (٢) ڕۆژگار ، خول ، چەرخ ، دەور ، سەدە ، دەهر ، (٣) گوشینی شتێک بۆ مەبەستی ئەوەی ئاویا شیرەی دەربهێنرێ .

عوشرەت " عشرت ": دوستایەتی ، تێکەڵ بون ، ژیان لەگەڵ یەکتری دا ، ژیانی خۆش ، ژیانی بەختیاری .

عەقار " عقار ": ماڵ ، کەرەسەی ناوماڵ (٢) ئاووزەوی ـ کشت وکاڵ .

عوقار " عقار ": (١) ماڵ ، کەرەسەی ناوماڵ ، ماڵی

هەڵبژێردراو، (٢)شەراب ، مەی .

عەرسە "عرصە": حەوشە ، گۆڕەپانی ناوخانو ،گۆڕەپانی پێش قەسروباڵەخانە ، مەیدان .

عەقڵ "عقل": هۆش ، ئەوهێزوهەستەیەلە ئادەمیزاداکە جوانی، ناشیرینی، کاری چاک وخراپ لەیەکتری جودادەکاتەوە ، عەقڵی کول : عەقڵی تەواو .

عینان "عِنان": جڵەو ، ئەو پەتەیەکەبەلغاوی ئەسپەوەیە وسوارپەدەستی دەیگرێ .

عینایەت " عِنایت": ڕێ پێشان دان ، پاراستن ، دەست گرتنی یەکێک لەپێناوی ئەوەی لەکارێ داسەربکەوێ، وردی لەکار کردن دا .

عەتتار "عَطّار": عەترفرۆش، ئەوکەسەی عەترودەرمانی بۆن خۆش دەفرۆشێ .

عیقد "عِقد": (١) ملوانکە ، گەردانە ، گەردن بەند ،عیقدی سورەییا (عِقدثُرَّیا): چەند ئەستێرەی روناک وتروسکەداركەبە شێوەی ملوانکەدیاری دەدەن وشێوەی گەردن بەند،پێک دێنن،پەورین عیقدی مونەززەم " عِقدِمُنَظَّم": ڕستەرێک وپێک ، ڕستەمرواری رێک وپێک .

عیشوە: کاری داپۆشراو ، کاری نادیاری، ناز ، دڵبەری،ناز فرۆشتن .

عوقبا "عُقْبَی": جەزا ، سزای کردەوە ، دوایی هەرشتێک دوایی هەرکارێک ، ئاخیرەت ، رۆژی دوایی ، رۆژی لێ پرسینەوە ، دنیای دیکە .

عەد (عَدّ": ژماردکردن، بژاردن ..

عوسات " عَصات ": كۆی" عاسی ـ عاصِی": گوناهكار، ـ تاوانبار، خاوەن گوناح .

عەدالەت " عدالت ": دادگەری، بەئینساف بون.

عەقرەب " عَقْرب ": دوپشك ، ناوی بورجی هەشتەم لە دوازدەبورجەكانیئاسمان .

عورزە "عرضە":لێ هاتویی،هەیمەت ، هێزوتوانایی،(٢) مەكروفێڵ .

عود: (١) دار، لقێكی لەدرەخت جودادەبێتەوە،(٢) ناوی یەكێك لەئامزارەكانی موسیقایە (٣) ناوی درەختێكەلەهێندو-بیرمانی دەڕوێ، دارەكەی قاوەیی ڕەنگ وبون خۆشە، لەئاوری ـ داوێن بۆ ئەوەی بونی خۆش بێت، عودی قوماری:جۆرەعودێكە ، نیسبەتەبۆ" قومار" یا " كۆمار" ناوی شارێكە لەولاتی هێندوستان

عەجوز "عجوز": پیرێژن ، ژنی پیر،ژنی بەسالاچو .

عەلایق " عَلائق": كۆی " عەلاقە " . علاقە " بەهەمو شتێكی پەیوەندی بەئادەمیزادەوە هەبێ وەكومال ومندال ، پێوەندی دۆستایەتی، خۆشەویستی، عیشق ، ئەوین .

عەفو "عَفو": لێخۆش بون ، لێ بوردن ، بەخشین، لەگوناهی یەكێك خۆش بون .

عەدو "عدو": دوژمن .

عید: جەژن ، رۆژی جەژن ، هەررۆژێكی كەدەبێتەمایەی خۆشی وشادی كۆمەڵە، كەسێك . عیدەنیا : لەجەژنی ئێمە .

عیرفان " عِرفان": ناسین، خواناسی، ناسەوەری،عیرفان بەمانای گشتی شاوەزایی وئاگادار بون لەوردەكاری ونهێنیەكانی شتێكە ، بەرامبەری زانستی رواڵەتی وچینایەتی، بەوێنەدەڵێن

فلان كەس پزشكێكی عاریفە ، واتەهەربەنوسراوەوخوێندنەوەرازی ـ نابێ، یا فلان عارف ، چازان وقسەزانێكی عارفە ، واتەتەنیا بە لاسایی كردنەوەی رواڵەتی قانیع نابێ، جوانی ووردەكاری قسەـ زانی وچازانیفێربووە ، عیرفان بەمانای تایبەتی، دوزینەوەوبە دەست هێنانی راستی شت ،بەشێوەی دیتن ودۆزینەوە ،وەبەمهۆیەوە سوفیایەتی واتە تەسەووف لەبنەرتا یەكێك لەتروسكەكانی عیرفانە سوفیاتی نەحلەشێوەورێگاورێبازێكی كیردەوەیی یەكەسەرچاوەكەی لە عیرفانەوەیە، بەلام غیرفان مانایەكی گشتی وتێكرایی ترە، كەبریتی یەلەسوفیایەتی ونەحلەكانیش ، دەگرێتەوە، بەعیبارە ـ تێكی ترنیسبەتی نێوان سوفیایەتی وعیرفان بەقەولی مەنتیقیان. بەومانایەبۆی هەیە ئینسانێك وكەسێك عارف بێ بەلامسوفی نەبێ، هەر وەكوبۆی هەیە كەسێك بەرواڵەت چوبێتەناورێگەورێبازی ـ تەسەووفەوە، بەلام لەعیرفان وخواناسی بەهرەیەكی وەرنەگرتبێ، جاری وایە دیومانە واژەی عارفیان لەمەعنادابەرزتروبەرێزترلە واژەی دەروێش وسۆفی بەكارهێناوە.

عناسیر "عَناصر": (١) ماك ، رەگەز، ریشە، بنەرەت ـ (٢) چوارعونسوری پێشینان ، بریتی یە لەئاو،با،خاك،ئاگر.

غ =

غـايـب " غـائـب ": نادیار ، دورلەپێش چاو ،لەجێگەنەبون، ناپەیدا ، ئەوکەسەیەکەئامادەنیەولەجێیەکی ترە .

غـافـڵ "غـافـل": بێ ئاگا ،ناهوشیار ، ئەوەی زوشتی لـــە بیردەچێتەوە ، بێ خەبەر ، فەراموشکار ، ئەوەی لەگوێی گـــادا ـ نوستووە ، وئاگای لەخۆی نیە .

غـارەت " غـارت ": تالأن کردن،بەتالأن چون ، بەسەردادان، هێرش بردن .

غـایـەت " غـایـت ": دوایی، دوایی هەرشتێک،مـەبـەسـت ، ئاوات ، ئامانج ، ئارەزو .

غـــەزەل "غــزل": جۆرەشیعرێکە لەروی روخسارەوە هـەمــو دێرەکانی لەسەریەک کێشی عەروزی ویەک قافیەیە ، ژمارەی دێرە ـ کانی لەحەوت کەمترولەپانزدەزیاترنیە ، بەلأم لەروی ناوەروکەوە باسی دلّداری وعیشقبازی یە لەگەلّ ژنان دا (٢) هەموقسەیەکیجوانی ئەدەبی کەبۆویسف ودلّداری وئەویندا ری لەگەلّ ژنان دادادەنـری ، (٣) قوماشێکی نەرمی ئاوریشمی یە حەریق دەلّـێ :
کەواپارچەی غەزەل دەبرِی " حەریق" ئەمرۆلەدیوانت .
دەلّێ هەرچاوەرِێ دەستەخەیاتەی زولّفی تاتاتم .

غـەزال :مامز، ئاسک .

غـەوغــا : (١) خەلّکێکی زۆری تێک چرِژاو، خەلّکی پەستـــی ئاژاوەچی ، هەراوهەوریا ، دەنگ وسەدا لەکاتی شۆرِش وجەنگ داکـە خەلّکی بەگژیەکدا دەچـن .

غینــا " غنــاء ": (١) گۆرانی ، ئاوازی خۆش (٢) دەولّەمەـ ندی ، خاوەنی ماڵ وسامان .

غـەفلّـەت " غفلّــت ": فەراموش کردن، لەیادبردن،فەرا ـ مۆشکاری، بێ خەبەری، سستی وکەمتەرخەمی،بێ موبالاتی .

غـولـغـول " غلـغـل ": نـاوی دەنـگ دەنـگ وسەدای بالّداران،
هەرا وهوریای تێک چرژاو ، دەنگی جۆشینی ئاو یا هەرشتێکی شل .

فـوسـه " غصـه ": خەموخەفەت ، ئەوخەفەتەی گەرودەگـرێ،
خەموخەفەت لەدڵ دا ڕراگرتن .

ف =

فـانـي: نەبون ، لەنا وچو ، نابود ، بەرامبەری باقـــی (٢) ناپایەدار ، بێ دەوام ، ئەوکەسەی کەلەڕێی ناسینی خواوگەیشتــن بەدل ودڵخوازلەخۆی ببورێ ولە مەعشوق دا فانی ببێ بۆئەوەی ـ بەقای دەست کەوێ ، پیری بەسالاچو ، پیری کەوتو ، دنیای مـاددی کەناپەیدا روبێ دەوامە .

فـاسیــق " فـاسـق": گوناهکار ، تاوانبار ،کردەوەی ناراست.
(٢) پیاوێک لەگەڵ ژنی بەمێردحەزلێ کردن ودۆستایەتی بکا .

فـانـۆس : چرایێکەلەمەعدەن وشیشە یاکاغەزیاشتێتوڕوست دەکرێ، چرایێکەبۆروناک کردنی ماوەی زۆر لەژورمنارەیاجێ تــر دای دەمەزرێنن .

فـاعیـل : بەجێ هێنەر ، کردنی کارێک، کەسێک کەکـارێـک ئەنجام بدا ، فاعیلی موختار : بەجێ هێنەروبەرێوەبەری کـارێـک کەکارەکەی لەژێردەسەلات وئیرادەی خۆی دابێت، ئەوکەسەی کارێک بەدەسەلات وئیرادەی خۆی بەرێوەببا وئەگەرنەیەوێ ئەنجامی نەدا .

فـەتـح " فـتـح": کردنەوە ، رزگارکردن .

فـەسـاحـەت "فـصـاحـت": رەوانبێژی ، دەمەوەری ، زمانیتیژ ، زمانی گەرم ، لەزانستی بەدیع دامانای ئەومیەکەقسەلەهەموکـەم وکورِی یێک دوربێ لەرِوی سفتی وشەو بەهێزی تەعبیرەوە .

فـەتتـاح "فـتـاح": ئەوەی یەکجارکاری خەڵک ئاسان دەکـا ، ئەوەی خەڵک سەردەخا (٢) یەکێکەلەناوەکانی خودا ، کارگــــوشـا ، یاریدەدەر ، حاکم ، داوەر .

فـەنـا "فـنـاء": نەبون ، نەبونی ، نابودی ، دژی بـــون.

فـەرەح "فـرح": شادی ، شادمانی ،خـۆشــی .

فیـراق " فـراق": جودا بونەوە بەیەکتری، جودایی، دوری ، شەوی فیراق ، شەوی لەیەکتری جودا بونەوە ، ئەوشەوەی دڵــدارو دڵبەرپێکەوە نەبن .

فـەسـل "فصل ": (١) جوداکردنەوە ، پارچەکردن، بـڕیـن (٢) قەدەغەکردن لەنێوان دوشت ، ئەو جێیەی دوئیسقان پێــدا دەگەنەیەکتری، (٣) بەشێک یا پارچەیێکی سەربەخۆلەکتێب ، (۴)کەژ ، وەرز ، یەکێک لەچوار بەشەکەی ساڵ کەبەهاروهاوین وپاییروزستانە.

فـەتـتـان "فتان": زۆرفیتنەئەنگێـز ، زۆرجوان ودڵرفێــن کەبەنازوجوانی روشەیدابکا ، (٢) شەیتان(٣)دز ، ریگر .

فیتـرەت "فطـرت ": سروشت ، تەبیعەت ، خووڕەوشتی سروشتی ئادەمیزاد .

فـەیـز "فیـض ": ئاوی زۆر ، لافاو ،شتی زۆر ،دیاری زۆر ، — بەهـرە .

فـەییـاز "فیـاض ": (١) ئاودار ، سەرچاوەی پرلەئاو ، (٢)— جەوانمەرد ، کەسێ چاوتێروسەخی تەبیعەت .

فــرزەنـد " فـرزنـد ": منداڵ ، کوڕیاکچی پیاووژنێک کـــە لەمولەوبێ .

فـەریـد " فـریـد ": یەکتا ، تەنیا ، بێ هاوتا ، بێ وێنــە ، گەوهەری یەکتاوبەنرخ، گەوهەرێک کەلەناوگەردنبەندوملوانکەدا جێێ بکەنەوە .

فـەلـەک "فلـک ": چەرخ، گەردون، مەداری ئەستێرەکــان، ئاسمــان .

فـەلـەکـول ئـەعـزەم " فلک الاعظـم ": ئاسمانی گەورە .

فینجـان : قاپێکی بچوکلەچینی یابللوردروست دەکرێ بــۆ خواردنەوەی چایی یاقاوە بەکاردەهێنرێ .

فەزلە " فضلە ": پاشماوە، پاشماوەی شتێک ، پاشماوەی تەعامو خواردەمەنی(٢) سەرنویلک ، سەرگین .

فوزەلا " فضلا " : زانایان، دانیشمەندان ،هونەرمەندان.

فەوات " فوات ": مردن، مەرگ، نەمان، نەبون، تێپەر بونی وەختی کارێک ، رابردنی وەختی کارێک ، فرسەت ،دەرفەت .

فەوج: دەستەدەستە، پۆل پۆل ، گرۆگرۆ .

فیلواقیعە " فی الواقعە ": لەراستی دا .

فیوزات " فیوضات ": کوی " فیض = فەیزە ": بڕوانە فەیز .

ق =

قـاسـی " **قـاصـی**" : دور ، دوربو ، دوربوەوە ،دژی دانی .

قـامـەت "**قـامـت**": بالا ، قەد ، بەژن ، ئەندام ، بڵنـــدی لەشی ئادەمیزاد (٢) تەکبیروشەهادەو هەموشەووشەوتەعبیرانەی کە لەپاش بانگی نوێژکردن وسەرەتای نوێژدا دەوترین .

قـافڵـە" **قـافلـە**": قافڵ : کاروان ، کۆمەڵێک خــەڵـــک کەبەیەکەوەسەفەربکەن ، قافڵە سالار ، سەرقافلە ، سەرۆکی کاروان.

قـاپـی : دەرگا ، بارگا .

قـەسـوەت " **قسـوت** ": سەختی ، ڕەقی ، دڵ ڕەق بون ، بەزەیی نەهاتنەوە ...

قـوتـب " **قطـب** ": (١) وەلی ، شێخ ، پیر ، سەرۆکی میللـــەت (٢) لەزاراوەی جوغرافیادا هەریەکێک لەدولاکەی میحورەی زەوی کــە قوتبی باکوری وقوتبی جنوبی پێ دەڵێن (٣) ناوی ئەستێرەییکـــــە لەنێوان جەدی وفەرقەدان دایە ورابەری قەبیلەیە .

قـورب " **قـرب** ": نزیک ، نزیکی ، دژی دوری.

قـولـلاب " **قـلاب** " : چەنگاڵ ، ئالەتێکی مەعدەنی سـەر ـ چەماوەیە بۆماسی گرتن بەکاردەهێنرێ .

قـودسـی" **قـدسـی**": نیسبەتەبوقودس ، ناوی ئیسلامی شـــاری ئورشەلیمە ، بەهەشتی ، پاک وپیرۆز ، قودسیان: کۆی قودسی،فریشتــە کان ، دروستکاران ، راستان .

قـومـری : باڵندەییکەلەکوتربچوکترە ، بەجوتەلەگەڵ یەکتری دا دەژین ، گۆشتی زۆرخۆشە .

قـوت : (١) خواردن ، خواردەمەنی ئەوشتەی کەئادەمیـــزاد دەیخوا ، (٢)تـاک .

قـیـدەم"**قـدم**": پێشینە ، کۆن ، دێرینە ، پێشینەلەکارێک دا ، دژی " حدوس ــ حدوث".

قيـا س : ئەندا زەگرتن ، بەرا مبەركردنی شتێک لەگەڵ شتێكی تر ، كەوەک یەک بچن ، بەرا وردكردنی دوشت لەگەڵ یەكتر (٢)گومان.

قـەنـا عـەت " قنـا عـت " : را زی بون بەبەش ، را زی بون بە كەم ، بۆوێنەدەڵێن فلان كەس قەنا عەت دەكا ، وا تەبەبەشی خـــۆی قا نع ودڵخۆش ورا زی یە .

قـەمـەر " قـمـر " : ما نگ ، ڕوی ما نگ

قـورعـە " قـرعـە " : بەش ، بەهرە ، نەسیب ، بەخت ،پا رچـــە یەک كا غەز یا ئێسک كەفا ڵی پێ دەگرنەوەوبەش وبەهرەی كەسێكـی پێ دیا ری دەكەن .

قـەیـد " قـیـد " : (١) بەند ، حەبس ، زیندا نی كردن(٢)ئـــەو پەتەی كەدەست وپێی ئینسا ن یا حەیوا نی پێ دەبەستن (٣)شـــــەرت وپەیما ن (٤) ئەودا غەی بەملی وشتریەوەدەنین ، (٥) بــــەش و ئەندا زە ، (٦) جۆرەئا ڵەتێكی دا ر ، ئەوئا ڵەتەیەكەسەححا فەكــــا ن دوای پەرا ویزلێ نا نی كتێب ، كتێبەكەی تێدا ڕا دەگرن .

قـەریـب " قـریـب " : نزیک ، نێزیک .

قـەعـر " قـعـر " : بن ، قوڵایی .

قـا زی لاری : نا وی موسلیحەدین لاری یە، خەڵكی نـــا وچـــەی لارستا نەوپەرا وێزی لەسەرزۆركتێبی عیلمی(دینی) هەیە .

ک =

کامیل "کامل": تەواو ،بێ کەموکەسری ،خوورەوشتی تەواو .

کاکۆڵ : موی سەر ، دەستەموییکەلەسەرکەبەسەرنیێوچاوان دا شۆردەبێتەوە .

کالا : جل وبەرگ ، کەل وپەل ، کوتاڵی بازرگانی ، ماڵ و سامان .

کەعبە "کعبە": کابە ، خانویەکی چوارگۆشەیەلەناوەراستی شاری مەککە ، بەردی رەش " حجرا لاسود " لەیەکێ لەسوچەکانی یەتی، لەسەردەمی جاهیلی دابوتخانەی بوتەگەورەکانی عەرەبە لات وعوززا ومەنات وهوببەل بو ، بیری زەمزەملەنزیکی یەوەیە ، حەزرەتی موحەممەد پەیامبەری ئیسلام بوتەکانی لەزا وبردوکردی بەقیبلەی موسوڵمانان،ماڵی خوداشی پێ دەڵێن، ئەم ناوەبۆسەردەمی جاهیلی وپاش ئیسلامیش دەشێ .

کەلب " کلب ": سەگ ، کەلبی موعەللەم: سەگی فێرکراو سەگی پەروەردەکراو ، سەگی دەرس دادراو .

کەماڵ " کَماڵ ": تەواوبو ، کامل بو ، بەکەموکوڕی، — خوورەوشتی تەواو ، عەقڵ ، ژیری .

کەریمان : جوامیران، گەورەکان ،

کەس " کاس ": پیاڵە ، جام ، کاسە ، پیاڵەیەک کەئاو یا شەرابی تێدا دەخۆنەوە . " کەسولکەرەم "کَأْسَ أَلْكَرَمْ" : کاسەیَ کەریمان ، پیاڵەی گەورەکان، جاموپیاڵەی ئەوکەسانەی گەورەو — خاوەن کەرەم وبەخشەندەن .

کەلیم " کلیم ": هاوقسە ، هاو سوحبەت ، "کەلیمولـلا = کیلم اللە" : نازناوی حەزرەتی موسایە ، کەلیمی: پەیرەوی —

حەزرەتی موسا ، یەهودی .

کولبە " كلبە ": کوخ ، خانوی هەژاران ، خانوی بچوک ، خانوی گوندوئاوایی.

کینایەت" کنایە ": وشەییکە لەجێی مانای راستی خۆی بەکارنا هێنرێ بەڵکوبۆمانا ومەبەستێ تربەکاردەهێنرێ .

کونگرە : کۆڕ، ئەنجومەن ، کۆڕێک کەلەنوێنەرانی چەند دەوڵەت بۆبەریوەبردنی کاروباری سیاسی وکۆمەڵایەتی پێک بێ، کۆڕی زانایان وشارەزایان وهونەرمەندان بۆباس ووتووێژکردنی مەبەستەکانی زانستی .

کەشمەکەش: کێشەکێش ، تێک هەڵچون ، بەیەکاچون ، گێرە وکێشە ، تەنگ وچەڵەمە ، بگرەوبەردە ، گفت وگۆوئاژاوە ، ـ دوژمنایەتی وناخۆشی .

کوفار "کفار ":کۆی کافر ، خوانەناس ، بێ ئیمان، بێ باوەر ، ناسوپاس .

کیفایەت " کفایت " : بەس کردن ، بەس بون ، کافی بون (٢) لێهاتویی .

کەنعان : ناوی جێگەوئەوعەشیرەتەیە کەیەعقوب سەرۆکیان بووە ، ناوی کونی فەلەستین ، یا (ئەرزی مەوعود " "بەڵێنی پێدراو ".

کەففی خەزیب " كفالخضيب " : دەستی بەخەنەسورکراو ، بەری دەستی خوێناوی. (٢) چەندئەستێرەییکی بچوک وبەیەکەوە نوساون کەشێوە دەستێکی لەخنەدرا ونیشان دەدەن.

کۆ : کوچە ، کۆڵان، گەرەک ، رێی بارێکی ناوشاروئاوایی .

کلیلە : بەستراو .

گ =

گوڵنار: گوڵی هەنار، گوڵی سور، گوڵێ لەڕەنگی ئاگر.

گولخەن : ئاتەشخانە، ئاتەشخانەی گەرماو، تونی حەمام.

گلاو: پێس بون، پێس بون لەئەنجامی لەش بەلەشی سەگ یا بەرازبکەوێ .

گریبان : بەرۆک ، یەخە گەنج: خەزێنەی زێروزێووجەواهیرات وبەردی بەنرخی شاررا وەلەجێگەییکی نهێنی دا .

گردین: " هەورامی": هەمو، تێکڕایی .

گوسەستە : لێک هەڵوەشاو، لێک هەڵپێچراو، لێک جودا بووە

گیج: " هەورامی": گێژ، گێژاو.

ل =

لالــــه : (١) گولاڵەسورە ، گوڵێکی نیسا ن، گییا یکی بچوکـــه کەبە زۆری لەجێگەی تەرونا وشا خ وقەرا خ ئا ودەڕوێ،کێوی وما ڵـی هەیە ، هەروەها لەڕوی ڕەنگ وژما رەی پەریەوەجۆری زۆرە ،کیــــوی یەکەی ڕەنگی سورەلەژێرپەرەکا نی دا لەککەییکی ڕەش هەیە (٢)جۆرە چرا دا نێکی بەللوری یەموّمی لەنا ودا دەنرێ، لالەروخا ن؛ لالەڕووا ن لالەڕوخسا را ن .

لائیــق " **لائــق** ": شا یا ن ، لێ وەشا وەوە .

لاف وگـەزا ف :خۆهەڵکێشا ن، قسەکردنی بێ ما نا ، دا وا کردنی زیا دلەرا ستی .

لــەعلــی بــەدەخشــا ن : یەکێکەلە بەردەبەنرخەکا ن ورەنگــی سورەوەکویا قوت ، چەشنەئۆکسیدێکی ئا لۆمینی ڕەنگا ورەنگــەلــە تەبیعەت پەیدا دەبێ ، جوا نترینی لەعلی بەدەخشا نە ، لەعلـــــی بەدەخشا ن : کینا یەتەبۆلیّوی سور ، دەمی یا ر ، شەرا بی سور ،مەیــی ڕەنگ سـور .

لــەفـف ونــەشـر " **لــف ونشــر** ": (١) پێچا نەوەوبلاّوکردنەوە (٢) لەزا را وەی زا نستی " ئەدەب " دا ئەوەیەکەشا عیرچەندوشەییک یا چەندنا وێک لەدیرەشیعریک دا بهێنێ، وەلەدیرەشیعری دا ها تــودا سیفەت بۆئەووشا نەبهێنێ،.بەو وا ژەو نا وا نەدەڵێن" لەفف"وەبــە سیفەت بەرا وردەکا نیشی دەڵێن"نەشر" لەفف ونەشرسێ جۆرە ،(٢) ـ لەفف ونەشری مورەتتەب : وا تە وا ژەی یەکەمی نەشرپێوەندی بــە وا ژەی یەکەمی لەففەوەدەبێ، وە دووەم بەدووەم وسێیەمبەسێیەم ، تا دوا یی(٢) لەفف ونەشری مەعکوس : وا تەوشەی یەکەمی نەشــــــر پێوەندی بەوا ژەی دوا یی لەففەوە دەبێ(٣) لەفف ونەشری موشە و وەش ئەوەیەکەتەرتیب ودە ستوری تا یبەتی ودیا ری کرا وی نیە .

لەیلا" لیلی ": کچی مەهدی عامیری یە ، ناوی ژنێکی عەرەب بووە . بەلاّم باوکی ویستویەتی بیدا بەکا برایەک ناوی ئیبن سەلام بووە، بەلاّم لەیلاشوی پێ نەکردووە ولەدا خی دلّدا ریمەجنون مردووە لەپاش ئەومەجنونیش کۆچی دایی کردووە نیزامی گەنجەوی شاعیری بلّندپایەلەچیرۆکی شیعری" لەیلێ ومەجنون" ئەرِودا وانەی کردووە بەئەدەب وهونەرێکی یەکجا ربەرزونایاب .

لەیل ونەهار "**لیل ونها ر**": شەو ورۆژ .

لەتیف " **لطیف** ": نەرم، ناسک ، جوان ، دلّسۆز ،میهرەبان ، خوورەوشتی چاک .

لیقا " **لقا** ": (١) دیدارکردن، دیتن ، دیتن وقسەکردن لەگەلّ کەسێک ،(٢) رِو، روخسار .

لەولا "**لولا**": وشەییکەتێکەلاّو لەلەوولا= لوولا": واتە ئەگەرنا ،" لەولاک . لولاک ": واتەئەگەرتۆنەبای، ئیشارە بە حەدیسی بەناوبانگی : " لولاک لما خلقت الافلاک ": کەرِوی قسەی لەگەلّ پێغەمبەری ئیسلامە ، واتەئەگەرتۆنەبای ئاسمانەکانم دروست نەدەکرد .

لوئالی " **لئالی**": کۆی " لوئلوء = لوءلو": دورِ، مرواری .

لەهجە " **لهجە**": زبان، زبان ووشەیەک کەئینسان قسەی پێ دەکا ، شێوەی قسەکردن.

م =

ماهی تابان : مانگی تریفەدار ، مانگی درەوشەدار ، مانگی روناک .

ماتەم"ماتم": پرسە ، تازیە .

ماشی فورات " ماء فرات ": ئاوی ڕوباری "فورات ".

مایل " مائل ": ئەوەی ئارەزوی شتێک دەکا ،ئەوەی بە شوێن شتێک دا دەگەڕێ، لایەنگر .

مەجبور " مجبور": ناچار ، بێچارە ، ئەوکەسەی کاری بە دەست خۆی نەبێ، ئەو کەسەی بەزۆرکا رێکی پێ بکرێ.

مەئوا " ماوا = ماوی " : جێگە ، پەناگا ،ماڵ، هێلانە .

مەتاع" متاع": کالا، سامان، هەموشتێکی سودی هەبێ ، زێروزیو .

مەئیوس " مایوس ": ناهومێد ، بێ هیوا ، بێ ئامانج، دڵ سارد ، دەست شوشتن لەشتێک .

مەحروم" محروم": ناهومێد ، بێ بەش ،بێ بەهرە ،دورلە هەمو خێروخۆشی یێک .

مەحرەم" محرم": کەس وکاری نزیک ، ئەندامانی بنەماڵە ، ئەوانەی نابێ شوکردن لەنێوانیان دابێ .

موحەررەم" محرم": مانگی یەکەملەساڵی کوچی مانگی، " شهرالحرام ومحرم الحرام " یشی پێ دەڵێن، ئەومانگەبۆیە پێی دەڵێن موحەررەمچون عەرەبەکان شەڕکردنیان لەومانگەدا بەحەرام زانیوە .

مەسلەک "مسلک " : ڕێ، ڕێباز ، ڕێگە ، رەوشت ،تەریقەت

مەشکور"مشکور" : ئەو کەسەی سپاس دەکرێ، ئەوکەسەی

كا روكردەوەی ئەسنددەكرێ، سوپا س وتن .

مەسرور " مسرور ": شا دما ن ، شا د ، خۆشحا ڵ ، دڵخۆش .

موبەررا " مبری ": ئەوكەسەی لەتا وا ن پا ك وبەدورە ،ئەو كەسەیەكەلەدوا یی دا ئا شكرا دەبێ كەتا وا نی نەكردووە .

مەرجا ن : بەردێكی سوری مەیلە وپەمەیی بەنرخەلەجۆرە جا نەوەرێكی دەریا یی دەردەهێنرێ، ئەو جا نەوەرەلەگیا دەكا ،هەر وەكوئەویش لەزەوی بن دەریا چەسپا وە ، لەكۆن دا وا یا ن دەزا نی كەیەكێكەلەگیا كا نی دەریا ،جۆرێكی مەرجا ن لەزەرنگەی دا بەكا ر دەهێنرێ بۆدروست كردنی خشڵ وشتی تری هونەری بەنرخ.

مەجنون "مجنون": (١)قەیسی عا میری، خەڵكی نەجدبووە ،لەرا ستی دا شێت نەبووە ، بەڵكوپلەی دڵدا ریوخۆشەویستی بەرا مبەر لەیلا وا ی لێكردووە ، لەگەڵ لەیلادا ئا مۆزا بون، بەلآم كەویستی لەیلابخوا زێ با وكی نەیدا یە ، سەری خۆی هەڵگرت وروویی بۆبیا با نە كا نی شا م ونەجدوحیجا زوكەوتەشیعروتن، لەگەڵ كێوی یا دانەدەبیژرا تا رۆژێك بەمردویی لەنا وكۆمەڵەبەردێك دۆزرا یەوە ، ئەسمەعی دەڵێ مەجنون نەبووە ، چا حیزیش دەڵێ هەرشا عیرێكی نەنا سرا و شیعریكی وتبێ ونا وی لەیلای تێدا بوبێ،خرا وەتەپا ڵ مەجنون،گۆیا لەسا ڵی ٦٨٨ زا یینی دا مردووە ،(٢) شێت ، سەرچڵ ، دیوانە .

موجەررەد "مجرد ": (١)روت ، بێ جل وبەرگ ، تا ك وتەنیا پیا وی بێ ژن (٢) لەزا را وەی زا نستی حیكمەت دا ئەویەكەدوربێ لە ماددە وەكو بیروگیا ن .

موتلەق " مطلق ": (١) ئا زا د، رزگا ر (٢) ئەڵبەت ، دیا رە، دەبێ، بەهەموجۆرێ .

موتریب " مطرب ": گۆرا نی بێژ، موسیقا ژەن،سەما كەر .

میهر "مهر " : (١) دڵسۆزی، خۆشەویستی، دۆستی، (٢) رۆژ ،-

خوڕ ، هەتاو ، (٣) لەپێش زەردەشتدا ناوی یەکێک لەخوداکان بووە کەلەڕۆژدا خۆی نوواندووە ، (٤) مانگی حەوتەمی ساڵی هیجری خورشیدی ئێرانی یە ، مانگی یەکەمی پاییزە ، (٥) ناوی ڕۆژی شازدەهەمی هەموو مانگێکی خورشیدی یە (٦) جەژنێکەلەکۆن دا لە ڕۆژی شازدەهەمی مانگی میهربووە ، میهرەگانیان پێ وتووە ، (٧) ناوی کچە .

موبارک " مبارک " : پیرۆز ، بەپیت وبەرەکەت .

موسحەف " مسحف " : قورئان ئەوکتێبەپیرۆزەئاسمانیەی کەبۆحەزرەتی موحەممەدبەدیاری هات .

مەجزوب " مجذوب " : ڕاکێشراو ، ئەوکەسەی سەوداسەر و شەیدای عیشق بووە .

ماعاریف "معارف " : (١) زانستی، زانستی یەکان،زانیاری (٢) خەڵکی ناسراو ، زاناوشارەزا ، نزیک وناسیاوتی .

مەرحەمەت " مرحمت " : میهرەبانی، بەزەیی پێداهاتن لوتف ورەحمەت .

مەحەببەت " محبت " : خۆشەویستی ، دۆستی .

مەشعەلە " مشعل = مشعلە " : ئاگری تێدا دەکرێتەوە . چرادان، قەندیل ، شاپلێتە .

مەشرەب " مشرب " : (١) زەوق ، مەیل ، خەیاڵ، هەوای نەفس ، شێوەی بیرکردنەوە ، (٢) جێی ئاوخواردنەوە .

مەجمەعە " مجمعە " : زەمینێک کەخەڵک لەوێ داکۆببنەوە ، بیابانی بێ ئاووگیا ، مەجومعە ، سینی گەورە .

مەجموع "مجموع" : کۆکراوە ، دەفتەرێک کەمەبەستی جۆرا و جۆری تێدا کۆکرابێتەوە ، وەکوشیعرو نوسراوەی تر .

مەجمەر " مجمر " : بخوردان، (٢) ئاگردان، ئەوشتەی ئاگری تێدا دەکرێتەوە .

موشتاق " مشتاق": ئارەزو، ئارەزومەند، تاسەخواز، ـ ئەوەی مەیل وئارزوی شتێک دەکا، خاوەن شەوق وئارەزو.

موشتەق " مشتق ": جیابونەوە، شتێک لەشتێکی تر جودا بوبێتەوە، وشەیەک لەوشەییکی تروەرگیرابێ ودروست کرابێ.

موشەووەش " مشوش ": شێواو، پەشێو، پەرێشان، تاریک.

مەسئەلەت " مسئله . مساله ": داواکردن، ویستن، تکا کردن،.

مەتلەع " مطلع ": (١) پێشەکی، سەرەتای قسە، یەکەمین دێری غەزەل یا قەسیدە (٢) ئەو جێ ولایەی کەرۆژومانگ وئەستێرە ـ کانی لە هەڵدێ.

مونتەخەب " منتخب ": تایبەتی هەڵبژێررا و، نوێشک.

مەعریفەت " معرفت ": ناسینی شتێک، زانستەزانیاری (مەعریفەتوللا = معرفت الله": خواناسی.

مەعشوق "معشوق": یار، خۆشەویست، دڵبەر.

مەعدوم" معدوم": لەناوچو، تیاچو، نەبون، نەبو.

مەنزور" منظور": ئەوەی دەکەوێتە بەرچاو، دیار، بێزاو، ئەوەی دەبیزێ.

مونتەزیر " منتظر": چاوەنور، چاوەروان، چاوەروانی.

مەنزل " منزل": خانو، شوێنی دابەزین، شوێنی.

میعراج" معراج": پەیژە، قالدرمە، پێپلکانە، ئەوشتەیە کە بەهۆی ئەوە وەئادەمیزادەتوانێ بەرزببێتەوە، شەوی میعراج: ئەوشەوەیە کەحەزرەتی موحەممەد بەفەرمانی خودا بەرزبووە بۆ لای یا رەگای خودا وگەیشتە مەقامی ئەو، ئەوجییەی کەس نەیگەیشتوتێ.

مەدینە " المدينة": (١) شارێکە لەحیجازلەباکوری رۆژ ئاوای ولاتی عەرەبی سوعودی، لەخاکێکی پڕلەئاوومیوەدایە، لە

پێشا ناوی " یەسریب .یثرب " بو ، حەزرەتی موحەممەدپێغەمبەری ئیسلام لە ٦٢٢ ی زایینی هیجرەتی کردە ئەوێ و لە ٦٣٢ زایینی حەزرەتی رەسول (د ـ خ) لەمەدینە وەفاتی کرد و دوای ئەو زاتە ،حەزرەتی ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان بەدوای یەکدا بونە خەلیفەوجێ نشینی پێغەمبەر ، مەقدی پێغەمبەر و سێ کەس لەخولەفای راشیدین: ئەبو ـ بەکر و عومەرو عوسمان (رض) لەمەزارو مزگەوتی نەبی ئەکرەم لـە مەدینەیە ، لە ساڵی ٥١٧ زایینی مەدینە کەوتە بن دەس تـورکی عوسمانی ولە ساڵی ١٩١٦ زایینی لەدەست عوسمانی یەکان دەرچـو و لە ١٩٢٤ ی زایینی کەوتە بن دەستی عەرەبی سعودی .

مەنتیق " منطق ": (١) قسەکردن، وتار، تەرازوی قسـە (٢) ناوی زانستی یێکەبەهۆی دەستوری ئەوەوە ئادەمیزاددەتوانێ خۆی لەهەڵەبپارێزێ لەبیرکردنەوە یا لێکدانەوەدا ، دەڵێـن ئەرەستودەستوری ئەم زانستی یەی دۆزیوەتەوە .

مەدار "مدار": جێی سورانەوەو بزوتنەوە، ئەوشتەیەکـە شتێک لە چواردەوری دادەسوڕێتەوە، ئەوجێیەیەکەشتێک دەورەی ـ دەدا ، لەزاراوەی جوغرافیادا بریتی یەلە وخەتەی کە ئەستێـرە گەورەکەکان تێیدا بەدەوری رۆژدا دەسوڕێنەوە، دائیرەییکی نـا ـ دیارەلەسەرزوی زەوی، موازی خەتی ئیستیوایە .

مەستور " مستور": (١) داپۆشراو، لەپشت پەردە (٢)دا ویـن پاک،بەناموس ، بەحەیا (٣) ئەندامی مێینەی ژن .

مەسموم " مسموم": ژەهر خواردو، کەسێک کەژەهربچێتەناو لەشیەوە .

مەبحەس " مبحث ": باس جێی لێکۆڵینەوەوگەڕان بەدوای شتێک دا .

میسال "مثال": کۆی " مەسەل = مثل"ە: وەکو، سیفـەت ،

قسەی نەستەق ، قسەی داهێنراو .

موعەتتەر"معطر": عەتراوی، بۆنخۆش .

مرید : خاوەن ئیرادە ، ئەوەی بڕیاردەدا لەسەرکردنی شتێک ، ئەوەی ئارەزوی شتێک دەکا ، ئەوکەسەی ببێ بەپەیرەوی پیرێک وشێوەورەوشتی تەریقەتی لیفێرببێ، مورشید ، لەزاراوەی ـ سوفیایەتی دا بۆلایەنگری تەریقەتی دەرویشی بەکاردەهێنرێ (٢) یەکێک لەسیفەتەکانی سبوتی خوای گەورەیە .

مەلەکوت " ملکوت ": گەورەیی، هێزودەسەڵاتی ئاسمانی، دونیای فریشتەکان، مەلەکوتی: نیسبەتە بۆمەلەکوتە واتەئاسمانی مەلاییکەیی .

مەلول"ملول": پەشێو ، خەمگین، شێواو ، دڵتەنگ .

ملکی وەحدەت (ملکی وحدت ": مُڵکی خواناسی، مُڵکی ـ یەکتاپەرستی .

مەرارەت " مرارت ": تاڵ بون، تاڵی، ڕەنج وسەختی، ناخۆشی .

مەزاق "مذاق ": تام، چێژ ، چەشتن ، زەوق ، جێگەی هێزی چەشتن ، ژێرزبان .

مورشید " مرشد ": ڕێنما ، ڕێبەر ، ئەوکەسەی ڕێی ڕاست بەخەڵک نیشان دەدا .

مەکتەب " مکتب ": جێی نوسین ، جێی دەرس وتنەوە ، فێرگە ، مەدرەسە .

مینا : شیشە ، بەللور ، ئاوێنە ، نەینوک (٢) هەموشتێکی بەڵاجیوەر دوزێروزیو وبەردی بەنرخ نەخش کرابێ(٣) جۆرەرەنگێکە بۆکاردەهێنرێ، (٤) میناتور ، وێنەکێشان، نەخش کردن بەلاجیوەرد وزێروزێوئاووڕەنگ لەسەرروی کاغەز یا مەعدەن(٥)پێستی سپی سەردان (٦) ناوی بالندەییکە ، (٧) گوڵێکی جوانەناوەراستی

خـرو زەردەپەری سپی یا شینی کالی بوتەوە (٧) جێ ییکەلەشاری مەککە ورەببانی لێ دەکرێ، ئەو ئەوقوربانییەی لەوێ دەکـــرێ، " نەحری مینا " ی پێ دەڵێن .

مـەهیـب " مهیـب ": سامناک ، بەهەیبەت ، کەسێک یا شتێک کەئادەمیزا دلێی بترسێ .

مـەهلـەکـە " مهلکـە ": جیێ لەنا وچون، جیێی قەڵاچو بون، ـ مەیدانی جەنگ کەخەڵکی تێدادەکوژرێ .

مـەنشـە، " منشـاء ": سەرچاوە، شوێینی پەیدابون،شـوێینـــی دیاربون، جێگەی نەشوونما وپەروەردەبون.

مـرووەت " مـروت ": پیاوەتی جوامێری، جەوانمەردی،مەر ـ دانەیی، دڵ ناسکی .

مـەنسـور " منصـور ": یارمەتی دراو، یاریدەدراو، ســـەر ـ کەوتـــو .

مـوخلیـس " مخلـص ": دۆستی پاک ، دۆستی بێ ریا وبێ خەوش ئەوکەسەی کاری بێ ریا دەگەیەنێتە ئەنجام .

مـەحشـور "محشـور": هاورێ، هاودەم، هاونشین، هاوسوحبەت لەدەوری یەک کووبو .

مـەحـز "محـض ": خالیس ، پاک ، هەرشتێکی خالیس کەلـەگەڵ شتێکی ترتێکەڵاونەکرابێ .

مـوحـەسسیـل " محصـل ": بەدەست هێنەر ، ئەوکەسەی شتێـــک بەدەس بێنێ، تەحسیل دار ، مەئموری وەسول، قوتابی، شاگـــردی مەدرســە .

مـەسحـور "مسحـور ": سیحرلی کراو، جادولێکراو، فریودراو .

میـزاج: تێکەڵ بون تێکەلاو بون ، ئەوەی کەشتێکی لەگەڵ تێکەڵ بوبێ، وەکو شیریا شەراب لەگەڵ ئاو (٢) سرشت ، خووڕەوشت تەبیعەت ، حاڵەتی سروشتی بەدەن .

موڵاقات " ملاقات": لەگەڵ کەسێک ڕوبەڕوبون، ڕوبەرو- بون لەگەڵ یەکتر، یەکتردیتن .

مونافات " منافات ": یەکتردەرکردن، یەکتردور - خستنەوە، پێچەوانەی یەکتربون.

موحیببان " محبان": دۆستان ، خۆشەویستان .

موشتەری " مشتری": (١) کریار، ئەوکەسە کەشتێک دەکرێ. (٢) ئەستێرەی گەرۆکی بەرجیس ، ئەستێرەی هورمز ،گەورە ترینی ئەستێرە گەرۆکەکانی بنەماڵەی رۆژە ، لەڕوی رواکێشەوە- لەدوای زوهرە. دوهەمین ئەستێرەیەنزیک بە ١٢٣٠ بەرامبەری زەوی یە ودوازدەمانگی هەیە وهەردوازدەساڵ یەک دەوربەدەوری خۆردا - دەگەرێ ، قازی فەلەکیشی پێ دەڵێن .

موشک : ماددەییکی بون خۆشە لەناووکی مامزی موشک دێتە دەرێ، مامزی موشک جۆرە ئاسکێکەدوکەڵبی درێژی هەیە وەکونابی فیل، زۆرترلەشاخەکانی هێمالیای هێندوستان دەژی، لەژێرزکـــی کیسەییکی بچوکیوەکو دومەڵ هەیە ماددەییکی پەیتی تێدا کـــۆ- دەبێتەوە هەر کاتێکی کەکیسەکی پڕدەبێ مامزکەهەست بە ئازار و خارشت دەکا ، ناچارلەبەردی دەخشێنێ تادومەلەکەدەتەقێ وئـــاوی پۆرگەکەدەرژێتە سەروی زەوی ووشک دەبێتەوە، ئەمەماددەیموشکی بون خۆشە ، مامزی تاتاروما مزی خەتاومامزی موشکینیشی پـــێ - دەڵێـن .

موفلیس " مفلس ": هەژار، بێچارە، بێ شت ، بێ ماڵ و سامان ، بێ پوڵ ، دەستکورت .

مودارا " مدارات = مدارا ": رەفتارکردن لەگەڵ کەسێک بەروخۆشی ومیهرەبانی ، ڕوی خۆش نیشان دان بەکەسێک .

موهر " مهر" : (١) مور ، ئالەتێکی مەعدەنی یا پلاستیکییە ناوی کەسی لەسەرهەڵدەکەندرێ، لەباتی ئیمزالەنامەوپـــا کـــەت

وشتي تردا چاپ دەكرێ، یا شتێک دادەخرێ بۆئەوەی نەكرێتەوە مۆری لێ دەدرێ، (٢) كیسەی سەربەسترا و ، كیسە ناكراوە .

مونافی" منافی": پێچەوانە ، پێچەوانەی یەكتربوون، یەكتردەركردن ویەكتردور خستنەوە .

موحاباه " محاباه": لایەن گرتن، یا ریدەدان،لایەن گرتنی كەسێک بەبێ هەق .

موددەعی "مدعی": ئەوكەسیە كەداوای لای یەكێكی تر هەیە ، ئەوكەسەی داوای هەقی خۆی دەكا .

موئمین " مؤمن": بەئیمان ،موسوڵمان، پێچەوانەی — كافر .

مەئمول " مامول ": ئارەزوكراو ، ئاواتەخواز ،تاسەبار.

موجاز "مجاز": ئیجازەدراو ، خاوەن ئیجازە ،ئیزن دراو ، رەوا .

موددەعا "مدعا ": بانگ كراو ، داواكراو ،ئارەزو .

موعتاد " معتاد ": خۆگرتو ، ئەوكەسەی بەكارێک یا بە شتێک خوبگرێ .

مولا "مولا": خاوەن ، گەورە ، سەروەر ، ئاغا ، خۆشەویست.

مەوزون " موزون": كێشراو ، ئەوەی قورسایی هەیە ، ئەوەی قاڵب وئەندازەی خۆی گرتووە .

مول " مل": شەراب ، مەی

مونیس " مونس ": هاودەم، هاونشین، خوپێ گرتو .

مونكیر " منكر ": بێ باوەر ، ئەوكەسەی باوەری بەكارێک یا شتێک نەبێ .

میقدار " مقدار ": ئەندازە ، پارچەیەک لەشتێک، ئەوەی بەهۆی ئەو ئەندازەی شتێک بەدەدست بێ .

مەنسور "منشور": پرژاو، پەرت وبڵاو، پراکەندە، (٢)ـ پەخشان ، نەسر.

مەهوەش : جوان ، دڵبەر، مانگ روخسار، مەهوەشان، ئەو کەسانەی روخساریان وەکومانگ جوانە، رویان دەڵێی مانگە.

موددەببیر " مدبر ": راوێژکەر، ئەوکەسەی بیری پاشە رۆژی هەیە، ئەوەی پاشەرۆژی لەبارچاوە.

مونحەسیر " منحصر ": راوەستاو لەسەرشتێک .

مەفقود "مفقود" : گومبو، ون بو.

مەبدەء " مبدا " : سەرەتا ، بنەرەت ، ئەسڵ ، هۆ.

مەتبوع " متبوع" : پەیرەوی کراو.

مەحفوز " محفوظ": پارێزراو، راگیراو.

موعین " معین": یاریدەدەر، یارمەتی دەر، یاوەر،یار.

مەنع "منع" : راگرتن ، وەستاندن، وەستاندنی کەسێک لە کارێک یا شتێک .

مەنزڵ : خانو، جێگەی دانیشتن وژیان، سەرا .

مەزلوم " مظلوم" : ستەم لێکراو، ستەمدیتو، ئەوکەسەی زوڵم وستەمی لێ کرابێ .

مەعاسی " معاصي" : کۆی"مەعسیەت = معصیت " : گوناه، تاوان .

مومتاز : هەڵبژێردراو، تایبەتی ، جوداکراوە.

مەجاز " مجاز ": وشەیەک لەجێی راستەقینەی خۆی بەکار نەهێنرێ وبۆمانایکی تروەربگیرێ بەمەرجێک پێوەندی یەک بە مانابنچینەیی یەکەبیان بەستێتەوە .

موشکیل " مشکل = مشکلە ": کاری سەخت ، کاری قورس، ئاڵۆز ودا پۆشراو.

مـوژگـا ن :مژوڵ ، بژا نگ ، برژا نگ .

میـرئـا ت " مـرآه ": ئا وێنه ، نەیئوک .

مـوهـەییـا " مهیـا ": ئا ما ده، حا زر، ×

مـەئسـور"مـا ثـور": قسەوبا س، قسه وبا سێک کەلەکۆنەوەلـە یەکێکەوه بەیەکێکی تر گەیشتبێ .

مـەلاحـەت " مـلاحـت ": دڵبەری، جوا نی ، پڕخۆی بون.

مـەزبـەلـە " مـزبلـه ": زبڵخا نه ، جێی رشتنی زبـڵ .

میحنـەت " محنـت ": ئا زا ر ، بەلا، خەم، خەفەت ، کا رەسا تە کـەسـەر .

میـرا ن : (١) ئەرا زو، ئەندا زه، (٢) نا وی بورجی حەوتەمه.

مـەعمـور " معمـور ": ئا وا ، ئا وەدا ن ، تەعمیرکرا و، دژی کا ول وکەلاوه،.

مـەخـزەن "مخـزن": گەنجینه، عەمما ر، جێی پا را ستنیما ڵ .

فێڵبا ز، پڕمەکر، جا دوگەر.

مـەسـدود " مسـدود ": بەسته، بەسترا و، دا خرا و.

مـەیـت " میـت ": مردو.

مـەسـرەف " مصـرف ": خەرج کردن.

مـوئـەددیب " مـودب ": خا وەن تەربیەت ، بەئەدەب .

مـەجهـول " مجهـول": شەرمەزا ر ، خەجا لەتی پیما و.

مـەزبـوت " مضبـوط": وەرگیرا و.

مـەکتـەبـی روشـدی یـه : ئیبنی روشدئەبولوەلید "٥٠٢–٥٩٥ی" کۆچی ما نگی فەیلەسوفیەنا وبا نگی عەرەب کەدا نیشتوی ئیسپا نیـا بووه وخەڵکی " قەرتەبە " یە، نزیک بەپەنجا جلدکتێبی نوسیوەکـە یەکێک لەوکتێبا نەفەلسەفەی ئیبنی روشده، ئەلکوللیا تی ئەولـە

زانستی پزشکی دا بەزمانەکانی لاتین وئیسپانیایی وعیبری تەرجەمەکراوە، لەولاتی مەراکیش کۆچی دوایی کردووەولە شاری " قەرتەبە " بەخاک سپێردراوە.

ن =

نـار: ئاگـــر

نـافـه: وەکوناوک ، ناوک ئاسا . وێنەی ناف ، ناوکیماسزی موشک ، ئەوماددەیەی کەلەناوکی ماسزی موشک دا کودەبێتەوە .

ناتیـق " نـاطـق": رەوانبێژ، قسەزان ، چاوێژ، قسەرەوان دەمەوەر، فەسیح.

ناقیـس " ناقـص ": هەرشتێک کەکەوکەسری تێدابێ .

نـاگـەهـان: لەناکاو، لەپڕدا ، سەرزەدە، بێ خـــەبــەر، بێ وەخت .

نـایـب " نـائـب ": جێ نشین جێگر، کەسێکەلەبا تیەکێکی تر کاروبارەدەگەیەنێتەئەنجام .

نـەبـاتـات " نـبـاتـات ": کۆی نەبات = نبات : گیا ، ــ هەموشتێکی کەلەسەرزەوی بڕۆێ، وەکوگوڵ وگیا ودارو درەخت .

نـەزم" نظـم": (١) شیعر، قسەی کێش وقافیەدار، دژی ــ پەخشان (٢) ڕێک وپێک کردن ، جوان کردن، بەرستەوەکردنی مرواری

نـەزارەت "نظـارت ": بینین ، ڕوانین، چاوەڕوانی، چاوەدێری، چاولەڕێ بون (٢) زیرەکی وریایی .

نـەشـر" نشـر": (١) بلاوکردنەوە، بلاوکردنەوەی دەنگ وباس (٢) هەلخستنی جل وبەرگ وپارچەی شۆراو، (٣) زیندوکردنەوە، ــ زیندوکردنەوەی مردومان لە ڕۆژی قیامەت دا ، دژی لەفف زاراوەیەکە لەشیعردا بەکاردەهێنرێ ، بڕوانە " لەفف ونەشر".

نـەسـر " نثـر": پەخشان، پەرگەندەکردن، قسەو وتـەیـــــک شیعرنەبێ .

نـەفـس " نفـس ": گیان، لەش ، جەوهەری هەموشتێک ،نەفسی ئەممارە: گیانی شەتیانی کەئادەمیزادفریودەدا وهەلی دەخەلـــە تێنێ بۆکاری خراپ وناپەسەند .

نەفەس "نفس": با ، هەناسە ، ئەوبایەیەکە لەکاتــی هەناسەکێشان دا لەنێوان سی ودەمدا دێ ودەچێ .

نیسبەت " نسبت ": نزیکایەتی ، پێوەندی لەنێوان دوشت یا دوکەس ، لەیەک چون لەنێوان دوشت .

نیسار " نثار ": پەراگەندەیی، پەرش وبلاوی(٢) ئەوشتانەیە کەبەسەربوک یا هەرکەسێکی تردا دەکرێ لەسەردەمی خۆشی وبەختیاری دا ، لەشیرینی و پارەوشتی تر .

نەسیم: سروە، شنەی بای شەمال ، شنەی با .

نەزیر "نظیر": وەک یەک ، بەرامبەر، هاوتا ، وێنــەی یەک .

نیزام " نظام ": رێک وپێک کردن ، ئاراستەکردن، رستــە کردنی مرواری، رستەی مرواری، شێوەورەوشت ، ریزی دارو درەخت لەفارسی دا بەمانای سپا وئەرتەش .

نیزاع " نزاع ": شەروکێشە ، گفت وگۆوکەشمەکەش ، جەنگ .

نەقش "نقش ": رەنگ رِشتن، کێشانی وێنەوروخساری کەسێک یا شتێک .

نوقسان " نقصان": کەمێ ، کەم بون.

نەقد " نقد " : هەڵاوەژێری ، پاک کردنەوە، جوداکردنەوەی پارەی ساغ لەقەڵب ، دەرخستنی جوانی وناشیرینی قسە ووتارو — شیعر (٢) پارە، پوڵ ، نرخ ، نەقدی عەیار .

نوقتە " نقطە ": نیشانەییکی بچوک وخرە لەژێریا لەسەر هەندێ پیتی نوسین داهەیە ، وەکونوقتەی سەرپیتی(ن) یا ژێرپیتی (ب) خاڵ .

نەمام: گیاودارى تازەپێگەیشیو ، هەموکەس وشتێکی تازە پێگەیشتو .

نیش : (١) نوکی تیژ ، وەکودەرزی وخەنجەرونەشتەروهی تر (٢) چزوی هەندێ زیندەوەری وەکودوپشک وزەردەواڵەو مارکە زەهریان بەهۆی ئەووەدەرژێننەنا ولەشی ئادەمیزاد .

نەقایس" نقائص ": کۆی" نەقیسە= نقیصە": بڕوانە نوقسان " نقصان".

نیسیان " نسیان ": فەراموش کردن، فەرامۆشی، لەبیر چونەوە ، لەیادچونەوە .

نوعمان " نعمان": نازناوی هەریەک لەفەرمانرەوایان وپادشایانی حەیرە ، (٢) بەمانای خوێن، "شقائق النعمان": گوڵ لالە ، گوڵاڵەسورە .

نمەدپوش : ئەوکەسەی جل وبەرگیپێنەوپەروی دەروێشی دەپۆشێ .

نیگار : (١) بوت ، خۆشەویست ، مەعشوق ، دڵبەر ،مەحبوب (٢) نەقش ، وێنە .

نیگاە : روانین ، تەماشاکردن ، چاو ، رونی کردن .

نەوا : (١) ئاهەنگ ، ئاواز ، (٢) ناوی ئاوازێکی تایبەتی یە (٣) ماڵ وسامان، هۆی زیندەگانی (۴) خواردەمەنی .

نەدامەت " ندامت ": پەشیمانی، دڵگیری،خەموخەفەت .

نەحو "نحو" : (١) زانستی ییکەلەبابەت ئیعراب ودەستوری راستخوێندن ودروستنوسینی زمانی عەرەبی یەوەیە ، (٢) وەکولا، رێگە .

نەفیی" نفی " : دورخستنەوە ، نەبوکردن(٢) دەرکردن دورخستنەوەی کەسێک لەشارێکەوە بۆشارێکی تر ، ئاوارەکردن.

نیدا " ندا ": بانگ کردن ، بانگ وئاواز .

نەقیزەین " نقیضین ": پێچەوانە ، دژ وپێچەوانەی دو شت ، سەرەوژێری .

نمانا " هەورامی": نواندی، دەری خست ، نیشانی دا .

نەشوجەوبرت " هەورامی": لەیادت نەچێ، لەبیرت نەچێ، فەرامۆشی نەکەی .

نیهایەت " نهایت ": دوایی، پایان ، ئاخر،دوایی کارێک یا شتێک .

نەوخیز: تازە رووا و ، تازەدەرهاتو ، تازەپێ گەیشتو .

و =

واریس " وارث " : میراتگر، ئەوەی میراتدەبا، ئەو کەسەی میراتی بۆ دەمێنێتەوە لەیەکێکی ترەوە.

والا : بالابڵند، بەرز، پایە بڵند، (٢) جۆرەقوماشێکی ئاوریشمی یە.

واسیع " واسع ": فراوان، بەرین، دژی تەنگ.

وەسف " وصف ": پێدا هەڵکوتن، دەرختنی شێوەی شتێک یا کەسێک دەرختنی وەزعی شت.

وەسوەسە: ئەندێشەی بەد پەیداکردن، بزوتنەوەی هەوا و - هەوەسی شەیتانی لەناودڵ دا =

وەسل " وصل ": پێوەند کردن، بەستن بەیەکتری یەوە، بەیەکتری گەیشتن.

وەنەوشە: گیایەکی کورتە، قەدی باریک وگوڵی بچوکیهەیە، رەنگی شین یا زەردەبێ، لەباخچەدا دەروێنرێ،لەتەبیعەتیش دا بەهاران لەپێش هەموگوڵێک دادەردەچێ، بۆنی خۆشەو گوڵاوی لێ دەردەهێنرێ.

وڕێنە: هەزەیان، بێهودەوتن، لەحاڵی نەخۆشی یا لە خەودا، قسەبرزکاندن، وتاری بێهودەو ناعاقڵانەلەحاڵینەخۆشی دا.

وەعز " وعظ ": پەندوئامۆژگاری دان، ئامۆژگاری کردن، ئاراستەکردن بۆکاری چاک.

وەعدە: (١) پەیمان، بەڵێن، (٢) سەردەم، کات.

وەعید " وعید ": بەڵێنیدانی شەڕوبەدی، وەعدەی خراپە ترساندن.

وەزارەت **" وزارت "**: وەزیری، پلەوپایەی وەزیری.

وەجد " وجد ": ئەوین و خۆشەویستی، زەوق وشەوق، شەیدا وسەودا سەری کەسێک بون ، خۆشی، خۆشحاڵی.

وجووه : کۆی " وجهه= وەجهه ": ڕو ، روخسار ،ڕوی شتێک (٢) ڕێگا ، لایەن، نییەت ، هۆ، (٣) گەورەی قەوم، (٤) کەسێکی پایەبەرز، (٥) پارەوپوڵ .

ویجدان " وجدان ": نەفس و هێزی باتینی نەفس، ئەو هێزە باتینییەی کەبەهۆی ئەولەچاک وخراپی کردەوەکان تێ - دەگەین .

وجود : (١) بون ، هەستی، پێچەوانەی عەدەم (٢) لەش ، بەدەن ، جەستە .

وێرد "ورد": زیکر، دوعا ، کەمێک لەقورئان کەئینسان هەمو شەورۆژی بیخوێنێ .

ویسعەت " وسعت " : گوشادی، هەراوی، بەربلاوی جێ - پانایی .

ویلداش : هاورێ، دۆست ، رەفیق ، هاواڵ ، وشەیەکی تورکی یە .

وەحید "وحید": تەنیا ، یەکتا .

هـ =

هاتیف " هاتف " : دەنگیغەیبی، ئاوازی غەیبی، دەنگ و سەدای غەیبی .

هیجران " هجران" : جودایی، دوری لەدۆست ویاران .

هیلال" هلال" : مانگی سەرەتای مانگ تاسی شەو ،کەبەشێوەی کەوان لەئاسمان داخۆی دەنوێنێ، کینایەتەبۆبرۆی دڵبەرولاوازی ـ دڵدارو عاشق .

هەراس "هراس " : ترس وبیم .

هەمجالیس : هاونشین ، دۆست ، هاورێ، رەفیق .

هیممەت " همت " : بڕیاروکۆششی بەهێز ، مەبەست ،توانا .

هەیئەت " هیئت " : (١) روخسار ، شێوە ، حاڵ، روخسار و وەزعی هەرشتێک (٢) پۆلێک خەڵک ، تاقمێک خەڵک ، دەستەیەک خەڵک .

هیندو "هندو" : هیندێ، خەڵکی هیندوستان، تیرەییکە لە هیندوستان مەزهەبی تایبەتی خۆی هەیە وهیندوسیشیان پێ دەڵێن، کینایەتەبۆزوڵف وخەت وخاڵی ڕەشی دڵبەرو خۆشەویست .

هیدایەت "هدایت " : ڕێ، پێشان دان ، ئاراستەی ڕێی راستکردن .

هودهود : شانەبەسەر، پەپو سلێمانە ، پەپوسولەیمانە ، پەپوسلەمانکە ، باڵندەییکەڕەنگی خۆڵەمێشی یە ، خاڵی زەردو ـ ڕەش وسپی هەیە ، لەکوتربچوکترە ، پوپەییکی وەکو تانج لەسەر سەری داهەیە ، دەڵێن چاوی گەلێک تیژو وردبینە ، لەخۆش خەبەری دا بێ وێنەبووە .

هــودا "هـدى" : خـودا ، ڕاستی، ڕێیڕاست ، رابەر، ڕێ –
پێشانـدەر .

هــووەیــدا "هـویـدا " : ئاشکــرا ، دیــار، روناک ، پەیدا .

ی =

یەعقوب "یعقوب": کوڕی ئیسحاقە، بەناوبانگترین و گەورەترین پیاوماقوڵانی عیبرانی یە، لەقەبی ئیسرائیلە، بەنی ئیسرائیلی بردەمیسروماوەیەک لەوێ ژیانی بردەسە، دوازدەکوڕی هەبو بەناوبانگترینیان حەزرەتی یوسف بو، دوازدەتیرەکانی بەنی ئیسرائیل بەناوی ئەوانەوەیە، لەقورئان داباسی کراوە.

یوسف: " سەدەی سێزدەی پێش زایین، کوڕییەعقوب وناوی دایکی راحیلە، رەمزی جوانی یەلەناوپیاوان دابەپێی تەورات براکانی فرۆشتیان بەهەندێ لەبازرگانان، لەپاشان بوبەوەزیری فیرعەونی میسر وبەڕێوەبەری ئازوقەلەبرسی یەتیەکەدا، بەپێی قورئانیش براکانی خستیانەبیرێکەوە بەهۆی هەندێ کاروانچی یان رزگاری بو، بردیانەمیسروفرۆشتیان بە"پوتیفار" واتەعزیزیمیسر، زولەیخای ژنی عەزیزگیرودەوسەوداسەری یوسف بو، بەڵام یوسف دەستی لەگەڵ تێکەڵ نەکرد، لەبەرئەوەلای مێردی بوختانی پێ کردوخرایەزیندانەوە، لەئەنجامدا لەزیندان هاتەدەرێ وبوبە وەزیری فیرعەون ویارمەتی یەعقوب وبەنی ئیسرائیلی داکەسینا بکەن بەمەلبەندی ژیانی خۆیان.

یەدی بەیزا "یدبیضاء": دەستی سپی، ئیشارەتەبەوە کە حەزرەتی موسا پێغەمبەرکەدەستی دەکردبەباخەڵیاودەری دەهێنا تروسکەوشەوقی ئەدایە وەودە روبەری خۆش هەموروناک دەکردو حەزرەتی عیساکە فوی لەمردودەکردزیندودەبووە.

یەنبوع "ینبوع": سەچاوە، کانی.

* * *

ئەوەی شایانی باس بێ بۆفەرهەنگی ئەودیوانەلەفەرهەنگی عەمید وفەرهەنگی موعین وبەتایبەت لە فەرهەنگی دیوانە "نالی" یەکەی ماموستای زانادوکتور" مەعرۆف خەزنەدار" سوودم وەرگرتووە.

پێغەمبەری مەزنی ئیسلام حەزرەتی مُحَمَّدرەسولی ئەکرەم(د ـ خ) ـ فەرمویەتی :

کەسێک بەچاکەی خەڵک نەزانێ بەچاکەی خوداش نازانێ، جا لەبەر ئەمە پڕ بەدڵ لەدۆستی بەرێزو زاناو فەرهەنگ ، خۆشەویست و دڵسۆزم جەنابی ماموستا محەمەد صاڵح ئیبراهیمی محەمەدی (شەپۆل) زۆر سپاس دەکەم کە بە دیوانی حەریق دا چونەتەوەو هەڵەی گرتوەو نیشانەکانی بۆ داناوە.

خاوەنی اِنتشاراتِ محمّد محمّدی، کردستان ، سقز

١٥ی ڕێبەندانی ١٣٦٨ هەتاوی.